aziz nesin

BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ • 3

YOKUŞ YUKARI

ADAM

Aziz Nesin

•

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez III
Yokuş Yukarı

ADAM YAYINLARI
©
Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Birinci Basım: Ağustos 1996

Kapak Tasarımı : Erkal Yavi

96.34.Y.0016.579
ISBN 975-418-390-2

YAZIŞMA ADRESİ: ADAM YAYINLARI, BÜYÜKDERE CADDESİ ÜÇYOL MEVKİİ, NO: 57 MASLAK-İSTANBUL
TEL: 285 21 52 (12 hat) TELG: ADAMYAY TELEKS: 26534 rada tr FAX: 276 27 67

Aziz Nesin

●

Böyle Gelmiş Böyle Gitmez III
Yokuş Yukarı

Özyaşam

ADAM

BU KİTABIN TELİF HAKKI
NESİN VAKFI'NINDIR.

Aziz Nesin, Türkiye'de ve başka ülkelerde yayımlanacak kitaplarının, sahnelenecek oyunlarının, filme alınacak eserlerinin iç ve dış radyo ve televizyonlarda temsil ve yayınlarından elde edilecek telif haklarını tümüyle NESİN VAKFI'na bağışlamıştır. NESİN VAKFI'nın amacı vakfın yurduna her yıl alınacak dört kimsesiz ve yoksul çocuğu, ilkokuldan başlatarak yüksek okulu, meslek okulunu bitirinceye yada bir meslek edininceye dek, her türlü gereksinimlerini sağlayarak barındırmak, yetiştirmektir. NESİN VAKFI'nın senedi gereğince, bu vakfın amacına uygun olmak koşuluyla, her dileyen hertürlü yardım, katkı ve bağışta bulunabilir.

İsteyenlere şu adresten Nesin Vakfı broşürü gönderilir : NESİN VAKFI, P.K. 5 Çatalca – İSTANBUL

Ziraat Bankası Selamiçeşme Şubesi, Nesin Vakfı Hesap No : 4566

ÖNSÖZ

Aziz Nesin, elinizde tuttuğunuz "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı özyaşamöyküsünün üçüncü cildini 22 Ağustos 1993'te yazmaya başlamış ve ölümünden aşağı yukarı bir hafta öncesine, 29 Haziran 1995'e dek sürdürmüş. Demek ki elinizdeki bu yapıt hemen hemen iki yılda oluşmuş. Aziz Nesin gibi üretken bir yazar için çok uzun sayılabilecek bir süre iki yıl. Üstlendiği – daha doğrusu üstlenmek zorunluluğunu duyduğu – toplumsal etkinlikler, Nesin Vakfı'nın işleri, yazılması, düzeltilmesi ve yayımlanması gereken yapıtları, ilerlemiş yaşı ve az gören gözleri, özyaşamöyküsü üzerinde sürekli çalışmasını engellemişti. Ardarda gelen ve birbirleriyle ilişkili iki bölüm arasına aylar giriyordu, hatta kimi bölümleri bitirmesi aylar alıyordu. Zamansızlıktan ve bozulan sağlığından kaynaklanan bu süreksiz çalışmanın sonucu olarak, kimi bölümleri iki kez yazdığı, kimi bölümleriyse bitirmeden bıraktığı oluyordu. Ayrıca, 1993'te geçirdiği by-pass ameliyatından sonra gözlerinin zayıflaması ve bu yüzden yazdıklarını okuyup gözden geçirememesi, az da olsa, tümce düşüklüklerine, anlatım bozukluklarına yol açıyordu. Yazdıklarını okuyamayan birinin, bu kişi elli yıllık yazar da olsa, çok yakından tanıdığım kırk yıllık babam da olsa, bunca az yanlış yapmasını hayretle karşıladığımı da belirtmeliyim.

Elinizdeki yapıtın elyazısı ilk yazbozunun aşağı yukarı yarısını babam yaşarken gözden geçirdim. Bitirmeyi unutup yarıda bıraktığı bölümleri tamamlattırdım, düzeltip bilgisayarıma çektim, düzeltilmiş biçimini kendisine okutturdum ve düzeltmelerimin onayını aldım. Ayrıca yazdıklarını küçük bölümler olarak ayırmamı ve bu bölümlere bir başlık koymamı istemişti. Bu dediğini de yapmıştım.

Aziz Nesin'in ölümünden sonra yapıtın ikinci yarısını gözden

geçirmek de bana düşüyordu elbet. Seve seve üstlendiğim bu görevin sorumluluğunu ilk başta tam tartamadım. Yapacağım düzeltmeleri onaylayacak kişi artık yoktu. Tek başımaydım. Ağır bir sorumluluk altında buldum kendimi. İki seçeneğim vardı. Ya elyazısı notları olduğu gibi hiç değişiklik yapmadan yada yapılmasını istediğinden emin olduğum – daha doğrusu emin olduğumu sandığım – düzeltmeleri yaptıktan sonra yayımlatacaktım. Sorumluluğu üstlenip ikinci yolu seçtim. Aziz Nesin'in de bu yolu istediğini biliyorum, bunu bana birkaç kez söylemişti. Eğer düzeltmelerde bir hata yapmışsam, babamdan ve okurlarından özür dilerim. Günün birinde özgün yapıtı incelemek isteyen araştırmacılara Nesin Vakfı'nda bulunan elyazısı notlar her zaman açıktır.

Aziz Nesin, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü cildini yazmaya birkaç kez girişmiş ve – sanırım – bu girişimlerini unutmuş. Vakıf'taki bini aşkın dosya arasında, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü ve dördüncü ciltlerine ayrılmış sekiz dosya ve iki zarf dolusu eski Türkçe not buldum. Sevgili Müzehher Vâ-Nû bu eski Türkçe notları bana okudu, ben de bilgisayarıma çektim. Kitabın sonundaki bölüm bu notlardan seçmelerden oluşuyor. Büyük özveriyle çalışan ve sonsuz yardımı dokunan sevgili Müzehher Vâ-Nû'ya nice teşekkür etsem azdır.

Ali Nesin
Mart 1996

ÖĞRETMENLERİM

Sizler bana salt ders değil
Canınızdan can verdiniz
Daha dersliğe girmeden siz
Duyardık barut kokusunu
Kurtuluş Savaşı'ndan sinmiş derinize
Bilemedik barış tanrıları olduğunuzu
Ne de alçakgönüllüydünüz
Kiminizin yarası içinde kiminizin yüzünde
Bigünden bigüne övünmediniz

Bir yonutçu gibi yonttunuz biçimlendirdiniz
Uğraşa didine bizi insan ettiniz
Nasıl nasıl yokla hiçle enazla yetindiniz
Kendiniz işin hiçbişey istemediniz
Yurdumuzun acısı çarpardı yüreklerinizde
Bir İstiklâl Madalyası yetiyordu size

Bakıyorum da şimdiki bizlere utanıyorum
Yoksa sizler göklerden mi indiniz
Sonra darılıp da bize
Yine göklere mi çekildiniz
Saçtan tırnağa baştan ayağa özveri
Ey beni ben yapan öğretmenlerim
Anılarınız önünde ağlayarak eğilir
Hiç el öpmemiş dudaklarımla
Ellerinizden öperim öperim öperim

Aksaray
22 Ağustos 1989

İLK İKİ CİLDİN ÖYKÜSÜ

Önemsiz ama şaşılası bir rastlantı. "Öğretmenlerim" başlıklı şiiri dört yıl önce bu tarihte, 22 Ağustos'ta yazmışım.

22 Ağustos 1993'te "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı özyaşamöykümün üçüncü cildini yazmaya başladım, saat 23.10'u gösteriyor.

Dosyalar dolusu notlarımı önüme koyup sıraladım. Sanki bu işi tek başıma yapmışım gibi anlatıyorum. Hayır, tek başıma değil. Bana kalsa, kimbilir daha nice zaman yazılamazdı "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"ler. Belki de hiç yazılamazdı. Oğlum Ali'nin çabasıyla ancak yazabiliyorum. Ali, yıllardanberi özyaşamöykümü yazıp tamamlamamı sıksık üsteleyerek benden ister. Nerdeyse her mektubunda bana bunu anımsatır. Salt oğlum Ali değil, karşılaştığım biçok okurum da "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"lerin sonraki ciltlerinin ne zaman yazılacağını sorar. Her sorana, bu yıl, en geç gelecek yıl çıkaracağımı söylerim. Ama türlü nedenlerle sözümü tutamam. Sözümü tutamamamdan ötürü okurlarımdan gerçekten utanırım. Şunu iyice biliyorum ki iki cildini yayımladıktan sonra, özyaşamöykümün süreğini de yazıp yayımlamak benim boynumun borcudur ve bu, bireysel değil, toplumsal bir borçtur. Hiç olmazsa biçok toplumsal borçlarımdan biridir, bu borcumu ödemem gerekiyor.

"Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in birinci cildi 1965'te yazıldı ve "Akşam" gazetesinde dizi yazı olarak çıktı. Bu kitabımı çok sevgili arkadaşım rahmetli Oğuz Akkan'ın isteğiyle yazdım. Oğuz Akkan o tarihte "Akşam"ın yazı işleri yönetmeniydi. Bigün, şimdi kim olduğunu anımsamadığım bir arkadaşıyla birlikte Feneryolu'ndaki evime gelerek, "Akşam"da dizi olarak yayımlanacak bir romanımı istedi. O tarihte, böyle yazarın evine giderek roman isteyecek incelikte yazı işleri yönetmenleri az da olsa vardı. Oğuz

Akkan'la tanışmamız da böyle oldu. Oturduğum eve 200 metre kadar uzaklıktaki çalışma evime gittik. Orda, Oğuz Akkan'ın önüne dosyaları koyduğumda, bu dosyaların çokluğuna şaşırdı. Çok iyi anımsıyorum, altı dosya, bir de büyük sarı bir zarf aldı. O sarı zarfın içinde, ancak dört-beş sayfası yazılmış anılarım vardı. Epeyce bir hafta sonra bunlardan hangisini seçeceğini bana bildireceğini söyledi.

Bikaç gün sonra, zarf içindeki dört-beş sayfalık anılarımı yazmamı istedi. Anılarımın adı bile konmamıştı. Neler yazacağımı, anılarımın ne oylumda olacağını bile bilmiyordum. İşte "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in birinci cildi *Yol* böyle yazıldı. *Yol*'un birinci basımı yayımlanalı yirmiyedi yıl olmuş.

Yol'un yayımlanışından on yıl sonra, 1976'da, [Kemal Bisalman] "Yeni Ortam" adıyla bir gazete girişiminde bulundu.[1] O tarihte Feneryolu'ndaki evime Erol Toy'la birlikte sıkça gelirdi. Önce "Ortam" adıyla haftalık bir dergi çıkarmış, bu dergi tutulunca günlük gazeteye çevirmişti. Solcu bir gazeteye o günlerde büyük bir toplumsal gereksinme vardı. "Yeni Ortam" bu gereksinmeye yanıt verecekti. [Kemal Bisalman] o günlerde kendini solcu olarak tanıtıyor, solcularla arkadaşlık ediyor, yakınlık kuruyordu. Ben bu adama ne inanıyor ne inanmıyor, ne güveniyor ne güvenmiyordum. Benim için herhangi bir insandı, ama iyi işler yapmak niyetindeydi, en azından öyle görünüyordu.

[Kemal Bisalman] evime bir gelişinde çıkaracağı "Yeni Ortam" gazetesi için "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in süreğini yazmamı istedi. Bu istek hoşuma gitmişti, çünkü bir istek olmayınca, yoğun işlerim arasında özyaşamöyküm için ayrıca zaman ayıramayacaktım. Bu anılar dizisi soluklu bir işti.

Gündelik başka işlerimin arasında günügününe yazıp, iki-üç günde bir Feneryolu'ndan Istanbul'a indikçe gazeteye uğrayıp parça parça özyaşamöykümü bırakmaya başladım.

"Yeni Ortam" solda bir boşluğu doldurmuş ve toplumsal bir gereksinmeye yanıt vermiş olduğu için satışı gittikçe artıyordu. [Kemal Bisalman], bu artışı, gazetede yazan ve çalışan solcuların çabalarından ve gazetenin bir gereksinmeyi karşılamasından de-

[1] Aziz Nesin, Kemal Bisalman'ın adını anımsayamamıştı. Kemal Bisalman'ın adını Aziz Nesin'in ölümünden sonra bulabildim. – Ali Nesin

ğil, kendi işadamlığı hünerinden sanıyordu. Solcu gazetecileri gazetesinde toplayarak solculuk ticareti yapmaktaki hünerini gösteriyordu. Çevresindeki çalışma arkadaşlarına çok kaba davrandığını duyuyordum. Onbeş yada yirminci tefrika olacak, özyaşam diziyazılarımdan bir bölümünü daha vermek üzere bigün yine "Yeni Ortam"a uğramıştım. Her zamanki gibi kapısını vurup odasına girdim. Odada yalnızdı. Bir masa üstündeki kâğıtlarını karıştırıyordu. Arkası kapıya dönüktü. Selam verdim. Başını bana çevirmeden ve önündeki işinden başını kaldırmadan selamıma yanıt verdi. Evime geldiği zamanlardaki yada gazetenin kuruluşundaki o eski aşırı saygısı kalmamıştı. Şımarık havalardaydı. Karşısındakini kim olursa olsun küçük gördüğünü göstermek için gösteriş yaptığı belliydi. Feneryolu'ndaki evime gelen, benimle olağan incelik kuralları içinde konuşan adam artık yoktu. Bisüre benimle ilgilenir diye oturmadan bekledim. Hiç aldırış etmiyor ve işleri başından aşkın çok önemli bir gazete patronu havasına bürünmek için yüzünü bile dönmeden bişeyler yapıyor, kâğıtları karıştırıp duruyordu. Bundan önceki bir gelişimde de, orda bulunmayan gazete çalışanlarından bikaçına kızmış görünerek, sanki onlar karşısındaymış gibi yüksek sesle, büyük bir gazetenin doğuşundan haberleri olmadığını nedense bana söylemişti. Bir kendini beğenmişle, kendini büyük görenle karşıkarşıyaydım.

Diziden bir bölüm daha getirdiğimi söyledim. Çok iyi anımsıyorum, yine başını çevirmeden,

– Bırakıver oraya bir yere, dedi.

Yazılarımı da alıp hoşçakal bile demeden odasından çıktım. Böylece o gazetede özyaşamöykümün diziyazısı birdenbire kesilmiş oldu. O güne dek yayımlanmış olan bölümlerin telif hakkını da almadım. Bir daha da kendisini görmedim. Gazeteyi basan basım makinasını satıp İngiltere'ye gittiğini, oraya yerleştiğini duydum. Beşon yıl sonra ona değgin bir gazete haberi okudum. İngiltere'den Istanbul'a gelmiş, kaldığı beş yıldızlı otelin kumarhanesinde kumar oynamış ve çok büyük para kazanıp gene İngiltere'ye dönmüş.

Aradan uzun bir zaman geçti. [Ercan Arıklı][2] Babıâli piyasa-

[2] Aziz Nesin Ercan Arıklı'nın adını anımsayamamıştı. Ercan Arıklı'nın adını Aziz Nesin'in ölümünden sonra bulabildim. – Ali Nesin

sına (o zamanki basın-yayın dünyasına) yeni girmişti. Şimdi adını anımsayamadığım bir dergi çıkarıyordu. Oğuz Akkan aracılığıyla benden dergisine yazı istedi. Dergisine ne yazdığımı şimdi anımsamıyorum. Bikaç yazı yazmıştım.

[Ercan Arıklı]'nın zengin olduğu söyleniyordu. İncelikli, efendiden bir gençti. Bikaç sayı sonra dergisi kapandı. Ama bu ilk deneyim, başarılı dergiciliğinin ve yayımcılığının stajı oldu.

O günlerde "Milliyet" gazetesi yazarlarından İsmail Cem, TRT Genel Müdürü olmuştu. O zaman için çok başarılı bir radyo ve televizyon ekibi kurdu. Birden TRT yayınları düzeldi, iyileşti. Bizde genellikle iyi ve güzel işler yanlışlıkla yapıldığından, hemen o iyi ve güzel işler bozularak, doğru düzgün iş yapma yanlışlığı düzeltilir.

İsmail Cem'le [Ercan Arıklı]'nın ortaklaşa bir gazete çıkaracakları haberi Babıâli'de yayıldı, dedikodular da başladı. Babıâli öyle bir yokuştu ki, "altbaşından donsuz girenler üstbaşına gelince milyoner olabilir, üstbaşından milyoner girenler de altbaşından donsuz çıkabilir," deniliyordu. Bu sözü doğrulayan örnekler de vardı. Zengin bir genç olduğu söylenen [Arıklı]'nın, basın işini bilmediğinden, biçokları gibi iflası bekleniyordu. Oysa hiç de böyle olmadı. Özellikle dergicilik alanında onun her başarısızlığı daha sonraki maddi başarılarının basamakları oldu.

İsmail Cem'le [Ercan Arıklı] ortaklaşa "Politika" adlı günlük gazete çıkarmaya başladılar. Bir günlük gazetenin başarılı olabilmesi için, sermaye kertesinde, hatta daha da önemli olan bir manevi desteğe gereksinmesi vardır. Bu manevi destek, daha çok birikimi olan tanınmış yazarlardır. "Politika" gazetesi bence böyle bir manevi destekten yoksundu. Manevi desteği sayılan İsmail Cem'in o zaman için birikimi bence yeterli değildi. Buyüzden olmalı, hiç unutamayacağım o afişi yapmışlardı. İsmail Cem'in başı bir gazete sayfasını yırtarak çıkmış görünüyordu afişte. Cem'in o zamanki birikimi, gazeteciliği, bir kitabı ve başarılı geçmiş kısa süreli TRT Genel Müdürlüğüydü.

"Politika" gazetesinin sahipleri, İsmail Cem'le [Ercan Arıklı], "Yeni Ortam"da kestiğim özyaşamöyküsü gazetelerinde sürdürmemi önerdiler. Gazetenin Cağaloğlu'ndaki yönetimevinde anlaştık. Elbet buna çok sevindim. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in ikinci cildi olan *Yokuşun Başı*, "Politika" gazetesinde dizi yazı

olarak yayımlanmış anılarımdan oluştu. Böylece, birinci cilt yayımlandıktan on yıl sonra, 1976'da, ikinci cilt de yayımlanmış oldu.

Şu anda, 1993'ün 27 Ağustos günündeyiz. Saat 21.00. *Yokuşun Başı* yayımlanalı onyedi yıl olmuş. Hâlâ özyaşamöykümün üçüncü cildini yazamamışım. Oysa "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" genel başlığı altında özyaşamöykümün sekiz cilt olacağına okurlarıma sözvermiştim. Doğrusu bu sözü verdiğim 61 yaşımdayken, 78 yaşıma dek yaşayabileceğimi hiç düşünmemiştim. Anılarımı yazmak benim sayısız toplumsal borçlarımın en büyüğüdür. Kesinlikle yazacağım. Her iki cilt arasına, şimdiye dek olduğu gibi on-onyedi yıl girerse, daha altı cilt yazabilmem için, bundan sonra 60-100 yıl daha yaşamam gerekiyor. Kaldı ki, yıllar geçtikçe özyaşamöykümün cilt sayısı da artıyor.

"Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"lerin ilk iki cildini okumuş okurlarım, beni her gördükleri yerde öteki ciltlerin ne zaman yayımlanacağını sorarak, borcunu sözverdiği zamanda ödeyememiş bir suçluymuşum gibi beni utandırıyorlardı. Onlara bu utancın dışavurumu olarak şöyle şakalar yapıyordum :

– Anılarımın sonunu Azrail de merak edip canımı almayı geciktiriyor. Ben de daha uzun yaşamak için, Azrail'i meraktan çatlatayım diye anılarımı yazmayı geciktiriyorum.

Ama artık 78 yaşındayım. İşin şakaya vurulacak yanı kalmadı. Yaşlılığın bütün ağırlığıyla üstüme çöktüğünü duyumsuyorum. Elli, altmış, hatta yetmiş yaşımdayken bir günde yaptığım bir işi, şimdilerde biriki ayda zor yapıyorum. Hele geçirdiğim kalp ve beyne giden şahdamarı ameliyatından ve daha önceki inmeden sonra gücüm çok azaldı. Görme alanım da çok daraldığı için gözlerim de iyi görmüyor. Bu durumda, anılarımı bir ayak önce yazmaktan, yazmaya çalışmaktan başka umarım kalmadı. Yaşlılık, çalışmaya çalışmak demektir. Eskiden çok çalışırdım, gençtim. Şimdiyse eskisinden daha çok çalışmaya çalışıyorum ve buyüzden de çok yoruluyorum. Bundan sonra, anılarımı yazabildiğimce yazmaya çalışacağım. Elimi uzatsam, parmaklarımın ölümün soğukluğuna değeceğini biliyorum. Ta gençliğimdenberi ölümü beynimin içinde taşıdığım bir kıymık gibi duyumsadım ve hiç aklımdan çıkarmadım. Böyle olmayı herkese ve özellikle bütün iyi insanlara salık veririm. Çünkü sürekli ölümü akıldan çıkarmamak,

hiçbişeyden, Allah'tan bile korkmadan, cehennem korkusu ve boş cennet umudu taşımadan, durmadan iyilik yapmanın, iyi, doğru, güzel ve namuslu insan olmanın bence tek yoludur. Allah'tan bile olsa bir karşılık bekleyerek insanlara iyilik yapmak, bence daha baştan Allah'la pazarlığa girmek ve bir koyup beş almayı istemek demektir. Yine bence insan, karşılıksız, hiçbişey umup beklemeden, salt insan olduğu için ve yaşarken kendisi de memnun ve mutlu olsun diye, ceza korkusu ve ödül beklentisi olmadan, iyi, doğru, güzel ve namuslu olmaya çalışmalıdır. Bunun da yolu, bence, nasıl olsa öleceğinin bilincinde olmak ve hiç de karamsarlığa kapılmadan ölümü düşünmektir.

Biliyorum, bu, güzel ve tatlı bir giriş yazısı olmadı. Ama değil mi ki kendi anılarımı yazıyorum, okurlarıma kendimi olduğum gibi anlatmak zorundayım.

"Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in her cildi arasında on-onyedi yıl beklemenin bir başka nedeni daha var. Anılarımın birinci cildini yazmaya beni yayıncı ve gazeteci Oğuz Akkan zorlamıştı. Buyüzden ona kendimi hep borçlu duyumsarım. İkinci cildi yazmamı da İsmail Cem istemişti. Ama üçüncü cildi dizi yazısı olarak yayımlamak için yazmamı isteyen bir gazete sorumlusu, yetkilisi yada sahibi çıkmadı onyedi yıldanberi. Doğrusu bunu hep bekledim, içimden hep istedim. Böyle bir istek, hem anılarımı yazmam için önceki ciltlerde olduğu gibi beni zorlayacaktı, hem de çok gereksinmem olan para kazanmamı sağlayacaktı. Nesin Vakfı'nda bugün yaşamakta olan kırk ve yakın gelecekte yaşayacak olan seksen kişinin yaşamları ve bütün gereksinmelerini karşılamam yazılarımdan gelecek kazanca bağlıdır.

MATEH USTA VE OĞLU ŞAREY[3]

Oğlum Ali Nesin, elinde bir bilgisayar ve bir sesalma aygıtıyla, yani kendine göre "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in süreğini yazmam için gerekli gördüğü donanımla Amerika'dan gelip karşıma dikildi.

– Haydi Baba, anılarını yazacaksın!

Daha çocukluğundanberi Ali, anılarımın arkasını da yazmam için üsteler durur, hatta zorlar beni. Mektuplarının birçoğunda bu üsteleme görülür. Ona yıllardanberi sözveririm "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"leri yazacağım diye ve hiç sözümde duramam. Ama bu kez yazmaktan, çalışmaktan başka umarım yoktu.

Ali'nin bu uyarısı üzerine, birden kendimi ve Ali'yi, otuzbeş yıl önce, 1958'de yazdığım *Biraz Gelir misiniz* adlı oyunumun bir sahnesini canlandırıyormuşuz gibi gördüm. Yıllar önce yazdığım o oyun şimdi tıpkıtıpkısına yaşanıyordu. O oyunda, bir zamanların supi[4] sanatında çok tutkulu Mateh Usta'sı, yaşlanıp gücü azalınca, oğlu Şarey'in yapılacak işler için,

– Baba, hadi kalk, işimiz var, uyarısına sürekli,

– Acelemiz ne? Biraz sonra... gibi oyalayıcı yanıtlar veriyordu.

Ben de öyle yapıyor, yani kendimi kandırıyordum.

Ali bilgisayar ve sesbandı getirmişti. Ben, yazıları, gazete, mektup gibi şeyleri okuyamıyordum ama, yavaş yavaş da olsa yazabiliyordum. Ali'ye göre, anılarımda anlatacaklarımı sesbandına söyleyecektim, sonra banda söylediklerimi Ali bilgisayarında yazıya dönüştürecekti. Ali şunu bilmiyordu : Biçok yazarın kullan-

[3] "Biraz Gelir misiniz" adlı oyunumun iki kahramanı, baba ve oğul.

[4] "Biraz Gelir misiniz" oyununda adı geçen, kavala benzeyen imgesel bir çalgı. – Ali Nesin

dığı bu yöntemi ben daha önceden denemiş ama başaramamıştım. Çünkü ben, bu yaşıma dek yazarken düşünmeye alışmışım. Örneğin, ünlü Rus yazarı Simenov hergün sabahtan öğleye dek evinde sesbandına konuşur, sonra evinden çıkar, dışardaki işlerini yapardı. Bu sırada sekreteri evine gelir, sesbandına konuşulanları yazımakinesinde yazıya çevirirdi. Simenov akşamları evine döndüğünde, sesbandına konuştuklarını yazılı olarak hazır bulurdu. Denedim, ben bunu yapamıyorum. Sesbandına konuştuklarımı çok yavan buluyorum. Oysa bir sözcüğü yazarken arkadan gelecek sözcüğü, bir tümceyi yazarken de sonraki tümceyi yada tümceleri düşünebiliyorum. Yazarken düşünemediğim sözcükleri de sonradan yazımda çıkmalarla eklemek yada yanlış yaptıklarımı düzeltmek yada karalamak olanağı vardı. Kısacası, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez", sesbandına konuşabileceğim ve bir başkasının yazıya dökebileceği bir metin değildi benim için.[5]

Uzun yıllardanberi, anılarımı küçük notlar olarak kâğıt parçalarına, bir yanı yazılı yada basılı kâğıt yapraklarına, kâğıt mendillere, ilaç prospektüslerinin boş yerlerine, cıgara paketlerine, küçük defterlere, takvimlerin ve ajandaların yazılı olmayan yerlerine, kimisi eski Türkçeyle, kimisi yeni Türkçe olarak, ama zor okunabilir harflerle çabucak gelişigüzel yazmıştım. Bu notlar kitaplığımda iki büyük dosya dolabında karmakarışık duruyordu. Önce bu notları tarihlerine göre sıralayıp yıl yıl dosyalara ayırıp düzenlemek gerekiyordu. Benim göze alabileceğim bir zorluk değildi. Ali ilkin bu zor işi yaptı. Anlayamadığı, okuyamadığı notlarım için beni yardıma zorladı. Kimi notlarımı ben de okuyup anlayamadım.

Ali otuzdört dosya ve zarfı önüme yığıp,

– Hadi Baba, dedi bir kez daha.

Artık benim için kaytaracak hiçbir bahane, sığınacak hiçbir gerekçe kalmamıştı. 22 Ağustos 1993 gecesi "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü cildini yazmaya başladım.

Genellikle oyunlarımı ve şiirlerimi beşon, öteki yazılarımı üçdört yazbozdan sonra yazarım. Bu anılarımı üç yazboz ile yazıyo-

[5] Belki daha ileriki yıllarda gözlerimin görme gücü daha da azalır ve hiç yazamam. O zaman isteristemez Ali'nin salık verdiği gibi sesbantlarına konuşmak zorunda kalırım.

rum. Kitap olana dek daha kaç kez düzeltme yapmam gerekeceğini bilmiyorum. Gözlerim yarıkör olduğu için, anılarımın kitap olmadan alacağı son biçimini başka birisine, belki oğullarım Ali yada Ahmet'e okutmam gerekecektir.

Nesin Vakfı
[22 Ağs. 1993]
27 Ağs. 1993
12 Ekim 1993

BORCUM

"Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" adlı özyaşamöykümün birinci cildi olan *Yol*'un bir ana destanı olmasını istemiştim. İkinci cildi olan *Yokuşun Başı*'nın da baba destanı olmasına çalışmıştım. Özyaşamöykümün üçüncü cildi olacak bu *Yokuş Yukarı*'nın da bir öğretmenler, öğretmenlerimin destanı olmasını diliyorum ve böyle olmasına çalışacağım.

Bende borçluluk duygusu yaşamımın anaçizgisi olarak hep sürüyor. Anama, babama borcum, öğretmenlere borcum, arkadaşlarıma, okullarıma, halkıma, yurduma, tarihe ve dünyaya borcum... Hiçbir zaman ödenmeyecek, ödenmesi olanaksız olan bu borçlarım – tıpkı ölüm düşüncesi gibi – hiç aklımdan çıkmamak üzere bende hep sürerek yaşıyor. Bu borcun nasıl bir borç olduğunu nasıl anlatabilirim ki? Şöyle varsayımsal bir kurgu-olay tasarlayalım. Bir otobüs yolcusuyuz. Otobüsümüz zifiri karanlık bir gecede, insanın kıt, şeytanın bol olduğu dağlık kayalık bir yolda ilerlerken, silahlı eşkıyalarca yolu kesiliyor. Eşkıyalar yolculardan kişi başına onar bin lira istiyor. Verenin canını bağışlıyor, vermeyeni oracıkta öldürüyorlar. Gözümüzün önünde üç-beş kişiyi öldürmüşler. Bikaç kişi sonra sıra bize gelecek. Ölüm korkusu ve umarsızlık içinde titrerken, arkanızda duran tanımadığınız biri size şöyle diyor :

– Öyle görünüyor ki eşkıyaya haraç verecek paranız yok. Sizin yerinize ben verebilirim. Buyrun.

Onbin lirayı alıp eşkıyadan kurtuluyor ve otobüsle yolumuzu sürdürüyor, varacağımız yere ulaşıyoruz. Şimdi bu durumda hepimizin kendimize sormamız gereken sorular olmalıdır : Bana onbin lira verip eşkıyadan canımı kurtaranı tanımıyorum, kim ol-

duğunu bilmiyorum. Adını, adresini sordumsa da söylemedi. Bana bu iyiliği yapanın kim olduğunu bilmemi istemedi. Demek ki, canımı kurtaran bu iyiliksever kişi, fidye için ödediği parayı bana borç olarak değil, insancıl bir yardım olarak vermişti. Öyleyse borcumu ödemem sözkonusu bile olamaz.

Başka türlü düşünenler de olabilir. Evet, o iyilikseverin adresini almadım, adını öğrenmedim, yine de onu arayıp bulmalıyım, bulunca da teşekkür edip aldığım parayı geri vermeliyim. Bir başkası da şöyle düşünebilir : Bu kişi bana onbin lira vereli bir yıl oldu. Bu paranın faizini de ödemeliyim. Bu da olmaz. İyiliksever kişi benim canımı kurtardı. Faiziyle birlikte ödemiş bile olsam borçtan kurtulamam. Canımı kurtaran bu iyiliksevere ben canımın pahasını (bahasını) ödemeliyim.

Bu konuda ben nasıl düşünüyorum? Beni tanıyıp bilmeden, adresimi ve kimliğimi bile sormadan bana onbin lira gibi küçük sayılabilecek bir parayı vererek canımı eşkıyalardan kurtaran iyiliksever kişiye, bana ödediği paranın on katını, yüz katını, bin katını, sonsuz katını ödesem, yine de borcumu ödemiş olmam; çünkü onbin liraya karşılık kurtulan candır ve canın fiyatı, pahası olmaz. Öyleyse ben, bu iyiliksevere hiçbir zaman ve hiçbir biçimde ödenemeyecek borçlar altındayım.

İşte ortaokuldan başlayarak ben böyle bir borçluluk duymaktayım. Yaşamım sürekli böyle bir borçluluk duygusu altında geçmiştir. Borçlandıklarım, en başta üyesi olduğum toplumdur. Toplum beni kimden, neden korumuştur? Çocukluğumdanberi her zaman kendime şunu sormuşumdur : Beni besleyip büyüten, okutan, yetiştiren kim? İlkokul öğrenciliğimde bunun yanıtı şöyleydi: anam, babam.

DEVLET KİMDİR?

Bir anababanın iyi olup olmaması bence çocuğuna olan özverisiyle başlar. Gerçekten çok iyi annem ve babam vardı. Zengin ve iyi aile çocukları büyüdüklerinde, yaşam boyunca hep böyle düşünebilirler. Çünkü onları besleyen, okutan, yetiştiren, yabancı okula ve sonra da eğitim ve öğrenimleri için dışülkelere gönderen zengin anababalarıdır. Benim için hiç de böyle olmadı. Ortaokula

geçip parasız yatılı askerî okula başlayınca ve ondan önce, yine parasız yatılı okul Darüşşafaka'da okurken, artık beni besleyen, giydiren, bütün gereksinmelerimi karşılayan, eğiten, kısacası ne ölçüde insan olduysam beni o ölçüde insan yapan artık anam babam değildi. Ya kimdi? O zaman bize öğretildiğine göre devletti. Hele Darüşşafaka gibi, kuruluşu ve ondan sonra işleyişi iyiliksever kişilerin yardımına dayanan bir okulda bile, bizi devletin yedirip içirdiğini, okuttuğunu, eğittiğini sanıyordum. Bizlere ve halka böyle öğretiliyordu. Çünkü bir Allah vardı, bir de devlet. Allah'ı devlet simgeliyordu. Devlet demek Allah demekti. Buyüzden "din-ü devlet" denirdi. O zamanki düşünceme göre beni koruyan, besleyen, eğitip öğreten, herşey ve herkes devlettir. Allah'ın dünyadaki simgesi nasıl devletse, devletin simgesi de benim üstüm olan herkestir. Sınıf subayları, okul müdürü, öğretmenler hep devletti. Ben de okuyup eğitilip o devletten biri olacaktım.

Lise öğrencisi olduktan sonra bu düşüncem değişti. Devlet kimdir, nedir, ne işe yarar diye kendime sormaya ve düşünmeye başladım. Bunları sormanın doğru bişey olmadığını, bu soruların yasak sorular olduğunu kimse bana söylemeden kendikendime seziyor ve bu düşüncelerimi kimseye açmıyordum. Anladım ki devlet hem herkestir, hem hiçkimsedir; hem herşey devlettir, hem devlet hiçbişeydir. Bana bağırabilen, bağırabilme yetkisinde olan, beni azarlayabilen her insan devlettir. Okul hademeleri, küçük memurlar devlet değildi, çünkü onlar beni azarlayamaz, sınıfta bırakamazdı. Okulumu bitirip subay olunca ben de devlet olacaktım. Demek ki bütün üstlerim devletti, eşit olduklarım yurttaştı, altlarım da kullardı. Üstlerim bana istediğini yapabilir, ben de altlarımdakine istediğimi yapabilirdim. Ama bize şunu da öğretiyorlardı : Üstteki alttakine hiçbir zaman kötü bişey yapamaz, yapmamalıdır. Onun her yaptığı bizim iyiliğimiz içindir. Onun yaptığı bize kötü geliyorsa, iyiliği anlamadığımız içindir. Örneğin bizi döver, bize söver, ama bunlar iyiliğimiz, terbiyemiz içindir. Biz de bigün altlarımızı, onların iyiliği, terbiyesi, disipline girmesi için dövecek, onlara sövebilecektik.

Halkımız devlet deyince hükümet anlamaktaydı. Cumhurbaşkanından taa mahalle bekçisine dek devletin her görevlisi devletin kendisi demekti. Örneğin bir itişkakış sırasında bir bekçinin düğmesini koparan bir kişi, devletin düğmesini koparmış ve

dolayısıyla devleti aşağılamış sayılırdı. Bu gibi inanılması zor olaylar kırkelli yıl öncesinin gazetelerinin en sık görülen haberlerindendi. Eski gazete koleksiyonlarını karıştıranlar, bir bekçinin, bir polisin, bir küçük memurun, gevşemiş ipliğinden sallanıp kopan bir düğme yüzünden, devleti aşağılamak suçuyla suçlanıp mahkemeye verildiği ve mahkûm olduğu haberlerini sıksık göreceklerdir.

Okulumuza denetim (teftiş) için uğrayan generalleri, bakanları, hatta milletvekillerini devletin ta kendisi sanıyor ve merkezî yönetimin en üstü olan Allah'tan nasıl korkuyor ve O'na saygı duyuyorsak, devletten de öyle korkuyor ve devlete de öyle korkulu bir saygı duyuyorduk ve bütün amacımız, bu korkuyla saygı duyduğumuz kişilerden biri, yani devlet olmaktı.

Lisedeyken öğretmenlerimizden devlet konusunda açık hiçbir telkin ve uyarı gelmedi. Onların da devleti, merkezî yönetimin (yani en merkezdeki varlığın) yeryüzüne uzantısı olarak gördüklerini sanıyorum. Belki belki Cemil Sena, Hatemi Senih gibi kimi felsefe ve başka ders hocalarımız böyle düşünmemiş olabilirler.

Öğretmenlerim devlet konusunda açık açık bişey söylemediler ama, anlattıklarından dolaylı olarak devletin kimliği üzerine düşünmeye başlamıştım. Bu konuda beni daha çok etkileyen okuduğum dersdışı kitaplar olmuştu. Şunu da açıkça söylemeliyim ki ders kitaplarımız şimdiki gibi körinanca bağlı kitaplar değil, bilimsel kitaplardı. İnanıyorum ki, benim lisede okuduğum ders kitaplarındaki bilgiler bugünkü eğitim-öğretim izlencelerine girmediği gibi, sanırım ki yasaklanırdı.

Lisenin ileri sınıflarında yeni bilgiler edindikçe ve devletin kimliği konusunu düşündükçe anladım ki, devlet denilen şey, ruh gibi, vicdan gibi, namus gibi, somut olarak varolmayan soyut bir kavramdır. Kendisi yoktur. Kendi yerine simgeleri vardır.

DEVLET VE HALK

Lise son sınıfına doğru, bizi yedirip içirenin, giydirip besleyenin, okutup eğitenin devlet değil, halk olduğunu anlamıştım. Bu halk, salt bizi beslemekle, yetiştirip adam etmekle kalmıyor, devleti de o besliyordu. Belki de padişahlık döneminden kalıt bir

duyguyla Allah'ın yeryüzündeki uzantısı ve simgesi sandığım devlet adamlarının aylıklarını da halk veriyordu. Yani devlet, halkın parasıyla güzel yemekler yiyor, iyi besleniyor ve çocuklarını en iyi ve en pahalı okullara gönderiyordu. Öyleyse esas olan devlet değil halktı.

Devlet üzerine düşüncelerimin değişime uğradığı uzun süren bu dönem, benim için, halkı alabildiğine sevdiğim ve halka olan borcumun bilincine vardığım bir dönem olmuştur. Bizi, hele hele yoksul çocukları besleyen, koruyan, eğitip öğreten ve insan yapan devlet değil halktı. Kutsal olan da devlet değil, halktı. Beni tanımıyor, bilmiyordu, ama tanımadığı bir yolcu adına eşkıyaya haraç vererek o yolcunun canını kurtaran iyiliksever gibi bana yardım ediyordu. Hem de nasıl yardım! Varından vermiyor, kendisinde olandan vermiyor, yokundan veriyordu. Bana verdiği ayakkabıyı, çamaşırı, giysiyi kendisi, eşi ve öz çocukları giyemiyordu. Beni eğitip okutuyor, ama ne kendisi okuyabilmiş ne de çocuklarını okutabilmektedir. Ben işte böyle bir halka elbet borçluydum ve böylesine borçlu olduğum halka ne versem ve ne denli versem borcumu ödemiş olamazdım.

Lise sonda oluşan bu borçluluk duygusu, bütün yaşamım boyunca hep artarak sürdü ve yaşamımın ana ekseni oldu. Bütün davranışlarımda, çalışmalarımda, her eylem ve edimimde bu görülür.

Böyle bir halk sevgisi anababa sevgisine hiç benzemez. Anababalarımızı bize iyilik ediyor diye sevmeyiz, iyilik etmeseler de, salt anamız babamız olduğu için severiz. Bu, hayvansal, yani daha çok içgüdüsel bir sevgidir. Buyüzden anababa sevgisi çok doğal bir sevgidir.

"Vatan Şairi" diye bilinen – gerçekten şair olup olmadığı tartışılır – ve ölümünden sonra şair olarak pek adından sözedilmeyen Mehmet Emin Yurdakul'un "Kesildi mi Ellerin" adlı bir şiiri vardır. Uzun yıllar okul gösterilerinde öğrenciler bu şiiri temsil etmişlerdir. Tam anlamıyla bir hergele, bir it olarak yetişmiş, işsiz güçsüz bir serseri olan delikanlı, yoksul ve dul annesinden zorla aldığı parayla içki içmekte ve kumar oynamaktadır. Bigün yine eve gelip annesinden para ister. Yoksul kadın, gerçekten parası olmadığı için veremez. Serseri delikanlı bıçağını çekip anasını bıçaklarken bıçağı tutan parmakları biraz kesilir. Ölmekte olan an-

ne, oğlunun parmağından akan kanı görür ve,

– Oğlum, kesildi mi ellerin? diye sorar.

İşte anababa sevgisi böyle bir sevgidir.

Benim halk sevgimse, toplumsal borcumun bilincine varmamdan kaynaklanır. Yıllar geçtikçe bu halk sevgisi bende biçim değiştirdi. Halkımızı yüzde altmışı aptal ve enayi diyecek bir yere geldim. Bu oranın yüzde altmıştan çok olduğunu da gördüm ve anladım. Bu değişimin nasıl olduğunu yeri gelince, ilerde anlatırım. Şunu şimdiden söyleyeyim ki, halkıma olan borçluluk duygumda eksilme değil, hep artma, borcumu ödeyemedikçe daha çok artma olmuştur. Gerçekleri gördükçe halk sevgimin salt biçimi ve anlamı değişmiştir. Borç her zaman borçtur. Ödenebildiğince ödenmeye çalışılmalıdır. Yaşamım boyunca ençok borçlu olduklarım öğretmenlerimdir ve ençok sevdiklerim de... Ve onlara olan sevgim, ne biçim ne de anlam değiştirmiştir. Zaman geçtikçe, yaşım onlarınkine yaklaştıkça öğretmenlerime sevgim ve saygım daha da artmıştır.

KILIĞIMIZ

Resmî giysilerimiz okul[6] içinde toprakrengi (hâki), okul dışında lacivertti. Benim okula yeni girdiğim yıl "haricî" dediğimiz ve resmî dinlence günleri giydiğimiz lacivert giysiler tüylü ve kaba bir kumaştandı. Ortaokuldaki bizler bu kumaştan giyerdik. Lisedekilerin[7] dışarda giydikleri ince lacivert kumaştandı. Bizimkilerin ütü tutması zordu, hatta olanaksızdı denilebilir. Giysilerimizden salt pantalonu ütülerdik. Hiçbirimizin ütüsü yoktu. Haftalık izin dönüşü okula gelince, ilk işimiz koridorlara dizilmiş gardroplara gitmekti. Her giysi dolabında iki ayrı bölme vardı. Her bölme bir öğrencinindi. Haricîleri çıkarır, dahilîleri giyerdik. Düzenli çocuklar – ki ben onlardandım – borularının yatakhanenin ortasından geçtiği musluklardan pantalonlarının ütü çizgisini ıslatır, sonra çizgisini tam çizgisine getirerek pantalonlarını yatak çarşafının altına özenle koyarlardı. Altı gece üzerinde yatınca, pantalon

[6] Çengelköy Askerî Ortaokulu. – Ali Nesin

[7] Kuleli Askerî Lisesi. – Ali Nesin

kalıptan çıkmış bıçak sırtı gibi ütülü olurdu. Altı gece diyorum. Haftanın dinlence günleri perşembe öğleden sonralarından cuma akşamına dek sürerdi. Sonraları yasayla cuma öğle sonrasından pazar akşamına dek resmî dinlence zamanı oldu.

Beceriksiz öğrencilerin pantalonlarının çarşaf altından iki çizgili çıktığı olurdu. Benim de bikez pantalonum çift çizgili çıkmıştı çarşafın altından.

Askerî okul öğrencilerinin hangi sınıfta oldukları şapkalarındaki şeridin renginden ve şerit sayısından belli olurdu. Ortaokulların şapka şeridi kırmızı, liselilerinki sarıydı. Her sınıf bir şeritle belirlenirdi, örneğin lise ikidekilerin şapkalarında iki sarı şerit vardı. Daha ortaokuldayken şapkalarına sarı şerit takanlarımız olurdu. Bunlar üst sınıflarda görünmek isteyen öğrencilerdi. Çoğu sınıfta kalmış, ama ailesine sınıfta kaldığını söylememişti. Askerî okullarda, okulla ailenin hiçbir ilişkisi yoktu. Aileler, çocuklarının okuldaki durumlarını, sınıf geçip geçmediklerini bilmezdi. Orta 3'teyken şapkalarına lise 1'in, hatta lise 2'nin şeridini bile takanlar vardı.

Orta sonda sınıfta kalanlar çok olduğundan, izin günü şapkalarının şeridini değiştirenler de çoktu. Şerit değiştirmek bir elçabukluğu ve ustalık işiydi. Kimi öğrenciler izne çıkmadan önce yapılan yoklamadan sonra, şapka şeridini çarçabuk değiştirirlerdi. Ama bunların okul subaylarına yakalanma olasılığı çoktu. Kimileri de Çengelköy iskelesinden vapura bindiklerinde değiştirirdi şeritlerini. Salt şerit değiştirmekle de iş bitmiyordu. Şeritlerden başka, ceket yakasının iki yanına dikili ek yakayı ve apoletlerdeki metal sınıf numaralarını da değiştirmek gerekiyordu.

Bu değişikliklerin nedeni, salt anababayı değil, aynı zamanda kızları da kandırmaktı. Bütün kızlar, özellikle güzelleri, herhangi bir yerde karşılaştığımızda bize bakıyor, bizimle ilgileniyor sanıyorduk. Bir yıl önce şapkamızda üç kırmızı şerit gören kız, ertesi yıl yine üç kırmızı şerit görürse, sınıfta kaldığımızı anlar, fiyakamız bozulurdu.

Askerî giysilerimizle çok övünürdük. Sanırım bizden önceleri de övünülürdü, bizden sonra da övünülecektir. Çünkü üniforma bir otoriteyi, bir üstünlüğü simgeler. Hele benim askerî okul öğrenciliğim sırasında... Ordumuz Ulusal Kurtuluş Savaşını kazanalı daha yedi yıl olmuş, gelin adayları arasında subayların değeri

yüksek. Annelerin, çocuklarına güvenli bir gelecek sağlamak için, "benim oğlum paşa olacak inşallah" yada "benim kızım paşa karısı olur inşallah" diye dualar ettikleri dönem dahaca sona ermemiş. Hâlâ subaylar "ölüsü para, dirisi para" diye güvenceli görülüyor. Türkiye'de sosyal sigorta kurulmamış. Kirayı ödeyemez diye evlerin subaylara kiraya verilmediği, evini ve çolukçocuğunu geçindiremez diye, kızların subaylarla evlendirilmediği 1940-1960 dönemi başlamamış.

EŞİNDE ANNEYİ ARAMAK

Arkadaşlarımızın kiminin sevgilisi, kiminin flörtü var. Böyleleri daha çok Istanbullu olanlar. Benim gibiler çoğunlukta gibi geliyor bana, yani kız arkadaşı, flörtü, yakın-uzak akraba bir kız tanışı bile olmayanlar. Bunun nasıl acı veren bir doyumsuzluk, hatta nasıl bir aşağılık duygusu olduğunu en iyi bilenlerden biriyim. Benim için kadın, erişilmez, insandan ayrı, yüce bir varlıktı. Okurlarımın inanmayabilecekleri bişey söyleyeyim : Bunca kadınla yakınlığımdan sonra bile, bugün kadınları, elbet gerçekten sevdiklerimi, aynı biçimde görüyorum. O kadınlar, biz erkekler gibi gerçek insan değil, gerçekte varolmayan, imgelemimizin yarattığı birer peridirler; hiç eksiksizdirler. Bu yücelttiğim kadınlardan biri de elbet annemdir.

Benim kuşağımdan bu gizil düşüncelerle yetişmiş erkek pekçoktur. Bunlar, eşlerinde annelerini arayan mutsuzlardır. Anneleri ne denli mükemmelse, annelerini ne denli idealize etmişlerse, yaşamlarını paylaşacakları o mükemmel kadını hiçbir zaman bulamayacaklarından, o denli düşkırıklığına uğrayacaklar, evlilikleri o denli mutsuz sürecektir. Bundan çıkardığım özet kanım şu : Bir anne ne denli ideal anneye yakınsa, oğlu evlendiğinde oğluna o denli kötülük etmiş olur. Oğul, boş yere o meleği, o periyi arayıp duracaktır.

YENİ DÜNYA FOTOGRAFHANESİ

Biz Çengelköy Askerî Ortaokulu öğrencisi olmadan bir yıl

öncesine dek, bütün askerî okul öğrencilerinin, ceketlerinin bir yanına astıkları bir kordon varmış. Biz bu okula girdiğimizde bu kordonlar kaldırılmıştı ama, yine de bikaç arkadaşımızda vardı. Ortaokulluların kordonları kırmızı, liselilerin kordonları sarı ibrişim yada ibrişim gibi bir maddeden yapılmıştı. Uçlarında sarı pirinçten bir maden sallanırdı. Bu kordonları arkadaşlarımızdan iğreti alarak fotograf çektirmeye pek meraklıydık. Bu fotografları ençok Galata'daki Yeni Dünya fotografhanesinde çektirirdik. Fotografı bir hafta sonra aldığımızdan, bu fotograflara "haftalık" denirdi. Çoğunlukla Rum yada Ermeni olan fotografçı, bu bir haftada fotografa rötuş yapardı. Rötuş, bir fotografı, fotografı çekilen insandan daha güzel yapmak demekti ki, kimileyin haftalık fotografın çekilen kişiden daha çirkin rötuş edildiği de olurdu. Buyüzden iyi rötuş yapanlar yada yanlarında iyi rötuş yapan ustalar çalıştıranlar pahalı fotograf çekerdi.

Yeni Dünya fotografhanesine gıcırdayan dar tahta merdivenlerden çıkılırdı. Ya üçüncü ya dördüncü kattaydı. Merdiven yarı karanlıktı. Fotografhane genişti yada bana o zaman geniş görünüyordu. Sehpalı fotograf makinesiyle fon perdesinin arasındaki minderli koltuğa otururduk. Bu fotografhanedeki minderli koltukların hepsi birbirine benzerdi. Sırt dayanağı tahta parmaklıktı. Yuvarlak kol dayanakları iki yandan genişleyerek gelirdi. Bu koltuklardan başka nakışlı ahşap koltuklar da vardı.

Nereye nasıl oturacağımızı, ne yapacağımızı fotografçı belirlerdi. Fon perdesiyle oturduğumuz koltuk arasında eteği saçaklı, çoğu kez vişneçürüğü yada koyu yeşil bir kadife perde olurdu. Perde bir kordonla bağlanıp ortadan bölündüğünden, fon perdesine yapılmış resim görünürdü. Bu resim, dahaca renkli fotograf bulunmadığından, siyah, beyaz ve gri tonlarda olurdu. Fon perdesinde genellikle ya bir teras balkonunun dolgun mermer dayanakları ya süslü saksılar içinde çiçeklerle bezenmiş bir bahçe yada Kızkulesi görünürdü. Yeni Dünya fotografhanesinin fon perdesinde bakımlı bir saray balkonunun resmi vardı.

Şimdi kendimi Yeni Dünya fotografhanesinde fotograf çektirirken görür gibiyim. Üç ayaklı fotograf makinesinin arkasından geniş ceket kolu astarı gibi uzanan boru biçimindeki siyah bezden içeri başını sokuyor fotografçı. Başını oradan çıkarmadan objektiften beni görerek nasıl durmam gerektiğini bildiriyor.

– Başınızı biraz daha sağa çevirin. O kadar değil, az bişey... Rahat oturun. Sol dirseğinizi dayayın koltuğun önündeki sehpaya. Dirseğinizi, sehpanın üstündeki kitaba dayayın. Elinizi de alnınıza...

Başını bez borudan çıkarıp, havada sağ elinin işaret parmağıyla başparmağını birleştirip,

– Buraya bakın, tam bu noktaya! diyor.

O noktaya bakıyorum.

– Tebessüm ediniz!

Gülümsüyorum.

– Dudaklarınızı yalayınız!

Fotografta parlak görünmesi için dudaklarımı yalamam gerektiğini önceden biliyordum. Ermeni fotografçının uyarısıyla dudaklarımı bikez daha yalıyorum.

– Tamamdır. Çekoorum... Çat!

Denklanşöre basıyor. Haftalık fotograf çekilmiştir. Haftaya gelip "6 adet" kartpostal fotografımı almam için bana bir alındı veriyor. Haftalık fotograflar enaz altı tane olur.

"Buraa bakınız! Tam bu noktaya! Tebessüm ediniz! Dudaklarınızı yalayınız! Tamamdır! Çekooruın. Çat!"

Altmışbeş yıl olmuş. Ermeni fotografçının bu sözleri hâlâ belleğimde.

Yeni Dünya fotografhanesinde gördüğüm ve altmışbeş yıldır unutamadığım bişey daha vardı : duvara dizilmiş fotograflardan biri, bir kızın resmi... Benim yaşımda olmalı, belki bir yaş küçük, belki bir yaş küçük. Gönlümden geçen benden bir yaş küçük olması. Bir fotografın çekimgücü beni kendine doğru çekiyor. Haftaya fotografımı almaya geldiğimde, bu kızı da burda görsem... Bizim halk şairlerimizin (âşıklarımızın) çoğu, rüyalarında gördükleri kıza âşık olurlar ve yaşamları boyunca hep o kızı arayıp bulmak için hiç durmadan dünyayı (ve kendi dünyalarını) gezer, dolaşırlar. Bu, kadınsız doğu dünyasının ve doyuma ulaşmamış doğu erkeğinin ulaşılamaz özleminin simgesidir. Bir fotografhanenin duvarına asılmış onlarca fotograftan birini seçmek, beğenmek, onu arzulamak, onun için o yaşın sütbeyaz en halisane duygularını beslemek ve altmışdört yıl sonra duvardaki o resmi anımsamak ne denli doğusal bir duygudur.

PALASKA KAVGASI

Ceketlerimizin belinde siyah renkli kayıştan bir kemer vardı. Kemerin tokası sarı bir madendendi. Bu kemerler palaskaydı. Kimimizde bu, siyah deri rugandı ve pırıl pırıl parlardı. Okuldan mı rugan vermişlerdi, yoksa öğrenciler kendileri mi almıştı, şimdi anımsamıyorum. Benim palaskam rugan değildi.

Bu palaskalar ne işe yarardı? Üzerimizdeki üniformayı derler toplardı. Ama en önemlisi, vücudun göğüs bölümünün üçgen biçiminde görünmesine yarardı. Buna çok önem verirdik. Ben de göğsümün, omuzlardan bele doğru incelerek üçgen biçimi almasına önem verenlerdendim. Her spor yapışımdan sonra, geniş soluk alıp göğsümü şişirir, iki elimle belimi ölçerdim. Başparmakla işaret parmağı arasında açılmış iki elimden bir el daha fazla gelirdi.[8]

Feridun adında, Kadıköylü, kafası iki bölümlü olduğu için "çift kafa" takmaadı takılmış bir arkadaşımızın bigün söylediği şu sözü unutamıyorum :

– Benim bütün istediğim, göbekli bir binbaşı olduktan sonra emekli olmak. Ooooh! Binbaşı olurum... Hafifçe göbeğim çıkar. Hayatta başka bir isteğim yok!

Bu tutkusuz arkadaşıma şaşardım. Okulda, Feridun'un betimlediği gibi göbekli subaylar çoktu, ama çakı gibi, zıpkın gibi subaylar da vardı.

Palaskalar çok önemli bir işe daha yarardı : palaska kavgasına. Hiç katılmadım böyle bir kavgaya. Palaska kavgasından hep dehşet ve nefret duydum. Bu palaska kavgaları daha çok askerî üniformanın o üniformayı giyene verdiği üstünlük duygusundan doğardı gibi geliyor bana. Bir askerî okul öğrencisinin kavga etmesi gerekiyor, ama bakıyor ki kavga edeceği kişi kendinden güçlü, dayak yiyecek. İşte o zaman bıçak çeker gibi palaska çekiyor. Palaskanın kayış bölümü bikaç kez ele dolanıyor, madenden toka havaya savruluyor. Kimi arkadaşlarımız palaska kavgalarındaki kahramanlıklarını anlatırlar, ama bozgunlarını hiç anlatmazlardı. Bu kavgalar daha çok bir kız yüzünden çıkmış olurdu. Palaska kavgacıları şunu demek isterlerdi karşısındakilere :

– Vaaay, ben bir askerî okul öğrencisi olayım da... Sen ha! Sen,

[8] Merak ettim şimdi ölçtüm. Belim dörtbuçuk el!

bana... Hem de üstümde üniforma varken...

İki kez tanık olmuştum palaska kavgasına. Bu kavgalar her zaman bireysel değildi, toplu kavgalar olduğu da olurdu. Beylerbeyi'nde bir alanda bizim okulun futbol takımıyla başka bir okulun futbol takımının maçı vardı. Bu alanda askerî okullar arasında maçlar olduğu gibi, sivil okullarla da maçlar yapılırdı. Palaska kavgasının olduğu o iki maçta karşı takımın hangi okul olduğunu anımsamıyorum.

Bir askerî okulun futbol takımı yenilse yenilse ancak yine başka bir askerî okulun futbol takımına yenilir, bir sivil okulun futbol takımına nasıl olur da yenilir!

Maçın seyircisi daha çok bizdendi. Maçın bitimine az kalmıştı. Bizim takım, bu az zamanda, yediği gol sayısınca gol atamazdı. Palaskalar fora... Palaskaların tokaları havada vınlıyordu.

Maç bitmediğine göre onlara yenilmemiştik ve karşı takım yandaşları silahsız olduğundan, palaska kavgasında onları yenmiştik.

ASKERİ TERZİLER

Gülhane Parkı'nın Sirkeci yanındaki duvarının karşısında beş-altı, belki de daha çok, yanyana küçük terzi dükkânı vardı. Burdaki Rum terzileri daha çok askerî giysileri onarırlar, tersyüz ederlerdi.

Giysilerimizi hangi müteahhit terzi dikecekse, okula gelip ölçülerimizi alır, her alınan ölçünün yanına adımızı ve numaramızı yazardı. Dikilen giysiler prova yapılmadan öğrencilere dağıtılırdı. Arkadaşlarımızın çoğu, bu giysileri ve kaputları beğenmez, Gülhane Parkı'nın arkasındaki tramvay yoluna dizilmiş küçük terzi dükkânlarında düzelttirirlerdi. Ben bu terzilere hiç gitmedim. Gitmedim mi, yoksa param olmadığından gidemedim mi? İkisi de doğrudur. Verilen giysiler tam bana göreydi. Terzide düzelttirilen yerlerin çoğu, örneğin paçaların bollaştırılması, kaput yakalarının altına al renkli astar konulması, ceket yakalarının biçimlendirilmesi okulca yasaklanmıştı. Aklımızca kızların gözleri bizim üzerimizdeydi, bütün bunlar kızlar için yapılıyordu.

Bu onarım terzilerine daha çok Istanbullu ve ailelerinden bize

göre daha çok harçlık alanlar gidebiliyorlardı. Ben babamdan eve izinli gittiğim haftalar 1 lira alıyordum. Çok seyrek olarak 1,5 lira aldığım da oluyordu. Bu kadar para bulamayanlar da vardı aramızda.

Okulun verdiği şapkaları da onartanlar yada yeni şapka alanlar çoktu. Şapkacıların yoğun olarak toplandığı yer Beyazıt'taki Fincancılar ve Cezveciler yokuşlarıydı. Özellikle şapka kasnağının gergin durması için konulan yaylı çelik yuvarlak tel önemliydi. Fincancılar ve Cezveciler'deki dükkânlar resmî şapkalar, üniforma işaretleri, askerî okul yaka numaraları, apoletler, kokartlar satan dükkânlardı. Bu dükkân sahiplerinin çoğu, üniforma terzileri gibi Rum ve Ermenilerdi.

SELAM

Askerî okul öğrencileri üst sınıftaki öğrencilere selam vermek zorundaydı. Kimi üst sınıf öğrencileri kendilerine selam vermeyen alt sınıftaki bir öğrenciyi yanına çağırır, neden selam vermediğini sorardı. Bir subay selam vermeyen öğrenciye böyle yaparsa, elbet onu asker disiplinine sokmak içindir. Ama bir öğrencinin alt sınıftaki bir öğrenciyi çağırıp niçin selam vermediğini sorması, aşağılık duygusunun tersine çevrilmişi olan üstünlük duygusundan başka ne olabilir? Sınıf geçenin, daha bir yıl önce aynı sınıfta okuduğu arkadaşını, "gel buraya!" diye yanına çağırıp karşısında hazırolda durdurması ve neden selam vermediğini sorması elbet kurallara uygundu.

– Görmedim efendim.

Verilecek başka yanıt yoktu. Bu soru böyle bir yanıt almak için sorulmuştu.

Sınıfta kaldıkları anlaşılmasın diye şapkalarına bir yada iki üst sınıfın şeridini takanların en büyük korkusu, eski sınıf arkadaşlarıyla karşılaştıklarında çağırılıp bozum edilmeleriydi. Hem de bu, yalnızken değil, yanlarında biri yada birileri olduğunda yapılırdı.

YIKICILIĞIMIZ

1932 yılının Eylül yada Ekim ayı olacak. Altmışbir yıl olmuş. Onyedi yaşında ve lise öğrencisiyim artık.

Deniz kıyısındaki Kuleli Lisesine giderken başımı kaldırıp iki yıl okuduğum tepedeki Çengelköy Askerî Ortaokuluna baktım. Alnacı (cephesi) yüksek ve dimdik taş örme duvar görünümüyle bir Ortaçağ şatosunu andırıyordu. Evet, o zaman böyleydi. Ama şimdi Kuleli'ye giderken, deniz solumuzda kalır da başımızı sağa yukarı çeviririsek, o eski ve güzelim Çengelköy Askerî Ortaokul yapısının yerinde, modern olduğu sanılan bir başka yapı görürüz. Eski yapı kullanılmaz olunca, o yapıyı restore etmek, yani eski biçimini koruyarak yenilemek diye bişey vardır. Biz milletçe tarihe, anılara, eskil olana düşmanız desem ve böyle olduğumuza yüzlerce kanıt göstersem, biliyorum ki yine de bana kızan, belki de Türklüğü aşağılamak suçundan aleyhime dava açanlar çıkabilir. Ama ne yapalım ki askeriyle siviliyle, çocuğuyla yaşlısıyla, kadınıyla erkeğiyle, yıkıcı, kırıcı, yakıcı, yokedici insanlarız. Hepimizin bildiği, gördüğü bir örnek vereyim mi? Türkiye'nin büyük kentlerine, azbuçuk kentleşmiş sayılan illerine, ilçelerine, bucaklarına, nereye giderseniz gidin, oralarda çok değil bikaç gün için bile boş kalmış evlerin, yapıların, konakların, kışlaların, sarayların bütün pencere camlarının dışardan taş atılarak kırılmış olduğunu görürsünüz. Dünyanın başka hiçbir yerinde böyle bişey olmaz demeyeceğim, çünkü bütün dünyayı gezip dolaşmadım. Ama dünyanın pekçok yerini gezdim, gördüm. Türkiye'den başka hiçbir yerde, insanların kendilerine zararı olmayan boş pencere camlarına böylesi bir düşmanlığını görmedim.

Eski Çengelköy Askerî Ortaokulu yıkılmamış, bir tarih, anılar ve eskillik yıkılmıştır.

TENEKE MAHALLESİ

Çengelköy Ortaokulunun binası dik bir yamaca yapılmış olduğu için, tepeye bakan yanından tek katlı, denize bakan yanından sanırım dört katlıydı. En üst katta dersliklerimiz, onun altında

yatakhanelerimiz, onun da altında, yani o yüksek taş duvarın arkasında silahhane ve çanta ve bavulların konulduğu depo vardı.

Çengelköy Ortaokulunun üst yanı mezarlıktı. Mezarlığın üstünde, kimya öğretmenliği yapan kimyager Hikmet Bey'in köşkü vardı. Hikmet Bey çok iyi bir öğretmen değildi. Kibar bir insan olarak belleğimde kalmış.

Ortaokulun yanındaki yamaçta teneke mahallesi denilen evler vardı. O zamanlar gecekondu sözcüğü dahaca yoktu. Bu tek katlı ve tek odalı evlerin çoğu paslı tenekelerle kaplıydı. Duvarları, eve yerleşeceklerin kendi yaptıkları kerpiçlerle örülmüştü. İnsanlar, evlerinde ve evlerinin yapımında nerde ne bulmuşlarsa sırtlayıp getirmişler ve burda kullanmışlardı. Teneke mahallesinde oturanların hepsi de Çengelköy Askerî Ortaokulu'nda çalışan hademelerdi. Evlerinin tapusunun olduğunu sanmıyorum. Anadolu'nun köylerinden gelip okulda iş bulmuş ve buralara yerleşmişlerdi. Şimdi, 1993 yılında onların yada kalıtçıları olan çocuklarının milyarder, belki de trilyoner olduklarını sanıyorum. O zamanki teneke mahallesinin yerine apartmanlar kurulmuş, tapusuz arazilerin "müktesep hak" olarak tapuları alınmış ve yoksul halk durduk yerde zengin olmuştur.

LİSEYE GEÇİŞ

Biz Çengelköy Askerî Okul öğrencisiyken okulun olduğu tepeden bakınca, deniz kıyısındaki Kuleli Lisesini kuşbakışı görürdük. Ortası geniş bir bahçe olan dikdörtgen bir yapıydı.

Lise müdürünün salt adını duyardık : "Kurmay Albay Miralay Arif Paşa". Lakap olarak bu rütbeler adına eklenmişti. Eşi o dönemin ünlü bir kadın şarkıcısıydı. Bu şarkıcı bayan plak da doldurmuştu ve o dönem okuduğu şarkılardan biri çok söylenirdi. Adı yanılmıyorsam Afife'ydi.

Biz liseye geçtiğimizde artık bu müdür yoktu. Bizim müdürümüz Kurmay Albay Rıfat Mataracı'ydı. Rumeli'nin bilemediğim bir yerinden olduğu konuşma biçiminden belliydi. İtalya'da ateşe militerlikten geldiği söyleniyordu.

Kuleli Lisesi'ne nizamiye kapısından girilir.[9]

Lise birinci sınıfa geçtiğimiz nerden belli olacak? Dışardan bakınca hangi sınıfta olduğumuz belli olmalıydı. Bunu ençok kızlar için istiyorduk. Kızlar bir bakışta kaçıncı sınıfta olduğumuzu anlamalıydı. İyi de, benim kız arkadaşım yoktu ki. Daha nice zaman olmayacaktı da... Aile yapımız, kız arkadaş edinmeme uygun değildi. Bunun eksikliğini yaşamım boyunca hep duyumsamışımdır, evlilik zamanlarında bile...

ÖZGÜRLÜK VE HAYAL

Ailem kimdi benim? Bitek babam... Akrabalar maddi ve manevi yönden öyle uzaktılar ki... Yaşamım boyunca hiç görmediğim yada ayrı dünyaların insanları oldukları için salt bikez gördüğüm ve görmek istemediğim akrabalarım çok olmuştur. Bir babam vardı benim en yakınım olarak, onu da haftada bir, izinden izine görebiliyordum. Çoğu kez haftalık izne de çıkmıyor, okulda kalıyordum. Büyük dinlence günlerinde bile eve gitmeyip okulda kaldığım oluyordu. Dinlence günlerinde eve gitmeyip okulda kalan öğrencilere "bekâr" denirdi. Bekâr öğrencilik çok hoşuma giderdi. Belki de yalnızlığa o zaman alıştım. O kalabalık ve kalabalığın uğultusuyla, gürültü ve bağırış çağırışla dolu okul bomboş kalınca ben de kendi kendimle suskun kalıp düşünebiliyordum.

[9] Kışlaların, askerî yapıların dıştaki büyük kapısına nizamiye kapısı denir. Askerî olmayan, bakanlık, saray, konak, belediye ve hükümet konağı gibi büyük sivil yapıların dış giriş kapısına da cümle kapısı denirdi.

Dostum Hasan Amca, ki benden 10-15 yaş büyüktü, 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra, Nizamiye Kapısı adıyla yayımladığı bir kitapta Kuleli Askerî Lisesindeki öğrencilik anılarını anlatmıştır. Hasan Amca'nın en önemli kitabı bence, yazar ve aydın olarak çoğumuzun o zamanlar "devrim, ak devrim" gibi sözlerle desteklediği 27 Mayıs askerî darbesine ve genellikle bütün askerî darbelere karşı ve antimilitarist oluşu ve bu görüşünü anlatan *Doğmayan Hürriyet* adlı kitabıdır. Bu kitapta Türk aydınlarına, kendisinin dünyada olmayacağı zamanlarda, Türkiye'nin başına gelecek olan 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askerî darbe felaketlerini, bir anlama o iki faşist dönemi önceden haber veriyordu. Namuslu ve deneyimli bir aydın olarak o, görevini yapmış, ama çok kez olduğu gibi onun sesini ne aydınlar ne de halk duymuştu.

Özyaşamöykümün sonraki ciltlerinde, sırası gelince, Hasan Amca'dan yine sözedeceğim.

Salt bizim sınıfımız bin öğrenciydi. Öbür iki sınıfta da bin öğrenci olsa, evci olan onca çocuk evlerine gidince koca okulda ancak onbeş-yirmi çocuk kalıyorduk. Bütün Çengelköy, Beylerbeyi, Kandilli tepesi bizim demekti. Tam bir özgürlük yaşıyorduk. O tarihlerde Çengelköy, Kandilli, Beylerbeyi tepelerinde bol meyve bahçeleri, beşon köşk ve çok seyrek ev vardı. Sahipleri olmayan yada oralarda görünmeyen meyve bahçeleri ve ağaçları bizimdi. Dünya bizimdi... Rasathane'nin bulunduğu İcadiye tepesine çıkardık. Yıldızlarla, gezegenlerle uğraşan gökbilimci (astronom) Fatin Hoca, o sakallı bilimci benim idealimdi. Onun gibi olmak istiyordum. Ama askerî öğrenimle gökbilimci olunamayacağını kestiriyordum. Onuncu sınıfa geçince, Nezir Bey'in gökbilim (astronomi) dersine çok önem verip çok çalışmamın nedeni, salt sınavlarda pekiyi numara almak isteğim değil, gökbilimci Fatin Hoca'ya hayranlığımdı da.

Yok yok... ben, gökbilimci değil, asker olacaktım, komutan, general olacaktım. Açıp tarihimize baksana, tarihimizde bütün büyük adamlar, hep askerlerden, komutanlardan çıkmış!

Acaba hem büyük bir komutan, hem de ünlü bir gökbilimci olunamaz mıydı? Herhalde olunabilirdi. Olunamaz olsa, bize onuncu sınıfta gökbilim dersi okuturlar mıydı? Bir generale, kutup yıldızının, büyük ayının yerini bilmek ve buna göre pusulasız olduğu zamanlar, geceleri yönünü belirlemek yeterdi. Askerî lisede bize ayrıca bir de gökbilim okuttuklarına göre, bir general aynı zamanda büyük bir gökbilimci olabilir demekti.

Tepelerde, yamaçlarda başıboş gezen öğrencilerin ellerinde ağaçlardan yada çalılardan koparılmış ve kırbaç yerine kullandıkları dallar olurdu. Havada vınlatarak kırbaçlarını sallar ve olmayan atlarını, varsaydıkları düşman ordusunun üzerine dört nala sürerek utkudan utkuya koşarlardı. Ben, hiçbir zaman, bu anlattığım biçimde atlayıp, sıçrayıp, zıplayıp olmayan düşmanı kovalamadım ama, oturduğum yerde hiç kımıldamadan, bütün bunları tasarladığım, imgelediğim çok oldu.

Dağlarda ençok topladığımız, doğada kendiliğinden yetişen sahipsiz kocayemiş ve böğürtlendi.

Dinlence günlerinde evime gitmeyip okulun arkasındaki sırtlarda, tepelerde özgürce gezip dolaşmanın, geceleri de okul içinde özgürce düşünüp hayaller kurmamın ve kendime göre şiirler yaz-

mamın asıl nedeni neydi? Ev denilecek evimiz yoktu da ondan... Evimizden ilerki sayfalarda sözedeceğim.

ALAYA ÇIKMAK

Orta 3'te sınıfımız yedi kısımdı. Her sınıfta ortalama yetmiş öğrenci olsa, 450-500 kişi eder. Bunların içinden alaya çıkarılanlar ve ailelerinin yanına gönderilenler olmuştu. Alaya çıkarılmak gibi, insan haklarına aykırı bir uygulama vardı o zamanki askerî okullarda. Üstüste iki yıl sınıfta kalan çocuk okuldan atılır, yaşı uygunsa alaya, yani bir askerî birliğe gönderilir, yaşı küçükse ailesine geri verilirdi. Daha okula girerken bizim adımıza velilerimizden noter onaylı bir üstlenme belgesi (taahhütname) alınmıştı. Bu belgeye göre, iki yıl sınıfta kalmış yaşları büyük çocuklar askere gönderilir, askerî okulda okudukları sürenin iki katı askerlik yaparlardı. Bunlar normal askerlik süresinin sonunda, isterlerse, o zaman "gedikli" denilen assubay okuluna girip assubay olurlardı. Yaşları küçük olduğundan ailelerine teslim edilenler de askerlik yaşı gelince askere alınır, askerî okulda okuduğu sürenin iki katı süresince askerlik yaptıktan sonra isterlerse yine assubay okuluna giderlerdi.

Alaya çıkmak, hem alaya çıkarılanlar için, hem ailelerine teslim edilenler için, hem de okulda kalan arkadaşları için çok acı bir dramdı. Bir küçük çocuk yerine velisi senet veriyor, küçük çocuk senedin koşulunu yerine getiremediği için cezalandırılıyordu. Bu durum yıllar sonra değiştirildi. Şimdi, üstüste iki yıl sınıfta kalan öğrencilerin velileri, çocuğa okulda harcanan parayı geri ödüyorlar.

450-500 öğrencilik orta 3 sınıfımız, hem de aramızdan alaya gönderilenler ve ailelerine teslim edilenler çıktıktan sonra, lise 1'de bin kişi olmuştu. Çünkü hem "kayd-ü-kabul" denilen yeni öğrenciler gelmiş, hem de Bursa Askerî Lisesi'nin ilk sınıfını geçememiş olanlar okulumuza gelmişti. Böylece bin öğrenci olmuştuk lisenin birinci sınıfında. Ondört kısımdık. Her kısımda ortalama 70 öğrenci vardı. Bu ondört kısmın on kısmı Fransızca, iki kısmı Almanca okuyordu. Benim de içlerinde bulunduğum 13. ve 14. kısımlar İngilizce okuyordu.

HELÂ NÖBETİ

Çengelköy Askerî Ortaokulu'ndan Kuleli'ye geçtiğimiz yıl sayıları epiyce tutan kaydıkabuller (kayd-ü kabul'ler) gelmişti dokuzuncu sınıfa. Bunlar kırsal bölge çocuklarıydı. Köylülüklerini üzerlerinden atamamışlardı. Açıkçası biz onları abulabut görürdük. Biz, yani okulun eski öğrencileri ve çoğu Istanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin yoksul aile çocukları. Eski öğrenciler arasında da kasabalı olanlar vardı ama onlar Istanbul yaşamına azbuçuk uyarlanmışlardı.

Örneğin 12 Eylül faşizminin beş kahramanından biri olan o zamanki kara kuvvetleri komutanı Nurettin Ersin, işte Kuleli'nin dokuzuncu sınıfına giren kaydıkabullerden biriydi.

Hep bilinir, yatılı okullarda, özellikle parasız yatılı okullarda kaydıkabullere ağır şakalar yapılır, hele askerî okullarda...

Kaydıkabul öğrencinin askerî okulda ilk gecesi. Saat gecenin ikisi. Eski öğrencilerden ikisi uyuyan çocuğun başına dikilir. Çocuğu dürtüp uyandırırlar. Çocuk gözlerini ovuşturarak sorar :

– Ne var?

– Ne demek ne var? Saat iki-üç nöbeti senin. Hadi kalk bakalım, çabuk nöbete.

Çocuk apartopar kalkar. Askerî bir okul olduğuna göre nöbet tutulması doğaldır. Çocuğa mutfak nöbeti de tutturabilirler, yatakhane nöbeti de, helâ nöbeti de, artık bu şakayı yapanların insafına kalmış...

Çocuğu helâların olduğu yere götürüyorlar. Orda sözde daha önceki nöbetçi var. Nöbetçi, iyi bir asker gibi topuklarını birbirine çarparak esas vaziyete geçip yeni nöbetçiye kendini tanıtıyor ve örneğin şöyle diyor :

– Kuleli Askerî Lisesi 9. sınıf 10. kısımdan falan numaralı falan filan... Saat 1-2 helâ nöbetini tuttum. Nöbetim sırasında helâlarda hiçbir vukuat olmamıştır. Burada yirmi adet helâ olup iki helânın muslukları tıkalı, üçünün de musluğundan su sızmaktadır, biri de bozuk olduğundan su kaçırmaktadır.

Bu oyunlar çok yapıldığından artık sökmüyordu. Ama yine de bu kaydıkabuller, askerî okul yaşamına uyarlanıncaya dek okulda zorluk çekerlerdi.

"KARI GİBİ GÜLME LEN!"

Kuleli Lisesine geldiğimiz gün yada ertesi gün, bizi orta bahçeye topladılar. Kısım kısım sıralanmıştık. Benim de bulunduğum yabancı dil olarak İngilizce okuyan 13. ve 14. kısımlar en sondaydı. Bu her akşam yapılan yoklama toplantısı olmadığından Lise 2 ve 3. sınıflar toplantıya gelmemişti. Sınıfımızın yoklaması yapıldı. Sonra müdürümüz Rıfat Mataracı konuşmaya başladı. O günkü ve sonraki konuşmalarından belleğimde kalan salt Mataracı'nın Türk ağzıyla Avrupa demediği, yarı Türk, yarı Fransız ağzıyla "Öropa" dediğiydi. "Ben Öropa'dayken..." en sık yinelediği sözdü.

Birinci Dünya Savaşına, arkadan Kurtuluş Savaşına katılmış çok sert bir komutandı Rıfat Mataracı. Şimdi bu "çok sert" sözlerini yazarken birdenbire düşündüm : Ne yaptı, nasıl davrandı da ben ona bu "çok sert" nitemini yakıştırdım? Bunun yanıtını vermek zor. Açıkçası ona niçin çok sert dediğimi bilmiyorum. İki savaştan çıkmış bu komutanın yüzü hiç gülmez, gülümsemezdi. O dönemde bir asker için gülmek çok ayıptı. Bize öğretilen, askerin yüzünün gölgeli olması gerektiğiydi. Böyle eğitildiğimiz için, içimizden biri kendini tutamayıp gülerse, ona, "ulan karı gibi ne gülüyorsun!" denirdi. Yada "orospu karı gibi gülme len!" Gülenlerle, "açıkta bişey mi gördün?" diye alay edilirdi. Açıkta görülen şey olsa olsa düğmeleri açık kalmış pantalon olmalıydı ki, buna da niçin gülüneceğini anlamıyordum, hâlâ da anlamıyorum.

Rıfat Mataracı'nın yüzü gölgeli değil, karanlıktı. Hani yüz kasları hiç gevşemeden gözlerinin içinden gülen insanlar vardır, Rıfat Mataracı ne gözlerinin içinden, ne sesli, ne de yüz çizgileri yuvarlaşarak gülerdi. Çok seyrek olarak bizimle konuşurken aramızda kilometrelerce uzaklık olurdu. Bu davranışıyla, o, Kuleli Askerî Lisesinin müdürü değil, Kuleli Kışlasının komutanıydı. Onun asık yüzünde Birinci Dünya Savaşının izlerini görür gibiydim. Kimbilir ne yoksulluklar, ne yoksunluklar, ne eziyetler, ne kahırlar, ne acılar çekmişti de kimi duyarlıkları böyle sertleşmişti. Onun için okul bir kışlaydı, öğrenciler de birer erdi.

İKİ YÖNTEM

Rıfat Mataracı yokluklar içinde yetişmiş ve çok savaşmış olduğu için, bizim de aynı koşullarda yetişmemizi istediği belliydi. Bunu, yerine bir başka kurmay albay Kuleli'ye müdür atanınca daha iyi anladık. Örneğin Rıfat Mataracı'nın okul komutanlığı zamanında, sabah kahvaltımız iki dilim ekmekle pekaz beyaz peynir, dört-beş zeytin tanesi ve zor içilebilen çaydı. Öğle ve akşam yemekleri genellikle kurufasülye, pilav, nohut, mercimek olurdu. Haftasonlarında da yemeğe ek olarak kuruüzüm hoşafı verilirdi. Benim bu yemeklerden hiçbir yakınmam yoktu. Evimde daha iyisini yiyemediğim için yemeklerden çok memnundum. Ama arkadaşlarım çoğunlukla yakınırlardı. Onların çoğunun da benim gibi evlerinde daha iyi yediklerini sanmadığımdan, gösteriş için yakındıklarına inanıyorum.

Üç-dört ay sonra Rıfat Mataracı kıtaya atandı, yerine Kurmay Albay Hamit Doğruer geldi. Okulun havası birden değişti. Hamit Doğruer gözlerinin içi gülen ciddi bir komutandı. Sevecen bir adamdı. O da Kurtuluş Savaşı kahramanlarındandı. Yıllar sonra, 1959'da Akşehir'e gittiğimde, müzedeki kahramanlar arasında Hamit Doğruer'in savaşa katıldığı zamanki gençlik resmini görmüştüm. Hamit Doğruer'in müdür olmasıyla okulumuzda, önce yemek olmak üzere herşey değişti. Olacak şey değil, haftada, on günde bir hindi dolması yiyorduk., hem de bol bol, hem de fıstıklı ve kuşüzümlü... En nefis hamur tatlıları, bol bol balık pilâkisi... Ve daha neler neler... Paralı yatılı liselerde bile o zamanlar böylesine güzel yemek verildiğini sanmıyorum. Kahvaltıda bol zeytin, peynir, ayrıca reçel de veriliyordu. Kimi sabahlar süt de veriliyormuş gibi aklımda kalmış.

Bir zaman sonra okulun levazım müdüründen duyulan bir haber okula yayıldı, benim kulağıma dek geldi. Eski okul müdürü Rıfat Mataracı zamanında yemeklerin bu denli güzel ve bol olmayışının nedeni neymiş biliyor musunuz? Hamit Doğruer, okula verilen yıllık bütçenin hepsini bir yıl içinde sonuna dek harcarmış. Oysa Rıfat Mataracı, bütçeyılı sonuna para arttırır, bu parayı devlete geri verir ve geriye para verebilmek için de, bizim yemeğimizden, giyim kuşamımızdan ve herşeyimizden alabildiğine tutumlu davranırmış.

Siz bu iki müdürün iki ayrı tutumundan hangisinden yanasınız? Ben o yaşımda, yani 17 yaşımda, Rıfat Mataracı'dan yanaydım. Ama bunu hiçkimseye söyleyemedim. Çünkü herkes, yeni müdürümüz Hamit Doğruer'in tutumundan yanaydı. Ben kendim yoksul bir çevreden ve çok tutumlu bir evden geldiğim için, devlet parasının alabildiğince tutumlu harcanmasını yeğliyordum. Halkımız, ulusumuz nasıl yoksulsa, devletimiz de öyle yoksuldu. Buyüzden Rıfat Mataracı'nın okulun yıllık bütçesinden artırdığı parayı geri vermesini doğru buluyordum. Üstelik bunu, bizi aç ve çıplak bırakarak yapmıyordu. Karnımız doyuyordu. Giysilerimiz, çamaşırlarımız yeterince veriliyordu. Ne var ki, hindi dolmaları, hamurişi tatlılar, reçeller, yani zengin sofralarının yemeklerini yiyemiyorduk. Benim bu güzel yemeklere aşırı bir isteğim de yoktu, öte yandan şu da bir gerçek ki, o hindi dolmaları, o lezzetli yemekler ve tatlılar da çok hoşuma gidiyordu. Ama Nesin Vakfı'nı kurduktan sonra, yani yirmi yıldanberi, özellikle yemek konusunda Hamit Doğruer gibi düşünüyor ve öyle de davranıyorum.

Hamit Bey'in bir ayağı aksardı. Kurtuluş Savaşının bir armağınını bacağında taşırdı. Buyüzden kendisine Topal Hamit denirdi. O, okulumuza müdür olduktan sonra, daha önce kışla olan okulumuz, okullaşmaya başlamıştı. Çünkü Hamit Bey okul komutanı değil, okul müdürüydü.

Hamit Bey müdür olur olmaz, salt yemekler değil, yemekhanede çalışanların kılıkları da değişti. Aşçılar ve aşçı yamakları beyaz önlükler giyindi. Aşçıların başlarında beyaz ve tertemiz kepler belirdi. Biz bu değişiklikleri şaşarak izliyorduk.

GEÇMİŞİNDEN UTANMAYAN BİR HEKİM

Ortaokuldayken, artan yemeklerimizi daha önce sözünü ettiğim o gecekondularda yaşayan yoksullara verdiğimizi anımsıyorum. Lisede de yapıyormuşuz bunu. Hiç anımsamıyorum. Demek lisedeyken ben hiç böyle bişey yapmamışım.

1983'te inme indiğinde Çapa Hastanesi'nde yatıyordum. Tehlikeyi büyük ölçüde atlattıktan sonra, sabahtan akşama dek odam ziyaretçilerimle dolup taşıyordu. Taa Çengelköy Ortaokulu'ndan sınıf arkadaşım Mustafa Onanç, 28 Kasım 1993 günü akşamı tele-

fonda, lisede yoksullara artan yemekleri nasıl verdiklerini şöyle anlattı :[10]

– Deniz kıyısındaki caminin yanında büyük, ulu bir çınar vardı, anımsadın mı?

– Elbette...

– O çınarın yanında kurulmuş bir gecekondu vardı.

– Onu anımsamıyorum.

– Artan yemekleri, yemekhanenin demir parmaklıklı penceresinden okulun parkına toplanmış gecekondu insanlarına verirdik. Daha çok mercimek, enginar yemeklerini arkadaşlar beğenmez, yemezlerdi. Ama ilginç bişey olurdu, yemek karavanalarına artık suları dökerlerdi. Ben, su dökülmemiş karavanalardaki artık yemekleri pencereden okulun dış bahçesine, çiçek parkına birikmiş, ellerinde tenekelerle bekleşenlere dağıtırdım. Plastik dahaca bulgulanmamış, plastik kovalar, kaplar dahaca yoktu. 1983 yılında, sen inmeli olarak hastanede yatarken, bigün ziyaretine gelmiştim. Odan çok kalabalıktı. Ziyaretçilerin arasında bir de kadın hekim vardı. Odandan birlikte ayrıldık o kadın hekimle. "Beni tanımazsınız ama ben sizi tanıyorum," dedi. Gerçekten tanıyamadım. Nerden tanıştığımızı sordum. Kuleli Lisesinin karşısındaki caminin yanındaki, deniz kıyısındaki gecekondunun kızı olduğunu söyledi. "Siz bize artan yemeklerinizden verirdiniz yemekhanenin penceresinden, sizi hiç unutmuyorum," dedi. O zaman, yemek verdiklerimizin arasında, lise öğrencisi olduğu söylenilen bir kız anımsadım.

Ta ortaokuldan sınıf arkadaşım Mustafa Onanç'ın anlattığı bu olay, içinde ve o günleri yaşamadığınız için kiminize ilginç gelmeyebilir. Bana öyle gelmiyor. Mustafa Onanç bu olayı anlatınca, dokuz-on yaşımda Heybeliada'da otururken, bir Muharrem ayında adanın Abbaspaşa denilen semtinde, Abbas Halim Paşa'nın köşkünün kapalı kapısı önünde, biz ada yoksullarının toplandığını, bahçe kapısı açıldıkça terbiyeli terbiyeli içeri girip köşkün mutfağından kaplarımıza aşure doldurduğumuzu anımsadım. Anımsadığıma göre benim elimde iki bakır güğüm vardı. Sanırım salt birine aşure konulmuştu. Abbas Halim Paşa'nın köşkü bizim

[10] Kurmay albaylıktan emekli Mustafa Onanç bu telefon konuşmamızdan birbuçuk yıl sonra öldü.

tepemizdeki evimize beş kilometre var mıydı? Belki daha da çok...

Mustafa anlatırken gözlerim doldu.

Vara o hekim kadını tanımış olaydım. Ne mutlu o hanımefendiye ki, yoksul çocukluğundan utanmıyor ve onu gizlemiyor. Kimbilir, belki de yoksul geçmişiyle benim gibi övünüyordur.

İLK DERS CEBİR

Lise birinci sınıfta ilk dersimiz cebir. Öğretmenimiz Cebir Osman. Ben hâlâ Cebir Osman'ın soyadını bilmem. Biz, bizden önceki ve sonrakiler ona hep Cebir Osman dedik. Şimdi düşündükçe anımsıyorum soyadını : Resneli.

Derslikte sıralarımıza oturmuş öğretmeni bekliyorduk. Mümessil yada çavuş dediğimiz çocuk, kapı ağzında öğretmenin gelmesini bekliyordu. Mümessil, her öğretmen gelişinde olduğu gibi,

– Dikkat! diye yüksek sesle bizi uyardı.

Hep birden ayağa kalktık. Cebir Osman dersliğe girdi. Çocuklardan kimisi kıkırdadı. Kendini tutamayıp gülme sesleri çıkaranlar oldu. Cebir Osman gülen çocuklardan en yakınındakine yöneldi, bir eliyle ensesine bir şaplak indirdikten sonra çocuğun yüzüne tükürdü. Okkalı tükürüğün çocuğun yanağından aşağı doğru kaydığı görülüyordu. O biraz önce gülenlerden çıt çıkmıyordu. Cebir Osman kürsüye geçti, sandalyesine oturdu. Mümessil, Cebir Osman'a tekmil verdi, yani derslikte kaç öğrenci olduğunu Cebir Osman'a bildirdi. Cebir Osman imza defterini deftere ve kalemine bakmadan imzalardı. İmzasını atarken başını hep defterden uzak tutardı. Belki gözleri uzaktan daha iyi görüyordu. Ama o, imza attığı yere bakmazdı ki...

Her devinisi ağır ağırdı. Yavaş yavaş değil, ağır ağır... Öyle bir ağırlık ki, isteristemez karşısındakinde saygı uyandırıyordu. Hep suskun ama tüten bir yanardağı gibi, karşısında ha patladı ha patlayacak diye beklenirdi.

Onun dersliğe girişinden ağır ağır kürsüye gelişine, ağır ağır sandalyesine oturuşuna, sağ eliyle bize oturun işareti verene dek geçen zaman bikaç dakika, belki de beş-altı dakika sürerdi. Yine ağır ağır parmakları arasına aldığı saplı ve uçlu mürekkep kale-

mini mürekkep hokkasına batırır yada yukardan ve uzaktan baktığı için göremediği hokkaya batırdığını sanırdı. Siyah ciltli kocaman imza defterinin imza yerine yada herhangi bir yerine imzasını atardı. Mürekkep kaleminin hokkaya tam batıp batmadığını pek ayrımsayamadığı için, kimileyin imzasının ya salt O harfi deftere çıkar yada O harfinin bir yuvarlak çizgisi defterde görünürdü.

Önceki sınıfın birincileri kısım mümessili olduklarından, ben de 14. kısmın mümessiliydim. Buyüzden Cebir Osman'ın imza defterini imzalayışını bütün ayrıntılarına dek biliyorum. İmzası, bugün gibi şimdi de gözlerimin önünde, harflerin kimisi deftere değil havaya yazılmış bile olsa Osman imzasını görüyor ve okuyorum.

O zamanlar dahaca soyadı yasası çıkmamış olduğundan Türkiyelilerin soyadları bile yok. Soyadlarımızın olması için daha iki yıl beklememiz gerekecekti. Biz lise ikideyken soyadı yasası çıkacaktı ve dahaca Cebir Osman Resneli soyadını almamıştı.

Cebir Osman dersliğe girer girmez kimi çocuklar niçin kıkır kıkır gülmüşlerdi? Onun giyinişi, o ağır ağır devinmesi başka öğretmenlerde görmediğimiz, alışık olmadığımız bişeydi de ondan. Üstünde lacivert takım giysi vardı. Bütün lise yaşantım boyunca onu hep ütülü lacivert giysili gördüm ve bembeyaz gömlekli, ama öyle beyaz ki, en beyazdan daha da beyaz... Sanki beyaz gömleklerinin kol kapaklarını ceket kolunun üstüne kıvırırmış gibi aklımda kalmış; belki de öyle değildi. Takım giysisinin yeleği vardı ve yeleğiyle pantolonunun beli arasında kırmızı gül kuşağı görülüyordu. Onu hep bu kılık ve biçimde gördük.

Ağır ağır yürürken kolları biraz ayrık dururdu, dirsekleriyle gövdesi arasında bir karışa yakın bir açıklık bulunurdu. İki yana yalpalanarak yürürdü. Hayır, yalpalanarak demek hiç doğru değil, ağır ağır yalpaladığı için dalgalanarak demek çok daha doğru olur. Bu yürüyüş ve davranışıyla hiç kimseyi önemsemez gibi görünüyordu; sonradan gerçekten böyle olduğunu anladık. Önem verdikleri, ancak önem verilmeye değer insanlardı.

ABE KAPTAN

Cebir Osman'ın o ağır yürüyüşünü ve devinisini bozup acele ettiği, telaşlandığı, bişeye, biyere yetişmek için koştuğu hiç görülmemiştir. Bir haftasonu öğlesonrası, okuldan çıktık, yürüyerek Çengelköy vapur iskelesine gidiyoruz. Onbeş, yirmi öğrenciyiz. Önümüzde elinde bastonu Cebir Osman gidiyor. Biraz korkumuzdan, ama daha çok sevgi ve saygımızdan Cebir Osman'ın önüne geçemediğimiz için, adımlarımızı isteristemez ona uydurmuşuz, biz de ağır ağır yürüyoruz. Oysa vapur Vaniköy iskelesinden çoktan kalkmış, nerdeyse Çengelköy'e yanaşacak. Hocanın hiiiç aldırdığı yok. Cebir Osman'ın önünde olanlar bile vapura yetişmek için koşuyor. Vapur yanımızdan geçti. Geçerken biriki düdük çaldı. Cebir Osman'ın arkasından bizimle birlikte gidenler saygıyı, korkuyu unutup vapura koştular. Biz, iki-üç çocuk kaldık. Tam iskeleye vardık, vapur üstüste üç düdük çalıp makineleri çalıştırdı. Çımacı vapura biniş merdivenini çekti. Hoca hâlâ oralı değil. Çımacı, iskele babalarından halatları çözerken Cebir Osman, yine telaşsız, bastonunu havaya kaldırıp kaptan köşküne doğru Resneli ağzıyla seslendi :

– Abe Kaptan, bizi almadan nereye gidersin?

Kaptan iki-üç metre denize açılmış olan vapuru yeniden iskeleye yanaştırdı ve köşkünün penceresinden gülümseyerek selam verdi. Çımacı yeniden biniş merdivenini vapura dayadı. Osman Bey, iki dirseği gövdesinden bir karış ayrık, o ağır temposunu bozmadan vapura bindi. Biz de arkasından...

KULALI REŞİT

Şap diye öğrencinin yüzüne tüküren, asılarak kulağını çeken, ensesine şaplağı indiren bu öğretmenin ne duygulu, ne yumuşak yürekli, öğrencilerini ne çok seven bir kişi olduğunu anlamamız için bize çok zaman gerekmedi. Biz onu anladık ve sevdik, hem de çok sevdik.

Benim bu sözlerime okurlarım şaşırabilir. Haklıdırlar. Öğrencisinin yüzüne tüküren, öğrencisini döven bir öğretmen nasıl sevilebilir? O öğretmen Cebir Osman olunca elbet severim. Bu

sevginin nedenini anlamak için, 1930'lu yılların Türkiye'sinin eğitim yöntemini ve dizgesini (sistemini) bilmek gerekir. Bunu bilmeyince, Cebir Osman'ın niçin sevildiği anlaşılamaz. Anababaların dahaca dörtbeş yaşlarındaki çocuklarını mahalle okullarının sarıklı ve eli sopalı hocalarına teslim ederken, hocalara saygıyla "eti senin, kemiği benim" dediği dönemin çocuklarıydık. Hâlâ, "hocanın vurduğu yerden gül biter" sözleri geçerliydi.

Kulalı Reşit adında bir sınıf arkadaşım vardı. Bursa Askerî Lisesi dokuzuncu sınıfında sınıfta kalıp Kuleli'ye, bizim sınıfa gelmişti. Bu çocuğun nasıl olup da sınıfta kalmış olduğuna hep şaşmışımdır. Çünkü olağanüstü bir matematik kafası vardı ve bana göre matematiği başaran bir öğrencinin başarılı olamayacağı hiçbir ders yoktur. Hâlâ da öyle düşünürüm. Matematikte başarılı olan, her işte, her meslekte, yaşamın her dalında başarılı olur. Ama her zaman bunun böyle olmadığını bana ilk olarak Reşit gösterdi. Cebirde, o zamanlar hendese dediğimiz geometride, müsellesat denilen trigonometride, gökbilimde olağanüstü başarılı olan Kulalı Reşit, toplumsal bilim derslerinde olağanüstü başarısızdı. Ben onu matematikteki başarısından dolayı çok severdim. Daha o yaşta, sık ve sert sakalları tombul yanaklarını kaplardı. Çoktan, daha harp okulu birinci sınıfındayken, vapurdan denize atlayıp kendini öldürdüğü için, şimdi gerçeği söyleyebilirim : Beni çok kıskanırdı. Cebir dersini kendisinden daha iyi bilen hiçbir arkadaşına dayancası yoktu. Durum böyleyken, ben onun cebir bilgisine hayrandım ve onu çok severdim. Tombul yanaklarını sıkarak şakalaşırdım.

Onuncu sınıftaydık. Reşit'i çok seven Cebir Osman, derse kaldırdığı bir arkadaşımız tahtada yanlış bir işlem yapınca, doğrusunu yapsın diye Reşit'i tahtaya kaldırırdı. O gün Reşit de problemi çözememişti. Cebir Osman,

– Abe ne yaparsın Reşit efendi, sen de mi yanlış yaparsın? dedi.

Reşit'ten hiç böyle bişey beklemiyordu.

– Abe Nusret Efendi kalk bakalım sen.

Karatahtaya kalktım. Tebeşiri Reşit'in her zaman terli olan elinden aldım ve karatahtaya, o zamanlar muadele denilen cebir denklemini yaparak doğru sonucu yazdım.

Kulalı Reşit sinirlilikle kendi yaptığı cebir işleminin doğru ol-

duğunda direndi. Hem de öyle bir direndi ki, Cebir Osman sandalyesinden kalkıp Reşit'in kulağını çekerek ensesine bir şaplak indirdi. Çok sevdiği Reşit'e nasıl böyle yaptığına hepimiz şaştık. Sonraki derslerdeki davranışlarından Cebir Osman'ın da bu yaptığından pişman olduğu belliydi. Ne var ki Reşit de yanlışında gereksiz yere ve saygısızca direnmişti.

DÜĞMÜŞTİM ONİ

Aradan yıllar geçti. Liseyi bitirdik. Harp Okulu öğrencisiyiz. İleride zaman ve fırsat bulabilirsem ayrıntılarıyla anlatacağım biçimde, Askerî Ceza dersindeki başarısızlığından ve o dersin öğretmeni Topal Nafiz'in sınıfta bırakacağı korkusuyla, Kulalı Reşit bir Boğaz vapurundan denize atlayarak boğuldu, öldü. Reşit'in böylece kendini öldürmesi yıllarca rüyalarıma girmiştir.

Harp Okulu'nun birinci sınıfının dinlence ayı. Bir Boğaz vapuruyla üç arkadaş yüzmek için Anadolu yakasındaki Altınkum Plajına gidiyoruz. Biri havacı Nihat Aytek'ti.[11] Öbürünün kim olduğunu anımsayamıyorum. Vapurda Cebir Osman'ı gördük. Cebir Osman, biz lisenin birinci sınıfındayken Kandilli iskelesinden tepeye çıkan bir yokuş üstünde, solda bir evde otururdu. Daha sonraları Beylerbeyi iskelesinin yanında bir yalıya taşınmıştı. İşte Beylerbeyi'ndeki o yalısına gidiyordu. Saygıyla elini öptük.

İçimizden hangimizin söylediği aklımda kalmamış, belki de bendim, Reşit'in kendini nasıl öldürdüğünü anlattık. Bunu bizden duyar duymaz, iki elini dizine vura vura,

– Abe ben düğmüştim oni, diye sarsıla sarsıla, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Aynı sözü yineleyerek çocuklar gibi ağlıyordu.

– Abe ben düğmüştim oni.

Başka bişey konuşamadık. Biz üç delikanlı da ağlamaya başladık. Ama Reşit için mi, yoksa Cebir Osman için mi ağladığımızı bilmiyorduk. Ve şimdi şu satırları yazarken, 79 yaşımda, yine ağlıyorum, hem de niçin ağladığımı bilmeden...

Vapur Beylerbeyi iskelesine yanaşmıştı. Cebir Osman vapurdan gözleri yaşlı inmişti.

[11] Artık yaşamıyor.

ABE PİS ETTİN

Sınıfın tembelleri, cebir dersinde çalışmak yerine, ah ne yapsak da Cebir Osman'dan dayak yesek diye ondan dayak yemeye çalışırlardı. Salt dayak değil, suratlarına tükürmesine de razıydılar. Çünkü dayak attıklarına, suratına tükürdüklerine öyle acırdı ki Cebir Osman, onlara sınıf geçirtirdi. Ne var ki her tembeli de öyle gelişigüzel dövmezdi.

Karatahtaya kaldırdığı öğrenci cebir işlemini yapamazsa, ona nereli olduğunu sorardı. Çocuk nereli olduğunu söyler : Adıyamanlı, Konyalı, Siirtli, Bursalı... Her nereli olursa olsun, Cebir Osman'ın her il ve ilçe için şu kalıp sözü vardı :

– Tuuu... Abe pis ettin Malatya'yı da... Ordan akıllı adam çıkar. Sen nerelisin?

– Adapazarlı.

– Tuuu... Abe pis ettin Adapazarı'nı da... Ordan akıllı adam çıkar...

Tembel öğrencisini aşağılamak için onun iki kalıp sözü vardı : "abe ayranci!" yada "abe aynaci!" Niçin, hangi anlama "ayrancı" yada "aynacı" dediğini bilmezdik.

ABE YUREK LAZIMDIR YUREK

Cebir Osman, haylaz, dersten zayıf öğrencileri salt cebir dersinden sınıf geçirmekle kalmaz, mümeyyiz[12] olarak başka sınavlara girer ve öğrencilerine yardım ederdi.

Benim gibi hâlâ yaşayanlardan sınıf arkadaşım Mustafa Onanç,[13] Cebir Osman'ın bu tür yardımlarından birini anlattı.

Biz Kuleli'yi bitirip Harp Okulu'na geçtiğimizde, lise sonda bütünlemeye kalan öğrenciler varmış. Ben bunu bilmiyor, hepimiz Harp Okulu'na geçtik sanıyordum. Bütünleme sınavına kalan arkadaşlarımızdan biri, Coğrafya öğretmenimiz Niyazi Balıkçı'nın kendisini sınıfta bırakacağına inanıyormuş. Arkadaşımızın kanısına göre, sözlü sınavda bilse de bilmese de Niyazi Balıkçı kendisini

[12] Mümeyyiz : Sınavlarda sorular sorarak yeteneklileri ayıran kimse.
[13] Bu satırları yazdıktan kısa bir süre sonra öldü.

sınıfta bırakacak. Bunu Mustafa Onanç'a söylüyor. Mustafa Onanç'ın yapabileceği hiçbişey yok. Yardım gelse gelse ancak Cebir Osman'dan gelebilir. Mustafa Onanç da durumu Cebir Osman'a anlatıyor. Cebir Osman, sınav günü sınav salonuna gelmesini söylüyor. O gün sınav saatinde sınav salonuna gittiğinde, Fransızca öğretmeni Salih Arif'i de Cebir Osman'ın yanında buluyor. Salih Arif, Kuleli'nin Fransızca öğretmeniydi. İngilizce okuduğumdan benim hocam olmadı hiç. Galatasaray Lisesi'nde onüç yıl müdürlük yapmış. Çok iyi bir öğretmen olarak bilinir ve öğrencilerce çok sevilirdi. Aşırı şişmandı. Beylerbeyi iskelesinin yanında beyaz boyalı bir yalısı vardı. Öyle sanıyorum ki, parasal gereksinmesinden dolayı değil, zevk için öğretmenlik yapan bikaç öğretmenden biriydi.

Mustafa Onanç salondan çıkamadan cografyacı Niyazi Bey içeri giriyor. Selamlaştıktan sonra Cebir Osman, Niyazi Bey'e şöyle diyor :

– Abe Niyazi Bey, maarebeye (muharebeye, savaşa) girmiş mısın?

Niyazi emekli subaylardan, elbette savaşa girmiştir. Ordudan ayrıldıktan sonra da Istanbul Üniversitesinin (o zamanki Darülfünun'un) Cografya bölümünü bitirip Kuleli'ye öğretmen olmuştur.

– Evet... diyor Niyazi Bey.

Cebir Osman,

– Oyleyse bilirsın, diyor, maarebede lazım olan nedır?

Sağ elinin yumruğunu göğsünün sol yanına vura vura kendi sorusunu kendi yanıtlıyor :

– Abe yurek lazımdır, yurek.

Sınava girecek çocuğun adını söyleyerek,

– Bu çocukta yurek vardır abe Niyazi Bey, yurek!

Salih Bey'in desteğiyle o çocuk coğrafya sınavını verip Harp Okulu'na geçiyor.

Cebir Osman'ın bu konudaki düşüncesini doğru bulmayabilirsiniz, ki doğru bulmayanlardan biri de benim. Ama onu anlıyorum ve buyüzden ona hak veriyorum.

Haylaz ve tembel öğrencilerin derslerini bilmeden sınıf geçmelerini mi isterdi? Hayır. Onların çalışıp öğrenip ondan sonra sınıf geçmelerini isterdi. Bana kaç kez şöyle demiştir :

– Abe Nusret Efendi, çalıştır be şu aylazları, kalacaklar sınıfta...

Biz de öyle yapardık. Ama sınavlar iyice yaklaşmadan, yani yumurta kapıya gelmeden kimse derslere, özellikle matematiksel derslere çalışmak istemezdi. Oysa matematik, arkası hiç bırakılmadan izlenmesi gereken bir ders olduğundan, haylazlar ancak sıkıştıklarında çalışmak, öğrenmek istediklerinde, beyinlerinin bütün öğrenme kapıları kapalı olurdu. Onlar, bir uyku hapı alınca insan nasıl hemen uyursa, ençok bir saatlik dersten sonra sınavı verip sınıf geçmek istiyorlardı.

Gerçek yaşamda nasıl oldu? En çalışkanlar, sınıf birincileri ençok general, komutan olmak isteyenlerdi elbet. Ben de bunlardan biriydim. Yetmiş kişilik her kısımda, her dersin birincileri, bir de kısım birincileri vardı. Bizim sınıf ondört kısımdı. Toplam bin öğrenciydik. Ondört kısımda enaz ondört birinci... Bir de bütün kısımların birincisi, yani birincilerin birincisi vardı.

Gerçek yaşamda bu birincilerin hiçbiri ne general, ne de general düzeyinde bir komutan olabildi. General olabilenler, sınıflarının dümencileri değilse bile, dümencilere yakın orta düzeydekilerdir. Sınavlarda kopya vererek sınıf geçirttiklerimden biçok general çıkmıştır.

Cebir Osman, öğrencilerinin bilmeden sınıf geçmelerini istemezdi, ama bilmedikleri için sınıfta kalmalarını da istemezdi. Sınava girilmesine bikaç saat kala bu başarısız öğrencilere ne soracağını söylediği bile olurdu. Buna karşın, sözlü sınav salonuna girince, önceden verilmiş soruyu bile yanıtlayamayanlar olurdu. O zaman sınav salonunda mümeyyiz olarak bulunan başka öğretmenlere :

– Abe bakmayın yapamadığına, o benim çalışkan talebemdir, diyerek öğrenciye sınıf geçecek bir not verirdi.

Çok güvendiği bir öğrenci girmişse, ona soru sormaz, göğsünü kabarta kabarta,

– Abe sorun ne isterseniz... derdi.

Cebir Osman'ın cebir bilgisi nasıldı? İyi bir öğrenci hocasının bilgisini tartabilir. Cebir Osman'ın cebir düzeyini bilmiyorum, ama kesin olarak şunu söyleyebilirim : Cebiri öğretmesini çok iyi bilen bir öğretmendi. Bana onun anlattığı cebiri anlamamak olanaksız gibi gelirdi. Ama cebir ve genellikle bütün matematiksel

bilimler yapısal bir bütün olduklarından, temeli olmadan çatısı kurulamayan yapıya benzerler. Yapının dördüncü katının olması için, üçüncü katının önceden yapılmış olması gerekir. Buyüzden bir dersi kaçıran bir sonraki dersi anlayamaz. Süreklilik ve dikkat ister. Oysa toplumsal bilim dersleri böyle değildir. Toplumsal bilim derslerinin her bölümünün bir önceki bölümle organik bir bağlantısı yoktur.

Öğrencilerin fen derslerini sevmemelerinin, bu derslerden korkmalarının nedeni budur.

Cebir Osman'ın derse girmeden önce, o gün vereceği derse evinde hazırlanıp geldiğini sanıyorum. Yine sanıyorum ki, vereceği dersleri eski Türkçe cebir kitaplarını okuyarak hazırlıyordu. Çünkü karatahtada bir cebir denklemi yazarken dalar, kimileyin harfleri ve sayıları eski Türkçeyle yazardı.

CEBİR OSMAN'IN KIZI

Hangi ilişkiyle olduğunu anımsamıyorum, bir tatil günü, iki sınıf arkadaşı, Cebir Osman'ın evinin bulunduğu yokuştan aşağı Kandilli vapur iskelesine doğru iniyoruz. Sınıf arkadaşım Nihat Aytek. Bir de baktık, kasabalıktan dahaca kurtulamamış beş kaydıkabul Cebir Osman'ın kızına hem lâf atıyor, hem elle sarkıntılık ediyor. Yaşı bizden küçük olan kız umarsız kalmış, yakın olan evine gidemiyor, belki utancından, belki babasının korkusundan... O beş taşralı dangalak, kızın Cebir Osman'ın kızı olduğunu bilmiyor olsalar gerek.

Nihat'la saldırdık o beş öğrencinin üstüne. İkimiz de okulun güreş takımındayız. Oğlanlar iriyarı. Üstelik, aynı okulun öğrencisi olduğumuz giysilerimizden belli. Kavgamızı görüp bizi kınayacaklar diye utanıyoruz da... Neyse ki kavga uzun sürmedi. Püskürttük oğlanları. Biz kavga ederken Osman Bey'in kızı savuşmuş.

Yıllar sonra, 1944'te askerlikten ayrıldığımda, Cebir Osman'ın kızının Istanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in eşi olduğunu öğrendim. Öyle sanıyorum ki, Ahmet Demir'le Cebir Osman arasında bir akrabalık ilişkisi vardı. Ahmet Demir'den özyaşamöykümün ileriki bölümlerinde uzun uzun sözetmek zorundayım.

Belki o bölümleri yazmaya zamanım yetmez, şu kadarını söyleyeyim, yaşamım boyunca tanıdığım insanların, bana göre, en kötülerinden biriydi.

HİKMET-İ TABİİYYE

Cebir Osman'ın sekreteri gibiydim. Özel mektuplarını bana yazdırırdı.

Nöbetçi öğretmenleri ayın belirli gecelerinde okulda kalırlardı. Cebir Osman okulda nöbetçi kaldığı geceler, beni yatak odasına çağırır, bana mektuplarını yanıtlatırdı. Kimileyin yatak kılığında olurdu, gecelik bembeyaz entarisiyle. O dönemde erkeklerin çoğu geceleri gecelik denen entari giyerlerdi, pijama daha kentlere yeni yeni yayılıyordu.

– Abe Nusret Efendi, yaz şu mektuplara cevap... derdi.

Önce gelen mektupları okur, sonra yanıtlarını yazardım. Neler yazacağımı özet olarak bana söyler, mektubu ben yazardım. Eski Türkçeyle yazılmış mektuplar da olurdu. Bunları eski Türkçe yanıtlardım.

Verdiğim yanıtlardan biri aklımda kalmış. Cebir Osman yazacağım yanıtı şöyle özetlemişti : "Gönderdiğiniz bir teneke tereyağı aldım. Teşekkür ederim."

Bu mektup yazma sırasında Cebir Osman benimle söyleşirdi. Bu söyleşilerden ikisi hâlâ aklımda. Birinde savaş anılarını ve nasıl keskin nişancı olduğunu anlatmıştı. Savaşa ara verdikleri zamanlarda, köylerde evlerde kalırlarmış. Eski ahşap Osmanlı evleri; tahta kaplamaları kavşamış. Kavşamış tahta kaplamalarına çakılı çivilere tabancayla ateş ederlermiş. Çivinin başı paslanmış. Tabancadan çıkan mermi çivinin başına çarpınca, kavşamış eski tahta kaplama içindeki çivi, tahta kaplamadan çıkıp geriye, yani tabancayı ateşleyene doğru fırlarmış. Arkadaşları arasında bu bir yarışmış. Cebir Osman'ın attığı her kurşun tahta kaplamadan bir çivi sökermiş. Savaş gecelerinde en büyük eğlencesi buymuş. Bu olayı, düzenli ordu savaşı içinde mi, yoksa çete savaşı içinde mi yaşadığını hocaya olan büyük saygımdan dolayı soramadım.

Cebir Osman'ın unutamadığım ikinci anlattığı bana çok acıklı gelmişti.

– Abe Nusret Efendi, demişti, yok idi bizim zamanımızda hikmet-i tabiiyye dersi. Biz okumadık hikmet-i tabiiyye ve ne de sizin şimdi okuduğunuz dersleri.

"Hikmet-i tabiiyye" dediği, şimdilerde fen dersleri denilen derslerdir, fizik ve kimya dersleridir.

Bu yalın sözleri söylerken sesini acılı bir tını almıştı, çok üzünçlüydü. Sesinin titreşiminden gözlerinin dolu dolu olduğunu anladığımdan yüzüne bakamamıştım.

RESNELİ OSMAN

Biz, öğretmenimizin bir kahraman olduğunu bilmiyorduk. O zamanki öğretmenlerimizin çoğu kahramandı ve sanırım ki kendileri de kahraman olduklarını ya bilmiyor ya bilmezden geliyorlardı.

Cebir Osman Resneliydi. Yukarda soyadını bilmediğimi yazdım. Sanırım soyadı Resneli'ydi. Sanırım değil, öyleydi. İttahat ve Terakki hükümetinin kendisine "Kahraman-ı Hürriyet" sanını verdiği Resneli Niyazi'nin (1873-1913) arkadaşlarındandı. Resneli Niyazi Bey, 3 Temmuz 1908'de fedai denilen 208 arkadaşıyla dağa çıktığında Cebir Osman da onunla birlikteymiş. Bunu kendisinden değil başkalarından duyuyorduk. Onlar dağa çıktıktan yirmi gün sonra, 23 Temmuz'da padişah 2. Abdülhamit II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmıştı. Cebir Osman, 31 Mart Ayaklanması'nı bastırmak için fedailerin oluşturduğu Hareket Ordusu'na da katılmış mıydı, onu bilmiyorum.

CEBİR OSMAN'IN TABAKASI NERDE?

Üç yıl lise öğrenciliğim boyunca cebir öğretmenimdi Osman Bey. En iyi öğrencisi olduğumu sanıyorum.

Cebir Osman'ın iki oğlu, bir kızı vardı. Büyük oğlu Fuat, biz dokuzuncu sınıftayken son sınıftaydı. İyi futbol oynar mıydı? Bilmiyorum. Ama sinirli bir çocuk olduğunu, sert oynadığını okul maçlarından biliyorum. Tıpkı babası gibi yürürdü, yani kollarını kanat gibi kabartarak.

Ortanca çocuğu Selahattin... Kızının adını bilmiyorum. Güzel bir kızdı. Üç kardeşin küçüğüydü. Istanbul Emniyet Müdürü Demir Ahmet'le evli olduğunu öğrenince nedense ona acımıştım. Cebir Osman'ın oğlu Selahattin'le kızı sanki benim akrabam gibiydi.

Bigün Cebir Osman beni öğretmenler odasına çağırdı. Ortanca çocuğu Selahattin'e cebir, geometri ve fizik dersleri vermemi istedi. Dediğine göre, Selahattin bu derslerden zayıftı. Niçin kendisi oğluna ders vermiyordu? Bu benim yorumumdur : Kendisi çok acımalı, yumuşak yürekli bir insan olmasına karşın, ders verirken öğrencisi anlamaz ve sorularına ondan beklediği yanıtları veremezse çok sinirlenir ve sertleşirdi. Bundan başka "hikmet-i tabiiyye" de okumadıkları için fizik dersi veremezdi.

Okul yönetiminden benim için izin aldı. Son dersimizden akşam yemeğine dek Selahattin'e ders vermeye Cebir Osman'ın evine gidebilirdim...

Cebir Osman Kandilli'deki evinden Beylerbeyi'ndeki bir yalıya taşınmıştı. Belli akşamlar o yalıya gider Selahattin'e ders verirdim. Selahattin benden ya bir ya iki sınıf büyüktü. Olağanüstü yumuşak ve terbiyeli bir çocuktu. Benden ders almaya büyük bir gereksinmesi yoktu. Ama gene de ona verdiğim derslerin başarısında yararı olduğunu sanıyorum.

Yalının, geniş pencereleri denize bakan bir salonunda ders yapıyorduk. Bu evin temizliğini, düzenliliğini, beyazların bembeyazlığını unutamam. Bigün Selahattin'e ders verirken Osman Bey de bizimleydi. Salonun iki duvarını çeviren sedirler vardı. Osman Bey, bize yakın bir sedirde bağdaş kurmuş oturuyordu. Üzerinde beyaz entarisi vardı. Cebir Osman'ın bizimle olmasından Selahattin benden daha tedirgindi. Belli ki o, babasından bizden daha çok çekiniyordu. Bu durumda Cebir Osman'ın niçin oğluna kendi ders vermediği daha iyi anlaşılıyor.

Cebir Osman belli etmeden bizi dinlerken birden bağırdı :

– Abe nerdedir benim tabakam? Bulun benim tabakamı!

Üst kattaki telaşlı ayak seslerinden eşinin ve kızının ve daha kimler varsa hepsinin Cebir Osman'ın tabakasını aradığı anlaşılıyordu. Ya biz ne yapmalıydık? Cebir Osman'ın tabakasını biz de aramalı mıydık? Yoksa dersi sürdürmeli miydik? Selahattin aramadığına göre benim aramam işgüzarlık olurdu. Cebir Osman se-

sini gittikçe yükselterek bağırıyordu.

– Abe nereye soktunuz tabakamı? Çabuk bulun!

Bir ara biraz kımıldanınca, oturduğu sedirle beyaz entarisinin etekleri arasında fakfon tabakası göründü. Öyle bağırıyordu ki, ben, "tabakanız altınızda efendim!" diyemedim. En yüksek perdeden,

– Abe nereye koy... derken tabakasını entarisinin altında görünce sesini birdenbire alçaltarak, nerdeyse fısıldar gibi,

– Abe kim koyar bu tabakayı altıma? dedi.

Biz lise sondayken Selahattin de Kuleli'ye girdi. Harp Okulu'nda Demiryolu sınıfına ayrıldı.

Arkadaşlardan duyduğuma göre Cebir Osman Erzurum'da bir birlikte bulunan oğlu Selahattin'i görmeye gittiğinde, ordunun bütün subayları elini öpmek için orduevine doluşmuşlar.

Yıllar sonra, gazeteciliğim sırasında, Haydarpaşa'dan tirenle Göztepe'ye giderken, kalabalık yolcular arasında Selahattin'i gördüm. Birbirimize sarılıp öpüştük. Babasından sözetmedik. Çünkü yıllar önce ölmüştü. Selahattin, Demiryolu sınıfı kalkmış olduğundan olacak, meslek sınıfını değiştirmişti. Albaydı.

Sözü Ahmet Demir'e getirmek, ondan sözetmek istedim. Selahattin eniştesinden "Teneke" diye sözetti. Ben Markopaşa gülmece gazetesini çıkarırken, yazılarımda Demir Ahmet'e Teneke Ahmet derdim. Demek bu konuyu o da biliyordu ve eniştesiyle araları hiç iyi değildi. Açıkça söyleyeyim ki Selahattin adına çok sevindim.

Ah sevgili hocam, ne zaman seni anımsasam bütün geçmişimiz gelir aklıma, ama ençok, bir Boğaz vapurunda,

– Abe ben düğmüştim oni, diye dizini döverek, hıçkıra hıçkıra Kulalı Reşit için ağladığın gözümün önüne gelir de gözlerim dolar.

Nesin Vakfı
20 Aralık 1993
(Bugün doğumgünüm, 79 yaşıma bastım.)

Bu bölümü bitirdikten sonra, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" için ayırdığım notlar ve belgeler dosyasını karıştırırken, aralarında şu gazete kesiğini buldum :

MEVLİD

Aziz varlığımız

Osman Fehmi RESNE'nin

ebediyete intikalinin 23. senesinde 12 Temmuz 1974 cuma öğle namazından sonra Beyazıt Camiinde Hacı Hafız Zeki Altın ve arkadaşları tarafından Mevlit kıraat edilecektir. Arzu edenlerin gelmeleri rica olunur.

Kızı : İnci Kurtulan

Ne yazık ki, bu gazete kesiğine ne gazetenin adını ne de tarihini yazmışım. Bir de bu gazete ilanında yazılı yılın son sayısı silik olduğundan okunamıyor, belki 1974 olabilir. Kızının adının İnci olduğunu ve Cebir Osman'ın soyadının Resneli değil, Resne olduğunu bu ilandan öğrendim.

KORE GAZİSİ ŞİNASİ SÜKAN

Şinasi Sükan ortaokuldanberi sınıf arkadaşlarımdan biri. Aynı sınıftanız ama, lisede aynı derslikte okumadık.

Daha önce de söylediğim gibi, bizim sınıfın ondört kısmından onu yabancı dil olarak Fransızca, ikisi İngilizce ve ikisi Almanca okurdu. Sonradan kendi özel çalışanlar, özel yabancı dil dersi alanlar ve yabancı ülkelerde bulunanlar dışında, bin kişilik sınıfımızdan yabancı dil öğrenmiş tek kişi çıkmamıştır. Salt bizim okulumuzdan değil, Eğitim Bakanlığının bütün liselerinden çıkışlılar için durum böyledir. Oysa yabancı dil öğretmenlerimiz çok iyiydi, ama yöntem yanlıştı. O yanlış bugün hâlâ sürmektedir.

Çok şaşılası bir durumdur, bin kişilik sınıfımızın en haylazları, en tembelleri, en dalgacıları, en sporcuları, en çalışkanları, en yeteneklileri inanılmaz bir raslantıyla, aralarında benim de bulunduğum İngilizce okuyan 13 ve 14. kısımlarda toplanmıştı. Okulun futbol takımında, voleybol takımında, güreş takımında, bando takımında ençok bizim kısımdan çocuklar vardı. Yaramazlık, alay-

cılık, şaka, hem de ayıca denilen şaka, arkadaş canlılığı, yazar ve şair yeteneklileri bizde toplanmıştı. Bizden sonra Almancalar gelirdi. Nedense on derslik Fransızcalar, İngilizce ve Almancalarla eşdeğer değildi. Elbet Fransızcaların da saydığım nitelikte öğrencileri vardı ama, onlar on dersliğe dağıldıklarından, onların yoğunluğu azdı ve etkileri göze batmıyordu.

Şinasi Sükan bir subayın, yanılmıyorsam bir binbaşının oğluydu. Almanca kısmından çalışkan, sivrilmiş öğrencilerden biriydi.

Onunla lise öğrenciliğimizden çok, Harp Okulu öğrenciliğimizde, stajımızda ve subay olarak okuduğumuz Fen Tatbikat Okulu'nda yakın olmuştuk.[14]

Şinasi Sükan çok sevdiğim arkadaşlarımdan biri. Onu nasıl anlatabilirim? Örneğin şöyle : Bir işin, bir insanın tam yetkin olması durumunda bir müzik terimi olan "dört dörtlük" nitemi kullanılır ya... Örneğin dört dörtlük bir asker, dört dörtlük bir öğretmen gibi. Bizim sevgili Şinasi'miz yetkinden daha da yetkin, dört dörtlük değil, beş beşlik bir askerdi. İlerde Şinasi'nin beş beşlik bir asker olduğunu gösteren biçok oykü anlatacağım. Şimdilik şuncasını söyliyeyim ki, Şinasicik öyle bir beş beşlik askerdi ki, bir bacağını Kore Savaşı'nda bırakıp yurda bacaksız dönmüş ve takma bacaklı olmuştu. Bu olayı daha sonra anlatacağım.

"Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in birinci cildi "Akşam" gazetesinde tefrika edilirken Şinasi gazete yönetimine bir mektup ve beni anlatan bir yazı göndermişti. Bu kitap bir özyaşamöyküsü, diyesi kendikendimi anlattığım bir yapıt olduğuna göre, yıllarca aynı okulda ve sınıflarda okuduğum Şinasi'nin benim için yazdıklarını da bu kitaba alabilirim sanıyorum.

Ankara
24.6.1964

Sayin Bayım,

Aziz Nesin'in gazetenizde neşredilmekte olan "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" başlıklı hayat romanını okurken, onun eski bir arkadaşı olarak, ekte sunduğum yazıyı kaleme aldım. Bu yazıyı Ak-

[14] Şinasi Sükan'la ilgili Vakıf'ta bulduğum bir belgeyi sayfa~\pageref{sukan}'da

şam Gazetesi'nde neşredecek olursanız, bir vazife yapmanın huzuru içinde olacağım.

Hürmetlerimle
Kore Harp Malülü İs. Bnb.
Şinasi Sükan

ÇOCUKLUK VE GENÇLIK ÇAĞLARINDAKİ AZİZ NESİN

YAZAN : ŞİNASİ SÜKAN

Akşam Gazetesi'nde Aziz Nesin'in hayat romanı olan "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" başlıklı seri yazıların neşrolunduğu şu sıralarda onunla geçirdiğimiz hatıralar birer birer gözlerimin önünden film şeridi gibi gelip geçtiler. Biz arkadaşları onu Nusret Nesin diye tanırız. Hatta ona saçları bol ve sakalları sık olduğu için "KILLI" lâkabını vermiştik.

Onunla arkadaşlığımızın başladığı tarih 1930 yılı sonbahar ayları olmuştu. O zaman ikimiz de Kuleli Askerî Lisesi'nin Orta kısmı ikinci sınıfında okuyorduk.

Onu güleryüzlülüğü, açık sözlülüğü ve çalışkanlığı ile yakın bulmuş ve arkadaşlığını cana minnet bilmiştim. Bu arkadaşlığı o günden bugüne kadar değerli bir hatıra olarak muhafaza etmekteyim.

Bugün uluslararası mizahın ünlü bir Türk yazarı olan bu değerli kişinin belki kimsenin tanımadığı birçok güzel cepheleri vardır. Onun gerçek kimliğini belirtebilmek amacı ile bu özelliklerini burada sıralamakta fayda görmekteyim.

ARKADAŞ SEVERLİĞİ. Aziz Nesin arkadaşlarının üzüntülerine, dertlerine ortak olur, onları teselli etmesini bilirdi. Kendisine Tanrı armağanı olan nüktedanlığı ile hepimizin üzüntülerini giderir ve neş'eli bir hava yaratırdı.

Onun şanssız kara günleri de olmuştu. Arkasında polisin takip ettiği günler..... Bu günlerde bâzı onu seven arkadaşları kendisiyle görüşmek üzere çaba gösterdikleri zaman, kendi durumundan dolayı kimseye bir zarar gelmemesi için onları atlatmıştı.

Onun arkadaş severliğini yazdığı, sayısını bilmediğim çeşitli eserlerinde daima arkadaşlarından bahsetmesinden de anlamak mümkündür. Onunla çocukluk ve gençlik çağlarında aramızda geçen tuhaf maceralar, hakikaten bir mizah konusudur. Nitekim bu hatıraları tatlı uslûbu ile yansıtmakta büyük başarı göstermiş, okuyanları hem düşündürmüş, hem de kahkahalarla kırıp geçirmiştir.

TABİAT SEVGİSİ. Aziz Nesin tabiatla başbaşa kalmayı çok sever. Onunla dağlarda kırlarda elele dolaştığımızı çok hatırlarım. Harp Okulu'nda iken bir keresinde biz iki ahbap çavuş, Harbiye'den yaya Kilyos'a kadar gitmiş dönmüştük. Belgrad Ormanları'nda dolaştığımız günleri de hiç unutmam.[15]

Çocukluk ve gençlik çağlarında onun için Boğaziçi, yeşil koruluklar ve parlak bir gök çok şey ifade etmekteydi.

SPOR SEVGİSİ. Bugün onun göbekli hâlini görenler inanmazlar ama, bizim Nusret gerçekten bir sporseverdir.

Zamanında her çeşit spora burnunu sokmuştur. Yalnız galiba güreşi hepsinden çok severdi. Zira Kuleli'de iken güreş takımında 57 kiloda çalışırdı. Hatırımda kaldığına göre okul müsabakalarına da girerdi. Liseyi bitirip Harbiye stajı için Balıkesir'in Kepsut nahiyesinde (şimdi kaza merkezi) İkinci Kolordu İstihkâm Taburu'na gitmiştik. Otuz arkadaş stajyer vardık.

Kepsut'ta Simav çayı akar. Bu çayın yılankavî mecrasının iki yakasında geniş kumluklar uzayıp gider. Günün yorucu talim ve tatbikatlarından sonra veya Pazar tatillerinde kendimizi serin dere sularına atarak yıkanır ve sonra kumluklarda güneşlenirdik. Bizim Nusret durmaz, "Haydi Şinasi güreşelim," der ve vaziyet alırdı. Alt alta üst üste güreş yaptığımız çok olmuştur.

Bir de bizim stajyerlerin futbol takımı vardı. Bu takımda futbol oynamayı da çok severdi.

ÇALIŞKANLIĞI VE YURTSEVERLİĞİ. Aziz Nesin 750 kişilik sınıfımızın en çalışkan öğrencilerinden biriydi. Kuleli Askerî Lisesi'nden mezun olurken bütün notları tamdı. O zaman sınıf bi-

[15] Şinasi'yle yaya olarak bu Kilyos gezimiz başlıbaşına anlatılmaya değer meraklı bir serüvendir. Zamanım yeterse ilerde anlatacağım.

rincisi olması lâzım gelirken, onun gibi tam not almış bir diğer arkadaşı birinci ilân etmişlerdi. Bu duruma çok üzülmekle beraber bazı şakacı arkadaşlar :

– Nusret olsa olsa bodur olduğundan birinci ilân edilmemiştir, diyerek gülüyor ve işi şakaya alıyorlardı.

Aziz Nesin Askerî Okul'da iken çalışmadığı zamanlarda,

– Bugün çalışamadım. Milletin ekmeğini haram ettim, derdi.

Onun çocukluk çağlarındaki bu temiz duygusunu, yurtseverliğinin en asil bir örneği olarak kabul etmek gerekir.

GÜZEL SANATLARA İLGİSİ. Bizim Nusret, taa.... küçük yaşlarındanberi güzel sanatlara hayrandı. O zamanlar da güzel resim yapar, güzel çizgi çizerdi. Subay çıktıktan sonra Askerî Fen Tatbikat Okulu'nda tahsilimize devam ederken, o kaçamak olarak Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiş, Güzel Sanatlar alanında başarılı bir öğrenci olmuştu.

MUHAKKAK ÖNEMLİ BİR KİŞİ OLMAK İSTEĞİ. Aziz Nesin sönük bir kişi olmaktan çok korkardı. Daima önemli bir kişi olmak isteği ile yanar tutuşurdu. İşte bu istek, onun meşâlesi olmuştur.

Bu istek ilk önce onu bilgili bir İstihkâm Subayı olarak Ordu saflarına götürdü.

Hangi şanssızlık bilmiyorum onu bu sevdiği ocaktan ayrılmak zorunluğunda bıraktı.

Yine bu istek, onu uluslararası bir yazar olarak sahneye çıkardı. Aziz Nesin'i bir çocukluk arkadaşı sevgisi ile selâmlarım.

Sevgili arkadaşım Şinasi Sükan bir çocuk adamdır, her yaşta çocuktu ve hep öyle kaldı. En son Ankara'da evine telefon ettiğimde sesi buğuluydu. Dizinden kesik bacağından dayanılmaz acılar çekiyordu. Ondan, anılarımda ilerde yine sözedeceğim sağlık olursa.

Şinasi yukarda aktardığım mektubunu biri gazete yönetmenine, biri de bana olmak üzere iki kopya göndermiş. Bana gönderdiği mektubunda eski Türkçeyle şu not yazılmıştı :

Sevgili Nusretciğim,

Akşam gazetesinde neşredilmek üzere, bir nushasını gazetenin Ankara Bürosu'na gönderdiğim bu yazıda sana karşı olan duygularımı belirtmekteyim. Bilmiyorum, tab ederler mi? En derin sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ş. Sükan

Şinasi'nin 24 Haziran 1964 tarihli mektubunu ve yazısını ancak otuz yıl sonra kitabıma alabiliyorum.

Nesin Vakfı
24 Aralık 1993

ANKET DEFTERİ

Ortaokul öğrenciliğimizde yatılı okul öğrencileri arasında bir anket defteri alışverişi vardı. Anket defteri alışverişi daha çok kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında olurdu. Anket defterleri çok güzel defterlerdi. Yaprak kenarları yaldızlı olurdu. Kadife, deri yada bez ciltliydiler. Hatta kimisinin üstünde küçücük kilidi ve anahtarı olurdu. Bu anket defterlerinde pek çoğu kalıplaşmış sorular bulunurdu. Benim hiçbir zaman anket defterim olmadı. Bunun bir nedeni böyle güzel bir deftere verecek param olmamasıdır. Bir başka nedeni de böyle bir defteri gereksiz, anlamsız ve saçma bulmamdı.

Bu anket defterleri, erkek ve kız öğrencileri arasında yazılı flört işlevi görürdü. Benim anket defterim olmamasına karşın, bana yanıt vermem için kızlardan çok anket defteri gelirdi. Bunun nedeni espirili yanıtlar vermemdi. Sınıf arkadaşlarım anlamlı, espirili yanıtlar veremedikleri için, kendi adlarına anket yanıtlarını bana yazdırırlardı. Bir anlama Cyrano de Bergerac rolünü üstlenirdim. Bu anketlere verilen yanıtlarda, yanıt verenin adı bulunmaz, adı ve imzası yerine bir kuş, bir çiçek adı yada başka bir simge bulunurdu.

Anket defterlerini daha çok yatılılar tutarlardı. Gündüzlü öğrencilerin anababalarının bu defteri denetleme olasılığı vardı ve buyüzden gündüzlüler anket defteri tutmaktan çekinirlerdi. Çekinecek ne vardı ki... Belki bişey yoktu. Ama çocuklar özel ya-

şamlarının ortalığa açılıp saçılmasını istemiyorlardı. Bundan başka yatılıların gündüzlülere göre anket defteri tutmak için daha çok zamanları vardı. Geceleri yatma zamanına dek mütalaa[16] yada müzakere saatleri dediğimiz, ders çalışma saatlerimiz vardı. Oysa gündüzlülerin ev yaşamı içinde bu denli disiplinli yaşamları olamaz. Anket defterleri daha çok bu mütalaa saatlerinde hazırlanırdı.

Salt yanıtları değil, anket soruları da çok güzel elyazısıyla yazılmalıydı. Ayrıca her soru, suluboyayla, kurukalemle yada çinimürekkebiyle resimlenirdi. Defterin sahibinin elyazısı güzel değilse ve iyi resim yapamıyorsa, bunu yazısı ve resmi iyi olan bir arkadaşına yaptırırdı. Para karşılığında anket defterine soruları yazan ve her soruya resim yapan arkadaşlarımız vardı. Bikaç arkadaşımın anket defterine – para almadan – resim yaptığımı ve yazı yazdığımı anımsıyorum.

Söylediğim gibi benim hiç anket defterim olmadı. Ama şimdi kitaplığımda o zamandan kalma bir anket defteri var. Defterin sahibi, bizden bir üst sınıftan bir albay emeklisidir. O albay çoktan ölmüştür. Defteri bana kızı vermişti.

Özyaşamöykümü anlatırken çok ayrıntıya girdiğim söylenebilir. Böyle düşünenler bibakıma haklıdırlar. Özyaşamöykümün üçüncü cildinde bile hâlâ lise yaşantımı anlatıyorum.

Bunca ayrıntıyı özellikle yazıyorum. Hatta birinci ve ikinci ciltte unuttuğum kimi ayrıntıları daha sonraki basımlarına eklemeyi düşünüyorum. Bunca ayrıntıya inmemin iki nedeni var. Birincisi, bu anılarımın yaşadığım çağın toplumsal tarihine belge olmasını istememdir. Amaç toplumsal tarihe belge sağlamak olunca, yaşamın en ince ayrıntılarına, örneğin bir tiyatro, bir sinema biletinden bir konser izlencesine dek pekçok şeye yer vermek gerekiyor. Toplumsal tarih bakımından Türkiye yazını çok eksiktir.

Böyle ayrıntılı yazmamın ikinci nedeni de, hangi bölümün hangi okur için önemli yada değerli görüneceğini bilememdir. Örneğin şimdi yazmakta olduğum anket defteri bölümü, kimi okurlarım için zor bulunur bir belge sayılabilir.

Anket defterinde genellikle birbirine çok benzeyen, nerdeyse kalıplaşmış sorular olurdu. Özgün sorulara çok seyrek rastlanırdı.

[16] Mütalaa : okuma, ders çalışma. Müzakere : bir konuyla ilgili görüşme, danışma.

Elimdeki anket defterinde şu sorular bulunuyor :

Hayatta mesut olmak için ne lazım ve kimleri mesut bilirsiniz?
En büyük emeliniz nedir?
Nasıl bir hayat tahayyül edersiniz?
Hayatınızın kime benzemesini istersiniz?
Hayatta kadın mı sadıktır, erkek mi? Hayatta hangisi hakim olmalıdır?
Hayat arkadaşınızı nasıl görmek istiyorsunuz?
İnkisar-i hayal[17] *ve intihar hakkında fikirleriniz nedir?*
En çok sevdiğiniz romanlar ve sizi alakadar eden kahramanları?
Sanayi-i nefiseden[18] *hangisini seversiniz?*
Hangi saçları seversiniz?
Hangi gözlerden hoşlanırsınız?... Niçin?
Sinema artistlerinden en ziyade takdir ettiğiniz?
Başınızdan sergüzeşt[19] *geçti mi, nasıl?... Sergüzeştli hayat geçirmek ister misiniz?*
Hangi çiçekleri seversiniz? Niçin?
Spordan hoşlanır mısınız, hangi kulübe mensupsunuz?
En fazla hangi mektebi seversiniz... Niçin?
En çok hangi mesleği seversiniz... Niçin?
En çok hangi edebi eserleri seversiniz?
Hangi şairleri takdir edersiniz?
Mehtaplı bir gecede neler düşünürsünüz?
En çok sevdiğiniz kız ve erkek isimlerinden üçer tane yazar mısınız?
Aşk var mıdır, sonu nedir?
Kalbinize nurlu ışıklar dağıtan bir göz size neler ilham eder?
Sevmek mi, sevilmek mi istersiniz?
Sevgiyi doğuran ve öldüren sebepler?
Izdırap aşkın hazinesidir, diyorlar.... Doğru mudur?
Hangi tiplerden hoşlanırsınız?
Kadında beden güzelliği mi, çehre güzelliği mi şayan-ı tercih-

[17] Hayal kırıklığı/düşkırıklığı.
[18] Güzel sanatlardan.
[19] Macera.

tir?

Tabii güzelliğe suni güzelliğin inzimamı[20] *lazım mıdır?*

Kadın ve erkek hakkında fikriniz?

Kadınlar mı, erkekler mi hercailiğe[21] *meyillidir?*

Bir hercai kalbini nasıl tasavvur edersiniz?

Kadın kalbini nasıl tasavvur edersiniz?

Erkek kalbini nasıl tasavvur edersiniz?

Kadın kalbi nasıl teshir edilir[22]*?*

İzzet-i nefis[23] *aşka galip midir?*

Yalnızlıktan mı, kalabalıktan mı hoşlanırsınız?

Sevdiğinizin intihabında[24] *tipi mi, karakteri mi nazar-ı dikkate alırsınız?*

Kadınlar mı, erkekler mi bedayie[25] *meyyaldir*[26]*?*

Kıskanç mısınız?... Niçin?

Sevdiğinize hediyeniz nedir?

Mehtapta sandalda gezerken yanınızda kimin bulunmasını arzu edersiniz?

Sevdiğinizin en çok neresini seversiniz?

Sevdiğiniz sizi sevmiyorsa ne yaparsınız?

Hercailerden hoşlanır mısınız?

Elimdeki anket defterinin soruları burada bitiyor.

Bu anket defterlerinden yirmi-otuz defterlik bir koleksiyon bulunsaydı ve bu defterler geçmiş, değişik yılların, değişik yatılı okul öğrencilerinin – örneğin Kuleli, Maltepe, Kandilli Kız Lisesi, Çamlıca Lisesi, Amerikan Koleji öğrencilerinin – anket defterleri olsaydı ve bu defterler soru ve yanıtlarıyla bir kitapta derlenseydi, toplumsal tarihimiz açısından bir hazineye sahip olurduk gibi geliyor bana.

Salt sorularını aktardığım elimdeki anket defterindeki yanıtlar da çok ilginç. Bütün yanıtları buraya aktarmayacağım, ancak bir

[20] Eklenmesi.
[21] Yanardönerliğe, gelgeç heveslilige.
[22] Büyülenir.
[23] Onur, özsaygı.
[24] Seçiminde.
[25] Güzelliğe, güzel sanatlara.
[26] Eğilimlidir.

Les Fleurs du mal — Charles Baudelaire

Les derniers jours d'un condamné..

Le Cid..

Artakeeny — I.S.F

örnek olmak üzere sorulardan birini ve o soruya verilen yanıtları aktaracağım. Soru şu : En çok hangi edibi ve eserlerini seversiniz? Yanıtlar şöyle :

Tagor...

Erenköy : Ben

Akagündüz'ü, bütün eserlerini, hele son "Bir Ahlak Meselesi" romanını öyle seviyorum ki...

Erenköyünde Bursalı

Halide Edip "Mevud Hüküm" ve "Kalp Ağrısı"

Serçe

Oscar Vild :[27] *Deprefondies*

Serçe

Charles Baudelaire'in "Les Fleurs du Mal" namındaki macbua-i eş'arıdır ki Türkçeye tercüme edilmiştir.

Papağan

Hugo, Les derniers jours d'un condemné.
Le Cid..

Ortaköy – T.S.F.

Reşat Nuri (Çalıkuşu, Akşam Güneşi, Dudaktan Kalbe) Mahmut Yesari (Pervin Abla, Ak Saçlı Genç Kız) Ethem İzzet Benice (Yakılacak Kitap)

Bağsız – Canansız

Reşat Nuri : Akşam Güneşi
Yakup Kadri : Südüm Kamure[28]*, Erenlerin Bağından*

Adsız

Reşat Nuri'yi, eserlerini [okunamadı]

Keskin Nişancı

Victor Hugo... Bütün eserlerini

İstanbul – Gelincik

Yukarda söyledim

Matem

Halit Ziya (Mavi ve Siyah), Halide Edip (Kalp Ağrısı), Reşat Nuri (Çalıkuşu ve Dudaktan kalbe)

Kasırga

[27] Wilde.
[28] Sodom Gomore olacak.

Ethem İzzet (Izdırap çocuğu), Reşat Nuri ve Hüseyin Rahmi Bey'in bütün eserleri, Akagündüz'ün Bir Ahlak Meselesi, Michel Zevako'nun bütün eserleri.

Boğaziçi – Dalga

Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Ethem İzzet, Halide Edip

Erenköy : Ben

Affedersiniz Hintli bir şair olan Tagor'un bu kadar hoşunuza giden tercüme eserleri nerde varsa, lütfen bana da okur verirseniz çok teşekkür ederim.

Boğaziçi : Meltem

Sevdiğim edip ve eser yoktur.

Karadiken

Bu anket sorusuna verilen yanıtların çoğundan anladığımıza göre, bu yanıtlar gerçeği yansıtmıyor. Örneğin o tarihte bir anketçinin isyan ettiği gibi, Nobel ödüllü Rabin Dranat Tagor'un kitapları Türkçeye bile çevrilmemişti. Tagor'un ilk çevirisini, daha bikaç yıl sonra dostum İbrahim Hoyi merhum yapacaktır. Hele bir Türk lisesi öğrencisinin Fransızca yapıtlar okumuş olduğuna inanmak olanaksızdır. Verilen kitap ve yazar adlarının çoğu o dönemin okutulan edebiyat ders kitaplarından yada edebiyat öğretmenlerinden kulaktan dolma öğrenildiği bellidir. Sayılan Türk yazarları ve yapıtları o tarihte ençok okuduklarımızdı.

ELLER YUKARI

Anket defterinden parçalar aktardığım öğrencinin bu defteri saklamak için neler çektiğini düşünüyorum. Bu defter yakalanmış olsaydı, hiç kuşkusuz çok ağır cezaya çarpılır, belki de okuldan kovulurdu. Bikaç ayda bir arama-tarama yapılırdı. Ne ararlardı, aradıkları neydi? Roman, şiir kitabı, dersdışı kitaplar, anılar, anket defterleri ve bunlara benzer basılı yazılı herşey... Sınıf subaylarımız yüzbaşı rütbesindeydi. Onların arama yaptıklarını hiç anımsamıyorum. Arama-tarama yapanlar genellikle üsteğmenlerdi. Ençok Capon Ethem ve Leb Tahsin dediğimiz iki üsteğmen arama-tarama yapardı. Birinin yüzü Caponları andırdığından, gözleri benim gibi kısık olduğundan ona Capon Ethem derdik.

Leb Tahsin'in dudakları enaz üç normal dudak iriliğinde olduğundan, ona da Leb Tahsin derdik. Leb, Arapça dudak anlamındadır. Biz Harp Okulu'na geçtiğimizde, bu iki üsteğmen de Harp Okulu'na atanmıştı.

Derslik kapısı duvara çarparak birden açılır. Üsteğmen komut verir :

– Eller yukarı!

yada

– Eller sıranın üstüne!

Dediğini yaparız.

Bir, kimileyin iki subay birden başlardı sıralarımızı aramaya. Gazete bulunursa, azarlanmaktan başka cezası yoktu. Ama bizde gazete bulunmazdı ki... Ben, çok seyrek olarak gazete alanlardan biriydim. Anket ve anı defterlerim de yoktu. Uyumlu bir öğrenciydim. Değil mi ki bunlar yasaktı, ben de bunları bulundurmazdım. Her buyruğa uyuyordum. Bizim derslikten olmadı ama, başka dersliklerden anı defteri yüzünden okuldan atılan çocuklar olduğunu duyuyorduk. Peki, ben hiç roman, şiir kitabı, başka kitaplar okumaz mıydım? Öyle sanıyorum ki sınıfımızın ençok okuyanlarından biriydim. Dinlence günlerinde Beyazıt genel kitaplığına, Koca Ragıp Paşa, Ali Emirî Efendi ve daha başka kitaplıklara gider, bol bol okurdum. Hüseyin Rahmi'nin bütün kitaplarını o dönemde okudum. Romandışı ciddi kitaplar da okuyordum, Birinci Dünya Savaşına değgin kitaplar. Örneğin adını unuttuğum Moltke'nin yaşamını anlatan bir kitap – belki de anılarıydı.[29] Daha sonraları İtalya-Habeş savaşını anlatan bir kitap... Falih Rıfkı'nın *Zeytin Dağı*'nı o dönemlerde okumuş olmalıyım. Okuduğum kitaplardan notlar alırdım. *Zeytin Dağı* için, şu notu aldığımı hiç unutamıyorum : "Bu kitabı bütün Türkler okumalıdır."

Hüseyin Rahmi'nin Ali Naci Karacan'la tartışmalarının yapıtı olan "Bir Şakavet-i Edebiyye"sini[30] okumuştum.

[29] Alman Feldmareşali Helmuth Von Moltke 1800 - 1891 yılları arasında yaşamıştır. Dolayısıyla Aziz Nesin'in sözettiği kitap Birinci Dünya Savaşına değgin olamaz. 1995'te Remzi Kitabevi tarafından Moltke'nin Türkiye'den yazdığı mektupları yayımlandı. Büyük bir olasılıkla Aziz Nesin bu kitaptan sözediyor. Kitabın çevirmeni Hayrullah Örs önsözünde şöyle yazıyor : "Moltke'nin mektuplarından hoşumuza gidecek kısımlar birçok defa dilimize çevrilmiştir." – Ali Nesin

[30] Bir Edebiyat Eşkiyalığı.

BURSALI ALİ

Sessiz, suskun bir çocuktu. O kalabalık sınıfta hiçbir yanıyla sivrilmemişti. O pazar günü, okulda kalan pekaz sayıdaki bekâr öğrencilerle yediğimiz öğle yemeğinden sonra okulun orta bahçesinde, hangi ilişkiyle olduğunu şimdi anımsayamadığım bir konuşma geçmeseydi aramızda, onu hiç anımsayamazdım. İkimizdik. Kitap okumaktan ve, ders kitapları dışında elbet, okuduğumuz romanlardan söyleşiyorduk. O sessiz, o suskun Bursalı Ali'nin bir roman düşkünü olduğunu o zaman öğrendim. Ençok da Reşat Nuri'nin kitaplarını okumuştu. Onu benden çok üstün görüyordum. Çünkü ben o zamana dek Reşat Nuri'yi hiç okumamıştım. Reşat Nuri'nin romanlarını öve öve bitiremiyordu. O uzun, sıcak ve tatlı konuşmamızdan sonra bana okumam için Reşat Nuri'nin *Akşam Güneşi* adlı romanını vermişti. Onu geri verdiğimde bu kez *Çalıkuşu*'nu vermişti. Bursalı Ali'den daha bikaç Reşat Nuri romanı aldım, okudum. Hem Reşat Nuri'ye hayranlık duyuyor, hem de Reşat Nuri okuduğu ve bana onu tanıttığı için Bursalı Ali'ye... Ne çok roman okumuştu! Bunca roman okumaya derslerden nasıl zaman bulabiliyordu? Yatakhanede, herkes uyuduktan sonra romanı daha rahat okuyabildiğini söylemişti.

Bursalı Ali'yle aynı sınıfta, ama ayrı kısımlardaydık. O söyleşiden sonra pek de sık görüşemedik okulda. Hele Harp Okulu'na geçince görüşmelerimiz çok daha seyrekleşti. Subay çıkıp birliklerimize dağıldıktan sonra Bursalı Ali'yle hiç görüşmedik. Aradan yıllar geçti. Ben askerlikten ayrıldım. Türlü uğraşlara girip çıktım. Gazeteci oldum, yazarlığa başladım. Bu arada Bursalı Ali'yi zaman zaman anımsadım. Bana Reşat Nuri'yi ilk okutan romansever arkadaşımı unutmamışım.

1957 yılı, subay çıkışımızdan yirmi yıl sonra, ilk uluslararası gülmece ödülünü aldığım, kimi gazetelerin bu ödülden sözettiği günlerdi. Bir sabah telefonum çaldı. Telefonda Bursalı Ali. Taşrada bir yerde topçu tabur komutanıymış. Bir iş için kısa süre İstanbul'a izinli gelmiş. Gazetelerde uluslararası bir ödül kazandığımı okuyunca sevinmiş. Aman, nasıl sevindiğimi anlatamam. Doğrusu, o zamanlar hükümet ve polis baskısı yüzünden, onlara bir zarar gelir düşüncesiyle, askerlik ve sınıf arkadaşlarımla konuşup görüşmek istemiyordum. Ama Bursalı Ali başka.

Zamanım varsa ziyaret için evime gelebilir miymiş? Ne demek? Lütfen, buyrun, bekliyorum. Evimin adresini verdim. Epeyce bir saat sonra, sevgili arkadaşım Erenköy'deki evimdeydi. Sırtında resmî giysisi, ayaklarında çizmeler, topçu binbaşısı Ali... Sarıldık, öpüştük. Konuşmaya başladık mı? Hayır. Konuşmaya başlamadık. Ben konuştum, o dinledi. Hep susuyordu. Sonunda ben de susmak zorunda kaldım. Karşıkarşıya susuşup duran iki adam, iki eski sınıf arkadaşı...

Nasılsın sorularından sonra,

– Hâlâ roman okumayı sürdürüyor musun? diye sormuştum. Yanıtı ilk düşkırıklığım olmuştu :

– Nerdeee? O eskidenmiş, çocukluğumuzda...

– Romandan başka kitaplar?

– Yok yahu, kitap okuyacak zaman mı var?

Nasıl sarsıldığımı anlatmam zor. Birara, hangi gazeteyi izlediğini sordum. Yanıt : "Belli olmuyor." O zamanlar "mahfel" denilen askerî gazinoda hangi gazete eline geçerse... Mahfele de kırk yılda bir gidermiş.

Onbeş-yirmi dakika sonra aramızda konuşacak hiçbir ortak düşünce ve duygumuz kalmamıştı. Bir vapur yada otobüs yolculuğunda bir rastlantı olarak yanyana yolculuk eden iki yabancı gibiydik. Hele yemek yerkenki durumumuz gözlerimin önünden gitmiyor. Tabaklarımıza çarpan çatal-kaşık sesinden, ağızlarımızdaki yemek şapırtısından başka aramızda ses, konuşma yoktu. Ayıp olmasın diye kendimi zorlayarak arada sırada bişey soruyordum. Konuşmaya anahtar olsun diye sorduğum bu sorularımı, tek yada iki seslemli yanıtlarla karşılıyordu : yok, var, evet, doğru, belki, bilmem...

Şimdi bir lokantada aynı masaya düşmüş iki yabancıydık. Açıkçası duygum şuydu : Ah şu yemek bitse de bir ayak önce çekip gitse... Ama içimde anlatamayacağım bir acı ve üzüntü de vardı. Çocukluğumun o Bursalı Ali'si, şimdiki bu Bursalı Ali nasıl olmuştu? Kitap okumayan, gazete okumayan bir Ali... Aramızda bir ortak nokta bulmak için çok uğraştımsa da başaramadım.

Evimden ayrılırken yine sarılıp öpüştük. Bu ayrılış, benim lise öğrenciliğimin bir altınçağ anışının çok üzünçlü bir cenaze töreniydi.

"KILLI"

Askerî okullarda, biçok yatılı okulda olduğu gibi, her öğrencinin bir takmaadı vardır. Salt öğrencilerin değil, öğretmenlerin, okulda görevli subayların da takmaadları vardır. Bu takmaadları öğrenciler uydurur ve yakıştırır. Kimi takmaadlar sahiplerinin karakterlerine öyle uygun düşerdi ki, usta bir terzi elinden çıkmış giysi insanın üstüne nasıl tam otururşa, bu takmaadlar da o takılan kişilere öyle uyar. Benim sınıfımdaki arkadaşlarımın çoğuna takmaadları ben takmışımdır. Bana Kıllı takmaadının nasıl verildiğini "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in ikinci cildinde anlatmıştım.

Daha ortaokul son sınıf öğrencisiyken, Kandilli Kız Lisesi öğrencisi tanımadığım bir kızdan, bir sınıf arkadaşım aracılığıyla bir anket defteri gönderilmişti. Arkadaşım, bu kızın anket defterindeki soruları yanıtlamamı rica etti. Ben de bu sorulara espirili yanıtlar verdim. Yanıtlarımın altına takmaad yada simge olarak ne koyacaktım? Yazılmış takmaadlara baktım : Gelincik, Kumru, Ballıbaba... İşte o Ballıbaba'dan esinlenerek ben de yanıtlarımın altına, espirilerin tadını kaçırarak "Kıllı Baba" diye yazdım.

Sınıfta bu Kıllı Baba adı çok yayıldı. Öteki sınıflara da geçti. Kendilerine takmaad taktıklarım, bir anlama benden şakalı bir intikam alıyorlardı.

Kıllı Baba takmaadım yayıldı ve sonradan "Baba" sözcüğü düşerek salt "Kıllı" olarak kullanıldı. Bana bu takmaadın verilmesinin nedenini, kimi arkadaşlarım saçlarımın gürlüğü, sakalımın sıklığı ve tüylü oluşumdan sandılar. Saçlarım gerçekten gürse de, aşırı tüylülüğüm ve sakalımın sık oluşu doğru değildir. Öyle de olsa hiç önemi yok.

BOSTANIMIZ

Şehremini'nde Koca Yusuf'ta iki katlı bir ahşap evin alt katında bir odada kiracıydık. Babam o günlerde Mevlânekapı'da – aklımda kaldığına göre – dört dönümlük bir arsa kiralamıştı. Bizim bostan olarak kullandığımız bu arsa, eskiden burda bulunan bir konağın bahçesiymiş. Istanbul'un o tarihsel ünlü yangınlarından birinde konak yanmış.

Yanmadan önce burdaki konağın sahipleri zengin ve zevkli insanlar olacaklar ki, en iyi cins meyve fidanları dikmişlerdi. Aklımda olanlar : Armut, ayva, nar, incir, asma, dut, ceviz, erik. Her yemişin değişik türleri vardı, ençok da armudun. Türlerine göre armutlara kendimiz patlıcan armudu, burunsuz armut gibi adlar takmıştık. İncirlerin de türleri vardı, kavak inciri, yazılı kavak, lop kara incir, lop ak incir... Karadut, ekşi karadut, ak dut... Can eriği, mürdüm eriği, bardak eriği...

Meyve ağaçları çok verimliydi, bol yemiş verirlerdi. Bu küçük bostan toprağının böylesine verimli olmasının bir nedeni bahçenin içinden bir dereciğin geçmesiydi. Derede her zaman su bulunmazdı ama, en küçük yağmurda bile, sular küçük seller biçiminde dereden akarken geçtikleri yerlerden topladıkları toprağa besin olabilecek maddeleri de bahçeye bırakırlardı.

Bu bahçeyi kiraladıktan sonra, babam bahçedeki yemişleri daha ağaçtayken her mevsim toptan satmaya başladı.

Örneğin dut toplamanın ayrı bir zevki vardı. Kaç ağaç olduğunu şimdi anımsamıyorum ama, yaşlı dört-beş büyük dut ağacımız vardı. Dutları toptan alan adam getirdiği geniş branda bezini dut ağacının altına yayar, sonra çıktığı dut ağacının dallarını silkelerdi. Olgun dutlar da yerdeki branda bezinin üstüne düşerdi. Sonra düşen dutlar toplanır, dutların pazarlandığı tahta tablalara konurdu. Her silkelenişte ağaçtan iki-üç tabla dut toplanırdı. Aynı ağaçtan ertesi gün yine toplanırdı. Bir ağaçtan silkelenerek dutların toplanması enaz bir hafta sürerdi.

Dut dolu tablalar, simit denilen küçük yastıklar desteğiyle başın üstüne yerleştirilirdi. Başlarında ağır dut tablalarıyla yürüyen dutçuların taşıdıkları ağırlıktan ötürü kendilerine özgü bir yürüyüşleri vardı. Dutları,

– Tophane gülleri bunlar! diye bağıra bağıra satarlardı.

EVİMİZ

Her işten anlayan, eli her işe yatan insanlar vardır. Ne iş yaptığı sorulduğunda yanıt hazırdır : "Ne iş olsa yaparım."

Böyle insanları çok görmüşüzdür. Her ne iş olsa yapabilmek, aslında hiçbir işi mükemmel, hatta şöyle böyle yapamamak de-

mektir bence. Bikaç işi ustalıkla yapanları gördüm, ama her işi ustalıkla yapanı görmedim.

Babam her işi yapabileceğini sanan ve buna kendini inandırmış insanlardandı. Ama her işi yapabileceğine inanan insanların çoğundan bir ayrıcalığı vardı. Çok umarsız ve çok olanaksız olduğu için, başka da umar bulamadığından, her işi değilse bile kimi işleri isteristemez kendi yapmak zorunda kalıyordu.

Her işi yapan, her işi yapmak zorunda kalan babam, o arsaya bir ev yapmaya, yaptırmaya değil, bir işçinin yardımıyla kendi yapmaya kalktı. O yaptığı şeye ev denilebilirse yaptı da. Ben o günlerde askerî okula girmeye hazırlanıyordum. Babamın evin duvarlarını örüşü şimdi bile gözümün önündedir. Duvar için gerekli taş bahçenin içinden toplanmıştı. Bahçenin dört duvarı yığma taşlardan kuru duvardı. Ama bir evin duvarı kuru yığma taş olamazdı. Taşların arasına, birbirini tutturmak için harç gerekliydi. Bu harç da bahçenin toprağıydı. Toprağa saman karıştırıldıktan sonra elde edilen çamur, harç olarak taşların arasına konuluyordu. Saadet evin yapımında babamın yardımcısıydı. [Saadet Nesin, Aziz Nesin'in üvey kız kardeşiydi. Saadet Nesin hayattayken, Aziz Nesin, kardeşinden "üvey kardeş" olarak sözetmek istememiş, kendisine hep "kardeşim" demiştir. Saadet Nesin, 1995 yılının Mayıs ayında öldüğünden, artık bunun bilinmesinde bir sakınca görmüyorum. – Ali Nesin] Ama ben evin yapımında babama hiç yardım etmedim. Niçin? Bunu pek açık olarak bilmiyorum. Belki böyle bir evde oturacak olmaktan utanıyordum. Belki değil, kesin böyle. Benim gözümde babam böyle işleri yapacak adam değildi, yapmamalıydı. Ben de ev diye böyle derme çatma bir yerde yaşamamalıydım.

Birinden öbürüne geçilen iki oda yapıldı. Öndeki babamla benim, öbürü Saadet'in odası. Ben bu odaya hemen hemen hiç girmedim gibi bişey. Öbür oda, hem yatak odası, hem yemek odası, hem oturma odası, hem konuk odası, hem herşey... Eve bitişik ama evin dışında bir helâ... Yağmurda, karda, çamurda evin dışına çıkılarak helâya gidilebiliyor. Ev yıkıcılarından ucuza satın alınan kapı ve pencereler de eve yerleştirildi. Satın alınan bu kapı ve pencerelerin boyutlarına uygun olarak duvarların örülmüş olduğunu çok iyi anımsıyorum. Yine yıkıcılardan alınan kullanılmış kiremitlerle çatı döşendi. Çatının kimi yerlerinde eski sac levhalar

ve tenekeler de kullanıldı. Dış kapıdan doğrudan girilen ilk odaya tahta döşeme de yapıldı. Bu döşeme tahtaları da yıkıcıdan alınmış kullanılmış döşeme tahtalarıydı. Saadet'in odasına hiçbir zaman döşeme yapılmadı. Orada döşeme yerine, basıla basıla ve sulana sulana iyice sertleşip taş gibi olmuş toprak vardı yerde.

Babam, evin yapımında duvar ördüğü gibi, pencere ve kapı kasalarının yerleştirilmesi gibi marangozluk işlerinde ve çatının kiremitle kapatılması işinde de çalışmıştı. Evin çatısıyla normal bir insan boyu aynı düzeydeydi. Çok uzun boylu insanların evimize girerken, boyunlarını omuzlarının arasına çekip boylarını biraz kısaltmaları gerekirdi. Evin akar suyu yoktu elbette. Ama kapının dışında musluklu su dolu bir sac kap vardı. Yüzümüzü burda yıkardık.

Şimdi tam anımsamıyorum ama, bana öyle geliyor ki, pencerelere – evin iki odasının üç penceresi vardı – camları da babam takmıştı. Evet, evet, öyle olacak... Babamın, pencere camlarıyla çerçeveleri arasına cam macunu sürdüğünü şimdi görür gibi oluyorum.

Babam her işi yapan, daha doğrusu başka umarı kalmadığı için, gereksindiği her işi yapmak zorunda kalan bir insandı. Ekmeğini taştan çıkaran, kendi göbeğini kendi kesen ve kimselere gereksinmek ve minnet altına girmek istemeyen insanlardandı.

Evin duvarları yamrı yumruydu, varsın olsun. İç duvarları şakulünde (şavulunda), gönyesinde değildi, varsın olsun. O yamrı yumruluklar daha sonra sıvayla düzeltilebilirdi. Ama ev bizimdi. Babam, bütün yaşamınca ilk kez elli yaşından sonra kira vermeden bir evde oturacaktı.

Ev yapılırken biyandan da eve bitişik ahır yapılıyordu. Ahırın ev kadar, hatta evden de büyük yapılmasını anlayamıyordum. Ama sonraları bunun nedenini anlamıştım. Bisürü hayvanımız bu ahırda barınacaktı.

Evin içi dışı sıvandı. Bembeyaz badana yapıldı. Badana işleri Saadet'indi. Evin yamrı yumruluğu hiçbir zaman düzeltilemedi.

Ama, daha gecekondu sözcüğü dilimize girmeden yıllarca önce babamın yaptığı bu gecekondu babama bir saraymış gibi geliyordu. İlk kez bu dünyada – bu dâr-ı dünyada – bir ev sahibi olmanın mutluluğunu yaşıyordu. Odasının karşı duvarında karyolası, yatağı, kapı yanındaki duvardaysa tahta sandıklardan yapılma

peyke vardı. Peykenin üstü minderle örtülü sedirdi. Sedirin üstünde koyun postları vardı. Bu koyun postlarını kesilen koyunların derilerini terbiye ederek babam kendisi yapardı. Taze deriyi kaya tuzu ve şapla terbiye ettikten sonra gölgede kuruturdu. Evdeki postekilerden birini babam namazlarında seccade olarak kullanırdı.

Fatih'te At Pazarı denilen bir yer vardı. Aslında orası salt at değil, genel olarak hayvan pazarıydı. Babam, ordan bir eşek satın almıştı. Eşek, aynı zamanda kümes olarak kullanılan ahırın, tavukları saymazsak ilk konuğuydu. Tavuklarımızın hepsinin ayrı ayrı adları vardı. Eşeğimize de ben Çelebi adını koymuştum. Niçin eşeğe bu adı koyduğumu bilmiyorum, belki de huylu bir hayvan olmadığı, uslu ve terbiyeli olduğu için...

Çelebi alındıktan sonra, babam bahçemizdeki meyveleri toptan satmadı. Meyveleri kendisi eşeğe yükler, mahalle aralarında satardı. Eşeğimiz olunca elbet ona semer de yaptırmıştık. Küfeler ve sepetler de alınmıştı. Babam, salt meyve değil, bahçemizde kendi yetiştirdiği hertürlu sebzeyi de satardı. Her sebze yetişiyordu. Özellikle marullar iri, göbekli ve yağlı oluyordu.

Sakız cinsi onbeş-yirmi koyunumuz vardı ve kırkma zamanı koyun tüyleri temizlenip şilte içine doldurulur ve yatak yapılırdı. Buyüzden bol yatağımız vardı. Bu daracık evimize, hem de gece yatısına, sıksık konuk gelirdi. Ancak bir konukluk yerimiz vardı. Konuk, babamla yattığımız karyolanın karşısındaki yatakta peykeye sarılmış yatardı. Yorganlarımıza da koyun tüyü doldurulmuştu.

Gecekondu adı, evin salt küçük ve derme çatma oluşunu anlatmaz, belediye yasağından ve yıkılmaktan kurtulmak için, bir gece içinde çatılıp kotarılmasını da anlatır. Bu anlamda bizim evimiz bir gecekondu sayılmazdı. Çünkü, devletin, belediyenin yada başka bir kişinin arazisine evimizi kaçak olarak yapmamış, kiraladığımız kendi bahçemize yapmıştık. Ama hiçbir yerden ev yapmak için izin almamıştık.

Daha önce, bu bahçenin bir yangında yanmış bir konağın bahçesi olduğunu söylemiştim. Konaktan bahçede kala kala, hamamının su haznesinin (hazinesinin) yarı yıkık, çatısız, kapısız ve penceresiz dört duvarı kalmış. Dört metrekare bile yoktu galiba. Ama bu haznenin duvarı ve sıvası hâlâ sapasağlamdı. Burasını

kendime özgü bir oda yapmak istiyordum. Bu düşüncemi babama açtım. Olumlu karşıladı. Bana söylediğine göre, kendisi bu su haznesini onaracak ve burası benim özel odam olacaktı. Odanın nasıl olacağını imgeliyor, imgemde odamın içine bir yatak, bir koltuk, bir sandalye, bir masa yerleştiriyor, duvarları kitap rafları ve rafları kitaplarla dolduruyordum. Subay çıkana dek hep bu hayalle avundum durdum.

Tomar adında uzun siyah tüylü, ne cins olduğunu bilmediğim, ama iyi bir cins yada o iyi cinsin kırması olan bir köpeğimiz vardı. Babamın satışa çıktığı günler, Tomar, eşeğimiz Çelebi'nin önünden giderdi.

VARIM YOĞUM

Açıkçası bu evden – ev değil, kulübeden – nefret ediyordum. Ama burda yaşamaktan başka da umarımız yoktu. Şehremini'nde tramvaydan indikten sonra, evimizin olduğu bahçeye gidene dek dört-beş kilometrelik yol vardı. Lâfın gelişi yol diyorum, yol denilebilecek bir yol değildi. Bu yolu yayan gitmek zorundaydık. Taksiden başka taşıt işlemezdi bu bozuk yolda. Biz de taksiyle evimize gidemeyeceğimize göre... Birazcık yağmur çiselese, yol baştanaşağı çamur olurdu. Okulda kendi boyadığım pırıl pırıl ayakkabılarım ve ütülü pantalonumun paçaları çamur içinde kalırdı.

Bütün bu nedenlerle, haftasonları okuldan eve gelmek istemezdim, evde kalmak içimden gelmezdi. Genellikle ya Hilmilerde yada okulda kalırdım ve gündüzleri genel kitaplıkta kitap okur, geceleri de bir tiyatro oyunu izlerdim. Ama yine de eve gitmek zorundaydım. Çünkü babamdan haftalığımı alıyordum. Haftalığım 1 liraydı. Madeni 1 liraya mı, yoksa yine madeni 25 kuruşa mı mandagözü denildiğini unutmuşum, sanırım 1 liraya mandagözü denirdi. Gümüş rengi beyaz madenden ve büyük çaplı olduğu için mandagözü denirdi. Haftada aldığım bu yüz kuruşla gidiş geliş yol paramı (vapur ve tramvay) öder, tiyatro biletimi alır, kimileyin sinemaya gider, artan paramı da kumbaraya koyar, biriktirirdim. Bir de üstelik "Kadro" dergisi alırdım. "Kadro" dergisini gazete-kitap yoklaması yaparlar da sıramda bulurlar kuşkusuyla okula

götüremiyordum. Hilmilerin evi olan Çemberlitaş'taki Karababa tekkesinde (dergâhında) bırakırdım. Doğrusu niçin "Kadro" dergisi satın aldığımı şimdi bilmiyorum. O dergideki yazıların çoğunu anlamıyor, kendimi anlamaya zorluyordum. En anlamadığım İsmail Hürsev Tökin'in yazılarıydı. En anladığım da Vedat Nedim Tör'ün yazıları... Şevket Süreyya'yı da azbuçuk anlayabiliyordum.

Karababa tekkesinde bana bir oda verilmişti. Kendi evimizde kitapları koyacak yer olmadığından, kitaplarımı, dergilerimi, kumbaramı ve ufak tefek eşyamı bu odaya bırakıyordum. Çünkü daha ortaokuldayken kumbaram okuldaki debboydan çalınmış, lise 1'de aldığım ikinci kumbaram da yine debboyda açılarak içinden paralar boşaltılmıştı. Bir de bir çalarsaatim vardı. Bu saate nasıl sahip olduğumu bilemiyorum. Sanırım bu saati bana Hilmi'nin annesi Hüsniye Hanım vermişti. Bu çalarsaatin yaşamımda önemli bir yeri vardır. Her saat başında ve ayrıca kurulduğu saatte "Kâtibim" şarkısının ezgisi çalardı. Bu ezginin çalınması, şarkının sonuna doğru sesin gittikçe hafifleyerek sönmesi çok hoşuma giderdi. Ezginin böyle giderek sönüşü, sanki yaşamın tükenişi gibi bir bitiş, bir ölüm duygusu verirdi bana. Evden ayrılacağım zaman, saati o ezgiye ayarlar, ezginin en yüksek yerinde oda kapısından çıkar, ama gitmez, arkamdan ezginin sönerek bitişini dinlerdim. Bu beni anlatılmaz biçimde duygulandırırdı.

Babamın kimi elyazma kitaplarını da tekkeye getirmiştim. Onlardan belleğimde kalanlar şunlar : Kaside-i Bürde, elyazması Kuran, Niyazi-i Misrî Divani ve daha biriki divan...

Bir ara, sanırım lise 2. sınıfta olacak, okuduğumuz derslerden jeolojiye ilgi duyarak taşlara ve fosillere merak sarmıştım. Tekkede bana verilen oda büyüktü. O odada jeolojik taşlar ve fosil koleksiyonu yapıyordum. Elbet çok küçük bir koleksiyondu. O renk renk taş ve kristalleri, fosilleri, trilobitleri, jeoloji kitaplarından adlarını bulup etiketliyordum.

Çocukluğumda başlayan, ama göçebe yaşamım yüzünden bir türlü başaramadığım koleksiyon merakımın ilk örneği bu taş ve fosil koleksiyonuydu. İkinci koleksiyonum çok şaşılası bişeydi. Değişik markalı tıraşbıçaklarının değişik biçim ve değişik çizimli zarfları oluyordu. Ben de yerli ve yabancı tıraşbıçağı zarflarından elime geçenlerini bir dosya içinde biriktiriyordum. Bu özgün tı-

raşbıçağı kolleksiyonundan, yıllar sonra yazdığım *Toros Canavarı* adlı oyunda sözetmiştim. Oğlum Ali, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" notlarını ayıklarken bu koleksiyonumu buldu.

Bir hafta içi, okuldayken bir mektup aldım. Bu benim, bütün lise yaşantım boyunca aldığım iki mektuptan ilkidir. Mektup Hilmi Karababa'dan geliyordu. Mektupta yazılanlar, belleğimde kaldığına göre aşağı yukarı şöyleydi :

Sevgili Kardeşim Nusret,

Bir sınıf arkadaşın evimize gelerek, hastaneye muayeneye gitmek üzere okuldan izinli çıktığını ve senin kumbaranı istediğini söyledi. Kumbarayı akşam okula döndüğünde sana verecekmiş. Senden bir gün önce ayrıldığımıza göre, kumbaranın sana niçin gerektiğini anlayamadım, ama sana acele gerekli diye kumbaranı verdim.

Bizim kısımdan o hafta hiçkimse izinli çıkmamıştı. Hilmilerin evinde kumbaramın olduğunu da kimseye söylememiştim. Anlaşılan Hilmilerin evinde kumbaramın olduğunu dışardan birisi öğrenmiş ve bana bu oyunu oynamıştı. İş Bankası kumbarasının dolmuş olduğunu bilen biri olmalıydı. Onca para biriktirme hevesime karşın, bu dördüncü başarısızlığımdı. Dördüncü ve son. Bir daha para biriktirme denemesinde bulunmadım.

Sonra neler oldu? Şehzadebaşı'nda bir diş hekiminin muayenehanesinde kalfa olarak çalışan Hilmi, önce Çocuk Esirgeme Kurumunda, sonraları başka yerlerde çalıştı, daha sonra Ankara'da tapu kadastro okuluna girdi. Hilmi'yle ilişkilerimiz hiçbir zaman kesilmedi ve kopmadı. Ama uzun bir ara, ayrı meslekler-den olduğumuz için ayrı ayrı yerlerde olduk. Eskisi gibi evlerine sık sık gidemiyordum. Babamdan kalma elyazısı kitaplar, jeolojik taşlar ve fosiller, sözde kimya laboratuvarı yapmak için derleyip topladığım cam balon, tüp, şişe, ispirto ocağı gibi aygıtlar yitti gitti. Kardeşten yakın denilen Hilmi'yle dostluğumuz bugün de sürmektedir. Tekkeyi, tekke ailesini ve Hilmi'yi zaman zaman anlatacağım.

YASAK OLMAYAN KİTAPLAR

Baskınla sıralarımızda roman, şiir kitabı, gazete gibi, bize "zararlı" şeyler arayan üsteğmenlerden biri için şöyle bir söylenti dolaşıyordu: "Öğrencilerden topladığı kitaplarla evinde büyük bir kitaplık yapmış."

Yasak olmayan kitaplar da vardı. Bunlardan ikisi çok ünlüdür. Biri *Beyaz Zambaklar Ülkesinde*'dir. Bu kitap Finlanda'nın[31] nasıl kalkındığını aşırı bir idealizmle anlatan bir kitaptır. Askerî liselerden o dönemde yetişmiş olanlardan bu kitabı okumamış olanlar çok azdır, hele çalışkan öğrencilerden... Ben de bu kitabı okumuş ve çok coşkulanmıştım. Okuyalı altmış yılı geçti, kimi bölümler capcanlı belleğimde duruyor. Özellikle bir reçel yada marmelat fabrikasının yapımı bölümü, o barış içinde yaşayan Finliler'in kalkınması... Çok değil, üç-dört yıl sonra bu kitaptaki kalkınma modelinin gerçeklere uymayan ve uygulanması olanaksız bitakım iyiniyetli örnekler olduğunu anladım. Ama çok ilginç bir olay oldu. 1960'da 27 Mayıs darbesi yada ihtilâli olunca, Yaşar Kemal'in Cumhuriyet gazetesinde ihtilâlci subaylarla yaptığı bir röportajı yayımlanmıştı. Bu ihtilâlin nerden ve nasıl esinlendiğini anlamak için, Yaşar Kemal, ihtilâlcilere hangi kitapları okuduklarını soruyordu ve ihtilâlci subayların biçoğu da ağızbirliği etmişçesine aynı yanıtı veriyorlardı : *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* adlı kitabı okumuşlardı. Bu, 27 Mayıs ihtilâlcilerinin ne denli naif olduklarını gösteriyordu.

Beyaz Zambaklar Ülkesinde'nin yazarının Finlandalı olduğunu sanırdık. Sonradan yazarının Finlanda'da bulunmuş bir Bulgar olduğunu duyduk. Doğru mudur bilmem. Yıllar sonra, 1965'te, Finlanda ve Bulgaristan'a gittiğimde sorduğum bilmesi gereken kişiler, ne bu adda bir kitabı ne de yazarını biliyorlardı.

Yasak olmayan öbür kitap, Pertev Paşa'nın Japon kalkınmasını anlatan kitabıydı. Kitabın adını unutmuşum. "Japon Mucizesi" gibi bişey. Pertev Paşa'nın soyadı sanırım Demirhan'dı. Kitapta, örnekler verilerek, Japonya'nın Avrupa'dan salt teknolojiyi ve

31 "Finlandiya"nın doğrusu "Finlanda"dır. "Land" zaten "ülke" demektir. Nasıl "Hollandiya" değil, "Hollanda" diyorsak, "Finlandiya" yerine de "Finlanda" demek gerekir.

bilimi aldığı, kendi ulusal tarihi, ahlâkı ve gelenekleri üstüne dışardan aldığı bilimi ve teknolojiyi nasıl oturttuğu anlatılıyordu. Kalkınmada esas ve temel olan ulusal gelenek ve göreneklerdir. O yaşımda, pekçoklarına doğru görünen bu sav bana da doğru görünmüştü. Büyüklerimiz Japon kalkınmasını Türkiye için örnek gösteriyorlardı. Yani ulusal ahlâk, gelenek ve göreneklerimizi koruyacağız ve bu sağlam temel üzerine sanayi devrimini çoktan yapmış olan Batı'nın teknolojisini alacağız. Ülkemizde çok yaygın olan bu görüşün yanlışlığını anlamam için yılların geçmesi gerekiyordu. Bir altyapı kurumu olan üstün teknolojinin, bir üstyapı kurumu olan ahlâk, gelenek ve göreneklerimizi etkilemesi ve Japon ulusal ahlâkını kapitalizmin ahlâkına dönüştürmesi uzun sürüyor. Çok iyiniyetli Pertev Paşa, bugün başını kaldırıp da Japonya'ya baksa, o feodal Japon ahlâk, gelenek ve göreneklerinin ancak Japon turizminde kullanılan gereçler düzeyine düştüğünü, yerine kapitalist ahlâkın geçtiğini görecektir. Altmış yıl önce okuduğum o kitaptan aklımda kalmış bikaç güzel ahlâk örnekleri var. Biri şu :

1905 Rus-Japon savaşını denizlerde kazanan Amiral Togo emekli olunca Japon devleti bu kahramanına minnet borcu duyarak, nasıl bir resmî makam istediğini sorar. Amiral Togo, hiç umulmayan çok alçakgönüllü şu yanıtı verir :

– Beni bir köy okuluna öğretmen yaparsanız çok mutlu olurum, başka bişey de istemem.

Buna devletin yanıtı ne olur? Kestirebilir misiniz? Sanmıyorum. Devletin şaşırtıcı yanıtı şudur :

– İnceledik. Yasalarımıza göre, köy okullarına öğretmen olabilmek için Köy Okulları Öğretmenlik Okulu çıkışlı olmak gerekiyor. Siz bu okuldan çıkışlı olmadığınızdan, ne yazık ki isteğiniz yerine getirilemeyecektir.

Türkiye'yle Japonya aşağı yukarı aynı tarihlerde Batı'yı örnek almaya başlamışlardır. Japon öğrencilerini de öğrenim için Avrupa ülkelerine gönderir Japon devleti. Bunlardan başarısız yada az başarılı olan öğrenciler nasıl harakiri yaparak kendilerini öldürdüklerini anlatır kitapta.

Bir Japon genci yeni evlenmişken, 1905 savaşı için askere alınır. Ama aklı genç ve güzel eşinde kalır. Kadın, kocasının aklı kendisinde kalmasın, yurdu için rahatça savaşsın diye harakiri ya-

parak kendini öldürür.

Daha bunlar gibi, örnek almamız gereken biçok kahramanlık ve "iyi ahlâk" olayları anlatılıyordu Pertev Paşa'nın kitabında.

YAZAR ASKERLER

Yasak olan salt roman ve benzeri kitaplar bulundurmak değil, resmen olmasa bile, dolaylı olarak şiir, öykü gibi yazıları da yazmak yasaktı. Ancak kahramanlık, yurtseverlik şiirleri yazılabilir ve bu şiirler resmî günlerde, çok kez okulun sinema salonunda sahneden okunurdu. Bu dolaylı yasaklama, yönetimden öğrencilere de bulaşmıştı. Şiirle, genelde yazınla uğraşanlara pek iyi gözle bakılmazdı. Onlar pek ciddiye de alınmazdı ve onlarla alay edilirdi. Lütfullah Şadi Alkılıç, sınıfta kalmış, bizden bir alt sınıftaydı. Onun şair olduğu bilinirdi. A. Kadir de bizden bir sınıf alttaydı. O da şair olarak bilinirdi. İskender Fikret Akdora'nın basılmış şiir kitabı bile vardı, kendi bastırdığı elbet. Muzaffer Bingöl de basılı kitabı olanlardandı. Bizden bir üst sınıftaki Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı o dönemden anımsamıyorum.

Biz asker olacaktık, komutan olacaktık, bizim işimiz savaştı, düşmanla savaşmaktı. İşte buyüzden olacak, ince bir ruh istediği sanılan şiirle uğraşanlar kadınsı görülürdü. Bu nedenle, şiirle ilgimi okul yıllarımda hiç dışa vurmadım. Arkadaşlarımdan hiçbiri, benim ilerde bir şair ve yazar olacağımı anlamamıştı. Böyle bir işaret vermedim hiçbir zaman. Kimisi de şiirle ilgisini, şairliğini bir gösteriş olarak ilan etmekten hoşlanırdı. Şadi Usal bunlardan biriydi.

Aklımda adı Necati diye kalmış. 13. kısımda öğrenciydi. Olağanüstü güzel elyazısı vardı. Pek yakın bir arkadaşlığımız yoktu. Şiir ve resimle ilgisinden olmalı, gölgede kalmayı, yalnız olmayı severdi. Necati bir dergi çıkarmayı tasarlamış. İçinde şiir, öykü, anı, deneme olacak. Necati dergiye girecek yazıları, çini mürekkebi ve o güzel elyazısıyla yazacak. Necati dergisi için benden de bir yazı istedi. Benden niçin yazı ister bu çocuk? Ben komutan olacağım, general olacağım... Ben bir savaş adamıyım...

Elyazması bile olsa, derginin çekiciliğinden kurtulamamış olmalıyım ki, benden istenen yazıyı yazıp verdim. Adını unuttuğum,

büyük boy, onaltı sayfalık dergiyi o inci gibi yazısıyla, çini mürekkebiyle Necati'nin doldurması epiy uzun zaman almıştı.

Dergi tek nüshalıydı. Ben bikez görebilmiştim. Yazımın başlığı Portreler olabilir, çünkü içinde bitakım kişilerin portrelerini yazmış olduğumu sanıyorum. Ve ne oldu? O güzelim dergi, bir kitap arama taramasında yakalandı. Biz, derslerimizi bırakıp böyle boş şeylerle uğraştığımız için hangi cezaya çarptırılacağımızı düşünüp duruyorduk. Belki de okuldan kovarlardı.

Bekledik. Hiçbir cezaya çarptırılmadık. Dahası, yönetim, dergimizi öylesine beğenmişti ki, onu atmaya, yoketmeye kıyamamış, okul kitaplığında saklamıştı. Hâlâ orda mıdır? Sanmıyorum. Orda olmaması bibakıma daha iyi. Dergiye yazdığım yazıyı bugün okusam kimbilir ne denli utanırdım.

Bu dergiyi, bizden ummadıkları bir değerde bulup kitaplığa koyan kimdi? Bilmiyorum. Okul kitaplığına bakmakla görevli, takmaadı "Çıfır" olan biriydi. Çıfır, askerî okullarda ilkokulun da bulunduğu zamanlarda ilkokul öğretmeniymiş. Çıfır takmaadı o zamandan kalmış olmalı. Sıfır diyemez, Çıfır dermiş. Cüce değildi ama, cüceye yakın ufak tefek bir adamdı. Sanıyorum, dergimizi kitaplığa alan, hiç kuşkusuz müdürümüz Hamit Bey'in buyruğuyla, Çıfır'dı.

Kitaplık salonunun büyüklüğüne ve kitap sayısına bakılırsa, okulumuzun zengin bir kitaplığı vardı. Ancak bütün lise yaşamım boyunca bu kitaplıktan okumak için bitek kitap almadığım gibi, o kitaplıktan yararlanan tek öğrenci de anımsamıyorum. Kitaplık süs gibi bişeydi, gibisi yok, süstü.

Bir de "tabiiyye" salonu vardı. Orada insan iskeleti, jeolojik taşlar gibi şeyler vardı. Oraya biriki kez ders için gittiğimizi anımsıyorum.

ASKERLİĞİN MANTIĞI NEDİR?

Askerliğin mantığı var mıdır?

Sivillerin ve çoğunlukla yedeksubayların, askerliği mantıksızlık olarak görmelerine katılmıyorum. Ben, ondört yaşımdan yirmidokuz yaşıma dek, onbeş yıl ordunun içindeydim. Orduda yetiştim. Sekiz yıl subaylık yaptım. Antimilitarist bir insanım. Kimi-

ne şaşılası gelebilir, hiçbir zaman – ordudayken bile – militarist olmadım. Ama o zamanlar antimilitarist de değildim. Meslek olarak askerliği çok da sevmiştim.

Çoğunlukça sanılanın tersine, askerlik kesin bir mantık işidir, mantık ve muhakeme. Bu bakımdan matematiğe çok benzer. Bu denli mantıklı olan askerlik, salt bizde değil, hemen hemen dünyanın her yerinde çoğunlukça mantıksızlık sayılır. Bunun nedeni bence şudur : Dünyanın bütün meslekleri, işleri, uğraşları hep insanların yaşaması, insan yaşamının uzaması ve kolaylaşması içindir. Oysa askerlik, insanı yaşatmak için değil, öldürmek için vardır. Askerlikten başka amacı insan öldürmek olan bir meslek yoktur.

1966'da Gürcistan'daydım. Tiflis'te... Dişli tirenle çıkılan bir dağ eteğindeki bir restoranda kalabalık bir şölendeydim. Geceyarısından sonraydı. Başka masalardan birinden yanıma tanımadığım bir adam geldi. İyi giyimli ve yakışıklıydı. Orta yaşa yeni gelmiş, benden gençti. Hepimiz içkiliydik. Sovyet ordusunda general olduğunu ve birliğiyle Sibirya'da bulunduğunu söylüyordu. Benim Rusça kitaplarımı okuduğunu ve beğendiğini söyleyen General, Sibirya'nın doğal güzelliklerini öve öve bitiremiyor ve, konuğu olarak, Sibirya'da bulunduğu kente beni çağırıyordu. Bana adresini de vermişti. Bu general, benimle konuşması sırasında, sıksık kendisinin barışsever olduğunu, barışı korumak için asker olduğunu söylüyordu. Bir asker olduğu için, kendisini savaşçı biri sanmamama çok özen gösteriyordu. Aradan otuz yıl geçti. O Sovyet generalinin kendisini barışçı tanıtma kaygısını unutamadım.

Dünyanın biçok ordusunda generaller, bu Sovyet generali gibi, kendilerini barış ordusunun barışsever generalleri sanırlar. Ve bu sanılarında içtenliklidirler. Ne ki hiçbir ordunun hiçbir profesyonel, yani aylıklı askerinin gerçekten barışsever olması olanaksızdır. Kimi ordunun askeri barışı korumak için adam, yani düşmanını öldürür, kimi ordunun askeri de salt savaş için adam öldürür. Ama niçin olursa olsun, ille de amacı öldürmektir. Amacı öldürmek olmayan ordu olamaz.

İşte mantıksızlık gibi görünen asker mantığı burdan geliyor. Bu mantık insan öldürmeye dayanır. Oysa insanı yaşatmaya, daha iyi ve kolay yaşatmayı amaçlayan bütün öteki mesleklerden olanlara askerlik mantıksızlık gibi görünür.

Ben ondört yaşımdanberi, mantıksızlık sanılan bu askersel mantık içinde yetiştim. Bu askersel mantık nedir? Bunun tanımını vermeye yeltenmektense, asker yaşamından örnekler vermeyi yeğlerim. Örneğin askerin yüzü gülmez, daha doğrusu gülmemelidir. Bize, küçük yaşlarımızdanberi hep bu öğretilmiştir askerî okullarda. Bizim sınıf subaylarımızdan, öğrencilerin "Makanizma" takmaadını taktıkları Yüzbaşı Kâmil Çelikkol bize sıksık,

– Askerin yüzü gölgeli olacak! derdi.

Ne demek yüzü gölgeli olmak? Yani hiç gülmeyecek, yüzü kara, bulutlu olacak.

Askerin yüzü niçin gülmeyecek? Çünkü askerlik ölüm mesleğidir. Bir komutan, buyruğundaki subayları ve bir subay, buyruğundaki erleri güler yüzle ölüme gönderemez.

Bir savaşta bir subayın siperdeki erlerine gülerek, kahkahalar atarak, kılıcını çekip,

– Hücuuuum! diye bağırarak saldırı komutu vermesindeki şaşılasılığı düşünün. Her ne denli savaş edebiyatında böyle sahnelerin yaşandığını okuyorsak da, bunlar, sinir bozukluğu, delilik gibi, sağlıksız belirtilerdir.

ÖLÜME GÖNDERMEK

Gülmeyen asker, isteristemez serttir, hatta yaşam koşulları gereği kabadır. Elbette bu yargılar birer genellemedir. Ve bu genel yargıların ayrıcaları da vardır.

Askerliğin bir ölüm ve öldürme mesleği olduğu düşüncesine katılmayabilirsiniz. Benim bu düşüncemi belgelerle kanıtlamam gerekiyor. Askerliğin ölüm ve öldürme mesleği olduğunu, bu konunun en yetkili kişisi şimdiki Türk Ordusu Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş de söylüyor. Görev süresi yaş haddi dolmasına karşın görevi bikez daha uzatılan Genelkurmay Başkanı'nın bir dönem daha emekliye ayrılmayıp görevinde kalması istendiğinde ve askerî darbe olasılığından basında haberler çıktığında, Doğan Güreş'in 2 Mayıs 1994 günkü gazetelerde şu konuşması çıkmıştı. Org. Doğan Güreş süre uzatmanın ülkenin koşullarına bağlantılı olduğunu belirtirken oturduğu makamla ilgili olarak da içinde uyarı mesajları bulunan bir tesbit yapıyor :

Genelkurmay Başkanlığı çok hassas bir makamdır. Bu makam sarsılırsa, kime yararı olur? Sonra bu ihtilâl lâfları, ne ayıp şeyler. Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlığı gibi görevler lütuf değildir, kolay görev de değildir. Şu benim geçirdiğim 24 saatlere gelip bir baksanız. Şimdi böylesine hassas bir makam bu tür dedikodularla küçük düşürülürse ne olur? Bakın başka birşeye benzemez, insana öl diye emir veriyorsunuz. Ölüme gönderiyorsunuz. Eğer bu makam sarsılırsa kime faydası olur? O yüzden bu benim şahsi meselem değildir. [...] Açık söylüyorum bu bir Doğan Güreş meselesi değildir. Ben hiç önemli değilim. Burada ölüme gidenlerin bu ülke için, bu millet için kendini feda edenlerin hakkı vardır.

İşte Genelkurmay Başkanı da söylüyor, "Başka birşeye benzemez, insana öl diye emir veriyorsunuz. Ölüme gönderiyorsunuz. [...] Burada ölüme gidenlerin bu ülke için, bu millet için kendini feda edenlerin hakkı vardır," diyor.

Askerliğin "başka şeye benzemez"liği ne demektir? Başka işlere, başka uğraşlara, başka mesleklere benzemediği demektir. En dinamik çağlarını yaşayan gencecik insanlara "öl" komutu veriyorsunuz, komutu dinlemeyip kaçanları da kurşuna diziyorsunuz. Böyle bir meslek bu askerlik! Elbette bu komutan askerlerini ölüme gönderirken, güleryüzle "hadi oğlum, yurdun için birazcık öl!" diyecek değildir. Elbet yüzü gölgeli, suratı asık, kaşları çatık olacaktır. Ayrıca aynı ölüm kendisini de beklemektedir. Salt başka askere öl buyruğu vermiyor, kendi de ölüyor.

ASKER AZ KONUŞUR

Benim askerlik yaptığım dönemde örnek alacağımız ideal asker Mareşal Fevzi Çakmak'tı. Çatık püskül kaşlı, gür ve pos bıyıklı olmak, sanki konuşmasını bilmiyormuş duygusunu vermek isterdi. Konuşmayan, gülmeyen, belki de duyup duyumsamayan bir erkek adam...

Askerin rütbesi arttıkça gülmezliği de, asık suratlılığa dönüşen ciddiliği de artardı. Genelkurmay Başkanı olunduğunda, gülmezlik bir büst donukluğuna dönüşürdü.

Asker salt gülmez, gülümsemez değil, çok da konuşmaz, gevezelik, boşboğazlık etmez. Askerlerin ağzı sıkıdır. Bu ağız sıkılığı,

askerin rütbesi yükseldikçe artar. Benim askerlik dönemimin genelkurmay başkanlarının olurolmaz konuştuklarını, gazetecilerle söyleştiklerini ne gördüm ne işittim. Hep susarlardı, canlı bir sfenks gibi. Ama öyle bir susuş ki, hiçbişey söylemeden karşısındakine herşeyi biliyormuş izlenimini verirdi. Susmaları onlara ayrı bir saygınlık kazandırırdı. Emekli olunca bile suskunlukları sürerdi. Şimdiki Genelkurmay Başkanı kadar konuşanını askerliğim süresince görmedim. Manevralarda ancak konuşmalarını dinlediğim ve bir aydın olduğuna inandığım Genelkurmay Başkanı Kâzım Orbay, oğlu bir cinayetten hapse girdiğinde bile gazetecilere herhangi bir açıklamada bulunmamıştı. İçlerinde Kenan Evren kadar yerli yersiz, kendini tutamayıp durmadan konuşanı hiç olmamıştır.

Şimdi nasıldır, böyle bir ders var mıdır, bilmiyorum ama, biz Harp Okulu birinci sınıfındayken bir yıl boyunca okuduğumuz bir ders vardı. Öğretmenimiz bir binbaşıydı. O dersin bir de kalınca kitabı vardı. Dersin adını unutmuşum. Hemen şimdi, benim gibi hâlâ yaşamakta olan Harp Okulu'ndan iki sınıf arkadaşıma telefon edip, o dersin adını, kitabını, öğretmenini öğrenmek istedim. Ne yazık ki onlar böyle bir ders okuduğumuzu bile anımsamadı. Adını anımsamadığım bu derste, bir askerin nasıl olması, nasıl davranması ve askersel istihbarat gibi konularda bilgiler verilirdi. Bunlardan birini hiç unutmuyorum. Belleğimde kaldığı biçimiyle şöyleydi : "Karşındakine gerekli olsa bile, sana gereği ve yararı olmayan konularda konuşmayacaksın! Yani boşboğazlık, gevezelik, lâf ebeliği yapmayacaksın. Bize bunu bir yıl boyunca ders olarak okutur, öğretirlerdi. İşte buyüzden asker salt gülmez değil, gerekmedikçe konuşmaz da... Gülmeyen konuşmayan bir adam da, durup dururken karşısındakinde gizemli bir saygı ve korku yaratır. Bu saygıyla karışık korku büyü gibidir. Gülmeyen, konuşmayan adam bir de gülmeye, konuşmaya başladı mı, o büyü bozuluverir. Askerliğin en yüksek makamı genelkurmay başkanlığıdır. Gelmiş geçmiş genelkurmay başkanlarını anımsayın. Hepsi de son kertede ağzısıkı, suskun ve yüzü gülmezdir. Bunların içinde aşırı konuşkanlıklarıyla kuralı bozan Orgeneral Kenan Evren'le şimdiki Genelkurmay Başkanı, Serdar Güreş'in babası Orgeneral Doğan Güreş olmuştur. Hangisinin daha konuşkan olduğuna karar veremediğim bu iki komutan, bizim Harp Okulu birinci sınıfta

okuduğumuz o dersi okumamış yada anlamamış olmalılar ki, yüzleri gülmese bile çok konuşmakta sakınca görmemektedirler. Bu durum, salt benim değil, genel olarak Türk basınının kanısıdır. Bakınız, 22-28 Mayıs 1994 tarihli "Nokta" dergisinde oğlu Serdar Güreş dolayısıyla, Genelkurmay Başkanı olan babası Orgeneral Doğan Güreş için neler yazılmış :

Türkiye Cumhuriyeti, 71 yıla varan tarihinin en renkli ve en konuşkan Genelkurmay Başkanı'nı ağırlıyor. Sabık meslek ve mevkidaşlarının ketumluğunun aksine, sayın Doğan Güreş tüm hoşsohbetliğiyle, her konudaki fikrini cömertçe açıklıyor. Tabii ki, yurttaş vasfı taşıyan her birey gibi onun da, bu memleket hakkındaki düşüncelerini özgürce söylemeye hakkı var. Ne de olsa demokrasi tüm bireyleri doğuştan eşit ve özgür varsayar ve de hak ve hürriyetlerinin korunmasını öngörür.

Asker gülmez, asker çok konuşmaz! Başka neler yapmaz asker? Asker yorulmaz! Asker acıkmaz, görevde uyumaz!

Bu sözlerimi de belgelerle kanıtlamalıyım :[32]

Küçük Çerkes kızı, şeyhi hangi gözle görüyorsa, Türk askeri de Türk halkına o gözle gösterilmeye çalışılmaktadır : Türk askeri yorulmaz! Bayılmaz! Türk askeri uyumaz! Türk askeri üşümez, acıkmaz, yemez, içmez!

Yıllardır, bu uyutucu masalı dinlemişizdir. Öyle bir yalan ki, ne söyleyen, ne dinleyen inanır, ama yine de söylenir ve inanılmadan dinlenir. Oysa Türk askeri de yorulur, uyur, üşür, acıkır, yer ve içer, yener ve yenilir ve de ölür. Çünkü, Türk askeri de bütün dünya askerleri gibi insandır ve insan yorulur; hele neyi, niçin yaptığının bilincinde değilse, büsbütün yorulur. Örneğin Kurtuluş Savaşı'mızda, yorulmuştur da, ölmüştür de, ama niçin yorulduğunun, niçin ölmesi gerektiğinin bilincindedir. Ama Kore Savaşı'nda üçbuçuk ABD doları için can verdiğinin bilincinde değildir. Kıbrıs'a Türk askeri çıkarken de, bunun nedenini, Türk askeri de, Türk halkı da biliyordu. Ya Somali'de? Türk askeri, taa Somali'de işinin ne olduğunun, niçin orda yorulup öleceğinin gerçek nedenini biliyor mu?

16 Temmuz tarihli Hürriyet gazetesinde, Türkiyeli savaş mu-

[32] Aziz Nesin buraya basılı bir metin koymuştur. Yazı bir dergiden yada bir kitaptan fotokopidir. Nerden alındığı belirtilmemiştir. – Ali Nesin

habirinin, Somali'den nasıl kovulduğu – özetle – şöyle anlatılıyor :

"Bir ay içinde 11 gazetecinin öldürüldüğü Somali'de üç hafta görev yapan muhabirimiz Kadir Ercan, Mogadişu'da başından geçenleri anlattı. Bir askerin bayıldığı yolundaki haberi üzerine Korgeneral Çevik Bir, arkadaşımızı 'Türk askeri bayılmaz' diye uyardı. İki gün sonra da Türk Birliği'nde kalma izni kaldırıldı.

(...) Korgeneral Bir'in huzurundaydık. Çevik Bir Paşa, haberden duyduğu rahatsızlığı şöyle dile getirdi : 'Türk askeri bayıldı diye yazmışsın. Türk askeri bayılmaz, Türk askeri korkmaz. Şimdi PKK veya düşmanlarımız, bu haberi okuyunca, gördünüz mü, Türk askeri ne kadar korkak, top sesinden bile korkup bayılıyor' diye bizimle alay ederler. Oysa haberi yazarken Kahraman Türk Askeri'nin aldığı önlemler sayesinde saldırı püskürtülmüştür, saldırıda kimsenin burnu bile kanamamıştır diye yazsaydın daha güzel olurdu." İki gün sonra da Mogadişu'daki Türk Birliği'nin komutanı gerekli bildirimde bulundu : "Ya ilk gelen uçağa binip Türkiye'ye dönersin, ya da seni birliğin dışına çıkartacağız. Artık burada kalamazsın."

Önceki gece askeri nakliye uçağıyla Türkiye'ye dönerken, gazeteciliğin gerekleriyle, komutanların beklentilerinin her zaman birbirini tutmadığını düşünüyordum."

Somali'deki Türk korgenerali şunu çok iyi bilmelidir. Türk askeri de yorulur, uyur, üşür, bayılır, güler, ağlar, hatta Kore'de olduğu gibi gerçek nedenini öğrenemeden öldürülür ve ölür; çünkü o da sayın korgeneral ve örneğin benim gibi bir insandır.

Yukarıya aldığım yazı sivil mantığıdır.

Bunun tam tersi olan Somali generalinin mantığı da, sivillerin mantıksızlık sandıkları, ama kendi ölçüleri içinde son derece mantıklı olan asker mantığıdır. İşte bu asker mantığı içinde asker korkmaz, üşümez, gülmez ve.... çok konuşmaz, konuşkan olmaz, gevezelik etmez.

Bu kitap benim özyaşamım olduğuna göre, bu konuda kendi durumumu açıklayabilirim. Daha önce de yazdığım gibi aşırı güleç bir insan olmadığım gibi, Harp Okulu'ndaki sözügeçen dersten yararlanmış bir asker olarak, ağzı gevşek, olur olmaz konuşan bir insan da değilimdir. Sevdiklerim içinde az konuşmamdan yada konuşmamamdan yakınanlar bile vardır.

GÜLEN ATATÜRK

Buca Belediyesi, bir konuşma yapmam ve okurlarıma kitaplarımı imzalamam için bana çağrılık göndermişti. Belediye Başkanı'nın odasına girdiğimde, orada Buca Eğitim Fakültesi'nin dekanı da bulunuyordu. Tanıştık. 12 Eylül'ün yarattığı ilk dönem YÖK'ünün dekan olarak atadığı bu adam ilerici bir insan olduğunu bana kanıtlamak gereğini duydu. İlkin YÖK'e karşı olduğunu söyleyerek kendisini dekan yapan YÖK'ü ağır biçimde yerdi. Daha sonra Atatürkçü olduğunu anlatmaya çalıştı. Kendileri o denli Atatürkçü'ymüşler ki...

– Biliyorsunuz, Atatürkümüzün heryerde resimleri, büstleri ve heykelleri vardır. Dikkat ettiyseniz bu resimlerin, büstlerin, heykellerin hiçbirinde Atatürk'ün yüzü gülmez. Paraların üstündeki resimleri de öyledir. Bizim fakültede Resim ve Heykel Bölümü vardır. Bu bölümün öğretim görevlilerini topladım ve onlara Atatürk'ün resimlerinde ve büstlerinde yüzünün gülmediğini söyleyerek buna dikkatlerini çektim ve güleryüzlü Atatürk resim ve heykelleri yapmalarını rica ettim. Eksik olmasınlar, hepsi de yaptılar. Fakültemize gelirseniz, heryerde gülümseyen, gülen Atatürk resimleri ve büstleri göreceksiniz.

İnanılmaz bişey. Böylesine bir imgelem gücüm yok. Böyle bir gülmece öyküsü yazamazdım. Bir dekan, fakültesinin öğretim görevlileri olan ressam ve heykeltıraşlara gülen Atatürk resim ve yonutları (heykelleri) ısmarlıyor ve onlar da yapıyorlar ve üstelik bunu Atatürkçülük sanıyorlar. Sayın Dekan bir de bunu bana anlatıyor. Öylesine şaşırmıştım ki dekana ne olumlu ne olumsuz bişey söyleyebildim[33].

Gerçekten de Atatürk'ün gülen, gülümseyen, güleryüzlü resim ve büstleri çok azdır. Bu az olanlar da askerlikten ayrıldıktan çok sonraları çektirdiği özel yaşamına ilişkin resimlerdir. Gülen büstünü, yonutunuysa hiç görmedim. İşte Atatürk'ü güldürecek denli Atatürkçü olan dekanın öyküsü budur.

[33] Aynı dekan, ertesi yıl yine Buca Belediyesine çağrıldığımda, konuşmam için fakültenin salonunu vermemiş, ben de onarılmış olan eskil bir kilisede konuşmamı yapmak zorunda kalmıştım.

ASIK SURATLI MIYIM?

Konuşmak yada kitaplarımı okurlarıma imzalamak için gittiğim biçok yerde kimi okurlarım bana şöyle bişey söylerler :

– Demindenberi dikkatle sizi izliyorum, yüzünüz hiç gülmüyor. Hep asık suratlısınız. Niçin hiç gülmüyorsunuz?

Okurlarıma o bikaç dakika içinde, niçin konuşma yaparken yada kitap imzalarken gülmediğimi açıklamam çok zor olduğu için, "Durup dururken nasıl güleyim?", "Gülecek bişey yok ki!" gibi oracıkta uydurduğum bahaneler söylerim. Zamanım varsa, Bernard Shaw, Anton Çehov, Charlie Chaplin gibi örnekler vererek, dünyadaki hiçbir gülmececinin gülmediğini açıklamaya çalışırım.

Gülmece yazarı olduğuma göre, yakından tanımayan okurlarım, beni hep gülen ve çevresindekileri güldüren, kahkahalara boğan biri sanırlar. Oysa hiç de böyle değilimdir.

Okurlarımın bu uyarıları üzerine düşünürüm; ben gerçekten asık suratlı biri miyim? Evet, ne yazık ki genellikle öyleyim, asık suratlı değilsem bile, ondört yaşımdanberi subaylarımızın, üstlerimizin, komutanlarımızın bize öğrettiği gibi, yüzüm daha çok gölgelidir. Elbet kendi üzerime bu gözlemim, hiç gülümsemiyorum, gülmüyorum, kahkahalar atmıyorum anlamına gelmez; hatta gülmekten gözlerimden yaş geldiği, kasıklarımı tutarak kahkahalar attığım da olur.

ASKER MİLLETİZ

Asker millet olduğumuz doğrudur ve böyle olduğumuz için de övünürüz. Asker giysisi giymek bize onur verir. Niçin onur verir? Çünkü asker giysisi giymek, bir anlama devletin bir parçası, yani devlet otoritesi olmak demektir. Salt asker olmak değil, devleti, devlet otoritesini simgeleyen herhangi bir giysi giymekten çoğunlukla büyük onur duyarız. Polis, candarma, itfaiyeci, köy korucusu, bekçi, belediye çavuşu ve hatta beş yıldızlı otellerin şatafatlı, renkli, yaldızlı yıldızlı kapıcısı... Yeter ki sırtımızda bir resmî yada resmîye benzeyen bir giysi bulunsun.

Sivil sözcüğü dilimizde yoktur. Fransızcada uygar anlamına

gelen sivil sözcüğünün Osmanlıcası medeni, yani Medineli, Türkçesi kentli, yurttaş demektir. Peki sivil yerine Türkçe'de ne deriz? Hepiniz bilirsiniz, sivilin Türkçe karşılığı "başıbozuk"tur. Başıbozuk, serseri demek değilse de, serseri demeye çok yakın bir sözcüktür. Başıbozuk, ne yaptığını ve ne yapacağını bilmeyen, başıboş, disiplinsiz, örgütsüz, izlencesiz, programsız insanlar demektir. Benim çocukluğumda Türkiye, gerçekten sınıfsız bir toplumdu; sınıf yerine sınıf olmayan askerler ve başıbozuklar vardı. Adam olmak, ancak askere gitmekle olabilirdi. Hiçbir işe yaramaz, hayta oğulları için anababalar, "hele bir askere gitsin de adam olsun" dileğinde bulunurdu. Adam olmak, yani başıbozukluktan kurtulmak için askere gitmek başkoşuldu. Ya kadınlar? Onlar hepten adamdan sayılmazdı bile...

Bizler öylesine askerdik ki, benim babam ve onun yaşındakiler "nerelisin?" diye sormak yerine, "kaçıncı ordudansın?" diye sorarlardı. Örneğin benim babam üçüncü ordudandı. Nereli olduğunu soran adam da üçüncü ordudansa hemşeriydiler. Üçüncü orduya yakın yerlerdenseler, o zaman da, "hemşeri sayılırız," derlerdi.

Türkiye elbette illere, ilçelere ayrılmıştı ama, doğdukları yada yaşadıkları il ve ilçe yerine, doğdukları ve yaşadıkları bölgede kaçıncı ordu bulunuyorsa, memleketleri olarak o ordunun adını söylerlerdi.

Ben 3-5 yaşlarımdayken, nereli olduğu sorulduğunda babam,

– Üçüncü ordudanım, deyince, ben de üçüncü ordudan sayıldığıma göre, niçin üçüncü ordudan olduğumu anlayamamıştım. Bunu herkesin bilmesi gerekli olduğunu düşünerek, niçin üçüncü ordudan olduğumuzu kimseye soramadım. Sonraları öğrendim ki, biz üçüncü ordudandık, çünkü babamın doğduğu köy üçüncü ordunun yerleştiği bölgedeydi.

Herşeyi, evet her toplumsal kavramı dışalım yoluyla dışardan aldığımız gibi son beşaltı yıldır sivil toplum kavramını da dışardan alıp sıksık kullanır olduk. Artık bugün Türk toplumu asker ve başıbozuklardan oluşan bir toplum değildir, ama bu eski anlayışın izleri, tortuları, kalıntıları hâlâ sürmektedir.

Türk toplumu güleryüzlü bir toplum mudur? Güleryüzlü bir toplum olduğumuzu söyleyenler çoktur. Ben güleryüzlü bir toplum olduğumuza inanmıyorum. Bu denli asker millet olunca gü-

leryüzlü olmanın olanağı da yoktur.

Türkler güleryüzlü değillerdir ama, gülmece duyarlığı olan insanlardır. İşçisiyle, köylüsüyle, aydınıyla, her tabakadan insanıyla güleryüzlü olmayan Türklerin gülmece duyarlığı çok gelişmiştir. Alay etmesini, dalga geçmesini, tiye almasını çok iyi bilirler. Ve bu özellikleri bana göre, güleryüzlü olmamalarından, yüzlerinin gülmemelerinden ileri gelmektedir. Çünkü gülmece yaratmaktan başka bir savunma silahları çok zaman olmamıştır. Kimbilir, belki de benim yüzü gülmeyen, asık suratlı bir gülmece yazarı olmam da bundan ileri gelmektedir.

ASKERLİĞİ SEVMEK

Bu bölümün başında, hem antimilitarist olduğumu, hem de askerliği sevdiğimi söylemiştim. Bu sözlerimde bir çelişki bulunduğunu düşünenler olabilir. Askerliği niçin seviyorum? Nesini, neresini seviyorum? Askerliği sevişimin de, antimilitarist oluşumun da biçok nedenleri var. Bunları "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" dizisinin ileriki bölümlerinde, yeri geldikçe anlatacağım. Ama burda, askerliği sevişimin nedenlerinden birini anlatayım.

Harp Okulu'nu bitirip subay çıktınız. Daha sonra meslek okulunuzu da subay olarak bitirip kıtaya çıktınız. Artık bir takım subayısınız. Buyruğunuzun altında bir takım er var. Bunlar askere yeni gelmiş erlerse, çoğu Anadolu'nun ve Trakya'nın kırsal bölge çocuklarıdır. Benim askerliğim sırasında bunların çoğu okuryazar bile değildi. Kaba ve hamhalattırlar ve çoğu kapkara cahildir. Böyle söylediğim için ulusalçılık duyguları kabarıp ve şahlanıp "Türk askeri hamhalat olamaz!" diye bu dediklerime karşı çıkan şovenler, orduyu, hatta Türklüğü aşağıladığımı düşünenler çıkabilir. Ama ne yazık ki gerçek budur. Aradan yıllar geçtiği için, "budur" değil, "buydu" demem daha doğru olur. Bu genç insanların içinde yürümesini, koşmasını bilmeyenler bile vardı.

Siz bir genç subay olarak, hele idealist ve yurdunu gerçekten seven bir genç subay olarak, iki yıl birlikte olacağınız bu insanları yetiştirecek, onlara bildiklerinizden çok şey vereceksiniz. Kısacası onları değiştireceksiniz. Kaldı ki, benim subaylığım döneminde İkinci Dünya Savaşı olduğundan, askerlik iki yılda bitmez, ikibu-

çuk-üç yıl sürerdi. Terhis olmuş eski asker ve subaylar da, savaş tehlikesi yüzünden, izne çıkmaları, evlerine gitmeleri yasaklanmıştı. Çoğu evli ve çocukluydu. İki-üç yıl evlerine, sılalarına gidemeyen yirmi-yirmiiki yaşlarındaki bu insanlardan, genç bir komutan olarak, siz sorumlusunuz.

Peki, bunun tadı, keyfi nerde? Bütün bu sorunlu ve sorumlu ağır hizmetlerin mutluluğunu ben onlar terhis olurken duyardım. Elinize hamhalat bir insan malzemesi olarak aldığınız ve kimilerinin doğrudürüst yürümesini ve koşmasını bile bilmediği bu genç insanların, terhis olduklarındaki o değişmiş durumunu görmek, bunu gözlemlemek bana sonsuz bir mutluluk, haz verirdi. Bu mutluluk, bir yazarın büyük ve çok yorucu emeklerle ortaya koyduğu bir yapıtından aldığı sevincin, mutluluğun tıpkısıdır. Terhis olan erlerimizin giyimleri, kuşamları, davranışları, devinileri, konuşmaları, herşeyleri değişmiştir. İşte bu sizin yapıtınızdır, işte bunu siz başardınız!

Erlerim terhis olduklarında, onların ilk askere gelişleriyle askerden ayrılışları arasındaki ayrımı düşünür, kimileyin sevinçimden gözlerim dolardı... Tıpkı beni çok sevindiren bir oyunum, bir kitabım gibi... Bana askerliği sevdiren nedenlerden biri ve en önemlisi budur : İnsan yetiştirmek!

Kimileyin bu mutluluğun acı sonları da olurdu. Bir eri yetiştirmişsiniz. Okuryazar bile değilken okuma yazmayı öğretmiş, onbaşı yapmış, çavuş kursuna gönderip çavuş yapmışsınız. Terhis olunca onur duyarak uğurlamışsınız. Bikaç yıl sonra onu bir rastlantıyla köyünde, kasabasında görürsünüz. Terhis olduğu zamanki insan gitmiş, yerine yeni askerliğe başladığı o hamhalat, o karanlık insan gelmiştir. Ortamı değişince o da ortamına göre değişmiş, yaşadığı ortamı değiştirememiştir. Böyle olaylar iki-üç kez başıma geldi.

21 Mayıs 1994
Kurban Bayramı

"PAMUK BABA"

Lise 1'de ilk fizik öğretmenimiz, saçları apak olduğu için öğrencilerinin "Pamuk Baba" yada nedense "Kozbaba" adını ver-

dikleri, asker kökenli, asıl adını şimdi anımsayamadığım tonton bir öğretmendi. Pamuk Baba, 12 Mart 1971 darbesi döneminin Genelkurmay Başkanı olan Faruk Gürler'in babasıydı. Faruk Gürler'i teğmenliğinden anımsıyorum. Okulu Kuleli'yi ziyarete gelmişti, topçu teğmeniydi. Sanırım bizden üç-dört sınıf üstteydi. Babası, fizik hocamız Pamuk Baba'dan beni etkilemiş bir anı yok belleğimde. Fizik laboratuvarında aygıtlarla fizik deneyi yapışımızı anımsıyorum. Bu fizik deneyleri öğrenci arkadaşlarımızın gürültüleri içinde geçtiğinden, bu ders ve deneylerden yararlandım diyemem. Pamuk Baba'ya çocuklar yapılamayacak denli çirkin ve terbiyesizce davranışlarda bulunurlardı. Bu terbiyesizliklerinden birinde hocamız,

– Haniya evlat, bu yaşıma geldim, böyle bişey başıma gelmedi! diye bağırmıştı.

Arkadaşlar bir de ya tanık oldukları yada duydukları şöyle bir olayı anlatırlardı. Hoca bigün dersinde, eline karatahta silgisini alarak, derslikte yaramazlık yapan çocuğa,

– Haniya evlat, elimdeki şu cism-i sakil'i kafana bir fırlatırsam... diye bağırmış.

Cism-i sakil "ağır cisim" demektir. Karatahta silgisini Pamuk Baba'nın ağır bir cisim olarak nitelemiş olmasına çocuklar çok gülerlerdi.

Pamuk Baba biriki ay sonra bizim kısmı bırakıp öbür kısımlarda ders vermeye başladı. Bizim kısma yeni bir fizik öğretmeni geldi : Reşit Süreyya.

EBEDİ ÖĞRENCİ REŞİT SÜREYYA

İlk dersine gelişinde rütbesinin binbaşı mı, yarbay mı olduğunu pek anımsamıyorum; sanki binbaşıymış da, bizim öğrenciliğimiz sırasında yarbay, daha sonra da albay olmuş gibi anımsıyorum. Reşit Süreyya Bey... Asker giysisinin yukarısında vişneçürüğü apolet ve tastan zehir içen yada tasa zehir bırakan dolanmış yılan simgesi vardı, yani askerî hekimdi; daha doğrusu hekim olduğunu sanıyorduk. Oysa, Istanbul'da askerî tıp fakültesini bitirdikten sonra, İngiltere'de Cambridge (Kembriç), Fransa'da Sorbonne (Sorbon) üniversitelerinde öğrenim gördükten ve radyum

üzerine uzman olduktan sonra Istanbul'a dönmüş. Sanırım, Bakü'de ve başka yerlerde hizmet gördükten sonra Kuleli Askerî Lisesi'ne, bizim sınıflara fizik öğretmeni olarak atanmıştı.

Bigün derste fizik hocamız Reşit Süreyya, hekim subay olarak Sorbon'da öğrenciliği sırasında çektiği maddi sıkıntıyı anlatmıştı. Bize aile yaşamından hiç sözetmezdi.

Sorbon'daki öğrenciliği sırasında, devletin verdiği burs okul giderlerine yetmez, aç kaldığı zamanlar bile olurmuş. Fizik gücünü, bilimsel çalışmaların dışında boşuna harcamamak için odasında sırtüstü uzanır ve bir eliyle öbür elinin nabzını tutar ve nabız atışlarını sayarmış. Boşa enerji tüketmemek için nabız atışlarını istenciyle düşürmeye çalışırmış.

Bir hekim arkadaşıma bu olayı anlattığımda, böyle bişey yapmanın olanaksız olduğunu söyledi. Kimbilir, Reşit Süreyya'nın anlattığı olay, benim belleğimde yanlış kalmıştı. Ama şu kesin, böyle bir olay anlatmıştı, belki ben onun anlattığını yanlış anlamış yada ayrımına varmadan zihnimde değiştirmiştim.

Yıllar sonra Reşit Süreyya Gürsey'in oğlu, büyük fizikçi Feza Gürsey'le dost olduğumuzda, bigün Nesin Vakf'ında konuşur ve söyleşirken,

– Babam, ebedî bir öğrenci... demişti.

Fizik öğretmenim Reşit Süreyya'yı en iyi anlatan ve tanımlayan nitem budur : ebedî öğrenci... Öğretmenimdi ama yaşamı boyunca öğrenen, öğrenciliği süren bir öğretmen!

BİR ÖĞRENCİSİNİN MEKTUBU

Köşe yazarı olarak çalıştığım gazeteye 25 Aralık 1963 tarihli bir mektup geldi. Mektubu, Kuleli'de benden sonraki sınıflardan Reşit Süreyya'nın öğrencisi olan bir emekli muharebe yarbayı yazmış.

Fizik öğretmenimiz Reşit Süreyya Gürsey'in 1938'de çekilmiş fotografı. O yıllardaki pekçok fotograflarımız gibi, bu fotografı da "Foto Kazık" takmaadını verdiğimiz Latif çekmişti.

Ankara
25/II/1963

Sedat Beşe
Yücetepe Em. Sb. evleri
2 No. Cad. No. 23/7
Maltepe-Ankara

Muhterem Beyefendi,

Kuleli Askeri Lisesinde uzun müddet fizik öğretmenliği yapmış olan Dr. Reşit Süreyya GÜRSEY'in Amerika'da vefat ettiğini teessürle öğrenmiş bulunuyorum. Çok sevdiğim hocam hakkında yazmış olduğum yazıyı gazetenizin münasip yerinde neşrederseniz, bugün askeri ve sivil bir çok idare yerlerinde bulunan talebelerine duyurmuş olur ve ilim uğrunda çalışan bir idealisti gençlere tanıtmış olursunuz. Şimdiden size teşekkür eder hürmetlerimi sunarım.

Sedat Beşe
Dışişleri Bakanlığı Mik. film Üz.
E. Mu. Yarbay

Mektubunda ölümünden dolayı Reşit Süreyya'yı anlatıyor. Kendi anlatımımdan önce, dosyamdaki bu mektubu, 31 yıl gecikerek sunmak istiyorum.

Kaybettiğimiz büyük Türk fizik bilgini

Dirseğini sıranın üstüne koyarak elini şakağına dayamış saçları dikilmiş bir talebe, kara tahtadaki fizik formüllerine bir saattir dikkatle bakıyor, öğretmen de fizik formüllerini birbiri peşine izah ediyordu. Paydos borusu çaldığı zaman talebe içi yanarak öğretmene şöyle söyledi : "Hocam bir saattir can kulağı ile dersinizi dinledim fakat hiç bir şey anlamadım, fizik kitabında da söylediklerinizi bulamıyorum. Ben nasıl sizden numara alarak sınıf geçeceğim". Öğretmen : "Elinizdeki kitap bakkal fiziğidir" diyor, 1935 yılında 1935 yılı bilginlerinin söyledikleri düstur ve faraziyeleri izah ediyordu. İşte 1935 yıllarında Kuleli Askeri Lisesindeki dershanelerinden bir kaçı bu şekilde idi.

Rahmetli Reşit Süreyya Gürsey lise öğretmeni değil günün fizik bilgini idi. Onun yüksek matematikle izah eden fiziğini anlayacak talebe yokdu. Hayat hikayesi ilim uğrunda çalışacak gençlere nu-

mune olacak şekildedir. Büyük kumandanlar yetiştiren Türk milleti büyük ilim adamı da çıkarırdı. Atatürk'ün dediği gibi "Türk milleti zekidir, Türk milleti çalışkandır, ne mutlu Türküm diyene" sözünün tam adamı idi.

Rahmetli hocam tıbbiyeden mezun, sınıfının birincisi bir tıp doktoru idi. Almanya'ya rontgen mütehassısı olması için tahsile gönderilmiş, işte orada fizik ilmine dalarak branş değiştirmiştir. Birinci cihan savaşını müteakip, müstakil bir devlet haline gelen Azerbeycan Hükümeti'ne öğretmen olarak gitmiş, orada kendisi gibi bilgili bir Türk öğretmen hanımla evlenmiş iki çocuğu olmuştur. İkinci cihan savaşından evvel, emekli yarbay olarak Almanya'da senelerce Alman bilgini (Heisenberg) ile çalışmıştır. İkinci cihan savaşı başlayınca memleketine gelerek yedek subay görevi olarak Polatlı'da Topçu okulunda matematik öğretmenliği yapmıştır. Ben o zaman üsteğmen idim, beraber iki sene kadar bir köyevinde kalarak çalışmalarına yakinen şahit oldum ve istifade ettim. Kendisinden aldığım feyz ile 1945 yılında bugünki atom bombasının küçük olduğu, ileride Hidrojen bombası imal edileceği hakkında verdiğim konferansta dinleyiciler sözlerimi mübalağalı bulmuşlardı. Muhterem hocamla birlikte bugün memleketimizin ilim adamı olan ve Amerika'da profesör olarak ders veren oğlunu Polatlı'dan İngiltere'ye tahsile beraber uğurlamıştık. Amerikalılar atom bombasını infilak ettirmeden evvel, radyo ajans haberlerinden daima atom bombasının Almanlarınmı yoksa Amerikalılarınmı daha evvel patlatacağını heyecanla takip ederdi. Bir taraftan da (Heisenberg) in tedrisine göre atom fiziği kitabını yazıyordu. Nihayet 1945 yılında Amerikalılar tarafından atom bombası patlatıldı. Herkes atom bombası nedir? sualini öğrenmeye çalıştı. Muhterem hocam bilgilerini bir kitap halinde resmî makamlara sunmak istedi. Ehemmiyet verilmedi, "dışarda kitap halinde bastır" dediler. Onun zekası normal bir zeka değildi, fazla zeka normal insanlar arasında alaylı karşılanırdı. O tarihde Rusların da bu bilgiden faydalanır mülazarasile gizli kalmasını istiyordu ve eserini matbaaya vermedi.

Reşit Süreyya GÜRSEY'in elinde büyük İngiliz atom bilgini (Lord Rutherford)ın tavsiye mektubu vardı. Askerlikten ayrıldıktan sonra, Amerikalılara bu mektubu gösterdi ve atom çalışmaları için Amerika'ya gitti. Amerikadan aldığım mektuplarda halinden

pek memnun değildi. Amerikalılar atom sırrını gizli tutuyorlar, bu işte çalışacak personelin ise Amerikalı olması dolayısile Amerikan tabiyetine geçmesini teklif ediyorlardı. Halbuki o, Türk doğmuş Türk ölmek istiyordu, bu teklifi kabul etmedi. Evvela televizyon şirketlerinde öğretmen olarak çalıştı sonra, içtenyanmalı motorlar icadlar kısmı matematikçisi görevini aldı, "Amerikada bilgimi takdir ettiler ve bilginlerin alacağı parayı veriyorlar" demişdi.

Reşit Süreyya GÜRSEY çalıştığı firmalarda birçok matematik formüller bulduğu gibi dalgamekaniği ve siyah ışık gibi mevzularla atom üzerine çalışıyordu. Son zamanlarda etüdlerinin neticesi ne olduğunu bilmiyorum, lâkin onun gençlere örnek olacak ilim uğrunda çalışma azmi vardı. Büyük şair Tevfik Fikret'in söylediği gibi (Hak bellediğin yola yalnız gideceksin) düsturu ile dünya nimetlerini hiçe sayacakcasına fizik ilmine aşıkdı, hayatı çok sade ve yalnızdı.

Bugün Amerika'da ve Türkiye'de atom dersleri veren çok kıymetli bilgin bir evlat yetiştirmiştir. Oğlundan ölüm haberini aldığım zaman ne kadar üzüldüğümü tarif edemem. Fakat evladı onun ilim uğrunda tuttuğu meşaleyi Türklük namına dünyada dalgalandıracakdır. Bugün birçok idare yerlerinde bulunan talebeleri onu rahmetle anar, ben de mektuplarımda yazdığım şekilde sözlerime son veririm. "Sizi hiç unutmayan talebeniz".

Sedat Beşe
Dışişleri Bakanlığı Mik.film Uz.
E. Mu. Yarbay.

REMZİYE HİSAR

Çocuklar nasıl anababalarının bilmediklerini sandıkları biçok şeyi bilirlerse, öğrenciler de öğretmenlerine değgin – özellikle sevdikleri öğretmenlere değgin – bilmedikleri sanılan, bilmelerinde yarar olmayan ve kendilerini hiç de ilgilendirmeyen biçok şey bilirler. Bizler de Reşit Süreyya'ya, onun özel yaşamına değgin biçok şey biliyorduk. Bunları nerden, kimden ve nasıl öğrendiğimizi bilemiyorum. Belki bunların bir bölümünü kendi konuşmalarından çıkarıyorduk.

Fizik öğretmenimiz Reşit Süreyya'nın keman çaldığını, resim

yaptığını, bir oğlu bir kızı iki çocuğu olduğunu, kendisi gibi bir bilimci olan eşinden ayrılmış olduğunu ve daha bunlar gibi, hocamızın yaşamına değgin pekçok şeyi biliyorduk. Beni ençok eşinden ayrı olması ilgilendiriyordu, çünkü ben eşlerin birbirlerinden ayrılmalarından, aile yuvalarının dağılmasından acı duyarım, hiç tanımadığım insanlar olsalar bile. Hem de kendim üç kez boşanmışken... Bilirim kimileyin ayrılmaların, boşanmaların tek çözüm, tek umar olduğunu. İnsanların çoğunun ölüme dek evli kalacaklarını sanarak, buna inanarak nikâhlandıklarını bilirim ve başlangıçta nasıl birbirlerini sevdiklerini düşünüp üzülürüm.

Hocam Reşit Süreyya Gürsey'in eşinden ayrılmış olmasından da bir acı ve acıma duygusu duyuyordum.

"Hayat" dergisinin 27 Ekim 1977 tarihli sayısındaki Ayşe Şenel Girgin'in yaptığı "İlk Kadın Kimyacı Hisar" başlıklı bir röportajdan, hocam Reşit Süreyya Gürsey'le eşi Remziye Salih Hisar'ın niçin ayrıldıklarına ilişkin ipuçları buldum.

Kendi özyaşamöykümü anlattığım bu kitap aynı zamanda bir çağ tanıklığıdır. Yaşadığım çağda bir kadının bir bilimci olmak için katlanmak zorunda kaldığı özverileri anlamak bakımından, Prof. Remziye Salih Hisar'ın yaşamını öğrenmemiz bence önemlidir. Bu nedenle "Hayat" dergisinde Ayşe Şenel Girgin imzasıyla çıkan o röportajı kitabıma alıyorum.

Bir kuşak yaşadı bizden önce. Savaşlar, kan, düşman istilası, milli mücadele, açlık, yokluk, sefalet gören! Büyük bir dram yaşadı bu kuşak. Dram, onlara yaşama, mücadele gücü verdi.

İlim yapmak onlar için bir özlem, bir kurtuluştu. İçlerinde parmakla sayılacak kadar az kişi yaşadıkları çemberi aşıp bir çığır açtılar. Öncülüğünü yaptılar ilim yolunda yürüyenlerin.

İşte, bu kuşağın içinden biri; Prof. Remziye Salih Hisar. İlim ve araştırma yapmak için sonuna kadar mücadele verenlerden bir kadın! O yıllarda henüz genç bir kız iken gösterdiği olağanüstü bir gayret ve zekâsı ile sivrilen bir kişi. Aynı zamanda iyi bir anne. İki evlat yetiştirmiş o zamanki en güç koşullarda. Biri oğlan, biri kız. Oğlu, şimdi dünyaca ünlü bir fizik bilgini. Atomun yapısı ile ilgili araştırmalar yaparak uluslararası ödüller almış bir kişi. Hatta bu yıl kendisine dünyanın en değerli bilim ödüllerinden biri olan "Openheimer Ödülü" verilmişti. Prof. Feza Gürsey. Kızı Psikiyatr Deha

Gürsey. Torunu Yusuf Gürsey ise bu yıl Yale Üniversitesini bitirerek elektronik mühendisi olmuş. Şu anda doktorasını yapıyor.

Remziye Salih Gürsey (Hisar) mücadeleli hayat hikâyesini bize şöyle anlattı :

– 1902 yılında Ürgüp'te doğdum. Babam İstihkâm Kaymakamı Salih Hulusi Bey'dir. Annem, 83 Harbi şehitlerinden Miralay Ali Remzi Bey'in kızı Ayşe Sabire Hanım. 6 yaşında iken İstanbul'a geldik. Nazperver Kalfa İptidaisi, Hubyar Rüştiyesi, Anadolu Hisarı İttihat ve Terakki Mektebi, Emirgân Rüştiyesi, Çapa Darülmuallimat'ı bitirdim. O sıralar Azerbaycan Hükümeti Türkiye'den öğretmen istemişti. Bir grup olarak gönderildik. 11 ay kadar kaldık. Orada Askeri Doktor Reşit Süreyya Gürsey ile tanışarak evlendim. 1921 yılında Türkiye'ye döndük. Adana Kız Muallim Mektebi Müdürlüğüne tayin edildim. İki yıl görevden sonra eşim Paris'e staj yapmak üzere gönderildi. Ben de devlet bursu alarak Paris (Sorbon) Üniversitesi Fen Fakültesi'nde kimya tahsiline başladım. Genel kimya, tatbiki kimya ve genel fizik sertifikaları aldım. 1929 yılında tahsilim kâfi görülerek yurda çağrıldım. Fakat ben doktora yapmak istiyordum. İstanbul'da bir yıl kaldım. Erenköy Kız Lisesi kimya öğretmenliği yaptım. Bu arada gerekli izin ve bursumu alarak Sorbon'a gittim. 1933 yılına kadar Prof. Pascal'ın yanında doktora yaptım. Tezimi tamamladıktan sonra doçent adayı olarak yurda döndüm. O tarihte Darulfünun kapatılmış, İstanbul Üniversitesi açılmıştı. 1933-1936 yılları arasında genel kimya ve fiziko kimya doçentliği yaptım. Daha sonra Ankara'da Hıfzıssıhha müessesesine Farmakodinami Şubesi Hayati Kimya Mütehassısı olarak tayin edildim. Altı yıl burada çalıştım. Ancak araştırma yapabilmem için gerekli ortam yoktu. 1947 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Makine ve Kimya Fakültelerinde Kimya Doçentliği aldım. 1959 yılında profesör oldum. 1973 yılında emekliliğe ayrıldım.

– Bütün bu anlattıklarınızdan tahsilinizi fasılalı olarak ve uzun yıllar içinde tamamladığınız anlaşılıyor. Bu yıllar içinde memleketimizin durumundan da bahsedebilir misiniz?

– Memleketimiz bu yıllar içinde birçok savaşlar gördü. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ardı ardına patladı. Düşmanlar memleketimizi istila edip istediklere yerlere kadar girdiler. Kendi memleketimizde onlar diledikleri gibi serbest dolaşıyor, bizler ise özgür

yaşayamıyorduk. Memleketimiz açlık ve sefalet tablolarıyla doluydu. Bütün halk seferber olmuştu. Okuma yazma bilenlerin sayısı bir hayli azdı. Okumak isteyenlerin tahsil yapma imkânı yoktu. Mütareke yıllarında bizler ancak ilkokul öğretmeni olabiliyorduk. Halbuki memleketin kalkınması için kadın erkek topyekûn çalışmalıydık. Yüksel tahsil kadın için zaruri hale gelmişti. Ancak o şekilde kalkınabilirdik. İçimizde yanan vatanseverlik duyguları ile sonuna kadar okumak için mücadele vermeliydik.

– Bütün bu mücadeleler içinde bir de sizin özel hayatınız, evlilik durumunuzla ilgili çeşitli sorunlarınız olmalı. En önemlisi dünyaya getirdiğiniz çocukların bakım ve tahsilleri. Bütün bu işleri o günkü şartlar içinde nasıl ayarlayabildiniz, nasıl başarıya ulaştınız?

– Çapa Darülmuallimat'ı bitirdikten sonra biz kız öğrenciler için yapılacak iş ilkokul öğretmenliğiydi. Okulu birincilikle bitirmiştim. Bütün gayem yüksek tahsil yapabilmekti. Bu sıralar sadece bir defaya mahsus olmak üzere Darülmuallimat'ın ihzari kısmı açıldı. Hemen oraya girdim ve bitirdim. Öğretmen olarak ilk tayinim, daha önce bahsettiğim gibi, Azerbaycan'a idi. Orada Dr. Reşit Süreyya ile tanışıp evlendik. Bir yıl sonra oğlum Feza dünyaya geldi. Bu süre içinde Adana Kız Muallim Mektebi'ne tayin edildim. İki yıl sonra da Paris'e Sorbon Üniversitesine girdim. Kızım Paris'te doğdu. Hem okuyor, hem de çocuklarımı yetiştirmeye çalışıyordum. Oğlumla birlikte okula gitmeye başladım. Ablamı yanımıza çağırdık. Tek amacım çocukların bakımını sağlamak, bu arada da yüksek tahsilimi tamamlamaktı. Yokluk içinde bir yandan yaşamaya çalışırken bir yandan da okulu bitirmeye çalıştım. Daha sonra eşimin oradaki stajı bitti. Benim tahsilimi yarıda bırakmam gerekiyordu. Eşimle ayrılmak pahasına olsun sonuna kadar mücadele verdim. Ablam benim en büyük desteğim, yardımcım olmuştur. Çocukların tahsili için elimden gelen her türlü fedakârlığı sonuna kadar götürdüm. Allaha çok şükür onlar da bana sonsuz mutluluklar verdiler. Feza'nın aldığı ödüller beni son derece gururlandırıyor. Evlatlarımı gördükçe boşuna yaşamadığımı, 75 yıllık ömrümü boşuna geçirmediğimi anlıyorum.

– Çalışma hayatınız nasıl geçti? Çevrenizdekilerin davranışları nasıldı? Çevrenizden tepki gördünüz mü?

– Çalışma hayatımda fazla şanslı değildim. Uzun yıllar ter dö-

kerek istediğim yere gelebildim. Bir iki hocamdan başka bana destek olan çıkmadı karşıma. Üniversitede doçentliğe başladığım yıllarda Alman profesörlerden büyük tepkiler gördüm. Çünkü onlara her türlü yetki verilmişti. Bizleri diledikleri gibi kullanabiliyorlardı. Karşı çıkıldığı takdirde doçentliğimiz iptal ediliyordu. Bu yüzden Hıfzıssıhha'ya geçmek zorunda kaldım. Ancak 1947'den sonra Teknik Üniversite Kimya Doçentliğine başladım. 1959 yılında ise profesör olabildim. O dönemde benimle birlikte tahsil yapanların birçoğu benden çok daha iyi durumlara gelmişti. Kendi çabam ve mücadelemle yükseldim, başarıya ulaştım.

Remziye Salih Hisar şimdi artık görevlerini sonuna kadar tamamlamış insanların huzuru içinde. Anadoluhisarı'ndaki babadan kalma evde dinleniyor. Eski anılarını düşünerek yaşıyor. Çocuklarının, hatta torununun başarıları onun en büyük sevinci.

SANATÇI BİR BİLİMCİ

Okulumuzun dinlence günlerinde ve aylarında çoğunlukla genel kitaplıklara gider ve Sahaflar Çarşısı'nda gezerek, param oldukça eski basımlı ucuz kitaplardan alırdım. Bigün yine Sahaflar Çarşısı'nda yere serilmiş kitap sergilerinden birinde ilgimi çeken bir kitap gördüm. Kitap adı iki sözcüklüydü. Birinci sözcük "müntehibat", ama ikinci sözcüğü ne yazık ki şimdi anımsayamıyorum, Eş'ar olabilir. Yıllarca kendime yerleşik ve özel kitaplık kuramadığımdan, sonra kiralık yerlerde kurduğum özel kitaplıklarım da üç yangında yandığından ve bir zamanların siyasi polisince talan edildiğinden ve toplanıp geri verilmediğinden, bu kitabı kitaplığımda ne yazık ki bulamıyorum. O kitabın adının "Müntehibat-i Eş'ar" olduğunu sanıyorum, Türkçesi "Seçilmiş Şiirler" yada "Şiir Seçkisi".

Bu kitaptaki şiirleri Reşit Süreyya derlemişti. Arap harfleriyle Osmanlıca basılı bir kitap. Kitabın içinde, şiirler arasında desenler de vardı. Bu desenleri de Reşit Süreyya hocamız yapmıştı.

Sahaflar Çarşısı'ndan satın aldığım bu şiir seçkisini hocama hiç gösterememiştim; hocaya yarandığım sanılır diye...

Şiir okuyan ve yazan, keman çalan, resim yapan bir doktor ve fizikçi... Kimbilir daha neler biliyordur. Biz ona layık öğrenciler

değilmişiz gibi gelirdi bize, ki öyleydi de... İyi bir hoca mıydı? Hayır! Bilmek başka, öğretebilmek başka. Fiziği onun kertesinde bilmeyen öyle hocalarımız vardı ki, ondan daha iyi ders vermesini bilirlerdi. Reşit Süreyya'dan lisede fizik öğrenmek zordu. Ondan fizik öğrenebilen, her 60-70 kişilik sınıfta ancak iki, bilemedin üç öğrenci vardı. Ben, bütün lise öğrenciliği yaşamımda bütün derslerden en yüksek numarayı aldığımdan hocamın anlattıklarını anlayanlardan biriydim. Reşit Süreyya, üniversite kürsüsünden fizik dersi veren bir profesör gibiydi. Öyle yüceydi ki bizim için, bizim gibi haylaz ve haytalara fizik öğretmek zorunda bırakıldığı için ona acırdım. Onun fizik profesörü olmayışını, asker olmasına bağlardım.

Dersini anlasın anlamasın, onu her çocuk severdi. Onu niçin severdik? Oysa numarası kıttı, ünlü sıfırcılardandı ve sıfırcı öğretmenler pek de sevilmez. Sanırım ki, çok büyük, anlaşılamayan bir bilgin olduğu için, onu anlamayanlarca da seviliyordu.

H_2S

Reşit Süreyya Bey çok incelikli, çok kibar bir insandı. Öğrencileri olarak ona yaptığımız bir terbiyesizliği, bir utanmazlığı anlatacağım.

Bigün, ilk dersimiz kimya, ikinci dersimiz fizikti. O gün fizik dersinden Reşit Süreyya Bey bir arasınav yapacaktı. Bunu önceden söylemişti. Bütün derslerde ve bütün sınavlarda hep tam numara olan 5 alan ben bile korkuyordum fizik sınavından. Doğrusunu söyleyeyim, fizik sınavında kırık numara almaktan çok, soruları doğru yanıtlayamazsam hocama karşı utançlı duruma düşerim diye korkuyordum. Çünkü Reşit Süreyya Bey bana çok güvenirdi ve ne denli zor olursa olsun her soruyu yanıtlayabileceğime inanırdı. Onun güvenini sarsıp utanmaktan korkuyordum.

Şevket adında bir sınıf arkadaşımız vardı. O günlerde adı Şevket olan herkese "Çamur" lakabı takılırdı. Çamur Şevket adı, sıksık o günlerin gazete haberlerinde, polis ve adliye haberlerinde geçen bir sabıkalıydı. Bursa Askerî Lisesi'nde kaldığı için, Kuleli'ye, bizim sınıfa gelmişti. Bir yıl daha sınıfta kalırsa alaya çıkarılacaktı. Hiç de çalışkan değildi. Hele matematikte, kimyada, fi-

zikte... Ya tarihten, coğrafyadan başka türlü mü? Ama sevilen bir arkadaşımızdı.

O gün kimya dersini laboratuvarda yapmıştık. Bir deney üstüne çalıştık. Kimya öğretmenimiz bir cam tüpe bir tutam kükürt koyduktan sonra üstüne bir asit döktü. O zaman biz asite hamız derdik. Sanırım kükürdün üstüne, hamız-i kibriti dediğimiz H_2SO_4 dökmüştü, yanılıyor olabilirim. Kükürt fıkırdayarak kaynamaya başlamış ve sarı dumanlar salarak H_2Sgazı çıkarmaya başlamıştı. Bilindiği gibi bu gaz tıpkı osuruk kokusundadır.

Bir sonraki ders fizik... Reşit Süreyya Bey ders yapacak.

– Çıkarın kâğıtları....

Sınav kâğıtlarını çıkardık sıralarımızın üstüne. Genellikle sınavlarda, öğrencilerin oturma planı kopya alışverişine göre değişirdi. Sınıfın üç-dört en çalışkanı, tembel arkadaşlarına kopya verilecek biçimde derslikte yerleştirilirdi. Bu üç-dört öğrenciden kopya bütün dersliğe yayılırdı. Kimisi fısıldayarak, kimisi sorunun yanıtını kitabın hangi sayfasında olduğunu söyleyerek kopya verirdi.

Her zaman benden ençok kopya isteyen Çamur Şevket, o gün sınava girmeden önce benden böyle bir istekte bulunmamıştı.

– Yazın!

Reşit Süreyya Bey üç soru sordu. Biz soruları yazdık.

Arkadan bir fısıltı duydum :

– Ulan Kıllı, kaçıncı sayfada?

Sorunun yanıtının kitabın kaçıncı sayfasında olduğunu bilmiyordum.

– Bilmiyorum... diye fısıldadım.

Arkamdan çevrilen kitap sayfalarının hışırtısını duyuyorum. Ama Reşit Süreyya Bey sıraların aralarında dolaşıyor, rahat rahat kopya çekilmesine olanak vermiyordu.

Birden dersliğe yoğun bir osuruk kokusu yayıldı. Olanı anlamıştım. Çamur Şevket bir önceki derste, kimya laboratuvarındaki deneyde kükürdün üstüne asit dökülünce osuruk kokusu yayıldığını öğrenmiş ve bu bilgisi salt bir ezber olarak kalmamış, öğrendiğini uygulayarak yaşama da geçirmişti. Hoca sıralar arasında dolaşırken onun sırasına yaklaşınca, laboratuvarından aşırdığı tüp içindeki kükürt tanelerine biraz asit döküyor ve osuruk kokusu yayılıyordu. Reşit Süreyya Bey ordan uzaklaşıyor, Çamur Şevket

de kitabını rahatça karıştırıp kopya çekebiliyordu.

Reşit Süreyya Bey, o incelikli insan,

– Efendiler, dedi, dışarı çıkmak ihtiyacında olan varsa çıksın!

Kimseden ses yok. Ama osuruk kokusu yayılıyor.

– Efendiler rica ederim... İçinizde sıkışan her kimse, çıksın dışarı....

Reşit Süreyya Bey önceleri üstü kapalı söylüyordu, gittikçe açık söylemeye başladı :

– Efendiler, kim sıkıştıysa helâya gidebilir.

Çamur Şevket biyandan tüpteki kükürdü ve asiti artırırken, biyandan da fizik kitabından şakır şakır kopya çekiyordu.

– Efendiler, size söylüyorum, apdesti gelmiş olan çıksın dışarı!

Reşit Süreyya Bey kopya yapacağımız çekincesiyle derslikten çıkmıyordu. Gittikçe yoğunlaşan koku içinde paydos zili çaldı. Hoca sınav kâğıtlarını bir telâşla toplayıp kendini dışarı zor attı.

Çamur Şevket, bu pis koku yayarak kopya çekme numarasını daha önce de Bursa Lisesi'nde sınıfta kaldığı dersyılında da yapmış. Yani bu konuda deneyimliymiş. Ancak o zaman, kükürde asit dökülünce pis koku yayılacağını bilmediğinden bu pis kokuyu kendi doğal olarak çıkarır ve öyle kopya yaparmış. Ama yine de sınıfta kalmış.

Çamur Şevket, fizik kitabına bakıp üç sorunun da yanıtını tıpatıp yazdığını söylüyor ve fizikten tam numara alacağı için sevinçten uçuyordu. Ama umduğu olmamıştı. O fizik sınavından 0 değil ama 1 almıştı. Çünkü Reşit Süreyya Bey, salt soruları yazanlara 1 verirdi, 0 vermezdi. Çamur Şevket, fizik kitabının, hocanın sorduğu soruyla hiç ilgisi olmayan başka bir sayfasından kopya çekmişti. Yanıtları doğruydu ama Reşit Süreyya'nın sorduğu soruların değil, başka soruların yanıtlarıydı. İki sıra arkamda oturan Şevket, bana fısıldayarak soruların yanıtlarının fizik kitabının hangi sayfasında olduğunu sorup da benden "bilmiyorum" yanıtını alınca, bana sorduğu soruyu bir başka arkadaşa sormuş, o arkadaş da bile bile yanlış sayfa numaraları fısıldamış. Zavallı Çamur Şevket, kalleşlik denilen bu yanlışlığa kurban gitmiş.

BİR KOPYA OLAYI

Sınıf birincileri ve çok çalışkan öğrenciler çoğunlukla kopya vermek istemezler. Böylelerinin içinde baskı yada korkutma yüzünden kopya vermek zorunda olanlar olursa, eksik yada yanlış kopya verirler.

Bir üst sınıfta, benim tanık olmadığım şöyle bir olay geçmiş. Sınıfın en tembel, en haylaz, ama en kabadayı çocuğu, yazılı matematik sınavında, korkuttuğu sınıf birincisinden kopya alıyormuş. Öğretmen soruları sorunca, sınıf birincisi bakmış ki, soruları ancak bir ders saati içinde zarzor yanıtlayabilecek, kopya vermeye zamanı yok, arkadaşına,

– Ben, demiş, soruları yanıtlarken sana da tıpkıtıpkısını fısıldayacağım. Sana ayrıca kopya vermek için zaman yok. Sen, benim sana fısıldadıklarımı değiştirerek yaz ki, hoca kopya olduğunu anlamasın.

Böyle anlaşmışlar ve böyle de yapmışlar. Sınav sonunda sınıf birincisi sormuş :

– Nasıl, değiştirdin değil mi?

Öbürü,

– Hiç merak etme, demiş, hoca kopya yaptığımı dünyada anlayamaz. Öyle değiştirdim ki... Senin bana eksi dediklerini artı, artı dediklerini de eksi yaptım!

Bu yanıt üzerine, kopya veren çocuk sevineceği yerde,

– Eyvah! diye feryat edince, öbürü onun babasını da karıştırıp söverek,

– Ulan, diyor, ben senin bana yanlış kopya vereceğini sanki bilmiyor muydum?

Yazılı yada sözlü ders yoklamalarında ve sınavlarda başarılı olmuşsun olmamışsın, ne çıkar? Arada önemli bir ayrım yoktur. Destiyi kıran da, suyu getiren de birdir. Çamur Şevket de ve daha onun gibi niceleri de alaya çıkmadan sınıf geçip subay oldular. Hatta bunların içinden kurmay ve general olanlar bile oldu. İnsanın hangi yaşta gelişeceği hiç belli olmuyor. Dersteki başarısızlıklarından alaya çıkarılanlar ortaokulda daha çoktu. Ama lisede böyleleri azaldı. Lisede alaya çıkarılanların çoğu ahlâksal nedenlerdendi.

Zaman zaman yürüyüşe yada talime çıkarılırdık. Bu yürüyüşlere daha çok iki-üç kısım, yani 120-180 kişi bir arada çıkarılırdık. Çengelköy'ün içinde bir tur atar, okula dönerdik. Bu yürüyüşlerde söylediğimiz marşlardan biri hiç aklımdan çıkmıyor :

Ölmek var var var
Dönmek yok yok yok
Döner isek biz,
Namus bize ar olsun!

Bu marşı çok candan, çok ateşli söylerdik. Hele "ölmek var, dönmek yok!" diye bağırırken yeri göğü, dağı taşı inletirdik. "Ölmek var, dönmek yok" savaş sırasında düşmana karşı direnci arttırmak için söylenmişti. Ama biz, sınıfta dönmeyi amaçlıyorduk. Ölmek var, sınıfta dönmek yoktu. Aşağı yukarı da öyleydi.

BİR KOPYA OLAYI DAHA

Lisenin son sınıfındayız. Bikaç ay sonra Harp Okulu'na geçeceğiz. Reşit Süreyya Bey, yıl sonundaki bakalorya[34] sınavından önce bir ara dönem sınavı yapacağını bir hafta önceden haber verdi. Bütün sınıfı bir telâştır aldı. Nasıl bir soru geleceğini bilmiyorduk, ama en kolay soru gelse bile altmış kişilik bizim 14. sınıfta bu soruyu ancak iki-üç öğrenci yapabilirdi.

Bu sınavdan herkes korkuyordu. Ben de korkuyordum. Korkmayan yoktu.

– Aman Kıllı...

Ben ne yapabilirdim? Ençok yapabileceğim arkadaşlarıma fizik çalıştırmak, ama bu da olanaksızdı. Çünkü hem önümüzde zaman azdı, hem de arkadaşlarımın çoğunun matematik ve fizikten temel bilgileri azdı, hatta kimisinin hiç yoktu.

[34] Bakalorya sınavı : Bu eğitim programı biz orta sondayken, 1930-31 dersyılında yürürlüğe girdi. Ortaokul ve lise son sınıflarına bakalorya sınavı kondu. Bakalorya sınavlarında salt o dersyılı okutulan dersler sorulmaz, bütün ortaokulun üç sınıfında (6, 7 ve 8. sınıflar) ve bütün lisenin üç sınıfında (9, 10 ve 11. sınıflar) okutulan derslerden sorular sorulurdu. Öğrenciler için zordu ama öğrenim ve öğrencilerin iyi yetişmesi bakımından çok yararlı bir yöntemdi. Biz tarih boyunca bütün eğitim yöntemlerini dışardan aldığımız gibi, bakalorya yöntemini de Fransa'dan almıştık.

– Aman Kıllı!

– Ne yapabilirim arkadaşlar?

– Ne yaparsan yap...

O bir hafta içinde bizim kısım arkadaşlar hiç olmadık biçimde geceli gündüzlü çalıştılar. Neye mi çalıştılar? Kopya hazırlamaya! Önce derslikteki oturma planı değiştirilerek kopya yapmaya elverişli bir duruma getirildi. Kopya verecek olanlar ortalara alındı. En zor ve en kurnazca kopya, iki iplik makarası genişliğinde kâğıtlardan rulo yapmak ve bu incecik sarılı kâğıtlara incecik ve küçücük harflerle hocanın sorma olasılığı bulunan bölümleri fizik kitabından aktarmak. Bir elin parmaklarıyla, sıranın altında ve dizlerin arasında tutulan iki rulo, birinden birine aktarılarak kopya yapılacak yer bulunurdu.

Ben, öğrencilik yaşamım boyunca hiç kopya çekmeyen o seyrek öğrencilerden biriydim.[35] Ama çok kopya verdim. Benim verdiğim kopyalarla sınıf geçmiş, liseyi bitirmiş pekçok kurmay subay ve general vardır.

Kopyanın daha biçok çeşitleri vardı. Dersliğin koridora bakan pencere camının dış yanından iri harflerle kâğıtlara yazılı kopyayı gösterip, hoca o yana yönelince çekilmesi gibi. Hatta hocanın ceketinin arkasına kopyayı iğnelemek gibi.

Benim kopya yazmayışımın nedeni salt bilgime güvenmem değildi. Bundan çok daha önemlisi utanma duygusuydu. Öğrencilik yaşamımda bütün öğretmenlerim beni sevdi ve bana güvendi. Beni seven ve bana güvenen insanlar beni kopya yaparken yakalarlarsa, nasıl utanacaktım, nasıl... İşte buyüzden kopya yapamazdım, yapmayı gönlümden geçirsem bile...

En zoru rulo kopya hazırlamaktı. Aşağı yukarı bütün bir kitabı o küçük ruloya aktarmak için o denli çok çalışırlardı ki, normal olarak derse çalışmış olsalar bu denli emek ve zaman vermezlerdi. Geceleri uyumadan kopya hazırlayanlar bile vardı.

Bütün bu kopya hazırlıklarına karşın kendilerine güvenemiyorlardı. Yine bana soruyorlardı :

– Ne yapacağız Kıllı?

Reşit Süreyya Bey'in zor sorular soracağını biliyordum. Aklıma bir kurnazlık geldi. Siz buna ister kurnazlık, ister aptallık, ister

[35] Harp Okulu'nda niçin ve nasıl kopya yaptığımı yeri geldiğinde anlatacağım.

terbiyesizlik, hatta ahlâksızlık deyin...

Bizim fizik kitabımızda her bölümün sonunda Avrupa ülkelerinin ünlü liselerinde geçmiş yılların bakalorya sınavlarında sorulmuş soruları vardı. Ama bu soruların yanıtları yoktu. Bunlar alıştırma sorularıydı. Yanıtları da biçok fizik formülünün bilinmesini gerektiriyordu. Bu yabancı liselerde sorulan bakalorya sorularından en zor olan üçünü seçip, önceden yanıtlarını hazırladık. Reşit Süreyya, bize yazılı sınavda ne sorarsa sorsun, biz sınav kâğıtlarına önceden hazırladığımız soruları ve yanıtları yazacaktık. Ancak bu dalaverenin bir zorluğu vardı. Yazılı sınavlarda kopya çekilmemesi için, derslikte öğretmenden başka bir de denetleyici olarak bir sınıf subayı da bulunurdu. Bu sınıf subayının da dalavereyi bilmesi gerekirdi ki, gerektiğinde bizi savunabilsin, "hayır hocam, siz o soruyu değil, öğrencilerin yazdığı bu soruyu sormuştunuz," diyebilsin.

Bizim kısımlara bakan iki sınıf subayımız vardı. Biri Yüzbaşı Mekanizma Kâmil, biri de Yüzbaşı Dursun Bey... İkisini de severdik, ileride kendilerinden sözedeceğim. Reşit Süreyya'nın yazılı sınavında Dursun Bey bulunacaktı derslikte.

– Ben bu işi Dursun Bey'e söyleyemem, birisi söylesin.

Kim olduğunu şimdi anımsayamadığım bir sınıf arkadaşımız Dursun Bey'e söylemiş. Tabii Dursun Bey'e söylerken çok yalvarmış ve bize çok acındırmış.

– Hepimiz sınıfta kalacağız. Biliyorsunuz, bu hoca hem zor soruyor, hem de sıfırcı...

– Allah belânızı versin, demiş Dursun Bey, ne bok yerseniz yiyin...

Bu sözü Dursun Bey'in razı olduğu anlamına geliyormuş.

Hiç unutmuyorum, üç bakalorya sorusunu yanıtlayacağımız lise, Fransız Lyon Lisesi'ydi. Şimdi bana Lyon Lisesi'nin üç bakalorya fizik sorusunu çözmek düşüyordu. Ne kadar zamanda bu üç soruyu çözdüğümü bilmiyorum ama iki günden fazla uğraştığımı biliyorum, üstelik geceleri de çalışarak... Bir de yanlış çözmek, yanlış yanıtlamak sorumu vardı. Sonunda doğru olduğunu sandığım çözümleri buldum.

– Arkadaşlar, dedim, şimdi bu çok zor soruları hepimiz tam olarak aynı biçimde yanıtlarsak, bu, kuşkuyu çeker. Birbirine benzemez biçimde yapalım. Geçen sınavda az numara alanlar ör-

neğin, soruların birini yada ikisini yapmasınlar.

Ben, yapmayın, demişken, arkadaşlar önceden hazırladıkları sınav kâğıtlarına yanıtları yazmışlar bile...

Sınav günü ve saati geldi. Önce Reşit Süreyya, arkasından Dursun Bey dersliğe girdiler. O gün temsilci ben miydim? Belki de...

– Dikkat!

Arkadaşlar ayağa kalktı.

– Efendiler, söylediğim gibi imtihan yapacağım. Çıkarın kâğıtlarınızı yazın...

Hoca ne söylerse söylesin, ne sorarsa sorsun, biz kendi bildiğimizi yapacağız.

Soruları sordu. Dursun Bey'in suratı asık, yüzünden düşen bin parça oluyor. Kimi arkadaşlar önceden hazırladıkları yanıtları erkenden verip çıkıyor derslikten. Oysa çalışkan ve bilen öğrencinin bile bir saat içinde yapması zor, hatta olanaksız...

Ben anlatılmaz bir korku içindeyim. Ya hoca bu dalaverenin benim başımın altından çıktığını anlarsa? Ya bana, "Ben size bu soruları mı sormuştum?" diye sorarsa? Ne yanıt verebilirdim? Ya, "Evet, bu soruyu sormuştunuz," diye yalan söyleyecektim yada, "Hayır, siz başka soru sormuştunuz, ama biz bütün sınıf – ben başta olmak üzere – sizi kandırmak, aptal yerine koymak için sahtecilik yaptık," diyecektim. O zaman da, asıl suçlu benken, bütün sınıf arkadaşlarımı suçlamış olacaktım. İçinden çıkılmaz bir duruma düşmüştüm. Bütün bunları, sınav kâğıdının önünde, yani iş işten geçtikten sonra düşünüyordum. Sonunda kendikendimi cezalandırmaya karar verdim. Lyon Lisesi'nin bakalorya sorularına yanlış yanıtlar yazacaktım. İlk kez bir sınavda kırık numara almayı göze almıştım. Hiç yanıt vermesem, sahtecilik planımız anlaşılabilirdi. Sonlara doğru sınav kâğıdını verip derslikten çıktım.

Aradan bikaç gün geçmişti. Sabah müzakere (etüd) saatinde derslikteyim. Reşit Süreyya Bey'in öğretmenler odasında olduğu, beni çağırdığı haberi verildi. Çocuklarda ses soluk kesildi. Gittim öğretmenler odasına. Reşit Süreyya Bey, Boğaziçi'ne bakan pencerelerin birinin geniş duvar çerçevesine dirseğini dayamış, önünde sınav kâğıtlarından biri...

- Bak, arkadaşlarından biri benim sorduğum soruları yazmış...

Senden de bunu hiç ummazdım Nusret Efendi...

Bişey söylemeye bile gerek yok, daha duruşumdan bile suçlu olduğum belli.

Hocanın sorularını doğru olarak yazan, 60 kişilik 14. kısımda bir öğrenci var : Bigalı Mustafa Biricik. Öyle silik, öyle renksiz bir çocuk ki, bu olay olmasaydı, ben onun adını olanağı yok anımsayamazdım, ne ben ne bir başkası...

Dersliğe girince herkes sordu :

– N'olmuş? N'olmuş?

– Mustafa Biricik, Hoca'nın sorularını doğru yazmış, bizim de foyamız ortaya çıkmış...

Mustafa'nın Bigalı olduğunu bile anımsıyorum. Altmış yıl önceki yüzü şimdi bile gözlerimin önünde... Biz bu planı hazırlarken, daha başta, "arkadaşlar, ben bu işte yokum," demiş olsaydı, bugün ondan bir kahraman diye sözederdim; hem de bizi bu utançlı durumdan kurtarmış olurdu.

Bütün bu çirkin oyunumuzdaki oyunbozanlığına karşın, Mustafa Biricik, Hoca'nın sorularını doğru yanıtlayabilseydi hiç olmazsa... Hayır... Doğru soruları doğru yanıtlayamamıştı.

Bütün derslik silme kırık numara almıştı. Ben? Bana numara vermemişti. Niçin? Bilmiyorum. Beni ayrıca başka bir sınava çekmişti. Bana numara vermeyişini, sonradan ben kendimce şöyle yorumladım : Bana da 1 yada 0 vermiş olsaydı, öteki sınavlarla sınıf ortalamam aşağı düşecekti. Yorumum yanlış da olabilir.

YILLAR SONRA

Liseyi bitirdik. Arkasından Harp Okulu da bitti. Subay olduk. İki yıllık Askerî Fen Tatbikat Okulu'nu da bitirdik. Muratlı'da, Erzurum'da, Kars'ta, Safranbolu'da, Zonguldak'ta, daha biçok yerde kıta ve karargâh hizmetinden sonra, görev ve yetkimi kötüye kullanmak suçundan 4 ay hapse mahkûm olarak, yüzbaşılığıma bikaç ay kala, üsteğmen rütbesindeyken askerlikten çıkarıldım.[36]

[36] Yaşayabilir ve yazabilirsem, bütün bu olayları, en ince ayrıntılarına dek, olduğu gibi, "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" dizisinin ileriki bölümlerinde tarih sırasına göre yazacağım.

Değişik işlerden sonra gazeteciliğe başladım. "Cumartesi" adında haftalık bir magazin çıkardım. O dergide her sayıda yazdım ama biri bana göre güzel bir yazıydı.[37,38]

Parasız yönden umarsız kalıp "Cumartesi"yi kapattım. Elimde dağlar kadar iade sayılar kaldı. O zamanlar bu yeni alınan dergiler iki türlü değerlendirilirdi. Ya eski Galata köprüsü üstündeki vapur iskelelerinde ve vapurlarda bu dergiler üst fiyatlarından çok çok daha ucuza satılır yada geri alınmış dergi yığınlarının kenarları mavi boyayla boyanıp kâğıt fabrikasına gönderilmek üzere toptancı kâğıtçılara satılırdı. Bu geri alınmış gazete ve dergi alışverişini Niğdeli hamallar yaparlardı. Bu hamallar, Niğde'den ilk gelişlerinde getirdikleri arkalık denilen ve yük taşımaya, daha çok da gazete ve dergi taşımaya yarayan aygıtlarını önlerine koyup Babıâli yokuşunda iş beklerlerdi. Zamanla bu arkalıklı hamallar büyük kâğıt tüccarları, çok zengin işadamları oldular. Hâlâ içlerinde benimle seyrek de olsa tanışlık edenler vardır.

Geri gelen "Cumartesi"leri bizim kâğıtçımız Niğdeli Mustafa Sarışın, yüzü çilli bir adamdır, mavi sulu bir boyayla boyadı. Boyanın derginin taa içine işlemesi gerekirdi. Çünkü boya derginin içine işlemezse, dergilerin boyalı kenarları cilt makasında bikaç milimetre kestirip yeniden dağıtıcılara satarlar, onlar da ikinci kez dergi sahibine iade edebilirlerdi.

Biz, satılmayıp geri gelmiş "Cumartesi"leri iskele ve vapurlardaki satıcılara verdik. Onlar, diyelim 10 kuruşluk dergiyi bizden 2 kuruşa alıp, yine diyelim 5 kuruşa satıyorlardı. "Cumartesi"lerin vapur ve iskelelerde satıldığı günlerde (1946) "Markopaşa" adlı haftalık gülmece dergisi çıkarıyordum.

Reşit Süreyya Bey vapurla Istanbul'a geldiği bigün bu satıcılardan bir "Cumartesi" satın alıyor. Derginin o sayısında, sözünü ettiğim benim yazımı okuyor. Çok beğeniyor yazımı. Yıllar sonra beni görmek üzere Babıâli'deki "Markopaşa" yönetimevine geliyor. Reşit Süreyya'yı görünce şaşırdım. Yazımı çok beğendiğini söyleyince daha çok şaşırdım. Ve sevindim. Öyle sevindim ki, o

[37] Şimdi, dostum Mustafa Ekmekçi, Ankara Milli Kütüphane ve Meclis Kitaplığında "Cumartesi" dergisini aramaktadır. Bulabilirse sözünü ettiğim yazıyı buraya aktaracağım.

[38] Mustafa Ekmekçi, "Cumartesi" dergisini ne yazık ki o kitaplıklarda bulamamış. – Ali Nesin

dergi yüzünden uğradığım zararı falan unuttum. "Cumartesi" bir işe yaramıştı. Hocam Reşit Süreyya, dergideki yazımı çok beğenmişti. Dünyalar benim olmuştu.

O gün Reşit Süreyya sivil giysiliydi. Rütbesi albay olmalıydı.

O küçük yazımı öve öve bitiremiyordu. Aklımda kaldığına göre, umarsızlıktan yazılmış, umutsuz, karamsar bir yazıydı. Kimbilir, belki de o yazıda anlatılan acı durumu yada benzeri durumları Reşit Süreyya da yaşamıştı.

O günkü konuşmamızda bana Amerika'ya, ABD'ye gideceğini söylemişti. Ne kadar sonra Amerika'ya gittiğini bilmiyorum. Bu, Reşit Süreyya'yla son görüşmemiz oldu. Amerika'ya yine bişeyler öğrenmek için gitmişti. Öğrenmek ve öğretmek, yaşamboyu onun işi işte buydu. Oğlu Feza Gürsey'in dediği gibi o bir ebedî öğrenciydi. Ebedî öğrenci, yine öğrenmek için bir yere uçakla giderken, uçak düşmüş, ölmüştü.

NOBEL ADAYI BİR TÜRK

Oğlum Ali Nesin, Lozan'da liseyi bitirdikten sonra Paris'te üniversite öğrenimi yaptı. Amerika'da doktorasını yapmak istiyordu.

Amerika'daki pekçok üniversiteden hangisine göndermeliydim? Hiç gitmediğim için Amerika'yı bilmiyordum.[39] Ama şunu biliyordum : Her üniversitede her bilim dalı üstün düzeyde değildir. Öyle üniversiteler var ki, hocalarının değeri ve önemiyle anılır. Örneğin, adı pek duyulmamış öyle bir üniversite vardır ki, orda falanca kürsünün hocası çok değerlidir. Ben ünlü bir üniversite değil, değerli bir matematik profesörünün bulunduğu bir üniversite arıyordum. Çünkü Ali, böyle değerli bir profesöre layıktı.

Bigün konuyu, üniversite öğrenciliğindenberi tanıdığım merhum Yaşar Trak'a açtım. Bana bu konuyu Kurşunluoğlu'na mektup yazıp sormamı önerdi. Kurşunluoğlu'nun adını duymuştum. Amerika'da bir Türk bilimcisiydi. Yaşar Trak ona değgin daha geniş bilgi verdi. Köy Enstitüsü çıkışlıymış. Olağanüstü bir matematik kafası varmış. Aynı dönemde üniversite öğrenciliği yap-

[39] Amerika'ya, daha sonra, 1994'te gittim.

mışlar. Değeri anlaşılmış, Amerika'ya gitmiş, şimdi Nobel Ödülü alacak adaylar arasında gösteriliyormuş. Bir Türk olarak öyle sevindim ki, anlatamam. Yaşar Trak, Prof. Kurşunluoğlu'na mektup yazarak dileğimi bildirmemi önerdi. Ben kendisini tanımadığımı, benim adıma Yaşar'ın mektup yazmasının daha uygun olacağını söyledim. Yaşar,

– Hayır, hayır... O seni kesinlikle tanır ve senden böyle bir mektup almış olmaktan son derece memnun olur. Senin mektubun çok daha etkili olur, sen yaz... dedi

Yaşar'dan Kurşunluoğlu'nun adresini alıp bir mektup yazdım. O mektubun kopyası, mektup dosyalarımın arasında olacak. Bigün bulursam buraya aktarırım. Çünkü, benim Kurşunluoğlu'na yazdığım o ilk ve son mektup bence çok önemli bir insanı tanıma açısından. Uzunca bir mektuptu. Önce oğlumu tanıtıyor, sonra bize salık vereceği en iyi matematik hocasının yada hocalarının hangi üniversitelerde bulunduğunu lütfen bildirmesini rica ediyordum.

Yanıt geldi. Kendisinden değil, Amerikalı sekreterinden, İngilizce ve tastamam ikibuçuk satırdı. O mektubu da dosyalarımın arasında bulunca "ibret-i âlem" olsun diye buraya aktaracağım. Mektupta, dünyadaki her okuryazarın bildiği üç üniversite adı bildiriliyordu : Harvard, Yale, üçüncüsü de sanırım Princeton...

Elimde olmadan ağzımdan üç harfli ve tek heceli bir ses çıktı. Öyle sinirlendim ki, Feneryolu'ndaki evimin çalışma odasında bir aşağı bir yukarı hızlı hızlı gidip gelirken söylemedik söz bırakmadım. Bu denli kızmamın bir nedeni daha vardı. Ben, okurlarından çok mektup alan bir yazarım, okurlarımdan, tanışlarımdan ve dostlarımdan... 1993'te büyük bir ameliyattan sonra görme alanım daralıp gazete, kitap ve mektup okuyamaz oluncaya dek, bütün mektuplara kimden gelmiş olursa olsun, hatta içinde bana ağır sövgüler olsa bile – elbet adresi varsa – kesinlikle yanıtlarım. Hele çocuklardan gelen mektupları... Görme alanım daralana dek, elime geçip de yanıtlamamış olduğum hiçbir mektup olmamıştır. Yazdığım, yanıtladığım mektuplar, yazdığım kitapların dört-beş katı tutar, belki daha da çok... Bir mektubu yanıtlamamayı – insanın yanıtlama gücü varsa – insana saygısızlık ve insanın kendine saygısızlığı sayarım. Ne yazık ki son iki yıldır mektupları yanıtlayamıyorum. Ve bu eksikliğimden ötürü de utanıyorum. Kurşun-

luoğlu'na kızışımın bir başka nedeni de, bana yanıtı İngilizce ikibuçuk satır olarak Amerikalı sekreterine yazdırmış olmasındandı. Keşki ondan hiç yanıt gelmeseydi de, kafamda bir Türk Nobel ödülü imgesi yaşayıp dursaydı. Oysa bu Köy Enstitüsü çıkışlı bilgin profesör olmuş ama köylülükten kurtulamamış. Köy Enstitüleri'nin Türk köylülerini köylülükten kurtarmak için kurulduğunun ayrımında bile değil. Bu profesör bana, köyünden makam odasına babasını yayan yapıldak getirten valiye, köylü olan babasının söylediği şu sözü anımsattı : "Oğlum, ben sana vali olamazsın demedim, adam olamazsın, dedim!"

DÖRT DÖRTLÜK BİR ADAM

Amerika'da profesör olan Türk fizik bilgini (salt bilimci değil, bilgin) Feza Gürsey'in lise hocamız Reşit Süreyya Gürsey'in oğlu olduğunu daha lise öğrenciliğimden biliyordum. Nedense onu yaşı benden çok küçük sanıyordum. Oysa aynı kuşaktanmışız, yaşı benden 7 yaş küçük. Sevgili dostum Haldun Taner'in o zamanki eşi Leyla Pamir, Feza'nın eşi Suha Hanım'ın yakını olduğu için, Feza'yı çok iyi tanıyordu. Feza Gürsey'in adresini Haldun Taner'den alıp oğlum Ali Nesin için bir mektup yazdım. Hemen yanıt geldi.

Feza'yla dost olduk. Eşiyle birlikte iki kez Nesin Vakf'ına gelmişti. Bir gelişinde kendisine Kurşunluoğlu olayını anlatmıştım. Anlattıklarımı yüzünü buruşturarak dinlemişti. Feza Gürsey salt benim dostum olarak kalmadı, Ali'nin de arkadaşı oldu. Ali'yi çok korudu, ona iyilikler etti. Zavallı Feza bana göre genç yaşında öldü. Onun bilim alanı hiç bilmediğim, yabancısı olduğum bir alan olduğu için, onun bilgin büyüklüğünü başkalarından duyup öğreniyorum. Ama onun büyük bir insan, büyük bilginlere yaraşır bir insan, dört dörtlük bir adam olduğunu çok iyi biliyorum.[40]

Suha ve Feza'nın oğulları, Ali oğlumun arkadaşı Yusuf Gürsey şaşılacak oranda fizikçi olan dedesi Reşit Süreyya'ya benziyor. En iyisi ben sözü oğlum Ali Nesin'e bırakayım. "Bilim ve Teknik"

[40] İlgilenenler için : TÜBİTAK'ın yayımladığı "Bilim ve Teknik" dergisinin Nisan 1994 sayısında Feza Gürsey'e değgin değerli ve önemli yazılar vardır.

dergisinin Nisan 1994 sayısında Feza Gürsey'i şöyle anlatıyor :

Geçen yaz babamın yıllardır biriktirdiği belgelere bakıyorduk birlikte. Babasına yazdığı mektuplar, okul karneleri, okul arkadaşlarının ve öğretmenlerinin fotoğrafları, solmuş gazete kupürleri, okul defterleri, subayken hazırladığı raporlar, resim akademisinde yaptığı resimler, kurduğu fotoğraf stüdyosunun ve gazetelerinin antetli kâğıt ve zarfları, kendisinin de tam anımsayamadığı savcılık çağrıları, yılları belirsiz tren, otobüs ve uçak biletleri... Neler vardı neler. Sararmış bir fotoğraf çıktı karşıma bir an. Bir portre. Gözüm bir yerden ısırıyor, ama nerden? Oysa fotoğraf çok eski, öylesine eski ki fotoğraftaki kişiyi tanımış olmam olanaksız. Babama kim olduğunu sordum. Fotoğrafa bakar bakmaz,

– Aaa! Canım benim, dedi sevgi dolu bir sesle.

Fotoğrafı elinden bırakmadan uzun uzun baktı. Duygulanmıştı. Saygıyla sessizliği koruduk. Herhalde bir okul arkadaşı olmalı diye geçirdim içimden. İyi anlaştığı, sırdaşı olduğu bir okul arkadaşı olmalı. "Canım benim" sozcüklerini öylesine kullandı. Yanılmışım. Bir süre sonra gözlüklerinin üstünden uzaklara bakarak,

– Reşit Bey, dedi, Feza Bey'in babası...

Reşit Bey babamın Kuleli'den öğretmeniydi. Bunu biliyordum. Çocukluğumda da duymuştum adını. Babamın Reşit Bey'i çok sevip saydığını da biliyordum. Çağının ve coğrafyasının çok ötesinde bir bilim insanı olduğunu kimbilir kaç kez duymuştum ağzından. Reşit Bey'i ve oğlu Feza Gürsey'i bize örnek olarak gösterirdi. Bütün bunları biliyordum ama gene de öğretmeni olan bir kişiye "Aaa! Canım benim" diyebilmesine şaşırmıştım. Herhalde, babam, ilerlemiş yaşından dolayı Reşit Bey'i genç bir insan olarak canlandırıyordu gözünde. Demek insanlar yaşlandıkça öğretmenlerini çocukları gibi görebiliyorlardı. Yabancısı olduğum bir duygu diye geçirdim içimden.

Babamın öğretmeni Reşit Bey'in oğlu Feza Bey ve ailesiyle 1977'de başladım yazışmaya. Liseyi yeni bitirmiştim ve üniversite öğrenimi için Amerika'ya gitmek istiyordum. Feza Bey Yale Üniversitesi'nde fizik profesörüydü. Babam aracılığıyla yazışmaya başladık. Sonradan düşüncemi değiştirip Fransa'ya gittim.

1980'de Feza Bey'in ailesiyle yazışmalarımız yeniden canlandı.

Üniversitenin üçüncü yılındaydım. Üniversite sonrasını düşünme zamanım gelmişti. Doktora yapmak istediğimi biliyordum ama doktorayı nerede yapacaktım? ABD'de karar kıldım.

1980 yazıydı. Feza Gürsey ve ailesi Fransa'ya geldiler. Eşi Suha Hanım ve kendisiyle ilk o zaman tanıştım. Oğlu Yusuf Gürsey'le bir yaz önce Türkiye'de tanışmıştım. Feza Bey, Fransa'nın ve dünyanın en gözde bilim merkezlerinden biri olan Collège de France'ta ders vermeye gelmişti. Derslerine gittim. Salon tıklım tıklım doluydu. İlgi çok yüksekti. Dinleyicilerin Feza Bey'in söylediklerinden tek bir sözcük kaçırmak istemedikleri belliydi. Dersinden pek birşey anlayamadım. Nasıl anlayabilirdim ki, üniversitenin üçüncü yılını daha yeni bitirmiştim ve matematik bölümündeydim. Ama bir dakika olsun gözümü kırpmadım. Kırpmak istemediğimden değil, Feza Bey kırpmama izin vermedi. Son derece akıcı bir Fransızca'yla ve saygı uyandıran bir dinginlikle konuşuyordu. Sözlerini anlayamadığım çok güzel bir müzik dinler gibiydim. Varlığını ta çoçukluğumdan beri sezdiğim gizemli bir evreni çok yakından tanıyordu Feza Bey. Bu hiç kuşkusuz böyleydi. Doğanın, evrenin, herşeyin gizini keşfetmişti ve bu gizi bizimle paylaşıyordu. Bunu yaparken nasıl da alçak gönüllüydü! Anlattıklarını herkesin anladığından, anlayabileceğinden en küçük bir kuşku duymuyordu. "Gördüğünüz gibi pek de zor değilmiş" der gibiydi. Sanki biraz çabayla herşeyi anlayabilirdim. Sanki başımın üstünde cilveli bir kuş pırpır edip duruyordu da, her nedense o kuşa tutunmak için bir türlü kolumu kaldırmıyordum. Oysa kolumu bir kaldırsam o kuşa tutunup çok uzaklara gidebilecek, Feza Bey'in erdiği sırlara ben de erebilecektim.

Dersten sonra birlikteydik. Konuşmasının anladığım bölümlerinden, yani matematikle ilgili bölümlerinden sorular sordum. Sanki bir meslektaşıymışım gibi başladı anlatmaya. "Ağzından bal akıyor" denir ya, işte öyleydi, ağzından gerçekten bal akıyordu. Daha da önemlisi beni ciddiye alıyordu. Ciddiye alınıyordum. Bir bilim adamı olarak ciddiye alınıyordum. Feza Bey acaba o gün bana gerçekten neler öğrettiğinin ayrımında mıydı?

Yale Üniversitesi'ne doktora için başvurdum. Kabul edildim. Feza Bey sayesinde kabul edildiğimi sonradan öğrendim. ABD'de Türkiye'deki gibi üniversiteye girişte sınav yoktur. Üniversite notlarına ve öğretmenlerden gelen mektuplara bakarlar. Her yıl yüz-

lerce, belki de binlerce öğrenci başvurur dünyanın her yerinden. Bunların arasından 13 doktora öğrencisi seçilecek. Kolay değil onca kişinin arasından seçmek. Matematik bölümü Feza Bey'e sormuş :

– Ali nasıldır?

Feza Bey nerden bilsin matematikte nasıl olduğumu? Gene de,

– Çok iyidir, demiş, bence kabul etmelisiniz.

– Ama okul notları pek iyi değil, demişler.

– Fransa'da ABD'deki gibi bol not verilmez. Notları Fransa için çok iyi. Kabul edin pişman olmayacaksınız.

Feza Bey kırılır mı? Yale'e kabul edildim. Feza Bey sayesinde Yale'e girdiğimi öğrendiğimde büyük bir sorumluluk altında buldum kendimi. Feza Bey'e güvenip beni matematik bölümüne kabul etmişlerdi. Feza Bey'i utandırmamalıydım. Nasıl yapacaktım bunu? Çok çalışmak doktora için yeterli değil ki. Yeterliymiş. Sonradan öğrendim.

Feza Bey üzerine ne anlatayım? Bilimdeki üstün başarılarını mı, kazandığı ödülleri mi? Yoksa yetiştirdiği öğrencilerden mi sözetsem? İnceliğine, duyarlılığına, sanat sevgisine ve bilgisine haksızlık etmiş olmam mı? Belki de daha kişisel olmalıyım. ABD'deki evinin bir Türk yurdu hâline geldiğini, Türk öğrencilerinin sorunlarına karıkoca nasıl çözüm bulmak için uğraştıklarını anlatmalıyım. Eşimle evlendiğimiz gece evlerinde ailecek düzenledikleri törende Asaf Hâlet Çelebi'nin "Mariyya" adlı şiirini nasıl severek ve duyarak okuduğunu atlamamalıyım. Gece geç saatlere dek evinde biz gençlerle oturduğunu, yaşıtlarıymışız gibi sohbet ettiğini, bizlerle oyunlar oynayıp bir çocuk gibi eğlendiğini söylemeliyim. Ya elinde kâğıt kalem koltuğunda hesaplara daldığı anlar? Feza Bey eşsiz bir insandı. Feza Bey sayfalara sığmaz.

Babamla belgelerine baktığımız günler çoktan geride kaldı. Geçen hafta çoluk çocuk, Ankara'da Altınpark'a gittik. Amacımız Feza Gürsey Bilim Merkezi'ni ziyaret etmekti. Feza Bey'in adına yaraşır bir yer yapmışlar. Ailecek, büyük küçük hepimiz çok eğlendik. Feza Bey'in duvardaki o güzel fotoğrafını çıkarken gördüm. Babamın, öğretmeni Reşit Bey'in sararıp solmuş fotoğrafını gördüğünde sarfettiği sözler çıkacaktı ağzımdan az kalsın. Son anda toparlandım. İşte o zaman babamın sözlerinin asıl anlamını

kavradım. Reşit ve Feza Beyler bütün Türkiye'nin canlarıdır. Hepimiz öğrencileriyiz. Biz öğrencilerinde yaşayacaklar. Çok yaşasınlar!

MELEK'LE PERİ

En sevdiğim arkadaşım Nihat Aytek'ti. Bursa Askerî Lisesi 1. sınıfında dönerek Kuleli'ye gelmişti. Sarışın, mavi gözlüydü. Emekli bir albayın oğluydu. Dinlence günlerinde evlerine gittiğim olurdu. Kendinden küçük bir erkek kardeşi, bir de ablası vardı. Ablası Amerikan Kolejinde öğrenciydi. Önceleri Kandilli'de yokuşta bir evde otururlarken, sanırım ablasının okuluna yakın olsun diye Bebek'te parkın karşısında yarı ahşap yarı kâgir, aklımda kaldığına göre üç katlı bir eve taşınmışlardı. Babası, üstünde resmî giysisi yokken bile bir askerdi. Plajda mayoluyken bile asker oldukları anlaşılanlar vardır, Nihat'ın babası bu tiplerdendi. Yani yumuşaklığını, sevecenliğini kendi ördükleri sert kabuğun altında gizleyenlerden. Annesi, sonsuz özverili Türk analarından...

Ablası, o zaman Kolejin son sınıfında olduğuna göre, bizden ancak iki yaş büyük olacak. Ama bana sanki bizden epiyce büyükmüş gibi gelirdi. Bizi kız arkadaşlarıyla tanıştırmak isterdi. Niçin mi? Bunu sonraları anlamaya başlamıştım. İkimiz de yabanıl çocuklardık. Ne Nihat'ın, ne benim kız arkadaşımız vardı. Kızlı erkekli kalabalık, geniş bir aileden gelmiyorduk. Hele ben!.. Nihat'ın ablası, bizim evde olduğumuz zamana denk düşürerek, biz yaşlarda kız arkadaşlarını eve çağırırdı. Nihat, hemen üçüncü kata fırlardı. Sonra da evden giderdik. Sözde kıza kadına önem vermiyormuş havalarındaydık. Oysa gerçek bunun tam tersiydi. Bir kız arkadaşımız olsun diye deli oluyorduk, içimiz gidiyordu.

Sınıf arkadaşlarımdan epiycesinin kız arkadaşları vardı. Ne şaşılasıdır, bunların çoğu haylaz öğrencilerdi. Sevdikleri yada arkadaş oldukları kızlara güzel sevi mektupları bile yazamazlar yada kendi yazdıklarını beğenmezler, bu mektupları benim yazmamı rica ederlerdi. Bu da bir tür kopya vermek, bir tür Cyrano de Bergerac'lık yapmaktı. Arkadaşlarımdan çok sevdiklerimden kimisinin bu isteklerini yerine getirdim. Ama insanın tanımadığı bir insana aşk mektubu yazması kolay değil. Kızın kimliğini, kişiliğini

bileceksin, sonra da kızla olan ilişkinin derecesini öğreneceksin. Bana sevi mektubu yazdırmak isteyenler, hatta yalvaranlar bütün bunları anlatırlardı.

Kadın-erkek ilişkisi üzerine bana anlatılanlar salt bunlar değildi. Arkadaşlarımın kimisi kadınla cinsel ilişkiye bile girmişti. Örneğin Ankara kedisi gözlü Ispartalı Avni geneleve bile gitmişti, hem de kaç kez... Bu konuda deneyimliydi. Geneleve gitmeden önce de yakınları arasında böyle deneyimleri olmuştu. Bunları bana ballandıra ballandıra bütün ayrıntılarıyla anlatırdı. Niçin anlatırdı? Öyle sanıyorum ki bana olan üstünlüğünü kanıtlamak için. Çünkü ben onun gözünde ağzı süt kokan bir çocuktum. Dersleri biliyordum ama gerçek yaşamı, kadın-erkek ilişkilerini bilmiyordum. Bütün bu anlatılara ilgi duyuyor muydum? Ne duyuyordum ne duymuyordum. Hiç ilgi duymamış olsaydım, bunca yıl sonra belleğimde kalmazdı, anımsamazdım. Şu bakımdan ilgi duymuyordum, duymak da istemiyordum : benim günün birinde evleneceğim kız Meryem gibi bakire (kızoğlankız) olmalıydı. Böyle bir kıza layık olabilmem için benim de kadın eli değmemiş bir bakir olmam gerekirdi.

Meryem gibi bir bakire mi? Tanıdığım en mükemmel insanlardan biri olan tabiiyye öğretmenimiz doktor İsmail Hakkı Bey'e sormuştum :

– Efendim, öyleyse Meryem, İsa'yı nasıl doğurdu?

İsmail Hakkı Bey, spermlerin birleşimiyle çocuğun nasıl doğduğunu anlatmıştı derste. Erkek olmadan kadın tek başına çocuk yapamazdı. Ancaaak... Bizde Türk hamamları çoğunlukla bir gün erkeklere, bir gün de kadınlara ayrılmıştır. Yarım gün erkeklere, yarım gün kadınlara ayrılmış hamamlarımız da vardır. Böyle hamamlarda erkek spermini boşaltırsa, aynı hamama kadın gittiğinde, sıcak hamam vasatında (ortamında) spermler ölmeyeceğinden, kızoğlankızların da gebe kaldıkları görülmüştür.

– Efendim, Meryem erkek hamamına gitmiş olabilir mi?

İsmail Hakkı Bey belli belirsiz gülümseyerek,

– Meryem Ana'nın Neccar'dan gebe kaldığı söylentisi vardır, dedi.

Arapça'da "neccar" marangoz demektir.

Ah benim öğretmenlerim, kimileyin bitek tümce içinde bize ne çok, ne çok şey öğretirlerdi.

Ne demiştim ben? Günün birinde evleneceğim kız Meryem Ana gibi bakire olmalı mı demiştim? Hayır bu sözümden dönüyorum. Gerçekten bakire olmalı, Meryem Ana gibi neccarın gebe bıraktığı bakire değil.

Allah'a inanıyordum, hem de çok. Bir cinsel ilişkiye girersem, bunun ilerde evleneceğim o bakir kıza haksızlık olacağını düşünüyordum. Ben böyle bir haksızlığı yaparsam, eşimin de böyle bir haksızlığı yapmaya hakkı olur demekti. Buna katlanamazdım. Eşimin erkek olarak tanıdığı ilk kişi olmam için, benim de dişi olarak tanıdığım ilk insan o olmalıydı. Bu eşitlik duygusu bende yıllarca sürmüştür.

Can arkadaşım Nihat'ın ablası, bizi niçin kızlarla tanıştırmak istiyordu, diye sormuştum. Okumakta olduğu Amerikan Kolejindeki eğitimin etkisiyle olacak, erkek kardeşini ve kardeşinin arkadaşını yabanıllıktan kurtarıp evcilleştirmek, uygarlaştırmak istiyordu. Düşünün, bin kişilik bir sınıf ve iki bin kişilik bir okul ve öğrencisi, öğretmeni ve subayı hepsi erkek... Kimi çocuk haftada bir evine gidince, anne, kızkardeş, akraba olarak bir kadın yüzü görüyor. Benim için böyle bişey de yok. Bütün yaşamım geceli gündüzlü erkek erkeğe geçiyor.

Nihat'ın ablası bize bigün iki basılı çağrılık (davetiye) verdi. Bu, Amerikan Kolejinde yapılacak olan bir konser çağrılığıydı. Safiya Ayla'nın konseri... Çağrılıkları verirken de,

– Sizi okulun aşağı kapısında iki kız karşılayacak, küçük sınıflardan... Size okulu gösterecek, rehberlik edecek, dedi.

Nihat'ın tepkisi çok sert oldu :

– Kız mız istemez!

O haftayı okulda nasıl geçirdiğimizi hiç unutmuyorum. Okula dönüşümüzde ilk işimiz "haricî" giysilerimizi[41] çıkarıp "dahilî"leri[42] giymek ve sonra çıkardığımız haricî giysinin pantalonunu bekâr ütüsüne yatırmak oldu. Nedir bekâr ütüsü? Pantalonun iki bacağındaki ikişer ütü çizgisi tastamam üstüste gelmek üzere, yatak çarşafıyla döşek arasına pantalon özenle serilecek. Sonra yatakhanenin ortasındaki musluklardan avuca doldurulan su, tam pantalon ütü çizgilerinin üzerlerine gelmek üzere serpilecek. Ütü

[41] İzinli çıkıldığında okul dışında giydiğimiz giysi ve kılık.

[42] Dahilî: okul içinde giyilen hâki (toprakrengi) giysi ve kılık.

çizgileri ne denli çok ıslatılırsa, o denli iyi ütülenir pantalon. Kimileri ağızlarına doldurdukları suları pantalona fışkırtarak pantalonu ütüye hazırlar. Ben elimle su serperdim. Su serpildikten sonra, ütü çizgileri tam üstüste gelecek biçimde pantalon çarşafın üstüne serilmeli. Bu işlem çok önemlidir. Ütü çizgileri tam üstüste gelmezse, pantalon paçasında çift çizgi olur ki, rezalet... Tam izne çıkacağın gün, pantalonu bir de ayağına giyersin ki, her bacağında çift çizgi... Düzeltmek olanağı da yoktur.

O bir hafta, Nihat ve ben, birbirimize Kolejin dış kapısında bizi karşılayacak olan iki kızdan hiç sözetmedik. Ama, çok iyi biliyorum ki, o iki tanımadığımız kız hiç aklımızdan çıkmıyordu. Bitürlü günler, saatler geçmek bilmiyordu.

Şimdilerde "etüd" denilen, o zamanlar "müzakere" yada "mütalaa" dediğimiz ders saatleri dışında, ama derslikte oturup ders çalışmamız gereken saatlerde, arkadaşlarımızın çoğu Harp Okulu'na geçmemize, sonra da subay çıkmamıza ne kadar zaman kaldığını hesaplar ve bunun takvimini çıkarırlardı.

Müzakere yada mütalaa dediğimiz zaman, sabahlar derse girmeden önce bir saat, akşamları da yemekten sonra iki saattir.

Daha çok akşam, mütalaa saatinde derslikte çocuklardan biri birden haykırırdı :

– Arkadaşlar, Harp Okulu'na bin otuz gün, beş saat, üç dakika kaldı.

Başka bir arkadaş,

– Ya subay çıkmaya? diye bağırarak sorardı.

Hesaplar çok önceden hazırdı :

– Subay çıkmamıza da bin yediyüz altmış gün, beş saat, iki dakika var!

Üç dakika iki dakikaya inmiştir, çünkü son tümceyi söyleyene dek bir dakika geçmiştir.

Derslikten bir arkadaşın sesi yükselir :

– Uyku saatlerini saymazsan?

– Uyku saatlerini çıkarırsan, subay olmamıza ... gün ve ... saat ve ... dakika var.

– Tatilleri çıkarınca?

Arkadaşlarımızdan bu türlü takvimleri kâğıt üstünde yapanlar bile vardı. Ben, hiç böyle bir takvim yapmamış ve yapmayı da düşünmemiştim, ama kolejli kızlarla buluşacağımız günü iple çeki-

yordum. Zamanı, daha çabuk yaşamak için anlatılamaz bir aceleciliğim vardı. Bir günü bir saatte yaşamak istiyor gibiydim. Bir günü bir saatte yaşayabilseydim, o zaman da bir saati bir dakikada yaşamak isteyecektim. Sonunda o gün geldi çattı.

Günlerden perşembeydi. Perşembe günleri öğleden sonra izne çıkar, cuma akşamı okula dönerdik. Haftanın dinlence günü dahaca pazara çevrilmemişti.

İki yıl önce sakal tıraşı olmaya başlamıştım. Bizim bölümün, yani İngilizce okuyan 13 ve 14. kısımların bulunduğu yerdeki lavabo aynalarının karşısında sakal tıraşı oluyordum.

Geçen yıl ortaokul son sınıfındayken yine böyle lavabo aynası önünde, ben bir yanda tıraş olurken, başka bir yanda da Fransızca kısımlarından Mustafa Onanç tıraş olmaktaydı. Mustafa Onanç yoksul bir kasaba çocuğuydu. Buyüzden de benden bile cimriydi. Tıraş fırçasını tıraş sabununa sürterek sakallarını sabunluyordu. Sabunladı, sabunladı... Fırçayı sabuna çokça sürmüş olacak ki, suratında sabun köpürdükçe köpürdü. Uzaktan Mustafa'nın yüzünü dikizliyordum. Onun içinden geçenleri biliyordum. Bu kadar fazla sabun köpüğünü ne yapacaktı? Yazık ziyan olacaktı. Ziyan olmasın diye boyuna sakal fırçasını yanaklarına sürtüyor, sürttükçe sabun köpürüyordu. Ah, bilseydi böyle olacağını, hiç bu denli çok tıraş sabunu sürer miydi fırçaya... Ben çoktan tıraş olmuştum, Mustafa'yı seyrediyordum. Suratındaki sabun, fırçaladıkça hâlâ köpürmekteydi.

Çok ciddi bir sesle,

– Mustafa! diye seslendim.

Sabunlar içindeki yüzünü bana çevirip,

– Efendim? dedi.

– Sen en iyisi ne yap, biliyor musun?

O saf saf sordu :

– Ne yapayım?

– Yüzündeki sabun köpüklerini bir dilim ekmeğe güzelce sür, sonra afiyetle ye!

Mustafa benden çok gülmüştü. Ne şaşılası yada hiç şaşılmaması gereken şey ki, ben 55 yaşımdan sonra, yani yirmibeş yıldanberi hiç tıraş sabunu kullanmıyorum. Tıraş sabununun gereksizliğini anladım. Bildiğimiz el sabunu, tıraş sabununun gördüğü işi çok güzel görüyor, yani sakal kıllarının yumuşamasını ve tıraş

bıçağının yüzde kaymasını sağlıyor. İnsanlara bunu ne denli anlatsam, bana değil, tıraş sabunu reklamlarına inanacaklardır.

Çok sabun sürersem çok daha iyi tıraş olacakmışım gibi... Sinekkaydı denilen biçimde tıraş olmuştum ama, burnumla dudaklarımın arasında bir yerden ağır bir tıraş bıçağı yarası almıştım. Şu tersliğe bakın. Bikaç saat sonra Nihat'la ben, bizi okul kıyısında bekleyen kızlara gidecekken...

Arkadaşlara sesleniyorum :

– Heeey, sende kantaşı var mı?

– Kantaşı da ne?

– Şap be şap... Kanı durduracağım da...

– Gazete kâğıdı yapıştır.

– Pamuk yok mu pamuk?

Dışarda giyilen ayakkabımı, o bir hafta boyunca iki günde bir fırçaladım.

Gelelim saçlara. O zamana dek hiç özen göstermediğim saçlarım birden önem kazanmıştı. Saçlar tıraş makinesiyle kesilmiş olacak. Benim için hiç önemli değildi ama kimi çocuklar çok önem veriyorlardı saçlarının uzunluğuna kısalığına. Saçlarını bir santimcik daha uzatıp yatırabilmek, yandan ayırabilmek için nelere katlanırlardı yatarken... Saçları yatık dursun diye, başlarına file, takke, hatta ipek kadın çorabı geçirenler bile vardı. Böyleleri daha çok, kız arkadaş edinmiş olanlardı.

İlk kez o Perşembe öğle sonrasında saçlarımı ıslatıp, ayna karsısında yatırmaya çalıştım ama boşuna... Saçlarım, fırça kılları gibi dimdik duruyordu. Üstelik alnım da dardı ve dar alın zekâ kıtlığı olarak bilinirdi. Ne yazık ki benim alnım çok dardı. Ölçerdim alnımı. Kaşlarımla saçlarım arasında 3 parmaklık bir alın... Kızlar ne yapsın benim gibi alnı dar birini?

Arkadaşlarımın çoğu gibi okulun verdiği resmî giysiyi beğenmeyip, o giysiyi özel terzilere götürüp tam vücuduma uygun yaptıramamıştım. Buna ayıracak param olmadığı gibi, okulun verdiği giysinin de vücuduma uyduğuna inanıyordum.

Nihat'ın giysisi de, okulun verdiği gibiydi, terzi eli değmemişti.

Kuleli Lisesi'nin orta bahçesine, bütün sınıflar yoklama için çıktık. Her sınıfın subayı, kendi sorumlu olduğu kısmın öğrencilerini teftiş ediyor. Saçı uzunlar, şapkasının – o zaman serpuş deni-

len – güneşliği eğik olanlar, kama koydurarak pantalon paçalarını genişletenler, daha bunlar gibi uygunsuz görülenler çıkarılıyor sıradan. Kılıklarını düzeltmedikçe izinli bırakılmıyor.

Nihat'la çıkıyoruz okuldan. Vapurla nereye geçiyoruz? Sirkeci yada Karaköy iskelesine değil. Belleğimde kalmamış. Boğaz'ın Anadolu yakasında bir iskelede, belki Bebek'te, belki Arnavutköy'de iniyoruz. Saat? Bizim kızlarla buluşmamıza daha çok var. Onca telestikten sonra buluşma yerine erken gelmişiz. Rıhtımda bir aşağı bir yukarı gidip geliyoruz. Nihat, birer çiklet almamızı öneriyor. Bu çiklet de neyin nesi? Ben hiç çiklet çiğnemem, ne çiklet ne sakız... Ayrıca çiklet yada sakız çiğneyenlerden hiç hoşlanmam. İnsan ne denli kibar olsa da çiklet çiğnerken birden bayağılaşır.

O zamanlar çiklet Türkiye'ye yeni yeni girmekte. Her yerde bulunmuyor. Ama sakız bol. Hatta sakız sözcüğünden Istanbul hanımları atasözü değerinde deyim bile üretmişlerdir : Herkes sakız çiğner ama Ayşe kız gibi çatlatamaz.

Rıhtım yolu üzerinde bir büfeden iki çiklet alıp ağzımıza attık. Nihat'ın niçin çiklet çiğnememizi önerdiğini anladım. Utancından! Buluşacağımız kızlardan utanıyor. Bu utangaçlığını bastırmak için, kızların karşısında çak çak çiklet çiğneyeceğiz. Yani kızlara demek isteyeceğiz ki... Siz de kim oluyorsunuz! Bizim kız arkadaşımız mı? Çoook... Yani çiklet çiğneyerek kızlara önem ve değer vermediğimizi göstereceğiz.

Saat geldi. Aşağı kapıdan okulun o büyük bahçesine girmeliyiz artık. Ama Nihat,

– Dur biraz, hemen girmeyelim... dedi.

Ben de öyle düşünüyordum. Kızları biraz bekletmeliyiz. Bir aşağı bir yukarı, biriki kez daha gidip geldik. Sonra, hiçkimseyi, dünyayı bile umursamayan insanlar pozunda, çiklet ağzımızda çak çak çiğneyerek kapıdan girdik. Bekçi kulübesindeki kapıcıya çağrılıkları gösterdik mi göstermedik mi, anımsamıyorum. Bikaç adım yokuştan çıkmıştık ki... İki kız orda duruyor. Acaba bunlar mı? Kızlar bize bakıp gülüyor. Nihat'ın ablası'nın... Neydi adı? Meliha mıydı, yoksa Melahat mı? Belki ikisi de değil.

O iki kız yanımıza sokulmasa, biz çak çak çikletleri çiğneyerek geçip gideceğiz... İyi ki kızlar gelip elimizi sıkıyor ve kendilerini tanıtıyorlar.

– Ben Peri!

– Ben de Melek!

Gerçekten adları Peri'yle Melek miydi, yoksa aradan ellisekiz yıl geçtikten sonra, ben mi bu adları onlara uygun görüp de uyduruyorum? Bu iki addan birinin bu iki kızdan birinin adı olduğu kesin.

Biz de onlara kendi adlarımızı söylemiş miydik, yoksa aval aval durmuştuk da onlar mı bize adlarımızı sormuştu? O gün o iki kızla ne konuştuğumuzu, onların bize, bizim onlara neler söylediğimizi hiç anımsamıyorum. Anımsadığım salt iki şey var : biri bir fotograf gibi, biri de bir filmden tek bir kare gibi hâlâ gözümün önünde duruyor.

O fotograf şöyle : Bizim yaşımızda, belki bizden bir yaş küçük iki kız. O zamanlar – adını yanlış bilmiyorsam – organze denilen incecik bir kumaş vardı. Birinin üzerinde mavi, birinin üzerinde pembe organzeden entari var. İki entarinin biçimi birbirine benzemiyor. Birinin etekleri üstüste, öteki kıvrım kıvrım. Etekler boyuna uçuşuyor. Kızlar da boyuna gülüyor.

Hâlâ gözümden gitmeyen film karesi de şu : İki kız öğrenci kendilerini adlarıyla tanıtır tanıtmaz, sevgili Nihat Aytek, ağzında çak çak çiğnediği çikleti üç metre kadar ileriye çimenlerin üzerine fırlattı. Arkadaşı Nusret, Nihat'ın bu kaba davranışı karşısında ne yapacağını şaşırdı ve o şaşkınlıkla o da çikleti ağzından fırlattı.

Sonradan bunu kendikendime hep sormuşumdur : Biz bu terbiyesizliği niçin yaptık? Bunun yanıtını hiçbir zaman verebilmiş değilim. O günden sonra bu konuyu Nihat'la konuşmadık.

İki kız bize Amerikan Kız Kolejinin o büyük ve güzel bahçesini gezdirdi. Bahçede büyük bir kameriye ve içinde bir de piyano vardı. Daha sonra okulun kitaplığını gezdik. Kuleli'nin de bir kitaplığı vardı. Hangi kitaplık daha büyük diye düşündüm. Yer olarak, Kuleli kitaplığının salonu daha büyüktü. Ama kitap sayısı bakımından Kolejin kitaplığı çok daha zengindi. Çok daha önemlisi, Kız Kolejinin kitaplığının salonundaki masalarda kitap okuyanlar, kitaplıktan kitap alanlar vardı. Camlı dolaplardaki ve raflardaki kitaplar ciltli ve ciltlerin sırtlarındaki etikette kitabın sayısı ve adı yazılıydı. Oysa Kuleli'nin kitaplığından öğrencilere hiç kitap verilmezdi. Niçin? Bilmiyorum.

Ben beş yıllık askerî lise, iki yıllık Harp Okulu ve iki yıllık

Askerî Fen Tatbikat Okulu yaşamımda, bu okulların kitaplığından kitap alıp okuyan bitek öğrenci ne gördüm, ne duydum. Ancak şunu biliyorum, elyazısıyla ancak bir sayı çıkabilen bir yazın (edebiyat) dergimiz, kitap aramasında (baskınında) yakalanmış ve dergide yazısı olanlar okuldan kovulmayı beklerken, bu dergi çok güzel bulunarak, öğrencilere gösterilmemek koşuluyla Kuleli kitaplığına gizlenmişti. Bu olayın öyküsünü ilerde yazacağım.

Karanlık bastı. Bişeyler yiyip içtik mi? Sanıyorum.

Bir salona geçildi. Kızlarla yanyana oturduk. Safiya Ayla'nın konserini çok iyi anımsıyorum. Safiye'yi ilk dinleyişimdi.

Kızlardan nasıl ayrıldığımızı, gece okula yada evlerimize nasıl döndüğümüzü hiç anımsamıyorum.

O günden sonra o iki kızla bir daha hiç görüşmedik! Hiç! Hatta bu konuyu Nihat'la aramızda bile konuşmadık. Peki niçin? İşte bu önemli. Çünkü biz, o iki kızı Nihat'ın ablası aracılığıyla tanımıştık. E, n'olacak yani?

Bugünün kuşağının bunu anlama olanağı yoktur. Bu, anlatılamaz bir duygudur. O zamanlar herşey ayıptı. İçinden geçirdiklerini dışa vurmanın hepsi ayıptı.

Peki, o iki kız güzel miydi? Biz öyle koşulda ve öyle bir yaştaydık ki, hangi kızı görsek bize dünya güzeli gelirdi. Biri pembeler, biri maviler içindeki iki kız, mavi ve pembe iki buluta sarınmış iki dünya güzeliydi. Onları bir de şimdi görmeli. Seksen yaşlarında iki... Şöyle bir gülüt vardır. Adamın biri arkadaşlarına şöyle dermiş : "Yahu, bütün nışanlı kızlar, bütün gelinler, bütün yeni evli kadınlar, bakıyorum hepsi güzel. Peki, bu cadalozlar, bu acuzeler, bu kocakarılar nerden çıkıyor?"

Mavili, pembeli iki kızı, çok uzun anlattım. Bu uzun anlatmamın nedeni var. Önce kendimi, sonra da kendi kuşağımı anlatmak için... Elbet özyaşamımı anlatırken, aşklarımı, sevgililerimi, evliliklerimi, ayrılmalarımı, ilişkilerimdeki yanlışlarımı da anlatacağım. Şunu açıkça söylemeliyim ki, yetişme biçimim, askerliğim, yatılı okul yaşamım, hapishane yaşamım, yalnızlığım, kadınlı bir aileden yetişmemiş olmam gibi nedenler yüzünden, ben oldum olasıya kadını insan olarak görmedim; kadın insan biçiminde ama insanüstü bir varlık gibi geldi bana. Hem de böyle olmadığını bile bile... Kadın deyince hep annemi düşündüm... İnce, zarif, iyi, kırılgan, saygı duyulası, bulutsu, buğusu, yüce, erişilmesi zor, doku-

nulmaz bir varlık. Yineliyorum : Hem de böyle olmadığını bile bile...

Salt ben böyle değilim, benim kuşağımdan, benim koşullarımda yetişmiş insanların pekçoğu, üçaşağıbeşyukarı hep böyleyizdir. Sevi konusunda mutluymuşuz ve mutlu etmişiz gibi görünmeye nice çalışsak da, gerçekte mutlu olmayışımızın ve mutlu edemeyişimizin nedeni budur.

Biz, sevide hep ararız. O hiç bulunamayacak şeyi ararız... Ne aradığımızı da tam bilemeyiz. Belki bu aradığımız annemizdir. O hiçbir zaman ve hiçbir yerde bulunamayacak olanın arkasından, seksen yaşında da, doksan yaşında da, ölümümüzden bir an önce de koşar dururuz.

FATSALI FAİK

Haftalık dinlence günü olan perşembe yarım gün ve pazar günü, eve izinli gitmediğim olurdu. Çünkü evimiz eve benzemiyordu. O günler ya kırlara çıkar ya okulda kalır, ders çalışırdım. Yine böyle bigün okulun orta bahçesine çıktım. Koca okul bomboş. Bahçede bir çocuk gördüm. Sivil giyimli ama, üstü başı dökülüyor. Yırtık pırtık giysiler içinde. Yanına yaklaşıp konuştum. Fatsa Ortaokulu'nu bitirip gelmiş bir köylü çocuğu. Dokuzuncu sınıfa kayd-ü kabul. Okula biraz geç kalmış. Ama Cebir Osman, Fatsalı Faik'i matematikten olağanüstü başarılı bulunup,

– Abe almalısınız bu çocuğu... deyince, okula almışlar.

Ortabahçedeki tahta kanepelerden birine oturup konuşmaya başladık. Cebir üzerine konuşuyorduk. Fatsalı Faik'in derin cebir bilgisi beni şaşırttı. Birbirimize cebir problemleri soruyoruz. (O zaman cebir problemlerine muadele derdik, eşit işaretinin iki yanındakilerin birbirine muadil, denk olması anlamına.) Eline bir çubuk yada çöp alıyor, bahçenin tozu toprağı üzerine problemi yazarak çok kısa zamanda çözüyor. Cebir formüllerini biliyor. Ençok şaştığım da bu denli yoksul giyimli bir çocuğun cebiri bu denli iyi bilmesi. Sanki cebiri iyi bilmek için, iyi giyimli olmak zorunluymuş.

Yazık ki Fatsalı Faik Fransızca kısmında okuyacaktı. Faik'in değer verdiğim bir yanı da alnının çok geniş olmasıydı. Alnı o

denli genişti ki, kafatası ileriye doğru fırlamıştı. Bir insanın alnı bu denli geniş olursa, elbet cebiri de iyi bilir.

Faik, ertesi gün resmî giysileri giyindi. Onunla arkadaşlığımız sürdü. Harp Okulu'na geçtiğimizde, bütün matematiği iyi olanlar gibi topçu sınıfına geçti, topçu subayı oldu.

Ben askerlikten ayrıldıktan bisüre sonra Fatsalı Faik'i Istanbul'un Bankalar Caddesinde gördüm. Sarıldık, öpüştük. Üstünde, resmî giysisi vardı. Yüzbaşıydı. Bir ayağı aksak yürümekteydi. Hastaneden yeni çıkmış, ama yine hastaneye yatacakmış. Bir manevrada bir top atışı sırasında bir kazaya uğramış, bir ayağının kesilme olasılığı varmış. Çok acılı, bitkin ve umutsuz görünüyordu.

Aradan çok yıllar geçti. 1957 yılı. Istanbul'da Erenköy'de oturuyorum. Suadiye'de oturan Kemal Tahir'in evinde arkadaşlarla buluşacağız, çok önemli bir işimiz var. Taksiyle Suadiye durağından geçerken durakta Fatsalı Faik'i gördüm. Kemal'in evi yakındaydı. İndim taksiden, Faik'in yanına geldim. Faik orda durmuş ağlıyordu. Sarılmak istedim. Beni tanımadı.

– Faik'ciğim, niçin ağlıyorsun? diye sordum.

Kekeleye kekeleye bişeyler söylemeye çalışıyordu.

– Beni evime götür... dediğini anladım.

– Evin nerde Faik?

Ağlaması artarak,

– Bilmiyorum, dedi.

Besbelli, zavallı Fatsalı Faik bunamıştı. Sabahleyin evinden çıkmış, sonra evinin yerini unutmuştu. Faik'i yanıma alıp evini aramaya kalksam, verdiğim o önemli söze geç kalacaktım. Bir taksi çağırdım, şöförüne,

– Bu adamı önce en yakın karakola götüreceksin. Karakolda evinin nerde olduğunu öğrenirler. Sonra evine kadar götürürsün... dedim.

Kestirimime göre evi, onu bulduğum yere yakın olmalıydı. Şoföre, Kadıköy'ün en uzak yerine gidip dönecek kadar çok para ve evimin telefon numarasını verdim. Verdiğim para yetmezse şoför bana telefon edecekti.

Zavallı Fatsalı Faik...

Çapa Hastanesi - Üroloji Bölümü
Oda Nr., 25 Temmuz 1994

ZEYTİNDAĞI

Hafta iznine çıkmışsam perşembe akşamı geç saatlerde Mevlane Kapı'daki evimize giderdim. Cuma günü sabahı da erkenden evden çıkardım. Perşembe akşamı tiyatroya gitmemişsem, cuma günü tiyatroya giderdim. Tiyatroya gitmediğim izinli günlerimi genel kitaplıkta geçirirdim : Beyazıt Belediye Kitaplığı, Beyazıt Genel Kitaplığı, Koca Ragıp Paşa Kitaplığı, Fatih'teki neydi adı... Neler okurdum? Daha çok Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusuyla birlikte savaşmış olan Alman generallerinin savaş anılarını... Elbet onları okumalıydım, çünkü ben bir general olacaktım. Şimdi adları bile belleğimde kalmadı. Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal'le röportajı. Neydi kitabın [adı?] Romanlardan ençok Hüseyin Rahmi'ninkiler...

O dönemde beni ençok, en derinden etkileyen Falih Rıfkı Atay'ın yapıtı *Zeytindağı*'ydı. Bu kitabı 9. sınıfta mı, 10. sınıfta mı okuduğumu bilmiyorum. *Zeytindağı* beni büyülemişti, konusuyla, biçemiyle (üslubuyla), gerçekçiliğiyle, herşeyiyle... O zaman *Zeytindağı* için düşüncem şuydu : Bu kitabı elimden gelse, bütün Türklerin okumasını sağlarım.

Sanıldığının tersine ben, belleği zayıf, unutkan bir insanımdır. Okuduğum, beni çok etkilemiş romanları sonradan unuturum. Buna karşın, kimi yazdıklarıma bakarak güçlü bir belleğimin olduğunun sanılması, gerek yaşamdan, gerek okuduğum kitaplardan çok not almamdandır. Okuduğum kitaplar, hatta klasikler büsbütün belleğimden silinmiş olduğu için de çok üzülürüm. Okuryazar bütün Türklerin okumasını dilediğim *Zeytindağı* 1989 yılında yeniden yayımlandı. İkinci kez okumak için kitabı aldım. Şimdi o kitap elimde. Kitabın sayfaları üstüne yazdığım notlardan, kitabı didikleyerek dikkatle okuduğum belli oluyor.

Kitabın ilk basım yılı, kaçıncı basım olduğu, bu basımda yok. Sonuna kitap için yapılmış eleştiriler eklenmiş. Hüseyin Cahit Yalçın'la kitap için aynı düşüncede olmamız beni sevindirdi. Şöyle diyor Hüseyin Cahit, 14 Şubat 1935 tarihli "Fikir Hareketleri" dergisinde : "Edebiyatımızda böyle bir esere tesadüf ettiğim için bir Türk sıfatıyla, ben iftihar ederim. Bir muharrir, bütün ömründe böyle bir kitap yazabilmişse, dünyaya beyhude gelmemiş demektir."

Zeytindağı'nın 116. sayfasına şöyle bir not düşmüşüm : "Böyle bir adam – yani Falih Rıfkı Atay – nasıl olur da gazetesine kâğıt tahsisi için Adnan Menderes'le gizli pazarlığa girer?"

Falih Rıfkı Atay'ın, gazetesi "Dünya"ya kâğıt tahsisi için Adnan Menderes'le gizli pazarlığa girmesi olayını, olayın geçtiği 1960 tarihine dek bu anılarımı yazabilirsem, o zaman orada anlatacağım.

7 Şubat 1990 tarihli Sabah gazetesindeki köşeyazısında Engin Ardıç *Zeytindağı* için şu notu yazmıştı :

Siz, birinci büyük savaşı Almanya kazansaydı, Enver'den Sarıkamış'ta harcadığı doksan dört bin kişinin hesabı mı sorulurdu sanırsınız? Ya Falih Rıfkı, Cemal Paşa'ya, Filistin cephesinde kırılan Memet'in davasını mı edecekti?

(Zeytindağı'nı yazmış, Kasımpaşa'da, Bahriye Nezareti'nde Cemal Paşa'ya göstermişti; "bastırmasanız iyi olur" dedi Cemal Paşa, o da bastırmadı.

Mustafa Kemal'e yanlayıp İttihatçı büyüklerine vurması, sonranın işidir.)

NEDİM -İ ÜSKÜDARİ

Biz ona Üsküdarlı Nedim derdik. Onun kendine taktığı lakap "Nedîm-i Üsküdarî"... Üsküdarlı Nedim'in Farsça tamlaması. İkibinden çok öğrencisi olan Kuleli'nin en tanınmış öğrencisi... Asker olmayacak, asker olması olanaksız bir çocuk. İşi gücü eğlence yaratmak ve örgütlemek. Ben onu daha çok Azerî ağzıyla söylediği bir uzun taşlamadan anımsıyorum. Bu taşlama, bir Azerî'nin olağanüstü abartması üzerineydi. Bizler için Azerî o zamanlar, İranlı değil, Fars değil, Acem'di. Acemlerin çok abartarak konuştukları yaygındı. Bir konuda aşırı abartılı konuşana Acem palavracısı denirdi. Istanbullular için, İranlı'yla Azerî'nin bir ayrımı yoktu. Özel ağzıyla Türkçe konuşan her Azerî'yi Türkçe öğrenmiş İranlı sanırdık.

Üsküdarlı Nedim, İranlı bir cihan pehlivanının palavralarını koşuk (manzum) biçiminde pek gülünç anlatırdı. Onun repertuvarında ençok istenilen gösteri buydu. Bu Acem diye bilinen Azerî tipinin Karagöz oyunundaki o abartmacı Acem tipinden

geldiği kesindi.

Bir de iki Laz'ın – "Karadenizli" deniyor son yıllarda – yaşamlarında ilk kez asansöre binişlerini anlatan bir monoloğu çok ünlüydü. Bu Karadenizli de, Karagöz oyunundaki Laz tipinden türetilmişti. O monologdan bir konuşma parçası bugün hâlâ belleğimdedir. Bindikleri asansör yükselmeye başlayınca şaşıran Laz arkadaşına şöyle der : "Uy İlyas Reis, ya sen oldun İsa ya ben oldum Musa!"

Kahkahalarla gülerdik. Niçin gülerdik bilemiyorum. Belki de kendimize gülerdik. O tarihte Istanbul'da bile asansörlü yapı o denli azdı ki... Aramızda asansöre binenin olduğunu sanmıyorum.

Her toplantıda Üsküdarlı Nedim ortaya çıkar, Laz, Acem, Kürt, Yahudi ağzı öykünmeleriyle, oradakileri kahkahadan kırıp geçirirdi. Okulun eğlence günlerinde ve gecelerinde bu gösterilerini okulun tiyatro sahnesinde – ki orada hiç tiyatro oyunu oynatılmamıştır – yapardı. O salon daha çok sinema salonu, konferans salonu olarak kullanılır, bir dersyılı içinde o salonda iki, ençok üç film gösterilirdi. Orda görüp de unutamadığım bir film, Marlene Dietrich'le Emile Janings'in başrollerini paylaştıkları *Mavi Melek*'tir. Beyaz perdede görüp de ilk âşık olduğum kadın Marlene Dietrich, son âşık olduğum da Katherine Hepburn'dür. Marlene'e öylesine âşık olmuştum ki, o tarihten sonra hangi kızı sevsem yada uzaktan sever gibi olsam, o kızın tıpatıp Marlene Dietrich'e benzediğine inanırdım, hem de hiç benzemese bile...

Üsküdarlı Nedim'in hünerleri çoktu. O tam "yedi kol çengi" denilen adamlardandı. Bu tip insanları daha çok asker konulu Amerikan filmlerinde gördük, özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında... Bu tipler, filmlerde seyrettiklerimize göre, orduda makbul kişilerdi. Ama bizde dahaca askerlerin dik yakaları açılmamış ve subaylar boyunbağı takmaya başlamamışlardı. Askerin yüzü gölgeli olmalıydı ve elbette Üsküdarlı Nedim gibilerinin orduda yeri olamazdı ve ben de bu kanıdaydım.

Üsküdarlı Nedim'in hünerleri çok dedim. Ama ben çalışkan, uslu, uyarlı bir öğrenci olduğumdan, Üsküdarlı Nedim'in daha başka hünerleri benim ilgi alanımın dışında kalıyor, tanığı olmadığım hünerlerini başkalarından öğreniyordum.

Küçük büyük, iyi kötü, her orkestranın adı bizim için o za-

manlar caz takımıydı. Çalınan müzik caz olmasa bile, çalanlar ne çalarsa çalsınlar, adı caz takımıydı. Çünkü Cumhuriyet, Türkiye'ye, caz ve o zamanın moda dansı olan Çarliston'la girmişti. Valansiya diye hızlı bir tempoyla başlayıp süren bir dans şarkısı vardı. Sanırım, yabancı şarkı ezgilerinden ilk Türkçe'ye uyarlanan Valansiya'dır. Valansiya, "Ulan Ziya" olmuştu.

"Ulan Ziyaaa... Kes karpuzu, kan gibi de çıkmaz ise parra yoook..."

Bu ezgi, bu Türkçe sözlerle küçük büyük herkesin ağzındaydı. Öylesine ki, ulusal marşı bilmeyenler bile "Ulan Ziya"yı bilirdi.

Duyardık ki Üsküdarlı Nedim, Kuleli bandosundan caz takımı düzer, onları düğünlere, nışanlara götürürmüş. Oralarda vur patlasın çal oynasın...

Bando takımındaki çocukların çoğu, okulun her etkinliğinde olduğu gibi, bizim İngilizce kısımlarından. Bizim Koca Mehmet, Mehmet Karahasanoğlu (1991'de öldü) boyuna bosuna uygun, koskocaman "baso" denilen çalgı çalıyor. Buna çalıyor demek pek de doğru değil, bando çalarken o da boynuna daladığı o sarı aygıtı, göğsü tıkanmış bir devin en kalın sesiyle arada sırada böööö bö diye böğürtüyor. Üstelik askerî bandodaki bütün çalgıların adı saz. Saz denince benim aklıma su kıyılarında yetişen sazlar gibi yada saz şairlerinin sazları gibi inceden bir çalgı aklıma geliyor. Mehmet Karahasanoğlu ikide birde saz çalıyorum deyip duruyordu. Bigün çaldığı koskoca basoyu boynuna geçirmiş böğürtüp dururken, kahkahalarımı tutamamış, Mehmet'i boş yere kızdırmıştım. Baso, caz takımına katılmazdı. Bizim kısımdan Cipsi Orhan (Çingene Orhan, havacı olmuştu) tenor çalarmış. Tenor benim bildiğim bir ince, yumuşak erkek sesi türü. Tenor sesli bir çalgı da varmış. Yine İngilizce'den Muzaffer saksofon çalıyordu. Deli Muharrem kornet ve büğlü çalıyor. Kuleli'de bando çalınınca, karşı kıyıdaki Amerikan Kız Kolejinden duyulurmuş nefesli sazların sesi... Bu bizim için çok önemli. Kolejli kızlara borularımızın sesini duyuruyoruz.

Her hafta bir nışana, bir düğüne gidermiş bizim okul bandosunun caz takımı. Bu işleri düzenleyen, örgütleyen hep Üsküdarlı Nedim. Sazları, yani çalgıları, Kuleli'nin pencerelerinden iple indirirlermiş. Elbet bütün bunlar müdürümüz Hamit Doğruer'in, o olağanüstü iyi adamın kulağına gidiyor. Nedîm-i Üsküdarî'yi çağırıp öğütler veriyor :

– Oğlum, burası asker okulu, artist okulu değil...

Bir daha yapmayacağına söz veriyor Nedim. Bu, kaçıncı söz?

Nedim okulun revirine yatıyor. Hasta olduğu için değil, caz takımı dizelgesini ve eğlence izlencesini yapmak için... Cazcıların, taşlamacıların, hokkabazların, illüzyonistlerin dizelgesi yastığının altında yakalanıyor.

Hamit Bey bikez daha uyarıyor :

– Bu son olsun Nedim Efendi!

Nedîm-i Üsküdarî, Üsküdar'da, Komik-i Şehir (çok ünlü komik) Dümbüllü İsmail Efendi'yle birlikte sahneye çıkmıştır. Nedîm-i Üsküdarî'nin eşeğe ters binmiş olarak sahnedeyken fotoğrafını çekiyorlar yada kendisi çektiriyor. Sonradan bu fotograf Hamit Bey'in eline geçiyor.

Istanbul Maltepe'sinde üzüm bağları vardı. Bağbozumu zamanı. Büyük bir eğlenceyle üzümler toplanacak. Çiftler, sevgililer bağları doldurmuş. Bağlara para ödenerek giriliyor, yiyebildiğince üzüm yiyorsun, ama toplayıp götürmek yok. Hevenk hevenk üzüm salkımları asılmış. Caz takımı durmadan çalıyor, dans edenler, oynayanlar... Nedîm-i Üsküdarî, hokkabaz kılığıyla orda. O güzel günden anı fotografları çekiliyor. Bu fotograflar ertesi gün kimi gazetelerde yayımlanıyor. Eyvaaah! "Sazları nerden aldınız?" diye sorulduğunda ne yanıt verecekler? "Şehremini'nde bir gençlik kulübü var, ordan aldık," deriz...

Bildiğimize göre bu olay, Nedîm-i Üsküdarî'nin Kuleli yaşamının sonu olmuş.

Bikaç yıl sonra "7 Gün" dergisinde Üsküdarlı Nedim'le yapılmış resimli bir röportaj okudum. Üsküdarlı Nedim, makiyajcı olmuştu ve röportajında makiyaj yaparak kılıklarını, biçimlerini değiştirdiği polislerin ve gümrükçülerin fotografları vardı.

Aradan yıllar geçti. Ben üsteğmen olarak Kars Müstahkem Mevkii Komutanlığı 1. Şubesi'nde müdür yardımcılarından biriyim.

Bigün Ordu Komutanlığından bir emir gelmiş. Kars Müstahkem Mevki Komutanı Tümgeneral Şahap Gürler de bu emri yerine getirmekle beni görevlendirmişti.

Emir şuydu. Kars'ın tam sınırındaki bir köyde bir casusluk olayı olmuş. O köyden bir köylü, Ruslar – o zamanki Sovyetler – hesabına casusluk yapmış. Casusluk biçimi çok ilginç. Köy, bir

koyağın (vadinin) içinde. Türkiye'yle Sovyetler arasında sınır çizgisi olan bu koyaktan her iki yana doğru yükselen sırtlar var.

Bu köyün en yoksul adamına, asıl casus olan kişi şöyle diyor : "Köyün arkasındakı sırtta tek odalı bir kulübe-ev yapacaksın. Evin bir ocağı, bir de bacası olacak. Ben sana ne zaman söylersem, sen o zaman ocağı yakacaksın ve bacadan duman çıkacak. İşte senin işin bu. Her ocağı yakışında sana 35 kuruş vereceğim. Haftada iki kez yakarsan 70 kuruş, on kez yakarsan 350 kuruş alacaksın benden. Ayrıca o evi yapmak için harcayacağın para da benden."

Köylü kulübeyi yapıyor. Kendisine buyrulan zamanlarda ocağı yakıp bacadan duman çıkartıyor. Kimileyin ocağı yakmadığı hafta, hatta haftalar oluyor; kimileyin de bir haftada ocağı on kez yaktığı oluyor.

Bizim köylü, casus değil de casusun taşeronu yada işçisi. Çünkü niçin ocağı yakıp bacadan duman çıkardığını ve bu dumanı çıkarınca karşıdaki sınır ötesine nasıl ve ne haberi verdiğini bilmiyor.

Benim ençok merak ettiğim şuydu : Bu sudan ucuz casusluk, niçin 30 yada 40 kuruş değil de 35 kuruştu? Maliyeti mi kurtarmıyordu? Belki de garip köylü çekişe çekişe pazarlık ederek fiyatı 30 kuruştan 35 kuruşa yükselterek herifi kazıkladığını düşünüp çok memnun olmuştur.

Ordu emrinde bu casusluk işini araştırıp bir yazanak sunmak üzere dört kişilik bir kurul görevlendirilmişti. Üçü Erzurum'dan, ordudan gelecekti. Biri de bendim, İstihkâm üsteğmeni Mehmet Nusret Nesin. Onlara Kars'tan katılacaktım. Kurulun başkanı bir piyade binbaşısıydı. Kurulda bir de yüzbaşı rütbesinde çok yaşlı bir tüfekçi vardı. O zamanlar orduda tüfekçi denilen bir sınıf vardı. Kurulun üçüncü üyesi sivildi. MİT'ten (Millî İstihbarat Teşkilatı'ndan) idi. O da Erzurum'dan gelecekti.

Benim bu işteki görevim, Ordu buyruğunda açık seçik belirtilmişti. Casusluğun yapıldığı yerin planını yapacaktım ve kulübede yakılan ocağın bacasından çıkan dumanın sınır ötesinden görülüp görülmeyeceğini yazanağımda bildirecektim.

Kurulun üç üyesi Erzurum'dan Kars'a gelmişti. Bir sabah erkenden beni Müstahkem Mevki karargâhında bir kızak içinde bekliyorlardı. Sivil olan MİT'çi benim için tam bir sürprizdi :

Nedîm-i Üsküdarî. Sarılıp öpüşmedik. Salt el sıkıştık. O mu bana soğuk durdu, ben mi ona soğuk davrandım, yoksa ikimiz de mi birbirimize uzaktık?

Kızakçıyla birlikte beş kişiydik. Kızakçının asker mi, yoksa kiralanmış herhangi biri mi olduğunu pek iyi anımsamıyorum. 1941 kışıydı, o amansız kış ve o amansız savaş yılları. Soğuğun eksi 38'e dek düştüğü günler olurdu. Kent içinde kar yüksekliği yarım metre, kent dışına çıkınca bir metreden iki metreye dek... Tekerlekli taşıtla yada at sırtında gitmenin olanağı yok. Kullanılabilecek tek taşıt kızak.

Kentten çıktık. Ne yana bakarsanız bakın, gözalabildiğine kör edici bir beyazlık. Salt yeryüzü değil, gökyüzü de bembeyaz. Hani yerçekimi olmasa, yerde mi gökte mi bulunduğumuzu bilemeyeceğiz. Kızağımız, daha önce geçmiş kızakların karda bıraktıkları izlerden gidiyor. Karın, tipinin bu izleri örttüğü yerlerde kızak yavaşlıyor. Kızakçı, kızağın bir şarampola düşüp kara saplanmasından korkuyor, ki bu, bizim için gerçekten felaket olurdu. Yol boyunca sağda solda kara saplanmış ve terkedilmiş kızaklar görüyoruz.

O sonsuz bembeyazlığın orasında burasında devinen kara noktalar belirdi. Binbaşı,

– Kurtlar! dedi.

Tüfekçi,

– Hayır, tilki bunlar! dedi.

Yolda daha bikaç kez bu canlı lekelere rasladık.

Kış, erken gün batıyor. Akşam olmadan, karanlık basmadan köye varmamız için hızlı, yollarda şarampola yuvarlanıp kara saplanmamamız için de yavaş gitmemiz gerekiyordu.

Bu özyaşamöykümü kronolojik olarak yazıyorum. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in bu üçüncü cildinde, liseyi bitirip Harp Okulu'na geçinceye dek olan yaşamı anlatacaktım. Ama bu yazımda Nedîm-i Üsküdarî bölümünün, daha önceki yazımda da Fatsalı Faik olayının sonunu anlatarak konuyu tamamlamak için tarih sırasını bozmuş oldum. Bundan sonra da, zorunlu olarak zaman zaman tarih sırası bozulacakmış gibi görünüyor.

Gelelim kızak yolculuğuna. Kars'tan çıkıp doğruca sözünü ettiğim köye mi gittik, yoksa arada başka bir köyde geceleyip ertesi gün mü o köye ulaştık, bunu anımsayamıyorum.

Casusun köyüne akşam karanlığı bastıktan sonra gelebilmiştik. Geleceğimiz önceden muhtara telefonla bildirilmişti sanırım. Edilmemiş olamaz, çünkü muhtar o akşam evinde bize ve köyden daha başka birilerine yemek vermişti. Köyde kar yüksekliği iki metre, kuytu yerlerde daha da çoktu. Bütün evler kar altındaydı.

Köye bir binbaşı, bir yüzbaşı, bir üsteğmen, bir de MİT görevlisi, yani devlet gelmişti. Bu gelenlerin köye bir yararları olamazdı, ama zararları olabilirdi. Zararlarının olmaması da köye bir yarar sayılabilirdi. Hele bu köyden bir casus da çıktığına ve devlet bu işi araştırmaya geldiğine göre, çok hesaplı konuşmalıydılar.

Not : Bu yazıyı burda kesiyorum. Saat (.....) olmuş. Yarın sabah 8,30'da prostat ameliyatına giriyorum. Hekimler, ameliyattan sonra bir gün yoğun bakımda tutacaklarını, sonra hastane odasında yatıracaklarını söylediler. Aslında prostat ameliyatı tehlikeli bir ameliyat değil. Ama hasta daha önce kalp, inme geçirmişse, üç kalp damarı değiştirilmiş ve şahdamarı ameliyatları geçirmişse, üstelik seksen yaşındaysa, prostat ameliyatı da tehlikeli oluyor. Dün ameliyat edeceklerdi. Ertelediler. Bir haftaya yakındır inceleme yapıyorlar.

Ameliyattan [sonra] sürdürebilirsem, özyaşamöykümü sürdüreceğim.

Çapa Hastanesi, Üroloji Bölümü
oda nr. (.....)
26 Temmuz 1994, saat 24
2 Ocak 1995

OPERETLER

Istanbul'da, Şehzadebaşı'nda bulunan Millet Tiyatrosu'yla Ferah Tiyatrosu'nu dışta tutarsak, tiyatro denilebilecek tek tiyatro vardı : sonradan adı Şehir Tiyatrosu olarak değiştirilen Tepebaşı'ndaki Darülbedayi. Türkçesi "Güzellikler Evi" demek. Yine Tepebaşı'nda Darülbedayi'nin az ilerisindeki salonu amfiteatr biçimindeki sinema ve gösteri salonu Istanbul Belediyesi'ne bağlı Komedi Tiyatrosu olmamıştı. Ses Tiyatrosu da açılmamıştı. Dış ülkelerden gelen yabancı tiyatroları ve biriki Fransız tiyatrosunu anımsıyorum bu arada. İstiklâl Caddesi'ndeki (....) Sineması'nda oyun sahnelerlerdi. Daha Davutpaşa Ortaokulu'ndayken müzik

öğretmenimiz Hulusi Bey'in verdiği konser çağrısıyla alışmıştım Darülbedayi'ye gitmeye. Operetlerin başladığı dönemdi. Darülbedayi'de ardarda operetler oynuyordu. En gözde oyunların bile ençok bir hafta sahnede kaldığı Darülbedayi'de yerli operetler bir ay, iki ay, daha da çok sahnede kalabiliyordu. Operetlerin metnini Ekrem Reşit Rey yazıyor, müziğini de kardeşi Cemal Reşit Rey yapıyordu. Istanbul Seyircisi demek Türkiye seyircisi demekti. Bu yerli operetler Türk seyircisi için büyük bir yenilikti. Bu operet modası üstüste bikaç mevsim sürdü.

Doğru mudur bilmiyorum, tiyatroya seyircinin ayağını alıştırmak için bu yerli operet önerisi Nâzım'dan gelmiş. Muhsin Ertuğrul da bu öneriyi benimsemiş.

Operetlerin şarkıları hemen Istanbullunun ağzına düşmüştü. Bu operetlerin en ünlüsü *Lüküs Hayat*'tı. Daha bikaç tane vardı ama adları aklımda kalmamış. Adı "Yalova Safası" gibi bişey olan ünlü bir operet daha vardı. Bunlardan yarınlara bir *Lüküs Hayat* kalmıştır, Türk operetlerinin klasiği sayılır. Operetlerin metin ve konuları genel olarak hafiftir, ancak bizim o ilk operetlerin metinleri – *Lüküs Hayat* da içinde – büsbütün hafiftir. Mantıksal hiçbir ölçüte dayanmayan havadan sudan şeylerdir. Ama ben bu oyunları çok severdim. Hafta tatili günleri, perşembe ve cumadan, cumartesi pazara dönüşmüştü. Cumartesi geceleri ben Darülbedayi'nin Paradi (Cennet) denilen yerinde olacaktım. Burası ucuzdu, ama numaralı değildi. Buyüzden tiyatro salonu açılıp zenginler vişneçürüğü koltuklarına ağır adımlarla giderken, biz yoksul tiyatroseverler, oyunu en iyi izleyebileceğimiz sandalyeyi kapmak için merdivenlerden yukarı fırlardık. Ben, bütün yaşamımca her zaman ve her yerde olduğu gibi, Paradi'den oyunun iyi seyredilebileceği bir yer kapamamışımdır. Oysa Paradi'ye açılan kapının en önünde hep ben olurdum. Karnım da kuzu gibi doymuştur. Şimdi (.....) Oteli'nin bulunduğu köşede bir pasta fırını vardı. Sıcacık taze taze ve kocaman pastalar, şimdikilerinin ikisi üçü kertesinde... Ben çukulatalı pastayı yeğlerdim. Çünkü hem pasta, hem çukulata yemiş olurdum. Kesin olarak iyice anımsamıyorum, bu kocaman pastalar ya beş ya on kuruştu. Ama daha pahalı değildi. Orası oturup pasta yenilecek bir pasta salonu değil, bir pasta fırınıydı. Fırının kocaman iki kara kapağını, biz müşteriler dışardan görürdük. Sahibi Bulgar'dı. İçeri girildiğinde, o daracık yerde ancak

ayakta pasta yenilebilirdi. Ben dışarda durur, Bulgar pastacının incecik kâğıda sardığı pastayı alırdım. Bir Kuleli, yani bir Askerî Lise öğrencisinin sokakta pasta yemesi ayıp sayıldığından, koca pastayı biriki lokmada yiyip yutmaya çalışırdım.

Bulgar pastacının bulunduğu sokaktan geçerken, fırından taze çıkmış pastaların yanık un ve şeker kokusuyla, süt, krema, vanilya ve çukulata kokularının karışımı bir koku duyulurdu. Ama fırının kapağı açılınca pasta kokuları daha yoğun duyulurdu. Söylentiye göre, Bulgar pastacının kullandığı yumurtalar Prenses adalarından Hayırsız adanın martı yumurtalarıydı. Onca deniz yolundan martı yumurtalarının toplatılıp getirilmesinin çok daha pahalıya çıkacağını düşünürdüm.

Bulgar pastacı, pastalarını salt fırın önünde satmak için değil, Istanbul'un biçok lüks pasta salonlarına göndermek için de yapardı. Belki ucuzluğu bundandı.

Pastamı yiyince doğru karşıdaki Darülbedayi'ye, parodiye çıkılacak merdivenin kapısına dikilirdim. Kesinlikle ilk beş arasında olurdum. Ama parodi merdiveninin kapısı açılıp da seyirciler hurra içeri dalınca, bitürlü açıkgözlük gösteremez, yine arkalarda kalırdım, yani oyunu en yanlardan seyrederdim. Her yıl bir Shakespeare'le açılırdı Darülbedayi, bu bir gelenekti. Parodiden biçok Shakespeare seyretmişimdir ve biçok operet... Bayılırdım o sudan operetlere. Daha iyisini görmediğim için daha iyisinin olamayacağını sanırdım. Sahnenin ışıklı renkleri, pırıltısı, parıltısı beni kendine, sahneye doğru çekerdi. Parodiden sahneye akacakmış gibi olurdum.

Parodideki oturduğum yerden, tepeden, yazar koltuğuna gelip oturmuş olan Musahipzade Celâl'i seyrederdim.

Hâzım'la Vasfi'nin dorukta olduğu günlerdi. Hâzım'la Vasfi operetin içinde tuluat yarışına çıkarlardı. Hangi operetti şimdi anımsamıyorum, bir operette, operetin yazarı Ekrem Reşit Rey yazar koltuğuna oturmuş, kahkahalar atarak kendi yazdığı oyunu seyrediyor, operetin müziğini bestelemiş olan Cemal Reşit Rey de orkestrayı yönetiyordu. Hâzım'la Vasfi sahnedeydi. Birdenbire Vasfi, oyunun yazarıyla müzisyenini gösterip,

– Ooh, maşallah... Biriniz yazın, biriniz şarkılarını yapın, biz de sahnede oynayalım... gibi bişeyler söylemiş, seyircileri kahkahadan kırıp geçirmişti. Şimdi düşünüyorum da, niçin güldüğümü-

zü anlayamıyorum. Gülmeye o denli hazırlıydık ki... Daha gişeden bileti alırken hazırlanıyorduk gülmeye.

Dram tiyatrosu denilen Tepebaşı'ndaki Darülbedayi'deki ve yakınındaki yine Belediye'nin Komedi Tiyatrosu'ndaki oyunlar benim için bir güzellikti. O yaşımda benim için güzellik paylaşılması gereken bişeydi. Düşkırıklıklarına uğraya uğraya, yalnız başıma da güzelliklerin tadına varabilecek olgunluğa erişmem için çok yıllar geçmesi gerekiyordu.

Darülbedayi'de seyrettiğim ve dinlediğim güzellikleri kiminle paylaşabilirdim?

OKULDAN EVE

Cumartesileri tatlı da verilen öğle yemeğinden sonra okulda izne gitme hazırlığı ve telaşı başlardı. Lisenin üç sınıfından oluşan iki bine yakın öğrenci Kuleli'nin orta bahçesinde yoklamaya hazır durumda beklerdik. Sınıf subaylarımız muayeneden geçirirlerdi. Bel kemerinin tokası, kaol[in]le parlatılmış... Ayakkabılarımızı boyamışız pırıl pırıl... Bir hafta yatak çarşafıyla döşek arasında bekâr ütüsüne yatırılmış pantalonların ütü çizgileri kılıç gibi keskin... Saç tıraşı... Tıraş makinesi iki mi üç mü numaraya getirilip saçlar dibinden kesilecek... İzin günü en büyük sorun saçlardı. Benimse hiç böyle bir sorunum olmamıştı. Sınıf subayı olan yüzbaşılar, öğrencilerin saçlarını inceden inceye muayene ederlerdi. Bir de lacivert dik yakanın içine konulan beyaz bez yada mendil.... Ceket yakasının içine bu bez konulunca, yakanın çevresinde beyaz bir çizgi görünürdü. Nedense arkadaşlar bu çizginin görünmesine pek meraklıydılar. Subaylarımız da bu beyaz çizgiye düşman...

Nizamiye kapısından çıkar, Çengelköy iskelesinden vapura doluşur, değişik yerlere giderdik. Ben, eski Galata Köprüsünün Eminönü'ye yakın, Sirkeci'deki Boğaziçi iskelesinde iner, Edirnekapı-Sirkeci ve Topkapı-Sirkeci tramvaylarının durağına yürürdüm. Onbeş-yirmi dakika, kimileyin biraz daha uzun bekledikten sonra gelen Topkapı-Sirkeci tramvayına binerdim. İki vagonlu tramvay her zaman tıklım tıklım, hatta tramvaylardan sokağa insan salkımları sarkacak biçimde dolu olurdu. Doğal olarak, taa Şehremini'nde ininceye dek tramvayda hep ayaktaydım. Şeh-

remini'nden evimizin bulunduğu Mevlanekapı'daki behçemize dek yürümek benim için bir işkenceydi. Şehremini'nden sonra yol denilecek yol yoktu. O yol denilecek yol olmayan yollar da, çamur, çirkef, batak içindeydi. O yoldan geçmekten nefret ederdim. O yol, o pislik, o bırakılmışlık, her bakımdan o çağdışılık... O yoldan sürekli geçmek zorunda olan insanlar, çamurlara dalmamak, çukurlara düşmemek için ara yerlere eğri büğrü taşlar koyarlardı. Bu taşlara basa basa, seke seke yürüyebilmek ayrı bir hüner isterdi. İri adamlar kendi boylarına göre atlama taşlarının arasını uzun tutarlardı. Çukurlara düşmemek, çamurlara batmamak için söylene söylene taşlara basa basa, bahçe içindeki iki küçük odalı gecekondu evimize gelirdim. Babam o gecekonduyu, dahaca gecekondu sözcüğü çıkmadan çok önceleri yapmıştı. Eve doğru yaklaştıkça yolun çamuru daha da artardı. Ne denli özen gösterirsem göstereyim, üstüm başım batardı. Yağışlı havalarda paçalarım çamurlanmadan eve geldiğim olmazdı. Onca özenerek boyadığım ayakkabılarım çamur içinde kalırdı, ütülü pantalonumun paçaları da...

Yazın bu yolların çamurlu olmayacağını düşünebilirsiniz. Evet, yazları o yollarda çamur olmaz ama, çamurlar yaz sıcağında kurur ve üzerine basınca puf diye patlayan incecik toz yığınlarına dönüşürdü. Bu tozlar, salt paçalara, pantalona değil, cekete dek sinerdi.

KOMŞULARIMIZ

Oturduğumuz evden, mahalleden, semtten öylesine nefret ediyordum ki, komşularla hiç ilgilenmiyordum. İlgileneyim ilgilenmeyeyim, yine de azçok tanıdığım komşularımız vardı. Bunlardan bende en derin iz bırakan, kadın mı erkek mi olduğu kesin olarak anlaşılamayan Şeker Ağabey yada Şeker Abla'ydı. Çarşaf giydiğine göre kadındı. Sesinin aşırı kalınlığına bakılırsa erkekti. Uzun boyluydu, bana çok uzun boylu görünürdü. Kara çarşaf peçelerinin altında, belinde kırmızı şayaktan kuşağı vardı. Kuşağının arasında bıçağı olduğu, hatta sırasında tabanca taşıdığı da söylenirdi. Ayağına ya yemeni giyer yada ayakkabısının ökçesine basardı. Kalın sesiyle bağıra bağıra konuşurdu.

İki atlı araba sahibi bir başka komşumuz vardı. Arabacılık yaparak geçimini sağlardı. İki katlı iyice eskimiş bir evde oturan bu adamın, sokaklardan ve çöplüklerden bulduğu ve işe yarar sandığı şeyleri topladığı ve evinin depo gibi kullandığı alt katının, topladığı demir parçaları, kullanılmış paslı çivilerle dolu olduğu söylenirdi. Evinin mahallenin neresinde olduğunu bilmezdim. Ama kızını tanırdım. Sanki kızının adı Aliye'ymiş gibi aklımda kalmış. Aliye'nin kulakları ağır işitirdi. Güzel kızdı, gerçekten güzeldi. O, bizim mahallede yaşayamayacak denli güzeldi... Yirmibeş-otuz yaşlarında görünüyordu. Elli-altmış yaşlarındaki Şeker Abla'nın çok yakınıydı, hatta birlikte yaşadıkları bile söylenirdi.

Benim için o mahalledekilerin en ilginci Tekel'de marangoz olarak çalışan bir genç adamdı. Yeni evliydi ve kundakta bir çocuğu vardı. Komşuların hiçbirinin evine gitmemişken, bir gece o işçinin evine konuk olarak babamla birlikte gitmiş ve çay içmiştik. Niçin bu adamı sevmiştim? Çünkü bu adam yaptığı işi seviyordu. Boş zamanlarında Tekel'in atölyesinde, tek katlı iki odalı kirada oturduğu evi için yaptığı vitrini övünerek bize gösteriyordu. Her marangozun böyle bir vitrin yapamayacağını söylüyordu. Sevdiği işiyle övünmek ona yakışıyordu ki, altmışbeş yıldanberi o işçiyi unutmamışım. Peki, bu vitrinin başka vitrinlerden ayrımı neydi? Vitrin camlarına yerleştirdiği ahşap çerçeveler incecikti. İşte ustalık burdaydı. İnce ve sağlam vitrin kasalarına camlar yerleştirilmişti. Bu iş gerçekten bir marangoz ustalığı ister mi? Bu, önemli değil. Önemli olan bir marangoz işçisinin yaptığı işten sevinç duyarak işiyle övünmesidir.

Bizim dört dönümlük bahçemizin karşısında, bizimkinden küçük bir bahçeyi işletmek için bir Arnavut bahçıvan kiralamıştı. O da, gecekondular bulgulanmamış zamandan kalma tek odalı gecekonduda kızıyla birlikte yaşardı. Kızı benden biriki yaş küçük olmalı. Okula gidiyordu. Onu okul kılığıyla görmem hoşuma gidiyordu. Arkadaşlarımın hemen hepsinin sevgilileri vardı. Bu kız da benim sevgilim olabilir miydi? Hayır, olamazdı. O denli bilgisizdi ki, kendini güzelleştirmesini bile bilemiyordu zavallı, üstelik hiç de çirkin bir kız değilken...

BİR AYIBIM

Babamın bu evinde, birbirinden geçilen iki oda vardı. Biri, tabanı tahta döşeli olan babamın yattığı oda, biri de tabanı basıla basıla sertleşmiş toprak olan Saadet'in yatak odası. Evde kaldığım cumartesi geceleri babamla aynı yatakta yatardık. Bu da benim hoşuma gitmezdi. Ama ne yapalım ki başka umarımız da yoktu. Bu daracık evimize çok yakın bir tanıdığımız gelirse, ya yere ayrı bir yatak serilir yada karyolanın karşısındaki uydurma kaydırma peyke üzerine bir yatak konurdu. Bu durum, benim için daha da can sıkıcıydı. Bütün bu nedenlerle kendi evimizde kalmak istemezdim. Ya hafta tatili günleri okulda bekâr öğrencilerle birlikte kalır ya gündüzleri genel kitaplıklarda kitap okur yada geceleri Darülbedayi'ye yada Komedi Tiyatrosu'na yada Naşit'in ve Dümbüllü İsmail'in oynadıkları Ferah ve Millet tiyatrolarına giderdim. Tiyatroya gittiğim geceler arkadaşım Hilmi Karababa'nın babasının dergâhı (tekkesi) olan Çemberlitaş'taki Karababa dergâhında kalırdım. Hilmi ve kardeşi Ahmet'le kardeş gibiydik. Annesi Hüsniye Hanım ve babası beni kendi çocukları gibi severlerdi. Benim, Hilmilerin evinde kalışımın nedeni, evimizin ev, yolumuzun yol olmayışıydı. Ama buyüzden babamı hiç suçlamadım. Olağanüstü çalışkan, becerikli bir adamdı. Elinden geleni yapıyordu.

Salt bikez babama karşı haksızlık ettiğimi anımsıyor ve her anımsadıkça da utanıyorum.

Liseye yeni geçmiştim. Babam haftada bir lira (100 kuruş) harçlık veriyordu bana. Bu bir lirayla o zamanki "Kadro" dergisini alıyor, Tepebaşı'ndaki Bulgar pasta fırınından pasta alıyor, tiyatro yada sinemaya gidiyordum. Bu haftalık bir lira artık bana yetmez olmuştu. Çünkü kumbaram vardı, para da biriktirmeye çalışıyordum, ama benim dışımda türlü nedenlerle hiçbir zaman para biriktirememiştim.

O zamanki düşünceme göre bana öyle geliyordu ki, bir çocuk okulda çok çalışıyorsa, üstüste sınıf birincisi oluyorsa, o çocuğun babasından çok para almaya hakkı vardır. Babamın bana haftada bir liradan çok verecek parası olduğuna inanıyordum. Bu düşüncemi bana yakışmayan sinirli bir biçimde belli ettim. Belki de babam buyüzden bana darılmış, ama darıldığını hiç belli etmemişti.

Şunu unutuyordum. Babam bana haftalık bir liranın dışında gereksinmem olduğunda istediğim kadar para verirdi. Bu, beş lira, daha da fazla olabilirdi. Ben bu fazladan parayı gereksinmem olduğu zamanlar rahatlıkla isteyebilirdim.

Liseye geçtiğimde babam haftalığımı ikibuçuk liraya çıkarmıştı.

Cumartesi geceleri Darülbedayi'ye gitmişsem, oyundan sonra geceleyin Mevlanekapı'daki evimize gitmeyi göze almıyorsam, Hilmi Karababaların evinde de kalmak istemiyorsam, vapurla Çengelköy'e gelir, Kuleli'ye dönerdim. Geceleyin o saatte okula dönmenin büyük zorluğu vardı. Çünkü okulun nizamiye kapısı geceleyin kapanırdı ve girecek başka kapı da yoktu.

TECRİTHANE

Tecrithane Osmanlıca bir sözcüktür. "Tecrit" ile "hane" gibi iki sözcükten oluşmuştur. Bilindiği üzere "hane" ev demek. "Tecrit" ise iki anlama gelir. Biri soyutlamak, biri de yalıtmak. Yapı işlerinde, soğuktan, yağmurdan koruyan "tecrit" maddeleri olan yalıtım gereçleri kullanılır. Toplumbilim, ruhbilim ve felsefede daha çok kullanılan soyutlamaksa, herhangi bir şeyi özdeksel (maddî) öğelerinden ayırmak demektir.

Kuleli'de bir tecrithane vardı. Adını duyuyordum ama yerini bilmiyordum. Çengelköy Askerî Ortaokulu'ndayken tecrithane yoktu.

Okulun disiplinini, kurallarını bozan öğrencileri yönetim tecrithaneye kapatırdı. Tecrithaneye sıksık kapatılanlar alaya çıkmaya, okuldan kovulmaya aday olanlardı. Bu anlamda tecrithane, öğrencilerden kuraldışı haylazları ayırma evi anlamına geliyordu.

Darülbedayi dönüşü Çengelköy vapurunda sınıf subaylarından bir yüzbaşıyla karşılaşma tehlikesi de vardı. Kimi sınıf subayıyla vapurda kovalamaca oynamak gerekirdi. Kimi sınıf subayıysa böyle bir hafifliğe kalkışmazdı. Ama onlar da kaçak öğrencileri okula girerken yakalardı.

Bir cumartesi gecesi Darülbedayi'den geliyorum. Bir operet seyretmişim, keyfim yerinde. Gerçekten keyfim yerinde mi? Hayır! Seyrettiğim o güzelliği biriyle, bir arkadaşımla paylaşmak is-

tiyorum. Paylaşmadığım güzellik içimde güdük kalıyor. Paylaşacağım insan sevdiğim bir arkadaşım olmalı. Salt arkadaş olarak sevmek de yetmez. O arkadaşım da tiyatroyu, müziği sevmeli. Sevdiğim arkadaşlarım çok. Ama müziği, tiyatroyu seven hangisi?

Vapurdan Çengelköy iskelesinde inip, her zamanki gibi yürüyerek Kuleli'ye geliyorum. Yapıldığı zamanın kışla mimarlığına göre nizamiye kapısına iki yandan eğimli bir yolla çıkılır. Nizamiye kapısının iki yanındaki pencerelerden birinin parmaklık demirlerinin aralarını açıp genişletmişler. İşte burdan, aralanmış parmaklık demirlerinden okula gireceğim. Bu, benim okula ilk kaçak girişim olacak. Benim gibi, kimler olduklarını anımsamadığım bikaç öğrenci daha var. Pencerenin önünde toplanmışız, pencere demirlerine tırmanmak için telesiyoruz. Her zamanki gibi yine sonlara kalmışım. Arkamda biriki çocuk var. Tırmanıyorum pencere demirlerine. Arası açılmış iki demir çubuk arasından gövdemi içeri atmışım, arkamdan biri bacaklarımdan dışarı çekiyor. Bir arkadaş şaka yapıyor olacak. Bu ne biçim şaka yahu! Ben kendimi içeri atmaya çalışıyorum, o bacaklarıma yapışmış, beni dışarı çıkarmaya çalışıyor. O gece, nöbetçi subayı da Yüzbaşı Mekanizma Kâmil.

Başım yapının içinde, bacaklarımdan çekip duran arkadaşa bağırıyorum :

– Dur ulan, çekme! Şimdi Mekanizma Kâmil görecek!

Pencerenin dışından ayak patırtıları geldi. Ordaki çocukların kaçıştığı anlaşılıyordu. Mekanizma Kâmil gelmiş olacaktı.

Kendimi pencerenin demir parmaklıklarından içeri attım. Karşımda o geceki nöbetçi subayını buldum. Arkamdan bacaklarımdan çeken Mekanizma Kâmil değil, okulumuzun yönetmeni (müdürü), dünya güzeli, dünyalar iyisi Kurmay Albay Topal Hamit'miş. İyi ki arkamdan bacaklarımı çekeni tekmelemeye kalkmamışım.

Nöbetçi subayı beni doğru tecrithaneye götürdü. Benden önce pencere parmaklık demirinden girenlerin, benden sonrakilerin ne olduğunu bilmiyorum. Tecrithane, yatakhanelerin bulunduğu üst katta ayrı bir geniş odaydı. Karyola yoktu. Yataklar yere seriliydi. Ben de yere serili yataklardan birine uzandım. Nöbetçi subayıyla birlikte tecrithaneye gittiğimizde odada bir kaçışma gürültüsü ol-

du. İçeri girdiğimizde herkes yataklarındaydı. Nöbetçi subayı beni bırakıp gidince yataktakiler kalktılar. Daha önce zar atarak kumar oynuyorlarmış, yine kumarı sürdürdüler.

Tecrithanedekileri hiç beğenmemiştim. Öğrenciydiler ama, davranışları, konuşma biçimleri hiç de öğrenciye benzemiyordu. Öğrenciden daha çok, Tahtakale'den, Tamburacı Han'dan tanıştığım, çağanoz gibi yampiri yampiri yürüyen, ayaklarındaki yemenilerin topuklarına basan, pantalon arka ceplerinde pirinç muşta yada onun işini görmek üzere pirinç çekecek bulunan, makine dedikleri tabancaları kuşak arasında, bıçakları da çorap koncunda duran o afili insanlara benziyorlardı. Bunların onlardan bir ayrımı, kulaklarından birinin arkasında bir fesleğen demeti yada karanfil, öbür kulaklarının arkasında da bir cıgara bulunmayışıydı.

Benim ne işim vardı bunların arasında? Nasıl olsa o cumartesi gecesi izinliydim, ne diye tiyatrodan sonra, bata çıka çamurlu sokaklardan, yampiri eciş bücüş yollardan geçerek Mevlanekapı'daki evime gitmemiştim de, geceyarısından sonra okula dönmüştüm sanki?

Biliyordum, beni buyüzden okuldan kovmazlardı. Suçum o denli büyük değildi. Ama kesinlikle biliyordum ki bu olayın acısını bigün nasıl olsa çekecektim. Nitekim, liseyi bitirdiğimde bu ve daha buna benzer başka davranışlarım yüzünden düşkırıklığına uğradım.

O geceyi tecrithanede nasıl geçirdiğimi anımsamıyorum. Sanırım ki, korkulu rüyalar görmüşümdür. Sabahleyin uyandığımızda, ordakiler arasında, anlamadığım nedenden bir saygınlık kazandığımı sezinledim. Ne olmuştu, ne yapmıştım da saygınlık kazanmıştım? Geceyarısından çok sonraları tecrithanenin kapısı açılıyor, yönetmenimiz Hamit Bey içeri giriyor. Ben uyumaktayım. Üstüm açılmış. Üstümü örtüyor ve çıkıp gidiyor. Ertesi gün, ordakiler arasında saygınlık kazanmamın nedeni işte buydu. Tecrithanede ya iki ya üç gece kaldım. Orda kaldığım her gece Hamit Bey'in geceyarısından çok sonraları gelip benim üstümü örttüğünü ordakilerden öğrenmiştim. Oysa ben, iki bine yakın öğrenci arasında Hamit Bey'in beni tanıdığını bile sanmıyordum. Onunla karşı karşıya hiç konuşmamıştım. Ama onun salt beni değil, bütün çocukları, hele en çalışkanları, en zekileri, en yaramazları ve bütün

"en"leri çok iyi tanıyıp bildiğini sonraları[43] (Ne tuhaf, şimdi seksen yaşımdayım, Nesin Vakfı'nda kendi yerimdeyim. Saat 23,25. Ve şimdi Hamit Bey'i anımsayarak, düşünerek ağlıyorum.)

Tecrithanedekiler içinden salt birini hiç unutmadım. O unutulmayacak bir çocuktu. Adı, Ali Suzan. Yakın akrabaları arasında, Ulusal Kurtuluş Savaşı kahramanlarından bikaç paşa vardı. "İyi aile terbiyesi almış" denilip durulur ya, işte bu Ali Suzan gerçekten iyi aile terbiyesi almış bir çocuktu. Benden biriki yaş büyük olmalıydı. Çok yakışıklıydı. General akrabaları bile onu okuldan kovulmaktan kurtaramayacaktı. Bu iyi aile terbiyesiyle yetişmiş yiğit delikanlı eroin alışkanıydı ve bu alışkanlıktan kurtulamıyordu.

Tecrithanede gece gündüz cevizle ve zarla kumar oynanırdı. Cevizle nasıl kumar oynandığını unuttum. Sanırım şöyle bişeydi : Cevizler ya yere ya çivilerin başına yanyana dizilir. Belli bir uzaklıktan, mandagözü denilen beyaz metal 25 kuruşlar çiviler üstündeki cevizlere atılırdı.

Yine öyle sanıyorum ki, bu cevizle oynanan kumar, tecrithaneye özgü bir kumardı. Çünkü daha sonraları, ne cezaevlerinde, ne kumarhanelerde cevizle oynanan kumar gördüm. Tecrithaneye hertürlü kumar gereci sokmak yasaktı. Ceviz, kumar gereci sayılmadığından, o günlerde mevsimi de olacak, kolayca tecrithaneye sokulabiliyordu.

Bir kumar aracı da zardı. Zarın sokulması da yasaktı. Buyüzden tecrithanede sabundan zar yapıyorlardı.

Ali Suzan ne zaman zar atsa kazanırdı. Ne şans! Param ne kadardı bilmiyorum ama birara ben de kumar oynamak istemiştim. Ali Suzan engel olmuş, sonra da bana barbutta hep kazanmasının gizini açıklamıştı. Kendisi için sabundan özel bir zar yapmıştı. O özel zarın üstünde iki tane şeş (altı) vardı. Zarları avcuna alıp sallarken, zarlardan birini elçabukluğuyla özel zarıyla değiştiriyordu.

Tecrithanede görüştükten sonra Ali Suzan'ı bir daha okulda görmedim. Eroinman olduğu için alaya çıkarılmış olamaz. Yıllar sonra Ali Suzan'ı (.....) sokağında gördüm. Beni ya gerçekten tanımadı yada tanımak istemedi. Genelevlerden 1 numarada so-

[43] Tümce bitmemiş. – Ali Nesin

kağın en güzel kadınları bulunurdu. Bu en güzel kadınların en güzeli, asıl adını hiçbir zaman bilmediğim Nedret adlı kadındı. Sen onu nerden tanıyorsun, diyeceksiniz. Ben onu, adının Birsen olduğu, bir emekli binbaşının kızı olduğu zamanlardan OVA BAR'dan tanıyordum. Ben de o zamanlar yirmiüçünde bir teğmendim. Birsen'liğini tanıdığım Nedret'le hiçbir ilişkim olmadı. O da iflah olunmaz bir eroinman olarak ölmüş.

Ali Suzan'ı (.....) sokağında gördüğümde iyice çökmüştü, tam o sokağın adamı olmuştu. Ama bembeyaz gömleğinden, boyunbağının biçiminden ve renklerinden, davranışlarının hâlâ korunmuş inceliğinden, o iyi aile terbiyesinin bir yerlerinde saklı kaldığını anladım, hatta o sokakta bile...

HİTLER

Almanya'da beden eğitimi almış dört subay, yıl 1933... Dahaca Almanya resmen Nazi değil, ama Hitler'in adı bizim gazetelerde bile duyulmaya başlanmış. Bigün gazetelerimizden birinde Hitler'le yapılmış bir röportaj okumuştum. Röportajı Alman gazeteci yapmış, sonradan Türkçeye çevrilmiş olmalı. Hitler adını ben ilk bu röportajdan duymuş oldum. Gazeteyi okulda okumuş olamam, yada okulda okumuşsam hafta tatilinde subayların bulunmadığı bir günde okumuş olmalıyım. Çünkü okulda, ders kitaplarının, yardımcı ders kitaplarının, bir de kimi öğretmenlerin yazıp bize sattıkları ve parası aylıklarımızdan kesilen kitaplardan başka kitap, hele roman okumak yasak.

Hitler'in röportajında fotograflar da var. Dahaca iktidara gelmemiş, ama iktidar yolunda... Benim dünyadan haberim olmadığı zaman.

Röportajda Hitler dünyanın en çalışkan, ençok kitap okuyan insanı olarak tanıtılıyor. Bayılıyorum adama. Çünkü ben çalışkanlara, hele çok kitap okuyanlara hayranım. Hâlâ da öyleyim. O zamana dek çok kitap okuyan insan olarak Prof. Hilmi Ziya'yı biliyordum. Nerden mi duymuştum? Tıp Fakültesi'nde PSN öğrencisi olan Naim ağabeyimden. Hilmi Ziya Ülken'in kitaplarını o tarihten dört yıl sonra ancak Harp Okulu öğrencisiyken okuyacaktım. Ne çok, ne çok bilen bir insandı. Bir insan bunca çok şeyi

nasıl bilebilirdi?

Demek Hitler daha da çalışkanmış! Çalışma odasında çekilmiş bir fotografı vardı. Büyük ve bomboş bir çalışma odası, odası değil salonu, salonun dibindeki kocaman masada bir adam oturmuş, kitap okuyor. Duvarlar ahşap (lambiri). Kitap rafı ve kitap hiç yok. Masasının arkasında kocaman bir tablo, kendi resmi. Hitler dağınıklığı sevmezmiş, darmadağınıklığı hiç...

FUTBOLCULUĞUM

İşte o dört beden eğitimi öğretmeni, bu büyük ve dünyanın en çalışkan adamının ülkesinden geliyorlar. Bunlardan biri yüzbaşı Hüsamettin Bey Kuleli'ye beden eğitimi öğretmeni oldu. Biri Maltepe Askerî Lisesi'ne, biri Deniz Askerî Lisesi'ne, biri de Assubay Okulu'na.

Yüzbaşı Hüsamettin Bey en yaşlıcaları ve en göbeklisi görünürdü. Ama voleybol oynarken göbek kaslarının nasıl sertleşmiş olduğunu görürdük.

Bu dört öğretmen dört askerî okula Almanya'nın havasını, beden eğitimine canlılık getirdi. Askerî ortaokuldaki beden eğitimi öğretmenimiz, sınıf arkadaşları general olmuş yüzbaşı Zıpır Nazmi unutulmaz bir hocaydı. Ama lisede, Hüsamettin Bey atanana dek beden eğitimi öğretmeninin kim olduğunu anımsamıyorum bile.

Yüzbaşı Hüsamettin alanında çok tutkulu bir insandı. Kuleli'nin her spor dalında birinci olmasını isterdi. Bundan doğal bir istek olabilir mi? Ama öğrenciler, bu tutkusu yüzünden, ona Egoist yani bencil lakabını takmışlardı.

Hüsamettin Bey öğretmen olmadan önce de biz beden eğitimi, spor yapıyorduk ama bunlar düzensiz, düzencesiz yapılıyordu. Örneğin ben sporcu bir gençtim. Ama yapacağım sporun yolunu yöntemini bilmiyordum. Futbolu hiç beceremiyordum. O denli beceriksizdim ki, arkadaşlar beni tekaütler (emekliler) takımına sokarlardı. Emeklilerin maçı, ciddi futbol maçlarından daha çok ilgi ve seyirci toplardı. Çünkü alaylı, şakalı bir maç olurdu. Maç sonunda, emekliler takımının kaptanına, yani takımın en beceriksizi olarak bana, seyirci arkadaşlar deve dikenlerinden bir demet

armağan ederlerdi. Oysa ben iyi futbol oynamayı çok isterdim, bunun için çok da çaba harcardım. Ama ne yapsam başaramazdım. Buyüzden kendikendime kızardım niçin futbolu başaramıyorum diye.

Yıllar sonra gazetecilik yaşamımızda Çetin Altan bana şöyle bir soru sormuştu :

– Her insan yatınca uyumadan önce bitakım hayaller kurar, dalgasını geçer. Senin böyle zamanlarda kurduğun düşlerin varsa nedir?

Hiç düşünmeden yanıtlamıştım :

– Futbol oynar ve karşı kaleyi gole boğarım.

Gerçekten de öyleydi. Bir zamanlar İlhan Selçuk günlük bir spor gazetesi çıkarıyordu, 1957 yılında olacak. Benden bir spor romanı dizisi yazmamı istedi. O zaman gazetenin tirajını artıran *Gol Kıralı Sait Hopsait*'i yazmıştım. Romanın kahramanı olarak çok yerde futboldaki beceriksizliğimin verdiği aşağılık duygusunu anlatmışımdır.

Uyumadan önceki o yarı uykulu zamanlarda bu futbol hastalığı bende yıllarca sürmüş ve zamanla kendiliğinden bitmiştir.

GÜREŞ TAKIMINA SEÇİLİŞİM

Futboldaki bu başarısızlığıma karşılık âletli jimnastik ve vücut hareketleri alanında çok başarılıydım. Çok iyi barfiks, paralel, halka, halat, lobut hareketleri yapardım. Öne doğru iki kez, arkaya doğru da bir kez perende atabilirdim. Altı, sekiz katlı insan vücudundan piramidin en üstüne ben çıkardım. Özellikle barfikste çok ustaydım. Hem önden, hem arkadan barfikste yere paralel durabilirdim.

Otuz yaşıma dek bu böyle sürdü. Elli yaşımdayken Bulgaristan kıyısında bir yazlığa gitmiştik. Plajda jimnastik aygıtları vardı. Biri on, biri onbir yaşındaki oğullarıma, babalarının nasıl sporcu olduğunu göstermek istedim. Barfikse sıçradım. Kendimi yukarı çekmek istedim. A-ah! Kollarım beni taşımıyor. Oysa eskiden en az yirmi-otuz kez rahatlıkla çekerdim.

Hüsamettin Bey beden eğitimi öğretmeni olur olmaz, spor dalları çalışmaları da başladı. Bizim iki kısım İngilizceler (13 ve 14.

sımlar) okulun her alanında etkin olduğumuz gibi spor alanında da etkin olduk. Okulun bandosunda ençok İngilizce'den, futbol takımında ençok İngilizce'den, en çalışkanlar, en yaramazlar, bütün "en"ler İngilizce'den...

Okulda güreş takımı kurulacak. Güreş takımının çoğu yine İngilizce'den. Bizden önceki sınıftan Süreyya adında bir güreşçinin şampiyonlukları bile vardı. Bizim İngilizce kısmından Nihat, Muslih, Aziz, daha bikaç kişi... O zaman grekoromende bir de 56 kilo var. (Şimdi 57 kilo.) 56 kiloda kimseyi bulamıyorlar. Arkadaşlar 56 kiloda güreşmem için çok üstelediler. Aslında ben de hevesliyim. Önce okulda her kilo için bir seçme güreşi yapılacak. Kazananlar okul takımına girecek. İyi ama ben hiç oyun bilmiyorum. Öte yandan gücüme çok güveniyorum. Ufak tefeğim. Boy 1,57. Kilom 57-58.

Seçme için oyun gerekmez, gücünü göstermek yetermiş. Benim kilomda on aday var. Hepsi de Fransızca, Almanca kısımlarından, İngilizce'den benden başkası yok. Ben oyun bil- ya öteki adaylar biliyorsa...[44] Elbette biliyorlar. Okula girmeden önce de Yenikapı Güreş Kulübünde güreşçilik yapmış olan ve bizim takımın güreşçisi Gambot Muzaffer'e gittim.

– Bana bikaç oyun öğret Muzaffer!

Benim, bunu Muzaffer'den istemeye hakkım var. Çünkü sınavlar yaklaştığında geometri, matematik, fizik öğretmem için bana yalvar yakar olan odur.

Gambot, bana oyun öğretecek ama zaman yok.

– Yarın seçmeler yapılacak! diyor.

Seçme güreşleri başlıyor. Benim bildiğim tek şey, grekoromen güreşte belden aşağı tutmak yok, ayak oyunları yok ve doğal olarak can yakıcı edimler yok...

Sinema salonuna minderler kurulmuş. Ben çıkıyorum minderе. İlk mindere çıkışım. Hiç coşkulu değilim, çok dinginim. Kilomdaki on aday ikişer ikişer güreşiyoruz. Salondaki çocuklar,

– Haydi kıllı! Yaşa kıllı! diye bağırıyorlar.

Sonunda,

– Tamam, diyorlar, sen takıma alındın!

[44] Yeni sayfaya geçen Aziz Nesin "bil"in sonunu getirmemiş. – Ali Nesin

İLK AŞK

Tiyatro güzelliğini benimle paylaşacak arkadaşımı sonunda bulmuştum. Nihat Aytek... Benim gibi tiyatro delisi değildi ama güzel sanatların her dalına ilgi duyduktan başka bana göre önemli bir üstünlüğü de vardı : Kulağı müziğe çok yatkındı. Bir operette ilk işittiği ve sevdiği ezgiyi oyundan çıkar çıkmaz hemen yineleyebilir ve bu ezgiyi zaman zaman sözleriyle söyleyebilirdi. Benim böyle bir yeteneğim hiç mi hiç yoktu. Her akşam yoklamasından sonra ortabahçede bando eşliğinde hep birlikte ve bir ağızdan söylediğimiz İstiklâl Marşı'nı bile tek başıma doğru düzgün söyleyemezdim. Bu, ilgisizliğimden mi, sesimin çirkinliğinden mi böyleydi, bilmiyorum. Oysa güzel bir sesten bir şarkı, bir ezgi dinlemeyi çok seviyordum. Bu kulak duyarsızlığı bende yaşam boyu sürdü. Konuşurken sesimin güzel olduğu hep söylenmiştir ama arkadaşlarımla birlikte Onuncu Yıl Marşı, Harp Okulu Marşı gibi sıksık söylediğimiz marşları bile söylerken onların seslerini bozduğum için benim katılmamı istemezlerdi. Bu hep böyle sürmüştür. Yıllar sonra, askerlikten ayrılıp gazeteciliğe başlayıp cezaevlerine sokulduğum zamanlarda da siyasî koğuştaki arkadaşlarım, onların da sesini bozduğum için, topluca söylenen devrimci marşlara katılmamı istemezlerdi. Ben şaka olsun diye üsteleyince, onlar da gülmek için beni Sultanahmet tutukevindeki siyasî bölümün ayrı bir odasına kapamaya kalkışırlardı. Bu durumum bile, başgardiyanın, devrimci marşlar söylediğim gerekçesiyle beni Istanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesine vermesine engel olmamıştı. Başkan, örnek hukukçu Nefî Demirlioğlu'ydu. Aklanmıştım.

Nihat Aytek anlaştığım en iyi arkadaşlarımdan biriydi. Lisede, 10. sınıftan Harp Okulu'na geçene dek hep aynı sırayı paylaşmıştık. İkimiz de okulun güreş takımındaydık. O 61 kiloda, ben 56 kiloda güreşiyorduk.

Nihat Aytek'i bizim Darülbedayi'ye götürürdüm. Bir gece, Paradi'den bir operet seyretmiştik. Benim daha önce seyrettiğim bir operetti. Nihat çok sevmiş ve tiyatroya alışmıştı. Operetleri daha çok severdi. Ayda biriki kez Nihat'la tiyatroya gitmeye başlamıştık. Başka arkadaşlarımı da tiyatroya götürdüğüm olurdu. Ama tiyatroya en yakın bulduğum Nihat'tı. Bir operet seyretmişsek, o operetteki şarkıları Nihat tiyatrodan çıkar çıkmaz hemen

ıslıkla çalardı. Benim hiç yapamayacağım bişey. Yalnız ıslıkla değil, şarkıları sözleriyle de söylerdi. Onun bu yeteneğine hayrandım. Müziği oldumolası ne çok seviyor, ama müzikte ne denli yeteneksizdim.

Bigün Nihat, "küçük bir akordeonumuz olsa ne iyi olur," dedi. Gerçekten de ne iyi olurdu. Ama olamazdı ki... Akordeon alacak parayı nerden bulacağız? Nihat, bir emekli albayın oğlu. Üç kardeşler. En büyükleri olan abla Amerikan Koleji'ne gidiyor. Bebek'te üç katlı bir ahşap evde kirada oturuyorlar.

Operetlere gittikçe, akordeon tutkumuz da arttı.

Nihat'ın bir ağız mızıkası vardı, küçük bir armonika. Onunla, operetlerde duyup öğrendiği ezgileri çok güzel çalıyordu. Onun akordeon sahibi olmak, müziğe bu yakınlığı dolayısıyla hakkıydı da, bu müzik yeteneksizliğiyle bana ne oluyordu?

Nihat, akordeonunun nerden, nasıl alınacağını sorup öğrendi. Elbet, Beyoğlu'nda Yüksek Kaldırım'da müzik mağazalarında olağanüstü güzel, görkemli akordeonlar var, ama onların fiyatları bizim evden de pahalı... Nihat öğrenmiş. Bitpazarı'nda (Bat pazarı, bayat pazarı) çok ucuza, kullanılmış, küçük akordeonlar varmış.

Bir hafta başı okula döndüğümüzde Nihat Bitpazarı'na gidip alabileceğimiz akordeonları görmüş. Çerkeslerin, Çerkes köylülerin, düğünlerinde dans ederken çaldıkları eski ve küçük akordeonlar... Çok sıkı pazarlık edersek 6-7 liraya bile alabilirmişiz. Babam bana verir bu parayı, hatta daha çoğunu bile... Olağanüstü durumlarda giderlerimi karşılamam için gereken parayı haftalığıma ek olarak verirdi babam, hiçbir zaman istediğim parayı vermezlik etmedi, ama ben de ne için ve nice isteyeceğimi bilirdim.

Nihat'la sözleştik. O cumartesi öğleden sonra, okuldan birlikte çıkacağız. Sirkeci'den Sirkeci-Topkapı tramvayına bineceğiz. Tramvay Beyazıt'a gelince o inecek, Istanbul Üniversitesi'nin arka bahçesinde beni bekleyecek. Ben, yolumu sürdürüp Şehremini'nde ineceğim. O çamurlu yollardan, pazar yeri alanından geçip Mevlanekapı'da surlar içindeki evimize geleceğim. Akordeon satın almak için babamdan 7 lira alıp döneceğim. Beyazıt'ta Üniversite bahçesinde beni bekleyen Nihat'la buluşup Bitpazarı'na gideceğiz ve sıkı pazarlıkla bir akordeon satın alacağız. Sonra? Sonra, dünyalar bizim olacak.

Bu tasarladıklarım tıpkıtıpkısına oldu. Babamdan hem haftalığımı hem de akordeon için 7 lira aldım. Babam akordeon üstünde durmadı bile. Niçin olursa olsun bu paranın gerekli olduğunu anladı. O zaman için 7 lira az para sayılmazdı. Kâtip sınıfından subayların oğullarından arkadaşlarım vardı. Onlara babaları aylık olarak 5 lira gönderirdi.

Babam,

– Otur, yemek ye oğlum... dedi.

Hayır, hemen gidecektim. Nihat üniversite bahçesinde beni bekliyordu. Yemek mi? Bir kesekâğıdı dolusu kabuklu taze ceviz, büyük bir kesekâğıdına da ağaçlardan topladığım lop incirleri doldurdum. Yanına bikaç dilim de ekmek koyup bunları paket yaptım. Üniversitenin bahçesine gidince bunları Nihat'la yiyecektik.

Peki ama, babamdan para almak için, niçin Nihat'la birlikte bizim eve gitmemiştik de, onu Beyazıt'ta bırakmıştım? Bunu bugün bile tam olarak bilemiyorum ama bir yorum yapabiliyorum. Sanıyorum ki yoksulluğumuzdan, hiçbir duvarı şakulünde ve gönyesinde olmayan gecekondu evimizden, eşyasızlığından, o sokakların çamurlarından, çukurlarından utanıyordum. Bu utancımı arkadaşlarıma göstermek istemiyordum. Evimi bilen arkadaşlarım da vardı, ama onların evimi bilmeleri zorunluydu ve onlar öyle azdı ki... Hepsinin, hepsinin, en yoksulunun evi bile benim evimden daha güzeldi. Nihat'ı Beyazıt'ta bırakıp evime getirmeyişimin nedeni sanırım ki buydu.

Evden çıktım. Nedenini şimdi bilemiyorum, Şehremini tramvay durağına değil de, nedense Çapa tramvay durağına geldim. Neden her zamanki gibi Şehremini durağına gelmedim de Çapa durağına geldim? Bilmiyorum. Bu nedeni şimdi, seksen yaşımdayken bulmaya çalışıyorum. Evden, Şehremini'ne giden yol daha kısayken ben o gün niçin evden Çapa durağına gelmiştim? Belki Çapa yolu daha az çamurluydu da ondan... Elimde incirle ceviz paketi, durakta tramvay bekliyorum. Ön solumda bir kız var, belki onbeş yaşında. Yanında, kendisinden bikaç yaş küçük görünen bir kız var, kızkardeşi olabilir. İkisinin de ayaklarında şoson var. (O zamanlar bu şoson sözcüğü çok kullanılırdı. Anlamını öğrenmem için sözlüğe bakmam gerekir. Şimdilerde, çoktanberi kullanılmaz

oldu.)[45] İki kızın da yün örme lacivert eldivenleri, ellerinde de çantaları var. Abla olandan gözümü ayıramıyorum. Kız çok mu güzeldi? Bana çok güzel değil, en güzel geliyor. Bundan güzel olamaz bir kız, dünya güzeli. Başkalarının aynı düşüncede olmayacağını da biliyorum. Özellikle bu konuda başkalarının düşüncelerinden bana ne? Başında sola eğik beresi var, lacivert renkli. Berenin önünde birbirine geçmiş KKL harfleri var. Bu harflerin ne anlama geldiğini bilmiyorum. Bir okulun arması olabileceğini kestiriyorum, ama hangi okul? Hangi okul olduğunu o akşam, o gece okula dönünce öğrenecektim. Benden başka, Kuleli'de her öğrenci KKL simgesinin anlamını bilirmiş... Kuleli'nin yanında, bir Boğaz iskelesi ötesindeki Kandilli Kız Lisesi... Benim o tarakta hiç bezim olmamıştı ki bileyim. Akşamları, son dersten sonra, yemek saatine dek olan zamanda, okulun atlet takımı deniz kıyısındaki yolda koşuya çıkarlardı. Bu koşunun yönünün niçin hep Kandilli'ye doğru olduğunu o zaman anlamıştım.

Gözümü bereli kızdan ayıramıyordum. Ama kendisini gözetlediğimi ayrımsamasını da istemiyordum. Öyle de utangaçtım ki... Tramvay geldi. Bindik. Çok dolu değildi tramvay. Özellikle yakınlarında oturmadım ki onları izlediğim belli olmasın. Yana yatırılmış lacivert beresinden açık kahverengi saçları taşmış. Saçlarından bir perçem alnına düşmüş yada özellikle düşürülmüş.

Eldivenini çıkardı. Tırnaklarındaki saydam ojeyi seçebiliyorum. Özellikle saydam oje kullanması çok hoşuma gidiyor. Gümüş halkalı incecik bir yüzüğü var, küçücük mavi taşlı. Küpeleri de mavi ve küçük ve sallantılı değil, kulakmemelerine yapışık. Tramvay kalabalıklaşıyor. Onu görmem zorlaşıyor. Ya ben görmeden bir yerde inerse... Kalabalığın arasından onu gözetlemeyi sürdürüyorum. Beyazıt durağına geldik. İki kardeş inmiyor. Ben de inmiyorum. İnmiyor değil, inemiyorum. Sultanahmet'e doğru gidiyoruz. Nihat da üniversite bahçesinde bekliyor. Beklesin! Yaptığım ayıp, biliyorum, ama başka türlü yapamam ki, elimde değil...

Tramvay Sirkeci'ye geliyor. Burası son duraktır. Son yolcular da iniyor. Son yolcuların sonuncusu olarak ben de iniyorum. Yü-

[45] Şoson, Fransızcada terlik anlamına gelen "chausson"un okunuşunun Türkçe yazılışıdır. – Ali Nesin

rüyoruz. Onlar, o iki kız kardeş önde, ben arkalarında... Benden haberleri yok. Haberleri olmasın. Kendilerini izlediğimi bilmesinler. Eski Galata Köprüsü'ne geliyoruz. Köprü'nün Sirkeci başından Boğaziçi vapurları kalkar. Biniyoruz vapura. Nereye gittiğimizi, nerede ineceğimizi bilmiyorum. Bildiğim bişey var. Kendilerini izlediğimi bu iki kız, özellikle abla öğrenmemelidir.

Karşılıklı iskelelere uğrayarak Boğaz'dan yukarı, Karadeniz'e doğru gidiyoruz. Büyükdere iskelesi... Orada iniyorlar. Ben de iniyorum. İskeleden çıkıyoruz. Hemen karşıdaki sokağa giriyorlar. Artık ben arkalarından gidemem. Çünkü erken inen güz akşamında ordan geçen başkaları yok. Arkalarından gidersem, onları izlediğim anlaşılabilir. Lacivert bereli kız ya arkasına döner de izlediğimi sezerse... Sokağın koyu gölgeli alacasında yitiyorlar.

Dönüyorum iskeleye. Orada, nice olduğunu kestiremediğim bisüre kalakalıyorum ne yapacağımı bilmeden.

Sanıyordum ki, bütün bir yaşamın hep böyle, lacivert bereli, mavi yüzük taşlı, açık kahverengi saçlı kızı izleyerek geçip tükenecek. Oysa işte şimdi, hiç de son olmayan bir sona geldik.

Okula döndüğümde çoktan gece olmuştu. Ancak pazar akşamı Nihat'la okulda buluşabildik. Ona hemen âşık olduğumu söyledim. Tramvay beklerken gördüğüm bir kıza vurulmuştum. Kim olduğunu bilmiyordum. Adı neydi? Büyük bir mıknatısın çekiciliğine kapılmış küçük bir demir parçası gibi arkasından sürüklenerek gitmiştim. Mıknatısın, demir parçasından haberi bile olmamıştı, haberi olmamasını özellikle istemiştim. Belki onun benden hiç haberi olmayacaktı, olmamalıydı da... Böyle olması gerektiğine kendimi inandırmıştım.

Nihat nasıl karşıladı bu olayı? Sevinçle. Demek arkadaşı âşık olmuştu. Oysa ben, onu üniversite bahçesinde saatlerce boşuboşuna beklettim diye bana çok kızacağını sanıyordum.

KKL'nin Kandilli Kız Lisesi olduğunu arkadaşlardan öğrenmiştim. Peki, bundan sonra ne yapacaktım? Can arkadaşım Nihat'a bir sevgilim (!) olduğunu söylemiştim. Ama başka hiçkimseye söyleyemezdim. Bu bir gizdi. Nihat'a söylemek zorundaydım. Çünkü niçin sözümde durmadığımı bilmesi gerekirdi. Böyle bir zorun olmasaydı ona bile söylemezdim. Hatta... Hatta bu öyle bir aşktı ki, sevdiğim kıza bile kendisini sevdiğimi söyleyemiyordum. Bu, işte böyle bir gizdi.

Keyfimden uçuyordum. Gerçekten uçuyordum. "Haricî" ve "dahilî", yani okul dışı, okul içi, iki ayrı giysimiz olduğu gibi, dışarısı için başka, içerisi için başka ayakkabımız vardı. Okul içi ayakkabılarımızın altları kabaralıydı. Okulumuzun karo döşeli koridorları da uzundu. Bu kabaralı ayakkabılarla, karo döşeli koridorda boydanboya kayılıyordu, uçar gibi kayılıyordu. Sanki paten takmış gibi... Yeter ki koridorlarda kimse olmasın. O zamana dek, kabaralı ayakkabılarla koridorlarda hiç kaymamışken, o günden sonra bunu da yaptım. Dörtgen biçimindeki Kuleli'nin koridorlarını bir baştan bir başa koşarak, iki kolumu iki yana kanat gibi açıp uçarak geçiyordum. Bırakın, kimse beni tutmasın... Zaten tutamazdı ki kimse...

Bu arada satın alacağımız akordeon ne oldu? Hiçbir zaman alamadık. Niçin alamadığımızı şimdi anımsamıyorum. Sanırım akordeon almaya paramız yetmemişti.

Yıllar sonra subay çıkıp Fen-Tatbikat Okulu'nda öğrenci asteğmenler olduğumuzda içimizden salt Muzaffer aylığından taksitle kendisine kocaman pırılpırıl bir akordeon almıştı. Ama o çalmasını biliyordu. Akşamları Necip Celal Antel'in tangolarını ne güzel çalardı. Ama öğrencilerin orkestralarına katıldığını anımsamıyorum. Ancak Taksim'deki (şimdi Sheraton otelinin olduğu yerde) Dağcılık Kulübü'ndeki benim nışan törenimde, akordeonuyla Tango Noktürn'ü çalmıştı. Hey gidi... Şimdi ne Nihat ne Muzaffer var.

Peki, incirle cevizler ne oldu? Onları gardrobuma koyup Pazar akşamı Nihat okula gelene dek korudum. Adını bile bilmediğim bir kıza aşkım yüzünden sözümde duramadığımı anlatırken cevizle incirleri birlikte yiyorduk. İmgesel de olsa bir sevgilim olması Nihat'ı sevindirmişti. Çünkü onun imgesel bir sevgilisi bile yoktu.

Kadın kavramının bir meleksi tasarımla kafama çizilmiş olması beni hep ve çok düşündürmüştür. Aslında bu, doğuya özgü ve feodal aile yapısına bağlı bir düşünce biçimidir. Belki feodal demekten çok, bizim için, toprağa bağlı, kırsal bölge ailelerine özgü bir duygu demek daha doğru olur. Bizim halk şairlerimizin, saz şairlerimizin uğruna deli divane oldukları o masalsı aşkları hep benimkine benzer. Aşk destanları, masalları hep böyledir. Ortak izlek aşağı yukarı şöyledir : Şair rüyasında bir dünya güzeli görür, hemen ona âşık olur. Uyandığı zaman, rüyasında görüp âşık ol-

duğu kızı aramaya başlar. Onun için, yaşamak sevdiği güzeli hep aramaktır. Böylece rüyasını arayıp duran sonsuz bir gezgin olur. Bu uğurda başına gelmedik kalmaz, her belaya katlanır. Rüyasında gördüğü dünya güzelini bulanlar da olur, bulamayanlar da... Hangisi olursa olsun, bu aşkın sonu ya kavuşamamaktır yada kavuşup düşkırıklığına uğramak...

Ben, Çapa tramvay durağındaki rüyamda bir dünya güzeli görmüş ve ona vurulmuştum. Ne adını, ne oturduğu yeri biliyordum. Onu arayacak, bulacaktım.

Bütün Askerî Okul öğrencileri ben ve Nihat gibi değillerdi elbet. İçimizde özdeksel olarak seviyi, sevişmeyi tatmış olanları vardı.

DİŞİYİ TANIYANLAR

Refik adlı bir arkadaşımın cinsellik konusunda anlattıkları çok ilginçti. Refik, elleri ve parmakları anormal iri bir çocuktu. İki eli, kollarının ucunda iki kürek gibi sarkardı. Bursa Lisesi'nde sınıfta kaldığı için bize gelmişti. Benden bir yada iki yaş büyüktü. Bir gece, derslikte sıralarımızdayken mütalaa (etüd) saati dediğimiz zamanda, günah çıkarır gibi bana özel yaşamını anlatmıştı. Biliyordu ki, ben onun bu gizini hiçkimseye açıklamam. Altmışbeş yıl sonra ilk şimdi açıklıyorum, hem de adını değiştirerek...

Babası emekli askerî hesap memuruydu. Yaşlıydı. Refik annesini anımsamıyordu. Yaşlı babası oldukça genç, kendi yaşına göre genç bir kadınla evlenmişti. Refik, okul tatilinde bir gece, üvey annesi çıplak vücuduyla oynarken uyanmıştı. Ondan sonra da bu hep böyle sürmüştü. Refik'in okuldan eve geldiği, babasının eve gelmediği zamanlarda da bu hep böyleydi. Refik anlatırken ağlıyordu, yaptığından çok utanıyordu. Üveği annesi, yaşamında dişiliğini tanıdığı ilk kadındı.

– Sen bilirsin, söyle, ne yapmalıyım?

Ona ne salık verdiğimi bilemiyorum.

Refik bu ilişkiyi hem isteyip özler, hem de istemezdi. Hafta izninden her okula dönüşünde bitik görünürdü.

Bikaç ay sonraki genel sınavlarda ikinci kez dokuzuncu sınıfta kalarak alaya çıkarıldı.

Avni, cinsel anlamda kadını çok önceden tanımıştı. Cinsel ilişkiyi ve kadının cinsel organını ayrıntılarına dek benim gibi bir bilgisize anlatmaktan zevk alırdı. Köy kökenliydi. Daha köydeyken başladığı cinsel ilişkileri Istanbul genelevlerinde sürdürüyor ve bu serüvenlerini zevkle, iştahla anlatıyordu.

MUHLİS

Ya Muhlis... Hiç eğilip bükülmeden dimdik yürüyen uzun boylu bir çocuktu. Boynu ve dolayısıyla ensesi de aşırı dik ve uzundu. Aşırı temiz, titiz bir çocuktu. Dersleri kolaylıkla kavrayamaz, buyüzden de çok çalışmak zorunda kalırdı.

Çalışkan öğrencilere inek demek bizim sınıfın öğrenci argosudur. Kaşalot ve inek... Bizim sınıfın, hem de İngilizce kısmının buluşudur. "Hayvanat" (zooloji) diye orta sonda ayrı bir ders vardı, kaşalotun aptal bir deniz hayvanı olduğunu o derste öğrenmiştik. İnek öğrenci argosu çok tuttu, 60-65 yıldır sürüyor. Ama kaşalot pek tutmadı. İnek, işletilen bir sözcük oldu : inek, ineklik, inekleme gibi. Aslında bu argo sözcüğün çıkışının nedeni, tembellerin çalışkanları kıskanmaları ve "inek!" diye alay ederek onlardan sözde intikam almalarıdır. Çalışkan, hem de çok çalışkan bir öğrenci olduğum için, inek diye benimle alay edilmesinden çok korkardım. Bana "inek" yada "inek gibi çalışıyor" denmesini hiç istemezdim. Sporcu ve güreşçi olmamın bir nedeni de budur. Çünkü inek denilen çalışkanların gözleri dersten başka bişey görmezdi, hele sporu hiç sevmezler, spor yapmasını da beceremezlerdi.

Muhlis çalışkan, ama zor ve geç anlayan, daha çok ezberci bir çocuktu. Lisenin ilk sınıfında tarih ve coğrafya dersine binbaşı – sonra öğretmen albaylığa dek yükseldi – Hakkı Raif Ayyıldız gelirdi. O zamanlar okullarda tek kitap okunurdu. Elbet coğrafya kitabımız da vardı. Ama Hakkı Raif, dersinden kitap dışı not tuttururdu. Ben de her dersin notunu tutardım ve dersleri daha çok not tutarken öğrenirdim. Arap harfleriyle eski Türkçe çok hızlı yazdığım için öğretmenin ağzından çıkanları sözcük sözcük hiç atlamadan not ederdim. Bu not defterlerimden kimisi hâlâ Nesin Vakfı Kitaplığı'nda bulunmaktadır.

Hakkı Raif, dokuzuncu sınıfa derse ilk geldiği gün şöyle baş-

lamıştı :

– Efendiler, coğrafya, kadîm Yunan lisanında, yer, yani küre-i arz manasına gelen geos ile yazı ve ilim manasına gelen grafos diye iki kelimeden mürekkep olup küre-i arz ilmi demektir ki...

Sayfalar dolusu iki büyük ve kalın coğrafya not defteri işte böyle başlıyordu.

Hakkı Raif Bey numarası kıt bir öğretmen değildi. Ama ara sınavlarda Muhlis coğrafyadan başarılı olamamıştı. Hakkı Raif'e sözlü sınava kaldırmasını rica etmişti. Öğretmen de kabul etmiş, Muhlis'in sözlüye kaldırılacağı gün kararlaştırılmıştı.

Muhlis sözlüye kaldırılacağı günün bir akşam öncesi bana,

– Ne olur, coğrafya notlarını ver de bu gece sabaha dek bir güzel inekleyeyim... dedi.

İki büyük defter dolusu notları verdim. Yatakhanedeyiz. Muhlis üst ranzada yatıyor. Açtı notları, okuyor. Uyumuşuz, ama Muhlis uyumuyor. Birara uyanıp baktım, yüzükoyun yumulmuş notlara çalışıyor. Sabahleyin kalk borusuyla uyandığımızda o hâlâ coğrafya notlarını okumaktaydı.

Hakkı Raif sözlüye kaldırdı Muhlis'i. Herhangi bir soru sordu. Muhlis başladı anlatmaya :

– Efendiler, coğrafya, kadîm Yunan lisanında, yer, yani küre-i arz manasına gelen geos ile yazı ve ilim manasına gelen grafos diye iki kelimeden mürekkep olup küre-i arz ilmi demektir ki...

Muhlis işleyen dikiş makinesi gibi tekdüze bir sesle boyuna anlatıyor. Anlattıklarının, öğretmenin sorusuyla hiçbir ilişkisi yok. Hakkı Raif, ne diyor bu çocuk gibilerden şaşkın şaşkın bakıyor Muhlis'in yüzüne. Sonra da sorduğu soruyu yineliyor. Ezberci öğrencinin, ezberlediği dersin kitabının sayfaları önünde açıkmış gibi, o sayfadan öbür sayfaya çevirmesiyle alay edilir ya, Muhlis de öyle, Hakkı Raif Bey'e,

– Oraya da geleceğim efendim... deyip yeni baştan başlıyor.

– Efendiler, coğrafya, kadîm Yunan lisanında, yer, yani küre-i arz manasına gelen geos ile yazı ve ilim manasına gelen...

– Muhlis Efendi, ben ne sordum size?

– Geleceğim efendim, oraya da geleceğim...

İşte bu sevgili, kilise direği gibi ensesi olan Muhlis'in ensesinde çıbanlar çıkmaya başladı. Onca temiz, onca titiz, sabun kutusunu ceket cebinden eksik etmeyen, günde bikaç kez lavaboda

başını, saçını, kulaklarını, ensesini yıkayan Muhlis'in çıbanlar içinde kalışı şaşırtıcıydı. Elbet, hekime gidiyordu. Muhlis'in ensesi gazlıbezler, sargıbezleri içindeydi. Bisüre sonra bu bezler koltuk altına, göğsüne dolandı. Muhlis'te köpek memeleri çıkmaya başlamış. Köpek memeleri, koltuk altlarında çıkan çıbanlar... Muhlis, Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne gönderildi. Orada Sağlık Kurulu'na çıkmış. Sağlık Kurulu'nun verdiği rapor neydi derseniz? Muhlis, her hafta izinli çıktığında geneleve gidecek. Eline resmî belgeler verilecek ki, genelev sokağındaki inzibatlar, Kuleli giysisiyle geneleve girmesine izin versinler. Salt o kadar mı? Geneleve giriş parasını da okuldan alacak...

Arkadaşlarımızın çoğu o yaşta dişi vücudu tanıyorlardı. Ortaokuldaki sapık ilişkiler büsbütün bitmiş değildi, ama çoğu alaya çıkarıldığından çok azalmıştı.

BERELİ KIZ RESİMLERİ

Ne yapacaktım, Rüya Kız'ın adını, adresini kimden, nerden öğrenecektim? Arkadaşlarım, her Kuleli öğrencisinin çok iyi bildiği KKL simgesinin Kandilli Kız Lisesi olduğunu nasıl olup da bilmediğime pek şaştılar, biraz da alaylı, hatta biraz da küçümseyerek... Çözmeye çalışıyorum; ben onu Çapa tramvay durağında gördüm, vapurla Büyükdere'ye geldi, Kandilli Kız Lisesi'nde öğrenci... Anlaşılır, çözülür gibi değil. Istanbul'un birbirine çok uzak üç yeri.

Bu konularda deneyimli arkadaşlarım akıl veriyorlar. Cumartesi öğle sonrasında okuldan çıkınca, doğru Kandilli iskelesine gidilecek. O gün Kandilli Lisesi'nin bütün kızları Kandilli iskelesine dökülür, tıpkı Kuleli öğrencilerinin her cumartesi öğlesi Çengelköy iskelesine döküldüğü gibi. O adını bilmediğim kız da kesinlikle oraya gelir, onu orda görebilirmişim.

İyi de cumartesiye bir hafta var. Ben bu bir haftayı nasıl geçireceğim? Üç yıl ortaokulda ve sonraki lise sınıflarında her yıl bütün sınıfların birincisi olan Nusret Efendi o hafta hiçbir ders kitabını açmadı. Ders saatlerinde her zamanki gibi not tuttu mu? Hayır! Derste öğretmenlerini dinledi mi? Dinler gibi yaptı, ama dinlemedi. Peki, ya ne yaptı? Hangi dersin olursa olsun, bütün ders-

lerin not defterlerine bereli bir kız başı resmi yaptı. Önden, yandan, öbür yandan... Bir değil, beş değil, yüz değil... Pekçok.

Bir hafta mı sürdü bereli kız başı resmi yapmam? Şaşarsınız, abartıyorum sanıp belki de inanmazsınız. Yakın zamana dek, ne zaman önümde bir boş kâğıt yada önümdeki kâğıdın boş bir yerini bulsam, kimileyin bu bir defter kabı, bir mektup, bir kart, bir bilet bile olabilir, oraya bitakım biçimler, çizgiler çizerken, bir de bakarım ki hiç ayırdında olmadan bereli kız başı resmi çizmişim; onu çoktan unuttuğum, hiç anımsamadığım zamanlarda bile...

ZÜLFÜ YÜZBAŞI

Sınıf subaylarımızdan biriydi. Ondan hepimiz korkardık. Niçin korktuğumuzu bilmiyorum. Azarlar mıydı, bağırır mıydı? Söver miydi? Böyle bişey ne gördüm, ne duydum. Belki de böyle şeyler yapardı, ama ben tanık olmadım. Öyleyse ondan neden o denli çekinir, o denli korkardık? Evet, dövmez, bağırmaz, sövmezdi ama, her an dövecekmiş, bağıracakmış, sövecekmiş gibiydi. Yüzünün bir kıpı gülümsediğini görmedim; sanırım ki başka öğrenciler de görmemiştir.

Çok, ama çok yakışıklıydı. Boylu boslu, karayağız... Eski Yunan'dan kalma Herkül yonutuna yüzbaşı giysisi giydirilmiş gibi. Göğüs üçgen, omuz geniş, bel ince...

Diyelim ders zili çaldı da öğrencilerin bir bölümü hâlâ koridorlarda ve gürültü ediyorlar. Uzun koridorun bir başında o heykel gibi gövdesiyle görünür. Elleri arkasında bağlıdır. Koridorda hâlâ konuşan, şakalaşan öğrencilere değil, boşluğa bakar... Tısss! Bir anda bütün sesler kesilir, herkes birbirini iteleyerek dersliklere girer. Dersliklerde bir fısıltı uzar gider : Zülfü, Zülfü...

Koridorlar boşaldıktan sonra bisüre daha durur koridorun başında. Öğretmenler odasından öğretmenler çıkmadan çekilir.

Rüya Kız'la karşılaşalı ya bir ya iki hafta olmuş, ama bir ay olmamıştı. Ben hâlâ tutkulu sevinin fırtınasındaydım. Yerimde duramıyordum. Ayakkabılarımın kaya kaya iyice cilalanmış kabaraları üstünde, sanki paten üstündeymiş gibi koridorlarda koşup duruyordum. Ders zili çalmıştı. Ben de koridorun başında, köşedeki dersliğimize doğru kayıyordum ki, havada bir fısıltı dalga-

landı :

– Zülfü, Zülfü!..

Herkes dersliklere kaçışıyor. Birden karşımda dimdik yüzbaşı Zülfü'yü gördüm. Ama kabaralı postallarım öyle hız almışlar ki, birden durmak elimde değil. Postalın fireni yok ki durayım. Kaldı ki öyle bir hızla kayıyorum ki, firenle bile duracak gibi değilim. O uğursuz an geldi çattı. Zülfü yüzbaşıya çarpmamla yuvarlanmam bir oldu. Zülfü yüzbaşı heykel gibi sarsıldı, ayağının birini üstümden attı. İyi ki o da yuvarlanmadı. Süklüm püklüm ayağa kalkıp esas vaziyetimi alıp karşısında, başım önümde bekliyorum. Bana çok uzun öyle beklemişim gibi geldi. Ağzından ne demeye geldiğini anlayamadığım, başkalarının da anlayacağını sanmadığım bikaç sert seslem fışkırdı. Yine esas vaziyetinde geriye dönüp dersliğe girdim.

YİNE BÜYÜKDERE'DE

O cumartesi öğlesini nasıl ettim, bilmiyorum. Neyse ki Nihat beni yalnız bırakmadı. Kandilli iskelesine geldik ki, Kuleli öğrencileri iskele boyunca karşılıklı iki sıra dizilmiş, Kandilli Lisesi kızlarını bekliyorlar. Birazdan sepetlerden kucak kucak gül savrulur gibi kızlar dökülüyor. Onca kız arasından Rüya Kız'ı arayıp bulacağım. Utancımdan başımı kaldıramıyorum ki... Burasının böyle olduğunu bilseydim gelir miydim! Gelmezdim de ne yapardım? İsteristemez gelmek zorundaydım. Nihat soruyor :

– Hangisi?

Hafiften başımı kaldırıp kaçamak bakıyorum. Bir yığın kız, hepsi lacivert bereli, hepsinin beresinde parlak gümüş rengi madenden KKL harfleri var. Hangisi, hangisi, hangisi? Vapur geliyor, iskeleye yanaşıyor. Kızlardan çok azı o vapura biniyor. Vapura binecekler arasında onu görüyorum. Onu görüyorum, çünkü önümden geçiyor. Başımla, çenemle işaret ederek fısıldıyorum :

– İşte bu!

Nihat da bana fısıldıyor :

– Güzel kız!

Nihat'tan ayrılıp Rüya Kız'ın arkasından ben de vapura biniyorum. Vapur, Boğaz'ın Anadolu yakasından Rumeli yakasına

biriki iskeleye uğruyor, sonra Büyükdere iskelesine yanaşıyor. Rüya Kız Büyükdere'de iniyor. Ben de iniyorum. Bu kez hava dahaca kararmamış. Hangi eve girdiğini öğrenebileceğim. Ama evini öğrendiğimi, kendisini izlediğimi o öğrenmemeli. Benden habersiz olmalı, ben hiç yokmuşum gibi...

Geçen cumartesi izlediğim zamanki sokağa sapıyor ve hemen ordaki kapıdan giriyor içeri. Burası Büyükdere iskelesi karşısında, alnağı Büyükdere caddesine dönük, dört katlı – gerçekten dört katlı mıydı – ahşap bir ev. Evin dolaylarında, kimsenin ayrımsamamasına özen göstererek dönüp dolaşıyorum. Sonra? Sonra dönüyorum elbet, ama nereye döndüğümü şimdi anımsamıyorum. Mevlânekapı'daki evimize mi, Hilmi Karababa'nın Çemberlitaş'taki tekkesine mi, yoksa geriye okula mı? Belki de Darülbedayi'ye...

AŞK UĞRUNA GÜREŞÇİ

Güreş alıştırmaları (egzersizleri) başladı. Bir güreş kulübümüzün Peter adlı Macar bir antrenörü var. Bizim okulun güreş takımını da arasıra çalıştırıyor. O yıl Türk güreşinde bir atılım oldu. Olimpiyatlarda bir güreşçimiz başarı kazanmıştı. Sanırım, dünya şampiyonu değil de ikincisi olmuştu, yoksa şampiyon muydu? Adı Yaşar Arabacı'ydı, atlı araba sürücüsü... Sınıf arkadaşım güreşçi Gambot Muzaffer'in Kumkapı güreş takımından arkadaşıydı.

Her ne denli sevgili arkadaşım Nihat Aytek'in özendirmesiyle Kuleli'nin güreş takımına girdimse de, güreş sporuna başlangıçta pek de sıcak bakmıyordum. Ama o Rüya Kız yaşamıma girdikten sonra – ki onun yaşamıma girdiğinden haberi bile yoktu – bu konuda düşüncem değişmişti. Güreşte şampiyon olmalıydım. Önce askerî liseler şampiyonu, sonra Istanbul şampiyonu, daha sonra Türkiye şampiyonu, Balkan şampiyonu, Avrupa şampiyonu, derken en sonra dünya şampiyonu. Rüya Kız için... Sırayla bu şampiyonlukları kazanırken gazetelerde resimlerim çıkacaktı. Rüya Kız resimlerimi görecek, adımı okuyacak, kim olduğumu öğrenecekti. Bana ilgisi artacaktı. Ve... benim onu sevdiğim gibi o da beni sevecekti.

Paydos saatlerinde güreş minderindeydik. Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Orgeneral Fahrettin Altay da güreşe meraklıydı, zaman zaman okula gelir, sinema salonuna serili minderde güreş alıştırmaları yapan güreşçileri seyrederdi. Ne var ki, öğretmenlerin pekçoğu sporu ve sporcuları sevmiyordu. Onlara göre futbolcular, voleybolcular, koşucular, güreşçi ve boksörlerden okul takımında bulunanlar, okulun en haylaz ve tembelleriydi. Dersten kaçmak için sözde spor yapıyorlardı. Belki de gerçekten de böyleydi. Kimbilir? Belki de derslerde başarılı öğrenciler de spora eğilimli olurdu ki ben onlardan biriydim.

Bizim sınıf 14. kısım. 60-70 kişilik her kısmın birincileri, ikincileri, üçüncüleri var. Bütün bu birinci, ikinci ve üçüncüler arasında, beni saymazsanız, okulun spor takımlarında bulunan hiçbir öğrenci yoktu. Çalışkan öğrenci demek, koşmaz, oynamaz, atlayıp sıçramaz, ağırbaşlı, efendi çocuk demektir. Hatta biraz sünepe, sümsük bile olur. Buyüzden ben, kimi öğretmenler ve subaylarca yadırganan bir çocuktum.

Şu olayı unutmuyorum. Soyadını anımsamadığım Niyazi Bey, Hakkı Raif'ten sonraki coğrafya hocamızdı. İçi dopdolu eski bir deri çantayla dersliğe girerdi Niyazi Bey. Kimi öğrencinin, hatta çoğunun Niyazi Bey'i pek de sevmediğini biliyorum. Sevilmemesinin nedeni, o dönemin okullarında okutulan tek ve resmî coğrafya kitabıyla yetinmeyip her derste anlattığı yazılı coğrafya notlarını forma forma bastırıp öğrencilere satmasıydı, bir de numarasının kırık olmasıydı. Bize satılan bu formaların parası aylığımızdan kesilirdi. Öğrenciler, Niyazi Bey'in forma satışında para kazandığına ve para kazanmak için Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmî ders kitabıyla yetinmeyip coğrafya ders notlarını forma forma bastırıp bize sattığına inanıyorlardı. Bana göre bu sav hiç de doğru değildi. Öğrencilik yaşamımdan edindiğim izlenim şudur : Çocuklar, içinden çıkıp yetiştikleri toplumların küçük bir modelidir. Hele bir öğretmeni şu yada bu nedenle sevmiyorlarsa, o öğretmene atmayacakları iftira, söylemeyecekleri yalan yoktur. Bunun, öğretmenin yumuşaklığı, sertliğiyle ilgisi yoktur. Bu iftiralar, hele cinselliğin uyandığı o yaşlarda, ahlaksal boyutlara varabilir.

Ben, Niyazi Bey'in para kazanmak için coğrafya notlarını forma forma bastırıp bize sattığına inanmıyordum. Aylıklarımızdan taksit taksit kesilmek üzere, para kazanmak amacıyla bize satılan

kitaplar da vardı. Onlardan kimisini anlatacağım. Ama Niyazi Bey'in amacı sırtımızdan para kazanmak değildi. Bunu nerden biliyorum? Niyazi Bey'in notlarını alıp, dizilmek ve basılmak üzere basımevine götüren, basıldıktan sonra her formayı okula getirip dağıtan, aylıklarımızdan kesilen paraları basımevi sahibine götürüp veren öğrencilerdi. Bildiğime göre, Niyazi Bey coğrafya notlarından telif hakkı bile almıyordu. Ortada bir dalavere varsa, bu öğretmenden değil, bizden kaynaklanıyordu.

Bütun bunlara karşın, bugünkü kafamla düşünüyorum, aylığımız üçotuz paradan taksitle kesilen paralarla öğrencilere ders notu satmalarını hiç de doğru bulmuyorum. Elbet bu notları isteyen alır, istemeyen almazdı. Ama öğrenciler arasındaki söylentiye göre, Niyazi Bey notlarını satın almayanları ya bütünlemeye ya sınıfta bırakacaktı. Öğretmenin gözüne girmek için bu notları almak gerekiyordu.

Bilmediğim bir nedenden, Niyazi Bey'in çocuklar arasındaki lakabı Balıkçı'ydı. İlle de coğrafyayı öğretmek isteyen, bunun için çırpınan, didinen özverili bir öğretmendi. Askerden belki emekli olarak sivile geçmiş, sonradan üniversiteyi bitirmişti. Coğrafya bulgucularının (kâşiflerinin) yaşamlarını anlatan notları vardı. En önemlisi, Türkiye'nin kabartma topografik haritasını yaptırmıştı öğrencilerine. Ben, bu öğrenciler arasında değildim. Ama büyük bir masa üstüne konan o kabartma haritayı anımsıyorum. Doğrusu bütün bunlar, bir coğrafya öğretmeninin öğretmenlik görevleri arasında değildi elbet. Ama bir öğretmenin nasıl özveriyle çalıştığını, öğretmek için nasıl didinip çırpındığını anlatan kanıtlardır.

Niyazi Bey böyle özverili bir öğretmendi de ne oldu? Ne öğrendik, öğrendiklerimizden neler belleğimizde kaldı? Hiç demeye dilim varmıyor ama, hiç gibi bişey. Ama bunun suçu Niyazi Bey değil, daha çoğu o zamanki eğitim izlencesi olmak üzere, biz öğrencilerdeydi.

Niyazi Bey'in dersinde bir öğrencinin derse kaldırılışını anımsıyorum. Duvarda Avrupa'nın bir doğasal[46] haritası asılı. Duvara, haritanın yanında bir sopa dayalı. Sopanın elle tutulan başı kalın-

[46] Osmanlıca "tabii" sözcüğünü iki ayrı anlamda kullanırdık; biri "natürel" yerine, biri de "normal" yerine. Ben, "normal"in Türkçesi olarak "doğal", "natürel"in Türkçesi olarak da "doğasal" sözcüğünü kullanıyorum.

ca, ucu ince. Bu sopayla öğretmenin sorduğu Avrupa ülkeleri gösterilecek.

Diyelim Niyazi Bey soruyor :

– Romanya'yı anlat!

Eline aldığı sopanın ucuyla bisüre haritada Romanya'yı arayan öğrenci, ön sıralardan kendisine fısıldanan kopyayı yineliyor :

– Efendim, Romanya, arazisi münbit ve mahsuldar olup ormanları zengin, akarsuları ve gölleri bol bir memlekettir.

– Malta?

Kopya almak için arkasına bakıyor, kulak veriyor. Ama fısıldayan yok... Değneği bütün Avrupa haritası üzerinde gezdirerek soruyu yanıtlıyor :

– Efendim... Malta... arazisi münbit ve mahsuldar olup ormanları zengin, akarsuları ve gölleri bol bir memlekettir.

Bugün düşünüyorum, bizim sınıf, bin şunca subay, hiç coğrafya yada matematik yada edebiyat okumamış olsaydık, bizden ne eksilirdi, subay olamaz mıydık?

Güreş minderindeydik. Ben bir alıştırmadaydım. Bir arkadaşla güreşiyorduk. Oyun bilmediğim, acemi olduğum için, benimle güreşen, bana grekoromen güreş oyunları öğretiyordu. İkimiz de dalmışız. Ders zili çalmış, ayırdında olmamışız. O alıştırmadan sonra bir de duş yapıp giyinmek var. Ben, soluksoluğa koşup dersliğin kapısını vurduğum zaman sanırım ders başlayalı ononbeş dakika olmuştu.

– Gir!

Dersliğe girdim.

Nerde olduğumu sordu Niyazi Bey. İdmanda olduğumu söyledim. İdman sözcüğünü ilk duyarmışçasına şaşmış bir yüzle,

– Ne idmanı? diye sordu.

– Güreş... dedim.

– Ya... dedi.

Bu öyle bir "ya..." idi ki, "sen de mi?" "senden hiç ummazdım" gibi düşkırıklığı içeriyordu. Niyazi Bey spor yapanlara iyi gözle bakmazdı, onları dersten kaytaran öğrenciler olarak görürdü.

Nesin Vakfı - 13 Ocak 1995

ZÜLFÜ YÜZBAŞININ İNTİHARI

Nice gizlenmeye çalışılsa da, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin özel yaşamları yatılı okul öğrencilerinden büsbütün saklanamaz. Öğrenciler bu konuda hiçbişey bilmiyor, öğrenemiyorlarsa, daha da kötü, o zaman uydururlar, yakıştırırlar.

Ben Kuleli'nin çöplerini alan Çengelköy'deki çöpçüyü hiç görmedim, elbet kızını da... Çöpçünün dillere destan güzellikte bir kızı varmış. Kendisine saygılı bir korku duyumsadığımız sınıf subayımız Zülfü yüzbaşı, çöpçünün güzel kızını seviyormuş. Onları birlikte görenler olmuş.

Başka bir söylenti daha yayıldı okulda : Zülfü yüzbaşı kumar oynuyormuş ve... içkiyi aşırı içip... Kısacası Zülfü yüzbaşı – bugünün argo deyimiyle – kendini dağıtmış.

Bir cumartesi gecesi tiyatro dönüşü Zülfü yüzbaşıyla vapurda hapahap karşılaştım. Benim için yapılacak bişey yoktu. Selam verdim, yürüdüm. Zülfü yüzbaşı selamımı almadı bile, öylesine dalgındı.

O ay aylık almadık. Ertesi ay da aylık verilmedi, daha ertesi ay da... Neden aylıklarımız verilmiyordu? Aylıklarımız verilmeyince, bize taksitle satılan kitapların paraları da aylıklarımızdan kesilemiyordu.

Birden bir haber : Yüzbaşı Zülfü intihar etmiş. Öğrencilerin aylıklarını kumarda ütüldüğü için...

Hepimiz içtenlikle üzüldük. İki ay kumarda yitirdiği parayı kazanmak için bikez daha kumar oynayıp ütülünce, artık umut kalmamış, kendini öldürmekten başka çare yok.

Cenaze törenine öğrenciler de katılmıştı. Ama bizim sınıf yada bizim kısım öğrencilerinin katılıp katılmadığını anımsamıyorum. Bizim kısımdaki bandocular katılmış olmalı.

Onca öğrencinin ödenmeyen üç aylıkları ne olacak? Biz hepimiz verilmeyen üç aylık paramızı gönüllü olarak almamaya çoktan razıyız. Ama böyle bir bağış askerlik kurallarına uygun düşmüyor. Bu paranın biyerlerden sağlanıp öğrencilere verilmesi gerekiyor.

Cenazenin kalkışından, çok değil, biriki gün sonra yüzbaşı Mekanizma Kâmil'in (Kâmil Çelikkol) bizim dersliğin kürsüsüne oturup bize aylıklarımızı ödeyip bordrolarını imzaladığımızı anımsıyorum. Başka derslikten bizim dersliğe gelmiş, sonra başka

dersliklere gitmişti. Haber hemen yayılmıştı okulda. Öğrencilere ödenmeyen üç aylık paralarımız, sınıf subayları olan yüzbaşıların aralarında topladıkları paradan ödeniyordu. Bir yüzbaşının aylığı neydi ki o zaman? Sanırım altmış, olsun olsun yetmiş lira...

Mekanizma Kâmil, bordroları imzalatırken şöyle demişti :

– Yengenizin boynundaki beşibiryerdeleri sarrafa bozdurdum.

TIPKI MARLENE DIETRICH

On-onbir yaşında Darüşşafaka Lisesi öğrencisiyken okul salonunda seyrettiğimiz filmin Türkçe adını ve kimi görüntülerini hâlâ anımsıyorum. Adı Beyaz Rahibe'ydi, fışkıran bir yanardağ lavlarından kaçışan insanlar ve bir rahibenin bu insanları kurtarmak için yaptığı büyük özveriler...

Bir de delikanlılık çağında unutamadığım bir film var. Kuleli'nin sinema salonu, o zamanlar çok amaçlı bir salondu. Bu salonda film gösterilir, tiyatro oynanır, konferanslar verilir, öğrencilerin gösterileri olur ve benzer etkinlikler yapılırdı. Seyrek de olsa burada film gösterilirdi. Bu filmlerden birini çok iyi anımsıyorum. Filmin adı Mavi Melek, Blue Danube... Marlene Dietrich ile Emil Janings başrollerde. Bence büyük usta Emil Janings, bu filmde Marlene'in yıldızının daha da parlamasına neden oluyor. Bu film dünyada olduğu gibi Türkiye'de de öylesine tutuldu ki, gösterilişinden bikaç yıl sonra ülkemizde bir benzeri yapıldı. Bu öykünme yerli kopyada, Emil Janings'in rolünü Muhsin Ertuğrul, Marlene Dietrich'in rolünü de Cahide Sonku almıştı. Bu yerli filmin, büyük tiyatrocumuz Muhsin Ertuğrul'un filmografisinde önemli bir yeri olacağını hiç sanmıyorum.

Ben bu Amerikan filmini niçin o denli çok sevmiştim? Filmin konusu da, oynanışı da başarılıydı ama, beni bunlardan daha çok başka bişey ilgilendiriyordu. Benim bu filmi sevmemin nedeni, filmin kadın kahramanı Marlene Dietrich'i sevdiğim ve daha adını bile bilmediğim Rüya Kız'a benzetmemdi. Filmde seyrettiğim Marlene Dietrich tıpkıtıpkısına benim sevgilim, benim Rüya Kızım da tıpkıtıpkısına Marlene Dietrich'ti.

Şimdi seksen yaşımda, aradan 60-70 yıllık bir zaman geçtikten

ve araya 60-70 yıllık bir mesafe girdikten sonra bu notları yazarken, 60-70 yıllık zaman ve mesafeden geriye dönüp gerçekçi bir bakışla bakıyorum ve düşünüyorum : Gerçekten benim Rüya Kızım, Marlene Dietrich'e benziyor muydu? Yok canım, ne gezer... Biri 14-15 yaşında bir kız çocuğu, öbürü olgun bir yıldız... Bugün, 60-70 yıllık bir mesafeden ve zaman ötesinden, hem de bu yarı kör gözlerimle gerçekleri çok daha net, çok daha açıkseçik görebiliyorum. Benim Rüya Kızımın Marlene Dietrich'le hiç benzerliği yoktu. Ama ben benzerlikleri olduğuna inanıyordum, çünkü bu benzerliğin olmasını istiyordum. İşte aşk, gerçek aşk budur, hele benim o zamanki yaşımda... Aşk (sevi) her güzelde sevdiğini ve sevdiğinde her güzeli bulmaktır ve buna inanmaktır. Sevi, gönlümüzün gerçeği dilediği gerçekliğe çevirmesidir. Bize göre güzel olması koşuluyla, güzeli gönlümüzün dilediği renge boyamak, biçime sokmaktır sevi. Gördüğümü değil, görmek istediğimi seviyordum ve görmek istediğimi görüyordum. Yaşamım boyunca bu, hep böyle sürüp gitti.

İLK AŞK MEKTUBU

Rüya Kız aklımdan çıkmıyordu. Ne yapmam gerektiğini bu konuda deneyimli olanlardan sorup öğrenmeliydim. Böyleleri, kadını dişi olarak tanımış, erkekliklerini kanıtlamış olanlar değildi. Cinsellik açısından o dönemin Kuleli öğrencileri, belki de bütün Türkiye'de, ama daha çok kentlerde yaşayan yaşıtlarım üç gruba ayrılabilirdi. Kadını insan olarak değil, ruh gibi, peri gibi, melek gibi insanüstü, insanötesi bir varlık olarak görenler. Aile bağları, komşuluk ilişkileri ve toplumsal ilişkileri nedeniyle flört aşamasını yaşamakta olanlar. Bu gruptaki kız ve erkek arasında sevi mektupları alınıp verilirdi. Bir de kadını daha o yaşta cinsellikte dişi olarak tanımış olanlar vardı. Bizim kısımda biriki çocuk, kendileri beceremediklerinden, sevi mektuplarını kendi ağızlarından yazmam için bana başvururlardı. Ben de kimileri adına sevi mektupları yazardım. İşte bu arkadaşlarım bana akıl verdiler. Rüya Kız'a bir sevi mektubu yazmalıydım. İyi de, yazacağım o sevi mektubunu Rüya Kız'a nasıl vereceğim? Bunu da öğrettiler. Bir cumartesi vapurla Kandilli'den Büyükdere'ye geçerken Rüya

Kız'ın yanına iyice yaklaşıp yazdığım sevi mektubunu eline verecekmişim. Ya elini açıp almazsa? Mantosunun cebine bırakırmışım.

O zamana dek sanıyorum ki, sevdiğim arkadaşlarımın adına on-onbeş sevi mektubu yazmıştım. Ama kendim için nasıl bir mektup yazmalıyım ki, Rüya Kız mektubumu okuyunca bana hayran kalsın, bana vurulsun, benim ne denli bilgili, ne denli çok okumuş biri olduğumu anlasın... İşte bu anlayışla, daha doğrusu anlayışsızlıkla, arkadaşlarım için yazdığım ve hepsi de başarılı sonuç veren sevi mektuplarına hiç benzemeyen, yürek paralayan değil, "lügat paralayan", "Fecr-i Atî" biçemiyle kaleme alınmış uzun bir mektup yazdım. Bilgiçlik taslamak için Arapça ve Farsça sözcüklerle dolu, Rüya Kız'ın anlamasına olanak bulunmayan bir mektuptu bu. O zaman ruhiyat dediğimiz ruhbilim (psikoloji), içtimaiyat dediğimiz toplumbilim (sosyoloji) ve özellikle felsefe derslerine çok düşkündüm. Bu derslerden neler öğrendim, neler biliyorsam hepsini sevi mektubunun içine serpiştirdim. Bu uzun mektubu çini mürekkebi ve tarama kalemiyle ve inci gibi denilen çok güzel yazımla yazdım. Mektup kâğıdının rengini ve mektubu zarfa koyup koymadığımı şimdi anımsamıyorum.

Ah, o mektup şu anda elimde olsa da, aptallığımla doyasıya alay edebilsem! Aptallık, ama ne güzel bir aptallık...

O cumartesi öğleden sonra Kandilli vapur iskelesindeydim. İşte o... Rüya Kız! İskeleden yanyana geçip vapura biniyoruz. Hadi, hadi versene mektubu. Ya mektubu verirken biri görürse! Yapamam, dünyada yapamam. Rüya Kız geçip salona kanepeye oturuyor. Onu izlediğim anlaşılır diye ben salona geçmiyorum. Vapurun alt katında, iskeleye atılacak iplerin bağlandığı babaların yanında dikilmiş duruyorum. Ne yapsam? Mektubu vermekten çoktan vazgeçtim. Buruşturup denize mi atsam? Hayır, buruşturup değil, ıslanmış buruşuk mektubu ya biri açıp okursa? En iyisi, cebimdeki mektubu elimle lime lime parçalayıp denize savurmalıyım.

Vapur iskelelere uğruyor. Karadeniz'in sert rüzgârı göğsümde.

Büyükdere iskelesine gelmekteyiz. Çımacı dışarı çıkıp vapurun halatını iskeleye atmaya hazırlanıyor. Büyükdere'de inecek yolcular salondan çıkıyor. Ben de nasıl olsa Büyükdere'de inece-

ceğim. Onunla gözgöze geliriz kuşkusuyla çevremdekilere bile bakamıyorum. Birden Rüya Kız'ı yanıbaşımda buluyorum. Bu bir rastlantı mı, yoksa o isteyerek mi yanıma geldi? Elim cebime gidiyor. Cebimdeki mektubu, yanımda yürüyen Rüya Kız'ın avucuna bırakıyorum. Bu yürekliliği ben mi gösterdim, yoksa bunca zaman geçtikten sonra artık kendisine mektup vereceğimi sezip o mu bana sokuldu da avucumdaki mektubu avucuna alıp gizledi?

Mektubu vermiştim. Ooh!..

İskeleden çıktık. Bisüre kaldım orda. Sonra ne yapmıştım? Otobüse binip Istanbul'a gelmiş olmalıyım.

SOYADIM : NESİN

Sanırım 10. sınıftaydım, 1933-34 dersyılı.[47] O zamana dek Türklerin soyadı yoktu. Bugün beğenilmeyen, biçoklarınca yadsınan Mustafa Kemal, Türkiye'ye ve Türklere ne çok yenilikler getirmiş, ne uygarlıklar armağan etmiştir. Mustafa Kemal olmasaydı, inanıyorum ki bizim bugün hâlâ soyadlarımız olmayacaktı. Daha nelerimiz, nelerimiz olmayacaktı. Şevket Süreyya Aydemir'in yazdığı gibi, O, gerçekten TEK ADAM'dır, ne yazık ki tek adamdır.

Mustafa Kemal, soyadı yasasıyla bizlere soyadı kazandırmıştır. Soyadları almadan önce, bizde soylugiller (aristokratlar) olmadığına göre, kapıkullarının, saraya ilişkinlerin, eşrafın, ağaların ve zenginlerin oğulları, baba adlarının sonuna "oğlu" anlamına gelen Farsça "zâde" denilerek anılırlardı. Sami Paşa Zâde Sezai, Keçeci Zâde Fuat gibi...

Eşraf ve ağa takımından olan erkeklerden, baba adından sonra "zâde" yerine "oğlu" denilerek anılırdı. Samed Ağaoğlu, Ahmet Ağaoğlu gibi...

İlmiye denilen bilimciler katmanından erkekler daha çok memleketlerinin adıyla anılırdı, adlarından sonra "yay-ı nisbî" denilen bir ekle adları söylenirdi. Örneğin Vanî (Vanlı) Efendi, Konevî (Konyalı), Mevlana Celalettin-i Rumî (Rum yabancı ilden

[47] Soyadı kanunu 21 Haziran 1934'te çıktığından, 1934-35 dersyılından sözediyor olmalı. 1934-35 dersyılında 11. sınıftaydı. – Ali Nesin

Mevlana Celalettin), Sedat Simavî (Simavlı Sedat), Ankaravî, Istanbulî gibi...

Bir de vücut betimlemelerinden ad olmuş lakaplar vardı. Mahmut Yesarî (Solak Mahmut) gibi.

Halktan olanlar için adlarından başka hiçbir ün yoktu. Bunlar orduda erse, örneğin iki Mehmet'in birbirinden ayırt edilmesi için babalarının adlarıyla çağrılırdı : Hasan Oğlu Mehmet, Hüseyin Oğlu Mehmet gibi...

Orduda subaylar ve subay düzeyinde bürokratları adlarından sonra doğdukları yada nüfusa kayıtlı oldukları yerin adıyla çağırırlardı. Kemal Niş, Haydar Istanbul, Vedat Bursa gibi...

Kadınlar mı? Onların adları (esamisi) bile okunmazdı. Kızlar, ama aydın kızlar, evlenene dek kendi adlarına babalarının adları, evlendikten sonra da kocalarının adları eklenerek çağrılırdı. Halide Edip gibi.

Soyadı yasası çıkınca Türkiye Cumhuriyet yurttaşları belli bir tarihe dek soyadı almaya zorunlu kıldı. Babam da bana,

– Oğlum, bize bir soyadı bul! dedi.

Babamın bu önerisine çok sevinmiştim. Öyle bir soyadı bulacaktım ki, hem çok güzel, hem çok özgün, hem çok anlamlı olacaktı, başka hiçkimsede de olmayacaktı.

Günlerce kendimize uygun bir soyadı düşündüm. Sonunda buldum : Kıral. Bu buluşuma bayılmıştım. İki anlama birden geliyordu; hem kır ve al, hem de kıral (kral) anlanıyordu. Aman bu ne önemli bir buluştu!

O günlerde kimi gazeteler yurttaşları ivedi soyadı almaya özendirmek için, soyadı alanları ilan ediyordu. Bu gazetelerden biri Son Posta'ydı. Elime geçtikçe Son Posta'daki soyadı ilanlarını izliyordum. Akıllı bir ben miyim koca Türkiye'de! Hergün Son Posta'daki soyadı dizelgesinde bikaç Kıral yada Kral soyadı almış olanların ilanları çıkıyordu. Örneğin bunlardan biri klişeci Alaettin Kıral'dı. Benim gibi daha ne çok kral ve ne çok kırıp almak isteyen vardı! İyi ki o güne dek Kıral soyadını almamıştım.

Dersliklerin kapılarında tahta çerçeveli küçük boyutlu karatahtalar vardı. O karatahtaya, o saatteki dersin ve öğretmeninin adı yazılırdı tebeşirle. Bizim sınıfa ders vermeyen bir öğretmen vardı. Çok ağır ağır, çok yavaş yavaş devinen bir adamdı. Bigün koridordan geçerken Fransızca kısımlarının dersliklerinden biri-

nin kapısındaki tabelada o öğretmenin adını ve soyadını gördüm. Saygımdan ötürü adını yazmıyorum. Yeni aldığı soyadı Üşenmez'di. En üşengen adam gibi görünen Üşenmez soyadını almıştı. Soyadı konusunda ilk şaşkınlığım orada, o zaman başladı. İnsanların çoğu, kendilerinde olmayanı özlüyor ve bu özlemlerini anlatan soyadı alıyordu. Sıskacık biri bakıyorsunuz Güçlü, Polat, Yiğiter gibi bir soyadı almış. İki-üç kuşak geriye gidince Türk olmayanlar, bakıyorsunuz Türkkan, Türker, Türkmen yada Türkman gibi soyadları almışlar. Elbette böyle soyadları seçenler içinde ötedenberi Türk kökenli olanlar da var, ama Türk olmaya özenenler de var.

Hele soyadlarına men, man eki ekleyenler... Gazetelerdeki soyadı ilanlarında böyleleri pekçoktu. Ben de Kıral soyadını kendimize seçerken, kırıp almaya ve kral olmaya gizli bir özlem duyuyordum. Bu, bir aşağılık duygusunun dışavurumuydu. Açıkçasını söyliyeyim ki Kıral diye bir soyadı seçtiğim için utandım. Felsefe dersine çok ilgi duyduğum, felsefeye ilgi duymaya başladığım yıldı. Alacağım soyadı hem alçakgönüllü, hem de anlamlı olmalıydı. Soyadı olarak Nesin'i işte bu düşüncelerle seçtim. Beni herkes Nesin sorusuyla çağırdıkça, ben de kendimin ne olduğunu düşünmeliydim. Nesin? Evet, ben neyim? Ne olduğumu düşünmeliydim. O yaşımda düşünmenin çok zor olduğunu anlamıştım, hele ne olduğunu düşünmenin... Sonraları, böyle bir soyadı almış olmamla çok gönendim, çok kıvandım. Dünyada bir benzeri olmayan bir soyadıydı.

AŞK MEKTUBUNUN YANITI

15 Haziran 1995

Yine bir cumartesi öğle sonrası, Kandilli vapur iskelesinde, Kandilli Kız Lisesi öğrencilerinin arasındayım. Evet, Rüya Kız da orda. Biri görür korkusuyla bitürlü yanına yaklaşamıyorum. Şimdi altmışiki altmışüç yıl sonra düşünüyorum : Kandilli vapur iskelesinde onunla benden başka hiçkimse olmasaydı, hatta bu koca dünyada salt ikimiz olsaydık, o zaman Rüya Kız'ın yanına gidebilir miydim, ona bişey söyleyebilir miydim? Hayır, yapamazdım bunu. Değil böyle bişey yapmak, kaçardım oralardan.

Mektubumu geçen cumartesi vermiştim. Bu cumartesi yanıtını hazırlamış olmalı.

Vapura biniyoruz. Dışarda durulacak gibi değil. Kış ve hava çok soğuk. Dün ve bugün çok kar yağmıştı. Salona geçiyorum. Ondan olabildiğince uzaktayım. Vapur, Büyükdere iskelesine yanaşmak üzere. Orda ineceklerle birlikte ben de dışarı çıkıyorum. Rüya Kız'la yanyanayız. Yüreğimin atışlarını duyuyorum. Vapur iskeleye yanaştı. İskeleye ayağımı atacakken bir el elime değiyor. Elbet onun eli. Avcunun içinde tuttuğu mektubunu benim elime aktarıyor. Yüreğim durdu duracak. Yolcuların sonuna kalıyorum. Herkes, elbet o da iskeleden ayrılıp yoluna, evine gidiyor. Ben Büyükdere iskelesinin bekleme salonuna geçip tahta kanepeye oturuyor muyum, yoksa yığılıyor muyum? Sağ elim kaputun içinde ve onun mektubu da avcumun içinde. Mektubu, avcumdan uçacakmış gibi sımsıkı tutmuşum. Saat 15-16 sıraları olacak. Ama kış günü olduğundan hava erkenden kararmak üzere. Bekleme salonundaki lambanın kör ışığının yandığını çok iyi anımsıyorum. Elimi bitürlü açarak mektubu çıkarıp okuyamıyorum. Niçin biliyor musunuz? Mektupta avcunun sıcaklığı vardı, bu sıcaklık uçar gider diye... Onun sıcaklığı!

Bekleme salonunda yalnızdım, iyi ki yalnızdım. Yanıtında neler yazmıştır diye düşünüyorum. Bana ne diye seslenmiştir? Benim mektubuma denk bir sevi mektubu yazmış olmalı.

Bekleme salonunda nice beklediğimi bilemiyorum. Sonunda, onun mektubuna sarılmış avcumu açtım. O yarıdan çok karanlık, loş ışıkta mektubu okumak zor. Mektup, kareli büyük boy defterden koparılmış bir yaprağa yazılmış. Yazık ki o mektubu bugüne dek saklayamamışım. Neyimi saklayabildim ki... Ama ne yazıldığı belleğimde. Mektupta bir seslenme (hitap) yok. Sanırım, çok çirkin yazıyla yazılmış tek satırdı: "Başka çocukla çıktığımdan maalesef sizinle arkadaş olamayacağım."

EVE DÖNÜŞ

Nice zaman bilemiyorum, bir zaman uyuşmuş gibi kımıldayamadım. Hiçbişey düşünemiyordum. Mektubundaki "maalesef" sözcüğü, benim Arapça sözcüklerle dolu o enayice yazılmış mek-

tubuma denk bir yanıt vermek için seçilmişti belki de.

Ayağa kalktım. Mektubu yada olumsuz aşk pusulasını yine kaputumun cebine sokup bekleme salonundan sokağa çıktım. Hava kararmış, sokak lambaları yanmıştı.

Bu büyük düşkırıklığının gene de bir yararı olmuştu. Yanıtının altında imzası vardı ve adı yazılıydı. Böylece tutulduğum Rüya Kız'ın adını öğrenmiştim. Adını Mf simgesiyle yazacağım.

Sokağa çıkınca ilk işim nereye gideceğimi düşünmek oldu. Büyükdere'den kalkan son vapuru kaçırmış olduğum için okula dönemezdim. İsteristemez Şehremini'ne, ordan da Mevlanekapı'daki evimize gidecektim. Bunun için yeter param olmadığı için taksiyle gidemeyeceğime göre, otobüsle gitmek zorundaydım. Büyükdere'den Belediye otobüsleri, aklımda kaldığına göre, ya Taksim ya Karaköy'e dek gidiyordu. Ordan sonra Şehremini'ne, sonra Mevlanekapı'ya yayan gitmek zorundaydım. İskelenin hemen karşısında otobüs durağı vardı. Durak direğindeki levhada ilk ve son otobüsün kalkış saati yazılıydı.

Saatim yoktu. O dönemde saatsiz öğrenci tek ben değildim. Altmış kişilik kısımda ençok olsun olsun da bir, bilemedin üç kişinin saati vardı. O zamanlar saatler pahalıydı. Şimdi Nesin Vakfı'nda ilkokul dördüncü, beşinci sınıfından başlayarak, her çocuğun saati vardır. Benimse ilk saatim liseyi bitirişimizde okulun ödül olarak verdiği Longine marka kol saatidir. Bu armağan saati de, subay çıkışımızdan bir yıl sonra kim olduğunu bildiğim bir sınıf arkadaşım çaldı.

Mf'nin üç katlı – belki de dörttü – köşedeki ahşap evlerinin önünde otobüs durağı vardı. Gelişigüzel birine saati sorup öğrendim. Son otobüse daha bir saat zaman vardı. O zamanı sokakta geçirmek zor, ama başka umarım da yok. Oralarda oturulacak bir kahve, bir çayevi var mıydı? Belki vardı. Ama ben oturamazdım cıgara dumanlı kahvelerde. Sanırım iskele geçidinde bir de pastane vardı ama kış olduğundan kapalı olacaktı. Açık da olsa, bakalım cebimdeki para yeter miydi pasta yemeye yada çay içmeye. İsteristemez kar serpintileri ve sert rüzgâr altında son otobüsü bekledim. Son otobüsün saati geldi de geçti, ama otobüs gelmedi. Epiy bisüre daha bekledim. Sıksık ordan geçenlere saati soruyordum. Kol saati olanlar daha kolayca saati söylüyorlar, ama cep saati olanlar gecenin bir zamanı o soğukta ceplerinden saatlerini

çıkarıp bakmaya üşendikleri için, aşağıyukarı bir kestirimle saati söyleyip geçiyorlardı.

Bu son otobüs yolda bozulmuş muydu, neydi? Bir saatten çok gecikti. Sonunda birine sormuş olacağım ki acı gerçeği öğrendim. Son otobüs çoktaaan gitmişti. Peki, durak direğindeki levhada ne yazıyor? Ohoo, o otobüslerin yaz tarifesi...

Yayan yapıldak düştüm yollara. Aşk yollarında Veysel Karanî... Boğaz kıyısını, Büyükdere'den Istanbul'u baştan sona yürüyorum. Bu boğaz kıyısı, 62 yıl öncesinin boğaz kıyısı. Çok yerde lambalar, ışıklar da yok. Neyse ki kar dindi ve o sert Boğaz rüzgârı durdu. Çok zaman deniz kıyısından, kıyı yolundan ve rıhtım yolundan gidiyorum. Ama gelişgidişi az olan yollarda kar çok birikmişti. Kimileyin yürürken bu kar birikintilerine dalıp çıkıyordum. Kışın yürüyüşlerde arkadaşlar, kaputların eteklerini, arkadan ve iki yandan içe kıvırırlardı. Bu, benim hiç hoşuma gitmezdi. Ama o gece ben de öyle yapmıştım. Çünkü kaputun eteklerini arkadan ve iki yandan üçgen biçiminde içe kıvırınca, etekler ayağa dolanmadığından, karlara bata çıka da olsa daha kolay yürünüyordu.

Boğaziçi'nin, gökyüzünün görünümü olağanüstü güzeldi. Dolunay, Boğaziçi'nde altından sarmal yollar çizmişti. Kimileyin içi kar dolu bir çukura düşünce, düştüğüm yerden kalkmak istemiyor, sessiz sessiz gülerek dolunayı, ayın sudaki yansımasını seyrediyordum. Sesim duyulmasın diye, kendime, durumuma kahkahalarla gülemiyordum.

Zaman zaman kıyı yolu bitiyor yada bir duvarla kesiliyor, o zaman nerde olduğumu bilmeden sağ yanımdaki yokuşa, bayıra vuruyordum. Zaman zaman sesimi yükseltmeden türküler söylüyordum. Hem de ne benim, ne başkasının bilmediği türküler... Çünkü, öyle bir türkü sözü de, bestesi de yoktu. Uydurduğum türküyü, çirkinliği bütün arkadaşlarımca bilinen sesimle, ilk kez ben uydurup ben söylüyordum. Söylediğim türkülerin – bunlar da türküyse – ne uydurduğum sözlerini, ne uydurduğum ezgisini anımsayamadığımdan, ikinci kez yineleyemezdim.

Bu son kerte romantik, aynı ölçüde de zahmetli aşk bozgunu yolculuğun en büyük tehlikesi köpeklerdi, yalıların, köşklerin bekçi köpekleri üzerime saldırıyorlardı. Köpeklerin havlamaları, Boğaz'ın iki yakasında yankılanıyordu.

Bir köpek saldırırsa ne yapacağım? Birilerinden duymuştum.

Öyle durumlarda hiç kıpırdamadan, hangi durumdaysam öylecene durmalıymışım. O zaman köpek de hırlamaz, havlamaz, öyle dururmuş. Ne zamana dek köpekle bakışacağız?

Bir umut vardı yine de... Bebek'e dek yürüdükten sonra Bebek'ten kalkıp Sirkeci'ye gidecek olan son tramvaya yetişmek... Onu da kaçırmışsam, Bebek'ten kalkacak ilk tramvaya binmek.

Bestesini, güftesini uydurduğum, bikez daha yineleyemeyeceğim şarkıları çirkin sesimle söyleyerek, ışıksız yerlerde sesimi yükselterek, hatta bağırarak, ışıklı ve aydınlık yerlerde mırıldanarak, köpek havlamalarını duyunca korkudan susarak, zaman zaman düşüp karlara gömüldüğüm yerden keyifle ayı seyrederek sonunda Bebek'e geldim. Son tramvay kalkalı çok olmuş. İlk tramvayın kalkmasına da daha çok var. Orada soğukta bekleyemem. Haydi dayan Nusret Efendi, yine başla uydurduğun şarkılara. Bu şarkılar hep Mf üstüneydi, aşkımın büyüklüğü, sonsuzluğu, uğradığım düşkırıklığı...

Galata Köprüsü'nü geçip, o zamanlar Sirkeci'deki duraktan kalkan Topkapı tramvayına binerek mi, yoksa yine o saatte tramvaylar işlemediği için yürüyerek mi gelmiştim Şehremini'ne. Şimdi bunu anımsamıyorum. Ama Şehremini'nden Mevlanekapı'daki o dermeçatma evimize, çamurlu yollardan taştan taşa atlaya[48]

ULAN EFENDİ

Kendi aramızda birbirimize seslenmek için ençok kullandığımız sözcük "ulan"dı. Salt Kuleli öğrencileri için değil, o dönemin bütün öğrencileri için bu ünleme sözü geçerliydi. Bilindiği üzere "ulan" sözcüğü "oğlan" sözcüğünün değişmiş biçimidir. Türkiye Türkçesinde, oğlan çocuk, oğul, oğlum gibi sözcükler kullanılırsa da, sonradan oğlan sözcüğüne edilgin eşcinsellik anlamı da yüklenmiştir. Nitekim oğlancılık, Farsça gulamperest (oğlana tapan) sözcüğünden bozularak dilimize girmiş olan kulamparalık demektir. Birbirimize ulan diye seslenirken hiç de "ulan"ın "oğlan"dan bozma olduğunu ve edilgen eşcinsellik anlamına geldiğini düşünemezdik. Bizim birbirimize ulan diye seslenmemiz, aramız-

[48] Rüya Kız'la ilgili bölüm burada kesilmiştir. – Ali Nesin

daki içtenliği, yakınlığı anlatırdı. Ama yine de ulan sözünün bir kötü söz olduğunu bilirdik. Bildiğimiz şurdan belli, teneffüs dediğimiz onbeş dakikalık ders aralarında birbirlerine ulan diye seslenenler, öğretmenin yada subayın yanında birbirlerine efendi derdi. Ulan birdenbire efendi oluverirdi. Başka dillere çevrilmesi olanaksız bu Türkçeye özgü sözcüğü, yaşlıbaşlı, kerliferli insanların ve daha da çok erkeklerin kullandığı bugün de görülüyor... Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nu bir yazar kendisine ulan diyerek aşağıladığı için mahkemeye vermişti. Nizamettin Nazif, Kazakçadan, Kırgızcadan örnekler gösterip bu sözcüğün aşağılama anlamına gelmediğini savlayarak cezalanmaktan zor kurtulmuştu. Şimdiki ünlü yazarlarımızdan kimileri, gerek birbirlerine, gerek yakınları olduklarını anlatmak istediklerine ulan demekten hiç çekinmezler. Hatta bu kişiler ulan dedikleri kişilere içtenlikli davrandıkları için iltifat etmiş bile sayılırlar. Ne içten yazar ve cana yakın! Niçin? Çünkü ulan diye konuşuyor.

Çağdaşlarım yazarlardan ençok ulanlı konuşanlardan hemen aklıma gelenler Orhan Kemal'le Yaşar Kemal'dir. Uzun zaman birlikte olduğumuz Kemal Tahir'le Haldun Taner'in bikez bile ulanlı konuştuklarına tanık olmadım.

Şimdi, aradan bunca yıl geçtikten sonra düşünüyorum da, bizim Kuleli öğrenciliğimiz sırasında herkes birbirine ulan diye seslenirken, aramızda kendilerine hiçbir zaman ulan denilemeyenler de vardı, sayıları azdı ama vardı. Bunların ne özellikleri vardı da onlara ulan denilemezdi? Ulan deyince kızarlar mıydı, küserler miydi, kavga mı ederlerdi? Hayır... Böyle yapmış olsalardı onlara daha da çok ulan denirdi. Onlar kendilerine ulan dedirtmez değil, onlara ulan denilemezdi. Niçin? Bu bir kişilik sorunu. O kişiliği, türlü nedenlerle insan daha küçük yaştayken elde ediyor.

Peki, ya ben? Ulan denilen, denilebilenlerden miydim? Kendilerine ulan denilebilen ve denilemeyenler kimlerdi, kimlikleri nasıldı? En güçlüler, en boyu uzunlar, yaşı büyük olanlar, kentliler yada taşralılar, iyi aile terbiyesi alanlar yada almayanlar, çalışkanlar yada tembeller... Bu özelliklerin hepsinin etkisi olabilir. Ama bunların hepsinden başka bişey... O şeyin ne olduğunu hâlâ açıkseçik bilmiyorum.

1946, belki 1947 yılı... Beyoğlu'nda İstiklâl Caddesinin yokuş aşağı olan yan sokaklarındaki meyhanelerden birindeyiz. İlhan

Selçuk, Çetin Even, Çetin Altan ve daha adlarını anımsayamadıklarım. Yanlarımızda eşlerimiz de var. Çetin [Altan] yüksek sesle konuşuyor ve bana sıksık ulan diyor. Bu sözü hiç sevmiyorum. Bunu söylemek bir içtenlikse, bir yakın olma belirtisiyse, Galatasaray Lisesi öğrenciliğinden tanıdığım Çetin Altan'la o günlerde yeni yeni tanışıyoruz. Ulan lafından çok sıkılıyorum ama, o sırada sıkıldığımı belli etsem, tatsızlık olacak, içki sofrasının keyfi kaçacak, hele eşlerimizin yanında... Hiç aldırış etmiyorum. Böyle durumlarda çok zaman yaptığım gibi gülümsüyorum.

İçkievinden çıktık. Çetin, yanındaki hanım arkadaşıyla bizden ayrıldı. Çetin Even'le İlhan Selçuk bana takılıyorlar :

– Çetin Altan sana boyuna ulan deyip durdu.

– Bana mı? Hiç ayırdında değilim. Ulan mı dedi? O da ben de çok sarhoştuk. Demek ulan dedi. Bana hep üstad diyormuş gibi geliyordu.

Çetin Even'le İlhan Selçuk gülüştüler.

Aradan yıllar geçti. 1994 yılı Kasım ayında Nesin Vakfı'na gelen Çetin Even bu olayı anımsatarak Çetin Altan'ın yemek boyunca ulan dediğini, benim de bu ulanları üstad olarak anladığımı tatlı tatlı anlattı. Ben de onunla birlikte güldüm, ama sözkonusu olayın sonunu anlatmadım, şimdi anlatıyorum.

Cağaloğlu'nda bir iş hanında Kemal Tahir'le ortak Düşün Yayınevi'ni kurmuştuk. Kemal'in de yayınevinde bulunduğu bigün Çetin Altan gelmişti. Yine benimle ulanlı konuşmalara başlayınca, bu ulan sözünü sevmediğimi, benimle ulanlı konuşmamasını söyledim. Çetin anlayışla karşılayarak haklı olduğumu söyledi.

Evet... Ben, öğrenciliğimde ulan denilebilenlerden miydim, denilemeyenlerden miydim? Şunu söyleyebilirim açık olarak. Ben hiçbir arkadaşımla ulan diyerek konuştuğumu anımsamıyorum. Ama benimle, sık olmasa da ulanlı konuşanlar olmuştur. Bunlardan birini unutamıyorum.

14. kısmın sınıf mümessiliydim. Her dersliğin en çalışkan öğrencisi, o dersliğin mümessili (temsilcisi) olurdu. Mümessile çavuş da denirdi. Öğretmen dersliğe girmeden öğrenciler sıralarında sessizce oturup kapıdan girmesini beklemeliydiler. Bu suskunluğu sağlamaktan mümessil sorumluydu. Öğretmen dersliğe girince mümessil,

– Dikkat! diye yüksek sesle komut verir, öğrenciler hep birlikte ayağa kalkar, öğretmenin "oturun!" komutuyla otururlardı.

Cebir Osman'ın dersiyse, ben arkadaşlarıma mümessil olarak şaka diye eziyet etmeye çok meraklıydım.

Derslikte bir ali kıran baş kesen olurdum.

– Susun, yoksa numaranızı tahtaya yazarım!

O dünyanın en haşarı, en yaramaz çocuklarının gıkı, çıtı çıkmazdı. Onların, ellerini masadaki kitap ve defterlerin üzerine koyup mum gibi durmaları çok hoşuma giderdi. Onlara istediğimi yaptırabiliyordum.

– Necmi konuşma!

Patates Necmi'nin konuştuğu filan yoktu, zavallının Cebir Osman'dan korkusundan gıkı çıkmıyordu, ama biyandan da, ben sana sonra gösteririm anlamına işaret parmağını sallıyordu.

Karatahtada en sevdiğim dört-beş arkadaşımın numaraları yazılıdır, en sevdiğim ve en yaramazlar...

Cebir Osman kürsüye geçip oturmadan sorar :

– Abe Nusret Efendi, nedir bunlar?

– Efendim siz derse gelene kadar çok yaramazlık ettiler. Futbol ve voleybol takımının yıldızı Mestan Necdet'i (Uzun Necdet), Patates Necmi, Çamur Şevket, daha bikaç çocuğu kaldırır karatahtaya. Biyandan, "Abe Ayrancı, abe Ayrancı..." diyerek enseye şaplağı indirir, kimileyin de kulak çeker.

Biz bütün çocuklar birbirimize ulan demeye çok alışmışız. Ama ulan dediğimiz çocuğa, öğretmenlerin yanında kibarlaşır, efendi derdik.

Cebir Osman'dan dayak yiyenlerden Patates Necmi öyle kızmış ki bana, birden bağırdı :

– Ulan Nusret Efendi...

Çocuklar yerlerine oturur. Cebir Osman da dersini anlatmaya başlar. Ama her dersin sonu geldiği gibi bu dersin de sonu gelir. Paydos zili çalar. Benim gözüm dersliğin kapısındadır. Bir ayak önce kaçıp kurtulmalıyım ellerinden. Bunu her zaman başaramam. Ya musluklarda ya ortabahçede kıstırırlar. Patates Necmi'nin elleri, normal iki el büyüklüğündedir.

İşte bu, baştan sona bir şakadır ve özel adı da vardır : Eşşek şakası...

Mestan Necdet, ki sınıfımızın oldukça çalışkanlarından ve iyi

sporcularındandı, bir akşam yatakhaneye girdiğimizde şöyle bağırdı :

– Arkadaşlar, yakalayın Kıllı'yı, boyunu uzatacağız, yakalayın!

Ben bizim dersliğin, Münir Bey'den sonra en kısa boylusuydum. Aslında Münir Bey benden biraz daha uzundu ama sünepe bir çocuk olduğundan ve kafasını omzuna çekip boynunu kısarak yürüdüğünden, benden kısaymış gibi görünürdü.

Bütün yatakhane çocukları üstüme çullandı. Kollarımdan bacaklarımdan tutup havaya kaldırdılar. Onca çocuk, beni tutup boyumu uzatmaya yetmediğinden, biri tutup biri bırakıyordu. Boyumu uzatmaya uğraşırlarken kahkahalar, çığlıklar atıyor ve ilkel sesler çıkarıyorlardı. Yaptıkları şaka eşek şakası değil, düpedüz ayı şakasıydı. Bu türlü şakalar her çocuğa yapılmazdı. Böyle şakaların bir çocuğa yapılması için, o çocuğun şaka, hatta eşek, hatta ayı şakası olsa bile, şaka kaldırır biri olması gerekirdi. Ben, işte o ağır şakaları kaldıranlardan biriydim.

Boyumu uzatmak için öyle çekip çekeliyorlardı ki, nerdeyse kolum, bacağım kopacaktı. Acı duyuyordum, ama yiğitliğe krem sürmemek için, ben de onlar gibi sözde gülmeye çalışıyordum.

Ertesi akşam, bana yapılanın acısını çıkarmak için koğuş arkadaşlarımı, Mestan Necdet'in boyunu kısaltmaya çağırdım ve beşon çocuk da bu çağrıma geldiyse de doğrusu Mestan Necdet'in gösterdiği başarıyı gösterememiştim.

Nesin Vakfı (Dereboyu)[49]

19 Haziran 1995... Saat kaçtı? Bilemiyorum. Ama saat sabahın dördü olmalı diye kestiriyorum. Yüreğimde dayanılmaz bir acıyla uyandım. Sanki göğsümde yeni açılmış bir yaraya paslı bir temel çivisi sokup sokup çıkarılıyormuş gibi dayanılmaz bir acı duyuyordum. Oğlum Ali Nesin Amerika'dan bir hafta önce gelmişti. Yine Nesin Vakfı'nda dereboyundaki yazlık evde bir başına kalıyordu. Bense, yeni kurulmakta olan yapının yedinci katında yalnız

[49] Aziz Nesin aşağıdaki bölümü bir önceki bölümü yazdığı kâğıdın sonundan başlayarak yazmış ve hemen ardından özyaşamöyküsünü sürdürmüştür. Yazı 26-29 Haziran 1995 tarihleri arasında, Florence Nightingale Hastanesi'nden çıktıktan hemen sonraki günlerde yazılmış olmalı. Bu yazıyı neden "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"e eklediği yoruma açık. – Ali Nesin

kalıyordum. Oğlum, birlikte olduğumuzda bikez yüreğimin teklemesine tanık olup çok telaşlanmıştı. İşte buyüzden, yine aynı durum başıma gelir korkusuyla, yaşadığım dairenin dışkapısını kilitlemememi bana sıkı sıkı tembih etmişti. Buna karşın ben, yılların yalnızlığının alışkanlığıyla dış kapıyı kilitlemiştim. O andaki düşüncem şuydu. Ençok beşon dakika sonra, yürek yangeç (by pass) ameliyatından [iki yıl] sonra, bu kez yürek teklemesinden öleceğim. Uzun zaman kimsenin haberi olmayacak. Kuşkulanıp eve girmek istediklerinde de, açamayacakları için kapıyı kırmak zorunda kalacaklar.

Oğlumun evine, yönetmenimiz emekli albay Ruşen Ulusoy'un odasına, çocuklarımın yada işgörenlerin evlerine yada odalarına telefon edebilirim ama gecenin (sabahın) bu saatinde insanlar telaşa kapılacaklar diye bundan vazgeçtim. Sabaha dek, onlar kendiliklerinden gelene dek bekleyebilirsem beklerim, bekleyemezsem yapılacak başka bişey yok. Yapılacak bişey var, geleceklerin içeri girebilmeleri için dış kapıyı açık tutmak. Ah, bu nasıl olacak? Sancıdan, ağrıdan, elimde olmadan ah ah diye inleyerek yatağın içinde kıvır kıvır kıvranıyorum. Sonunda kendimi zorlayıp dış kapıyı açmaya gidebildim. Bütün ilaçlarımın karyolamın başucunda durduğunu anımsıyorum. Önce böyle durumlarda dil altında eritilen (.....)'ı anımsıyorum. Şişeden avcuma boşaltmaya çalışırken şişeden bütün o küçücük beyaz haplar yere dökülüyor. Bir tanesini değil, kendikendime doktorluk edip yerden aldığım iki hapı dilimin altına koyuyorum. Yüreğimin sancısı eksilmiyor, artıyor. Bir ağrı kesici alsam mı? Yakın zamana dek, vitaminler ve göz damlalarıyla birlikte günde onyedi ilaç kullanıyordum. Onyedi ilacı günün yirmidört saatine uydurmak zordu. Arasıra unuttuklarım olurdu. Neyse ki benim dost hekimlerim Birgül Sönmez'le Arif Akgül, ilaçlarımın sayısını indirmişlerdi.

Yatağımın yanındaki elektrikli saat her zaman bozuktur. Sen bir garip çingenesin, gümüş zurna neyine a zibidi? Hem Çatalca'da yaşayacaksın, hem de çağcıl insanlar gibi elektrikli saat kullanacaksın. Hiç olur mu böyle şey? Istanbul'un ilçesi Çatalca'da günde enaz iki üç kez elektrikler kesilir. Bu kesilmeler iki üç saat, hatta daha da çok sürebilir. Öbür odaya geçip masa saatine bakamıyorum.

Birdenbire her yanımdan bir ter boşanıyor. Ama nasıl bir ter...

Salt iççamaşırlarım değil, yastık yüzü, yatak çarşafı da sırsıklam oldu. Hava almak için pencereyi açtım. Sabah ayazı esiyor. Kapadım pencereyi. Birdenbire bir kusma zorlaması geldi. Lavobaya koştum. Salt öğürüyor, kusamıyordum. Bisüre kuru öğürtüden sonra yatağıma döndüm. Ben bu terleme, yürek sancısı ve öğürme yada kusma olayını iki kez daha yaşamıştım. Biri uçakla Ankara'ya giderken; biri de bir arabayla Çatalca'dan Istanbul'a gidişimizde, bir araba bataklığının içine gömülüp, bütün çabamıza karşın bitürlü kurtulamayışımızda. Bunlar yürek ve beyin ameliyatlarımın öncesiydi. O zamanlar da tıpkı böyle olmuştu. Şimdi de herhalde bir enfarktüs daha geçiriyordum. Ancak bir avuntum vardı. Bütün belirtiler yürek teklemesini göstermekle birlikte, benim bildiğim ve duyduğum yürek teklemesi böyle saatlerce sürmez, biriki dakika içinde, hatta daha kısa zamanda alıp götürürdü. Kendikendime tanım koymaya çalışıyorum.

Dışkapı açıldı. Gelen oğlum Ali Nesin, yönetmen Ruşen Ulusoy ve kızlarımdan Dilek'le Ümmühan'dı.

İlk sözüm şu oldu :

– Çabuk Gencay Gürsoy'a haber verin!

Saat dokuzu on geçiyormuş. Benim sevgili can dostumu o saatte hastanede, işinin başında buluyorlar. Bu yürek sancıları gelmeseydi, iki gün sonra sağlık denetimi için sağlık ekibinin arabası evime gelecekti.

Doktorum Birgül Sönmez, hemen hastaneye gelmemi istemiş. Saat 10'da Florence Nightingale Hastanesi'ndeydik. Beni hastaneye getiren arabanın sürücüsü, Nesin Vakfı'nın çocuklarından üniversite öğrencisi Tarkan'dı. Yanımda da yardımcı olarak, yine Nesin Vakfı çocuklarımdan, lise son sınıf öğrencisi Süleyman vardı.

Hastaneye gelince hemen beni arabalı sandalyeye alıp âcil servise götürdüler. Serum ve oksijen takıldı. Elektrokardiogram çekildi. Daha adlarını bilmediğim aygıtlar kullanıldı. İki saat sonra hastanenin 523 sayılı odasına götürüldüm. Burası bildiğim, bir aydan uzun kalarak ameliyat olduğum yer.

Bikaç kez kan alındı. Biçok ilaç verildi. Bu kez iki serum şisesi birden taktılar. Sıksık iğne yapıyorlardı.

Bu arada çok şaşılası bişey olmuştu. Vakıf'ta arabaya bindikten hastaneye gelene dek, yüreğimdeki o dayanılmaz sancılar, o

bıçak sokuluyormuş gibi acılar, azala azala dinmişti. Sırtüstü yatağa uzandığımda hiç ağrım sızım kalmamıştı. Salt anlatılmaz bir yorgunluk, bitkinlik vardı. Elimi, parmaklarımı oynatınca bile, çok ağır yük taşımış gibi yoruluyordum. Hastanenin tuzsuz yemekleri geliyor, iştahsızdım, bir lokma bile yiyemiyordum.

Önce Dr. Arif Akgül geldi. Sonra ameliyattan yeni çıkmış olan Dr. Birgül Sönmez geldi. İkisinin de söyledikleri şuydu. Röntgen, bütün tahlil ve incelemeler, yüreğimin en sıkı muayenesi yapılmıştı. En küçük bir hastalık belirtisi, arıza görülmemişti. İşte benim en utandığım zor durumum budur. Buyüzden ufak tefek hastalık durumlarında çevremdekileri tedirgin etmek, onları boşuboşuna telaşa vermek istemem. İşte alanlarında gerçekten uzman iki hekim, üstelik beni seviyorlar da... Saçtan tırnağa, baştan ayağa (check up) muayene de ettiler. Hiçbir hastalığım yokmuş. Öyle utandım, öyle utandım ki... Değil mi ki hastaneye gelmişim, bu gece burada kalmalıymışım.

Aklıma Ulvi Uraz'ın ölümü geliyor. Yüreğinden hastaydı. Dostumuz Dr. rahmetli Siyami Ersek, Haydarpaşa Göğüs Cerrahi Hastanesi'nin başhekimiydi. Siyami Ersek, muayene için Ulvi Uraz'ı hastaneye çağırdı. İnceden inceye muayene edildi. O gün Ulvi Uraz sevinçle bizim eve gelmişti. Öğle yemeğini birlikte yemiştik. Sevinçten uçuyordu. "Hiçbişeyim yokmuş, daha çok yaşarmışım. Çelik gibiyim," diyordu. Ulvi o gün Bebek'teki evine gitti ve kalpten öldü. İnsan vücudunda dahaca bulgulanamamış nice gizler var.

Ertesi gün Dr. Arif Akgül hastaneden çıkamayacağımı söyledi. Bigün önceki o büyük bunalımda ağır bir yürek bunalımı geçirmişim. Beş gün hastaneden çıkarmadılar.

Hastaneden çıktığımda tansiyonum 14-16'ya düşmüştü. Bu ilk kez oluyordu. Benim tansiyonum 19-20'den aşağı düşmezdi. Bikez tansiyonum 24 olmuş ve ağır bir inme geçirmiştim.

VÂ-NÛ'YA ÖLÜM İZİN VERMİŞTİ

Vâlâ Nûrettin Vâ-Nû, dünyada sayıları çok az olan sevdiğim insanlardan biriydi. Çok iyi bir insandı. Gazetelerdeki köşeyazarlığı da, eh işte şöyle böyleydi. Ama romancılığı çok kötüydü. Üs-

telik, gerek gazetede dizi olarak, gerek kitap olarak çok sayıda roman da yazmıştır. Bu romanlardan ikisini gençliğimde okumuştum. Vâlâ ile aramızda ondört yaş vardı. Bu yaş ayrımına karşın çok iyi, çok yakın dosttuk, arkadaştık. Ölümüne yakın, hastalığı sırasında – kanserdi – bir gece[50]

[50] "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in üçüncü bölümü burda kesilmiştir. Aziz Nesin, bu bölümde, Vâlâ Nûrettin'in *Bu Dünyadan Nâzım Geçti* adlı yapıtını yazmak için ölümden izin aldığını yazacaktı. Vâlâ Nûrettin bu yapıtına hastalığının teşhisinden sonra başlamış ve yapıtı bitirdikten az sonra da ölmüştür. Aziz Nesin'e göre, bu yapıt, Vâlâ Nûrettin'in en değerli yapıtıdır. Aziz Nesin'in birçok kez bu yapıttan övgüyle sözetmiş ve Azrail'in Vâlâ Nûrettin'e yapıtını bitirmesi için izin verdiğini bana söylemiştir. – Ali Nesin

AZİZ NESİN'İN BÖYLE GELMİŞ BÖYLE GİTMEZ NOTLARI[51]

[51] Bundan sonraki bölüm Aziz Nesin'in yıllardır tuttuğu "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in eski Türkçe notlarından seçilmiştir. Notları eski Türkçeden Müzehher Vâ-Nû okumuştur. Kendisine bir kez daha teşekkür ederim. Okunurken birbirleriyle karışmasın diye, kitaba aldığım notları sayılandırdım. Notlardan okul yıllarıyla yada bu kitapla ilgili olmayanlarını bu kitaba almadım. Belki ilerde, bir başka kitapta bütün "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez" notları bir araya toplanabilir. Çok çabuk yazıldığından okunamayan yerler olduğu gibi, çok kısa yazıldığından anlam veremediğimiz yerler de oldu. Okuyup anladığımız notlardan, asıl metinde anlatılmayanları ya da asıl metinden değişik anlatılanları buraya aldım salt. Notların daha kolay okunmasını sağlamak amacıyla, tümceyi fazla değiştirmeden yazım yanlışlarını düzeltebildiğim yerlerde gereken düzeltmeleri yaptım. Örneğin, kapanmayan ayraçları kapattığım, noktalama imleri eklediğim oldu. Metnin akışını bozmayacağına inandığım yerlerde, eklemelerimi "[" ve "]" imleri arasına aldım. Birkaç yerde yazım yanlışlarını düzeltmek ve anlatım bozukluklarını gidermek için tümceyi baştan aşağı değiştirmek gerekiyordu. Bu tür düzeltmeleri yapmaktan kaçındım. Böylece notların "not özelliği" de korunmuş oldu. Eski Türkçe yazıda belirtilemeyen Aziz Nesin'in özel yazım kurallarını uyguladım; örneğin "bir sürü"leri "bisürü", "ya da"ları "yada" yaptım. Aziz Nesin'in özgün notları Nesin Vakfı'nda araştırmacılara açıktır. – Ali Nesin

1. Babam, çok küçük yaşımdanberi bana olan tutumunda, davranışında hep yumuşak, hep hisliydi. Çok tepkisel, kızgın bir adam olan babam, benden başka hiç kimseye hoşgörülü, yumuşak olmamıştır. Herkese, herşeye sertti. Tek sevdiği, beğendiği, ölümünden sonra bile tam otuzdört yıl anılarıyla yaşadığı [ve] her gece ruhuna Kuran okuduğu anneme karşı bile hiç yumuşak, anlayışlı ve hoşgörülü olmamıştı.

Babamın tüm yaşamında ayrıcalık olarak bana olan hoşgörülü, yumuşak davranışı bu güveni ve doğruluğuma inancı yüzünden, en az [anlaşılmıyor] olduğum günlerde bile kendime olan güvenimi hiç yitirmedim. Babam, kişiliğimin oluşmasında, kendiliğinden bana destek oldu ve yardım etti.

2. Babam 31 Mart olayını da yaşamıştı. Yollara dökülen 31 Martçılardan değildi. Ama o sırada Taşkışla'da kuşatılanlar arasındaydı. Abdülhamit onlara "Kardeş kardeşin kanını dökmesin, silah atılmasın evlatlarım!" diye haber göndermişti. Buyüzden topları tüfekleri kışlayı kuşatanlara çevirmemişlerdi. Yoksa...

Abdülhamit'in "Silah atmayın evlatlarım!" sözünü tekrarlayan babamın sesi titrer, gözleri buğulanırdı.

31 Mart olayının Abdülhamit'e karşı düzenlenmiş bir oyun olduğuna inanırdı.

3. Hulusi Öktem. Davutpaşa Ortaokulu'nda müzik hocam. Bizler ne eşekmişiz!

4. Eminönü'nden köprüye doğru yürüyerek geçerken hep onaltı-onyedi yaşımdayımdır. Köprü üstünden gitmem, köprü al-

tına, Boğaz vapurları iskelesine saparım. Çok ivedi işim olsa bile bekleme salonunda bekler, bekleme salonundakilere, banklarda oturanlara, gişe önünde sıraya girmişlere, bekleşenlere bakar, onların arasında birini ararım. Oralarda onaltı onyedi yaşımdayken düşürüp yitirdiğim çok değerli bişeyi bulacakmışım gibi, belki bulurum umuduyla, arana arana, bakına bakına yürürüm. Aradığım öyle değerli bişey, ama yalnız benim için değerli bişey ki, onu düşürdüğüm yerlerde [ancak ben] bulabilirim; çünkü benden başkası için çok değersizdir; benden başkası aramaz, bulamaz onu.

Nedir kırk yıl önce oralarda biyerde düşürüp yitirdiğim şey? İskeledeki kalabalık arasında kimi arıyorum? Onüç ondört yaşında, ayakları şosonlu, elinin lacivert beresinin üstünde sarı maden KKL harfleri bulunan esmer bir kızdır. (Marlene Dietrich'e benzetirdim onu.) En büyük felaket nedir bilir misiniz? Yıllar önce bir yerde unuttuğumuz, yitirdiğimiz o şeyi arayıp dururken, günün birinde bulmamızdır. Bu felaket, başka yerlerde yitirdiğim başkaları için bikaç kez başıma geldi.

Ağlıyordu. Ben ona anlatmaya çalışıyordum, artık ne o eski odur, ne ben eski benim... Onun o olmadığını o bilemez, ben bilirim. Benim de o ben olmadığımı ben bilemem, o bilir... Değişmemizin farkında olmayız ki... Karşımdaki, yıllar önce yitirdiğim insan değildi ki, bambaşka biriydi. O, hâlâ beni, eski o sanıyordu, ağlıyordu. Ama benim için değil, bir zamanlar yitirdiği bişey için ağlıyordu. Sen köprü altında iskele : gemi arıyordun, orada, [pek iyi anlaşılmıyor] neyi yitirdim ki ben? Gerçek şu : kendimi arıyordum orada, kendimi yitirdim... Anılarım demek ben demek... Bulamayacağımı bile bile, bulursam bulduğumun o olmadığını, bir felaket olduğunu bile bile ararım oralarda kendimi her cuma sabahı.

5. Onuncu sınıfta hendese öğretmeni Sıtkı Bey yok dediği sayfalara kurşun kalemle çarpı koymuştu. Sınavda çıktı. Var yok, git bak. Ben yanlış çizmişim, yaptım. Öyle mahçup oldum ki... Gözümün önünde beş verdi. Gidip cigara içtim, sanki zehir içip intihar edecekmişim gibi. Başım döndü. Taa otuz yaşıma dek son cigara oldu.

6. Gambot Muzaffer Vefa'dan arkadaşımdı.[52] Okulu hiç beğenmemişti. İlkte dönüp evine gitmek istiyordu. Bir de bizim mahalleden Adnan (dokuza gelmişti) okulu beğenmeyenlerdendi. Onların ikisiyle kalmaları için çok uğraşmıştım, özellikle Muzaffer'le.

7. Bir cahil doktor gelmişti. Vücud-u beşer[53] dersini bana anlattırırdı. Sonradan belediye başkan vekili olmuştu. Ona iş istemeye gitmiştim de, poliste sorguya neden olmuştu.

8. Gazetede, galiba "Son Posta" (o zamanın tirajlı gazetesi) bir küçük haber. Bir Alman üniversitesinde vitamin çeşidi bulmuşlar. A filan yeni bişey. Boy uzatıyormuş. İngilizce bir mektup yazdım. Herr Profesör Nesin diye büyük zarf dolusu broşür, notlar filan herşey, çalışmalarımızdan bilgi istiyordu.

9. Gayet iyi kafakol alırdım. Onunla yendim mi yendim, yenemedimse yandım. Öbür oyunları bilmiyordum. Bir de saltoya bayılırdım.

Yenildikten sonra daha bir merak sardım. (Her zaman olduğu gibi, yenilerek yenmeyi öğrendim.) Kumkapı güreş kulübüne giderdik Nihat Aytek'le pazarları. Bizim güreş zamanımızda Macar Peter Hoca vardı. Bizim okula gelirdi. Fahrettin Paşa, minder kenarına gelmesi ile alay edilirdi. Hocaların çoğu kızardı spora. Salt o yüzden numara kırarlardı. Onun için güreştiğimi, spor yaptığımı duyurmak istemezdim.

10. Dişçi yada eczacı olan Necati, ki yazısı, kaligrafisi olağanüstü güzeldi. Üç sayı edebiyat dergisi çıkarmıştı. Benim genel başlığım Portreler'di. Yakalanınca [ödümüz] koptu kovulacağız diye. Ne korkular çektik. Kıyamadılar, kitaplığa koydular. Gazete, roman okumak yasaktı.

11. Bir kumbara daha aldım. Hilmi Karababa'nın evine bı-

[52] Aziz Nesin'in 1928'te gittiği Cağaloğlu'ndaki ortaokul. Birinci sınıfta devamsızlıktan sınıfta kalarak okuldan atılmıştır. – Ali Nesin

[53] Anatomi. – Ali Nesin

raktım. Bir hafta mektup geliyor. Hastahaneye izinli çıktım diye bir çocuk kumbarayı istiyor sözde. İstemişse neden mektup yazılır? O [kumbara] da gitti. O gün bu gün para biriktirmekten vazgeçtim. Demek ki olmayacak. Çok isabet etmişim. Para biriktirerek zengin olunamayacağını ancak çok sonraları öğrenmiştim.

12. En iyi konuşan tarihçi Ali Ekrem'di. Yemek saati geçmiş o hâlâ konuşuyordu. Kolay mı o canavarları yemek saatinde tutmak. Hem de kendilerinden geçmiş olarak.

13. Davut Şükrü Bey. Emsalsiz insan. Tozpembe deri, mavi gözlü. Alabrosse tıraşlı. Fizik hocamız. Şarapnel parçalarıyla dolu vücudu. Bu, benim için bir anıt adamdı, Kurtuluş Savaşı sonrasının simgesidir. Politika yoluyla zengin olma[yı reddetmiş,] gerçek kahramanlar, eğitim yoluyla bilgisiz[likle] savaşa girişmişlerdir. Çok okur. [...] Sözlerinin altında başka sözler gizliydi. Ne güzel ders anlatırdı.

14. Selim[54]

Ellisekiz yıl geçmiş aradan
Yıl bindokuzyüzotuzyedi
Harp Okulu ikinci sınıfındaydık
Nasıl olmuşsa olmuş bilmiyorum
Yeni bir öğrenci gelmişti aramıza
Türkçeyi Alman ağzıyla konuşur
Ama çok iyi bilirdi
Almancadan Türkçeden başka
İngilizce Fransızca da biliyordu
Almanya'da doğmuş büyümüş
Babası orda mühendismiş
Bahçe içinde üç katlı güzel evlerinin
Fotografını göstermişti bana
Bizim sınıf istihkâmdık
Sözde yüksek matematik okurduk

[54] Bu şiir, Aziz Nesin'in ölümünden sonra çalışma masasının üstünde bulunmuştur. Selim, Aziz Nesin'in hayran olduğu sıra arkadaşlarından biriydi. – Ali Nesin

Selim Fransızca İngilizce Almanca
Kitaplardan izlerdi dersleri
Çok şey bilirdi
Çok incelikliydi üstelik çok da yakışıklı
Hayrandım Selim'e
Subay çıkmamıza iki ay kala
Birden hastalandı Selim
Şiddet başağrısından
Revire kaldırıldı Selim
Duyduk ki bikaç gün içinde Selim
Menenjitten ölmüş
Selim öleli ellisekiz yıl olmuş
Anımsamaz onu arkadaşlarından hiçbiri
Artık dünyada kalmamıştır
Selim'i tanıyan bilen herhangi biri
Bense ellisekiz yıldanberi
Rüyalarımda görürüm Selim'i
Her rüyamda görüşümde sorarım ona
Selim Selim
Anlıyorum ölünce doğaya karıştı bedenin
Ama bildiğin onca yabancı dil
Bildiğin onca matematik onca cebir
Ne oldu onlar Sevgili Selim
Sevgili Selim onlar ne oldu
Ben de bigün ölünce
Kimseler görmeyecek rüyasında Selim'i

(Dereboyu)
18/19 Ekim 1994

15. Nihatlar Bebek'e taşındılar. Tramvay durağının arkasında üç katlı bir ahşap evdi. Nihat'ın ablası bizi yabanilikten kurtarmaya çalışıyor. Ne mümkün! İnsan arasına sokmaya çalışıyor. Bigün biz üst kattayken Nihat'la, orta katta ona arkadaşları geldi, bizi çağırıyor. Gitmiyoruz. Sanki bizi yiyecekler. Gitmeyişimiz bizi yemelerinden korkumuzdan değil, onları yemek isteyişimizdendi. Arkadaşça, insanca konuşmasını bilmiyoruz. Hayatımızda kız arkadaş yok. Ablası bunu bildiğinden, ille de insan içine çıkalım istedikçe Nihat büsbütün yabanileşiyor. Çıktık evden kızarak ne-

dense... Yani işte böyle bir yabaniyiz.

Kolejde konser varmış. İki davetiye verdi bize ablası. Biz koleje gideceğiz. Bizi kapıda iki kız karşılayacak. Hem de küçük sınıflardan kızlar. Yani bize göre arkadaş. Nihat'ın ablası son sınıftaydı. Biz gitmek istiyoruz; gitmek istiyoruz ne demek, can atıyoruz. Bütün bir hafta buna hazırlandık. Bekar ütüsü pantalonlar, tığ gibi. Her akşam yatarken bakıyoruz. Bunun tehlikesi var. Islatıp koyarken çizgiyi tam yerine koyamazsan iki çizgi olur. Çift çizgi rezalet. Kaolle palaska tokalarını ha babam parlatıyoruz, bir de tokaya [anlaşılmıyor] yaparlardı. Ayakkabılar boyanır. Ah şu uzunluğu bir santim olan [anlaşılmıyor] bulamayan saçlarımızı da kestirmeden çıkabilsek... Evet, bir santim bile uzamayacak. Çıktık. Arnavutköy'deyiz. Bitürlü içeri giremeyişimiz. İki[mi]z birbirimize bişey söyledik kapının önüne gelince. Orası sanki düz duvarmış gibi geçip gidiyoruz. Bisüre yürüyor, sonra dönüyoruz. Bikaç kez böyle yüreklenip içeri giremedik. Sakız aradık. Çiklet daha yeni yeni. Neden sakız aldık? Aldığımız çiklet de çiklet dediğimiz şey değil. Sakız çiğneyerek güç kazanacağız. Sakız çiğneyerek bu dünyaya boşvermiş [anlaşılmıyor]. Sonunda daldık kapıdan. Bir on-onbeş adım yürüdük. İki kız yandan bize sokulup selam verdi, iki güzel küçük kız. Bize arkadaşlık edecek yaştalar. Birinin mavi organzadan elbisesi var. O bana sokulan. Öbürününki pembe, daha bir başka kumaş, tül gibi bişey. Adları neydi? İpek olacak berininki, öbürününki Melek mi ne, öyle bişey. Kızlar bişeyler söylüyorlar. Kulaklarım uğuldadığından, arada bir kelime anlıyorsam da ne dediklerini pek anlayamıyorum. Sanırım Nihat da benim gibi olmalı. İki yanımızda iki kız biz iki Kuleli'yi, dünyalar güzeli – bana öyle geliyor – öyle kızlar... Ağzımızda sakızlar... Çak çak çiğneyerek yürüyoruz yokuş yukarı. Yaptığımızın ayıp olduğunu söylemeyin bize. Biz bunu çok iyi biliyoruz. Ama başka türlü yapamayız. Yoksa yüreğimiz duracak. Çak çak çak... [anlaşılmıyor]. Biz böyle ne kızlar görmüşüz... Çak çak çak.... Kızlarımıza boşverdiğimizi anlatmak için sakız çiğniyoruz. Kime anlatmak? Hiç, kendimize. Önce Nihat ağzından sakızı fırlattı. Nihat'ın ağzından fırlayan sakız, hendeğin çiçek [anlaşılmıyor] asfaltın üstüne düştü. Hiç böyle şey yapılır mı? Rezalet. Biz yaparız... Biz... Ben de ağzımdan fırlattım sakızı... Bu enayice terbiyesizliğimize, kızlar güldü mü?.. Yan gözle bile yüzlerine bakamıyoruz ki anlayabile-

lim kızların bizimle alay edip etmediklerini. Belki o zaman alay bile etmediler. Ama zamanla kafalarında hiç olumlu olmayan bir asker izlenimi kalmış olması gerekir. Şu satırları yazarken, o zamanki o iki güzel kızı düşünüyorum, adları ya İpek ya Melek olan... Adlarını söyledikleri zaman uçurumdan düşen çağlayan uğultusu [?] kulaklarımda. Onlar yaşıyorlarsa şimdi, kocakarılığın eşiğinde iki yaşlı kadındır. Belki takma dişleri de vardır ağızlarında takırdayan, artık bana hiç heyecan vermez onlar. Ya Nihat'a... Büsbütün olanaksız. Nihatcığım öleli çok oldu.

Bıcır bıcır, cıvıl cıvıl konuşuyor kızlar. Kanarya bahçesinde gibiyiz. Hay Allah!.. Kuleli ayakkapları gıcırdamaya başlamaz mı!.. Kızlar bizi bir kameriyeye götürüyor. Orada piyano var. Kuş kafesi gibi bir yer!.. (Sonradan çok gittim o koleje, piyanoyu göremedim). Kitaplığı gezdiriyorlar. Büyük zenginlikte bir kitaplık. Söylediklerinden biri hâlâ aklımda. Kuleli'de çalınan boruyu onlar burada duyarlarmış. Elbet duyarlar, öyle bir borazan vardı ki, boruyu çatlatmıştı. Okula yeni alınacağı zaman nota bilir misin diye sormuşlar da, nota bilmek ne demek, anasını bile satarım, demiş. Öyle bir ti borusu çekerdi ki...

Bir binaya giriyoruz, gıcır gıcır taş. Az kalsın Nihat bana, ben Nihat'a tutunmasak ikimiz birden yere yatacağız. Üstte bir başka salona girdik. Kalabalık. Öğrenciler ve onların çağrılıları. Kızlardan biri benim sağımda öbürü Nihat'ın solunda. Yahu bre insanoğlu, ağzını aç iki lâf et bre! Yok, bizden lâf çıkmıyor, iki canlı soğukluk, buzdolabından çıkarılmış iki hıyar!

Dönüşümüz bir bir aklımda. İçimizden geçenler şu iki kızla sürekli arkadaş olabilseydik. Her hafta tatilini iple çekiyoruz... Biz de onlarla bir... Kolumuz kanadımız kopuk, birbirimize de bişey söylemeden okula dönmüştük. Demek hazırlıksız bunlar, bir aşka hazırlıksızsın. Ben o sıra, o güzel halk deyimiyle, "hamama gitsem kurnaya, kahveye gitsem zurnaya âşık olacak" durumdaymışım.

16. Muhlis'te köpekmemesi. Ensesinde bir acayip yaralar. Çok başka bir oğlandı. Çocukken duvardan kireç yediği için veremden kurtulmuş. Okul doktoru, geneleve gidecek diye bunun eline bir kâğıt-belge vermişti. İzinli çıkar giderdi. Aksaray'daki bir konaktaki eve, akrabasına gider, kadını becerirdi. Dik kafa durur, boyunu uzunsayarak gibi ense [ragı?] gibi [iyi anlaşılmıyor]. Fazıl

Ahmet dayısı olurmuş. Hisar'da Kıbrıslıların yalısında, Fazıl Ahmet'in kardeşi, entarili, dayısına hala derdi. Hanım dedirtiyor. Sakal kıllarını cımbızla aldırtırmış. Entarili. Gençken adadan boğaza yüzen bir delikanlıymış, sonradan böyle olmuş.

17. Dinden ve Allah düşüncesinden pek zorlukla ayrılışımın birçok nedenleri arasında bencilliğim başta gelir: Ben, tanrısal bir gerçek ile büyük adamlığa doğru itiliyordum, hazırlanıyordum. Başıma gelen her felaket beni büyüklüğe, eserime hazırlamak içindi. Ayrıca, bu bir mutlu avuntuydu. Allah kalkarsa, ben ne olacaktım? Beni kim, hangi gizli kuvvet bir büyük adam, bir büyük yazar yapacaktı?

18. Kuracağım şehrin, okulların planlarını yapışım. Kendi çocuklarımı da, zengin bile olsam, askerî okulda yetiştirmek isteyişim. Hayatı öğrensinler ve iyi öğretmenler var diye.

Kimyacı olma isteğim. Kimyahane kuruşum. Hilmi'yi demiryolu okuluna yazdırmak isteyişim.

Kuleli elbiselerini giyip Hilmi'nin savuşması.

Allah korkusu.

Lise'de konferanslar : Fahrettin Kerim, İbrahim Zati, Mükrimin Halil, Ali Nihat Tarlan.

Geceler, bahçede yatışım. Kuyu suyuyla yıkanmam. Dayanıklı olacağım. Karpuzları, kavunları bitirdim.

19. Bize Kuleli'de Yunus Emre kitabı satılan (Fevzi Çakmak'ın damadı olduğu için) aylıklarımızdan her ay beşer - onar kuruş kestirten Burhan Toprak. Ressam Mahmut Cûda da, "Kılavuzun Böylesi" adlı broşüründe şöyle diyor : "....Burhan Toprak kimdi ki üstesinden gelecekti? O, pentür[55] denilen nesneyi Paris'e gidince görmüş, öğrencisi olduğu sanat tarihi enstitüsünü bitiremeden geri dönmüş bir toydu. Fakat, nasıl olduysa oldu, akademiye müdür oldu. Olur olmaz da ağababasının gocuğuyla büyük adamcılık oynayan afacana döndü."

Ne olduysa oldu... (Damat oldu) Biz de o yaşlarda duyardık : İsviçre'de ikisi [Fevzi Çakmak'ın veremli kızı Muazzez'le Burhan

[55] Peinture (Fransızca) : resim. – Ali Nesin

Toprak] tedavi görürlerken sanatoryumda tanışıp sevişmişler evlenmişler.

20. Çocuklar, aşçıbaşını mutfakta, orta bahçede, nerde görürlerse, horoz gibi ötmeye başlarlardı. O da kaçıp kurtulmaya çalışırdı.

Horoz ötmesi : Mustafa'nın[56] notları sayfa 8.

21. Harp Okulu'nda tasarladığım – bahçede arkadaşlarla konuştuğum – kızı, belli bir yaşıma dek aradım. Oldukça geç bir yaşımda daha gerçekçi olarak bulunmayacak bir kimseyi aramaktan, olmazın o serüveninden vazgeçtim.

22. Harp Okulu'na Gidiş[57] (Kuleli'den ayrılış)

Lacivertten hâkiye geçiş. Kuleli salonunda toplantı. Boğaz vapuru ve Kuleli resmini yapan kimdi? Siyah beyaz resim, siyahın tonlarıyla yapılmıştı. Vapura binip [Kuleli'den] ayrılıyoruz. Son ayrılış bu. 935 Mayıs'tı. Bir daha 1972'de, 37 yıl sonra Kuleli'ye gideceğim. 937 Harp Okulu Mezunları Cemiyeti Kuleli'de bir toplantı düzenlemişti. O toplantıya yüz kadar çocuk geldik. Birdenbire kalem "çocuk" diye yazdı. Evet öyle, yüz kadar yaşlanmış çocuktuk orada toplanan, 57-58 yaşlarında çocuklar... Sınıfımızdan yalnız bir general gelmişti, o da biriki ay sonra emekli olacaktı.

[56] Mustafa Onanç'ın defterinden, sayfa 8 : *"Yan bahçede veya yemekhanede görülse, bütün talebeler horoz gibi ötmeye başlarlardı. O da kaçıp kurtulmaya çalışırdı. Bizden eski talebelerin anlattıklarına göre, bu horoz gibi ötüş bir pazarlıktan ileri geliyormuş. Şöyle ki : aşçıbaşı bir gün umumhaneye gider, kadının biriyle geceliğine horoz ötünceye kadar kalmaya pazarlık eder ve parasını da peşin olarak verir. Kadın kurnaz. Bir aralık dışarıya çıkar ve arkadaşlarına bir saatte horoz gibi birkaç defa ötmelerini söyler. Bir saat sonra horoz gibi ötmeler başlar. Kadın da bunu, "horozlar öttü, sabah oldu" diye dışarı koyar. Aşçıbaşı da bunu okuldaki arkadaşlara anlatır... Sonra da talebelerin diline düşer. Her yeni gelen talebe eskisinden bunu öğrenir ve tekrar eder. Bu sebepten zavallı aşçıbaşı horoz sesleri duydu mu kaçacak delik arardı."* – Ali Nesin

[57] Aziz Nesin, Kuleli'yi bitirdikten sonra (Mayıs 1935) Harp Okulu'na gitmiştir (Ekim 1935). Bu bölümdeki notlar o dönemle ilgilidir. Kuleli'yi (askerî lise) bitirdikten sonra, ama Harp Okulu'na (askerî yüksek okul) girmeden önce, altı ay er olarak staj yapmak gerekiyordu. Aziz Nesin bu altı ayı Balıkesir'in Kepsut ilçesinde geçirmiştir. Bu bölümün notları bir bloknota Eski Türkçe harflerle yazılmıştır. – Ali Nesin

Emeklilik bir umarsızlıktır. Generaller de emekli olunca umarsız kalır, kendilerine yaklaşan ölüm canavarının ayak seslerini ancak o zaman duyarak korkudan birbirlerine, sınıf arkadaşlarına sokulurlar. Daha önceleri, bu korkuyu içlerinde duymazlar. Çoğumuz 35 yıldır, subay çıktığımızdanberi, birbirimizi görmemişiz. Yıllar bizi öylesine değiştirmiş ki birbirimizi tanımıyoruz bile... Yabancı yabancı bakışıyoruz. Bu yabancılaşmadan daha da acısı var : İki arkadaştan birinin öbürünü tanıması, ama öbürünün berikini tanımaması. Ne acı bişey bu... Eski çocukluk anılarının bütün sevgisiyle, öğrencilik günlerinin bütün özlemiyle, 57 yaşında bir çocuk kollarını açıp, bir başka 57 yaşındaki çocuğa koşuyor. Ama bir soğukluk... Bir çekingenlik! Bu yaşlı adam da kim? Her ikisi için de ne zor bir durum. Hepimiz birbirimize çok yaşlanmış geliyoruz. Yaşlanmayan yalnız kendimiz. Sonra, sonra... Konuşa konuşa... O tanış seslerden, hele o herkesin kendine özgü davranışlarından, yavaş yavaş anıların sisleri dağılıyor, duman çözülüyor. 37 yıl öncesinin bir çocuğu, bir arkadaş yüzü gülümsüyor.

Okulun müdürü bir kurmay albay. Bizi bir salona toplayıp şimdiki Kuleli'nin ve öğrencilerinin durumunu anlatıyor. Öğrencilerin spor başarıları. Biçok dalda Istanbul birincisi. Elbet olur, olmazsa ayıp. Ye iç herşey var. Disiplin. Sonra yabancı dil öğrenimini anlattı. Dil laboratuvarlarını gezdik : Görsel ve kulaktan. Hey gidi hey!.. Bir de bizim zamanımız.

Okulu gezdik, bambaşka olmuş. En kötüsü : Bizim 14 kısım olağanüstülerle [okunmuyor] tuvalet yapmışlar... Tuuu! Üstelik yapan da Mehmet Karahasanoğlu'ymuş. Yemekhaneye gittik. Yeri değişmiş, arkaya, (el arabalarıyla taşlarını ayıkladığımız dış spor alanına) yeni bir bina yapılmış. Kurufasulye, pilav, üzüm hoşafı yedik, ayrıldık.

Yarışma Sınavı

Üçüncü oldum demiyorum, üçüncü yaptılar diyorum. Çünkü bana göre üçüncü yapılmıştım. Birincilik benim hakkımdı, çok canım sıkıldı. Hayatta pekçok haksızlıklara uğradım ama, bu birincisiydi. O zamanlar, haksızlığa uğramaya daha alışamamıştım. Bir protestoda bulunamazdım, ama küskündüm. Kuleli son sınıfında üç öğrenci bakalorya sınavlarında bütün derslerden tam numara almıştı. Bunlardan biri bendim. Neden beni birinci yapma-

mışlardı? Bitirme sınavlarında benim gibi tam numarayla liseyi bitirirse, öbür iki öğrenciden benim çok belirli bir üstünlüğüm vardı. Ben, askerî liseye girdiğimdenberi, yani beş sınıfta da hep birinci olmuştum. Aynı numaraları alan üç kişi arasında bir rüçhaniyetim olmalıydı. Haksızlığa uğradığıma inandığımdan iyice küskündüm. Ama bunu arkadaşlarıma belli etmemeye çalışıyordum. Bir haksızlığa nasıl cevap verebilirdim?

Bunu bir başarısızlık sayıyordum. Her zaman böyle olmuştu : Ben size gösteririm. General olacaktım, büyük komutan olacaktım.

Sınav sonuçlarının açıklandığının ertesi günü, okul müdürlüğünden bir haber bildirildi. İlk olarak o yıl askerî liseleri bitirenler arasında açılacak yarışmayı kazananlar, mühendislik eğitimi görmek üzere Avrupa'ya (Almanya'ya) gönderilecekti. Bu, büyük bir fırsattı. Askerî liseyi yeni bitiren her öğrenci sınava girebilirdi. Bu sınava girmek için içim içimi yiyordu. Girmeliydim. Almanya'da okur, askerî mühendis olurdum. Ne güzel şey!.. Ama o zaman beni birinci yapmayarak bana haksızlık edenlerden hıncımı (öcümü) alamayacaktım. Ben ancak general olursam bana yapılanların haksızlık olduğunu anlatabilirdim.

Avrupa'da eğitim için, bu yarışma sınavlarına girecekler adlarını yazdırıyorlardı. Benim adımı yazdır[may]ışımın 3 nedeni vardı. Birincisi general olmak. Mühendis olursam, savaşçı değil yardımcı sınıf olacaktım, yani komutan olamazdım. İkinci nedenim de, M. idi,[58] ondan ayrılmak istemiyordum. Görsünler bak, nasıl büyük bir general olacaktım. (Hayallerim, dalgalarım bu iki neden de general olmama dayanıyordu.)

Okul Müdürü Hamit Bey o gün öğleden sonra beni çağırttı. Odasına gittim. Avrupa'ya eğitim sınavına girecek lerin listesine bakmış, benim adımı görememiş. Neden adımı yazdırmamışım? Nasıl dikkatli bir insandı bu Hamit Doğruer... Bin öğrenciydik. Herbirimizle teker teker uğraşırdı.

Benim adımı listede araması, benimle ilgilenmesi ne demek! Oysa ben, Hamit Bey'le sık ilişkisi olan bir öğrenci de değildim. Beni tanıdığını, adımı bildiğini bile bilmiyordum. O, neden listeye

[58] Müfide; Harp Okulu'nda Kuleli'de sevdiği kız. Daha önce anlattığı "Rüya Kız" Mf olabilir. – Ali Nesin

adımı yazdırmadığımı üstüste sordukça, ben bişeye alınmış da neye alındığını söylemeyen ama neye alındığının da herkesçe bilinmesini isteyen küçük bir çocuk somurtkanlığıyla – esas vaziyette – başımı önüme eğmiş susuyordum. "Neden listeye adımı yazdırmadığımı siz bilirsiniz, artık anlayın!" demek istiyordum. Ne müthiş bişey, ne müthiş! İşte bu içimden geçenleri bu büyük eğitimci – kendiliğinden eğitimci – anladı. Ve açıklamaya başladı. Birinciyi seçmek için epiy zorluk çekmişler. Birincilik benim hakkımmış ama, ben çok yaramazmışım, sporla çok uğraşıyormuşum. Oysa öbür iki öğrenci çok uslu, hiç yaramazlık etmeyen çocuklarmış. Sınavlarda eşdeğerde numara alan üç öğrenciden en uslusunu birinci, daha az uslusunu ikinci, en yaramaz olan beni de üçüncü yapmışlar. Ben o denli yaramazmışım ki, eğer her dersin sınavından tam numara almasaymışım, üçüncü bile olamazmışım. Üçüncü yaptıklarına teşekkür etmeliymişim.

Hamit Doğruer sözlerine başlarken ağlamaklı olmuştum. Ama onun ağzından yaramazlığım yüzünden üçüncü olduğumu duyunca, içimi anlamsız bir sevinç kapladı. Çünkü o zaman arkadaşlarımın değer yargılarına göre, salt çalışmak, hiç yaramazlık etmeden sürekli çalışmak, "ineklik"ti. Beni arkadaşlarım çalışkan olduğum için değil, yaramaz ve çalışkan ve onlara her zaman destek olduğum için seviyorlardı. İşte ben arkadaşlarımın sevgisinin armağanını almış, onların bana armağanı olarak üçüncü olmuştum ki, benim için böyle bir üçüncülük bütün birinciliklerden üstündü.

Hamit Bey, oğluna darılmış bir davranışla konuşmaya başladı. Sözlerindeki kelimelerin yerleri ve cümlesinin kuruluşunu anımsayamasam bile, söylediği kelimeler aklımda. Sağ elini sol omzundaki albaylık işareti iki demirle üç yıldızın bulunduğu apoletine atıp – galiba o zaman yakada 7 işaret [vardı] – deseler ki, şimdi mühendis olmak için Avrupa'ya gideceksin, bu rütbeleri söker hemen giderim. Çabuk koş, listeye adını yazdır.

– Başüstüne efendim!

Gidip listeye adımı yazdırdım. Avrupa'ya mühendislik öğrenimi için yarışma sınavına girecektim.

Ayrılış Töreni

Salim Bey'i saat vermeye çağırdım, babamı oraya layık bulmadım. Utanç duygusuyla. Saati verdiler. Marşlar. Vapura bindik. İlk olarak Harp Okulu'na geldik.

Meslek Seçimi : Mavinin çekiciliği

Sıraca ilk muayene. Yüzbaşı doktor. Havacı olacağım. "Ulan sen nerenden nefes alıyorsun? Yıkıl!" Süvari olacağım. Piyade olmak istemiyorum. Bitli piyade derlerdi. Kolay bir sınıf gelirdi bana. Topçuyu hiç düşünmemiştim. Süvari olmak için boyum kısa geldi. En yakışıklı, en bıçkınlar süvari olmuşlardı.

Koridorda çok fiyakalı giyinmiş, rugan körüklü gıcır gıcır külot pantalonunun iç yanları gümüşî güderi, pırıl pırıl çarktan çıkmış gibi bir süvari yüzbaşısı görmeyeyim mi? Uçtum sevinçten. İşte, benim boyumda bir yüzbaşı, hatta benden de biriki santim kısa. Önemli olan kısalık mı, yoksa vücut oranındaki uygunluk mu? İşte bir kısacık yüzbaşı ki, bütün organları birbirine denk oranda. Onun için çok biçimli ve yakışıklı. Kendimi de öyle görmekteyim; yalnız ben değil. Başkaları da... Kısa boyluların en yakışıklısı. Süvari yüzbaşının önüne gidip durdum. Bir esas vaziyeti aldım. Selamı çaktım.

– Ne var?

– Efendim, ben süvari olmak istiyorum, ama boyum kısa diye beni süvari yapmıyorlar.

Yüzbaşı afili afili gülümsedi.

– Onlar, dedi, yüksek atın üzengisine basmaya boyları yetişmez diye kısa boyluları süvari yapmak istemezler. Ama biz, üzengiye ayağımızın ucunu bile değdirmeden, bir elimizi eğerin ön kaşına kuburluğuna, bir elimizi de arka kuburluğuna koyduk mu, eğerin üstüne pire gibi sıçrarız ki ne zaman yerdeyiz ne zaman at üstündeyiz gören olmaz. Hadi git öyle söyle...

Gıcır gıcır gıcır... Körüklü rugan çizmelerin gıcırtısı Harp Okulu koridorunda uzaklaştı.

Gittim süvarilerin seçim komisyonunun başkanı olan binbaşıya.

– Efendim, ben üzengiye ayağımın ucunu bile değdirmeden...

Binbaşı bana bir 'tir çekti, dönüp yürüdüm.

Herkes mesleğini seçmekte. Meslekler bitiyor. Ben ortada

mesleksiz kaldım. Havacı olamadım. Süvari olamadım. Topçuların da kadrosu dolmuş artık... Kala kala bana ya piyade ya candarma olmak gerekiyor. Bir de candarma oldun mu, kurmaylığa elveda... Yani generallik rüyaları bitti demek. Büyük bir üzünçle koridorun köşesinde düşünürken, Pala Ragıp, o her zamanki abartılı iyimserliğiyle gülerek geldi yanıma :

– Haydi, istihkâm olalım, dedi.

O zamana dek, bikez bile istihkâm (yani askerî mühendis) olmayı aklımın ucundan bile geçirmemiştim. Şöyle söyledi olmaz, böyle söyledi olmaz, sonra maviyi övmeye başladı. Sevgilimizin tuvaleti mavi, gök mavi, deniz mavi, dünyadaki en egemen renk mavi. Kabul, istihkâm sınıfına ayrıldım.

Meslek Seçimi (Evlere izinli bırakıldık)

Er elbiseleri verildi. Yeni Kuleli elbiselerini ne yaptık? Kolumuzun altına mı alıp gittik? Altı kabaralı ayakkabılarla sözde aptallığa vurup kayma numaraları. Ama gerçekten de zordu. Çünkü Istanbul'un yollarında bile asfalt azdı, kaldırım taşı, paket taşı, Arnavut kaldırımı vardı. Hele tramvaydan atlayıp inerken.

[Yanda, ekleme] Avrupa sınavı. Kâğıtta Müfide'nin yüzünü görüyordum. General olmak, öç almak.

Balıkesir-Bandırma vapurunun kıç güvertesini hatırlıyorum. O zamanın tangolarını söylüyorduk bağıra bağıra. Yanımdaki Ragıp'ı hatırlıyorum. Bir de Mustafa [Muzaffer ?] Çakar'ı. "Suna, bakışlarının esiriyim." "O gözler ah!" Çoğu, Prof. Sadrettin Celal Entel'in kör olan kardeşi Necip Celal'in tangolarıydı. O zaman bu Necip Celal çok ünlüydü. Profesör ağabeyini biliyorduk. "Biz Çamlıca'nın üç gülüyüz." "Aman Allah gözlere bak gözlere." Zevkimizin bayağılığı... Ama o zaman daha iyisi vardı da, biz bunları beğeniyor değildik ki... Halk şarkıları... Olan bunlardı. "Adalardan kız gelir bizlere", "Aman Allah gözlere bak gözlere", "Harbiye Marşı", çok alay ettiğimiz "On Yıl Marşı"... [anlaşılmıyor]. "Çıktık açık alınla (nalınla) her savaştan. Onbeş yılda onbeş milyon genç yarattık her yaştan."

Herşeye Herşeye Gülüyorduk

Balıkesir istasyonunda bize marmelat vermişlerdi. İlk duyuyorduk adını, "muamelat" deyip kahkahaları atıyorduk. Tek ba-

şıma olsaydım gülmezdim, gülme nedenim yoktu... Ama herkes gülüyor diye, herkese uymak için ben onlardan çok çok gülüyordum. İşte benim karakterimin bir yanı : herkese uymak, oyunbozanlık etmemek. Herkese uymak için kendi kişiliğimin dışına çıkmak, kişiliğim dışında davranmak. Bu, her zaman, herkese olmaz. Bir kişiye olur. Bir kadına... Hayır diyemem. Öyle davranmamı istediği, o ortamda öyle davranmam gerektiği için – yada "öyle [davranmam gerektiğini] sandığım için" – öyle davranırım. Hayır diyemem, olmaz diyemem. (Ben hayır demesini bilmeyen insanım.) Ancak ilke sorunlarında hiç ödün vermem. Kişiliğimin bu yanı yüzünden kendimi başkasına yada başkalarına uymak zorunda sandığım için çok zararlara uğramışımdır. Ama başka bişey yapmak elimde değildi. (Ailem için de böyle olmuştur. Çocuklarıma ve eşime karşı, ilke sorunu değilse, onların dediği olur, isteğime karşı bile olsa.) Ama ilke sorunlarında çok kesin, hiç tartışmasız[ımdır] çünkü onları ben yaşamım boyu deneyimlerimin, bilgilerimin sonucu [elde etmişimdir]. Kepsut'taki kışla[59].

Kışla

Binbaşı Fehmi Ökçül, şişman karısı, kızı Sevim. İki yüzbaşı. Çavuş : Nirde olussa ossun selamı çakacan, eşeğin üstünde karşıda dipte, o yanda bu yanda bize bakan ana-oğul Kepsutlu yaşlı kadının krem sanıp dişmacununu çatlak ellerine ve yüzüne sürmesi. Tabldot yiyorduk. Galiba, ihtiyar kadının oğlu pişirirdi. İki yedek subay vardı. Adları neydi? İkisi de ilkokul öğretmeni. İçimizden bir türlü hazmedemezdik. Mehmet Çetelioğlu'yla yedek subayın çatışımı. Önce Yusuf Kemal tarih öğretmenimize mektubum. (Avukattı. Yardım) Gelen cevap korkunç. "Renginiz günden güne kızıllaşmada, çünkü müdürümüz [Kazga ?] ile bizzat uğraşmada" diye sözde şiirler okuyan adam. Mehmet Çetelioğlu çadırda hapis. O kadar paramız yok. Aylıkları topladık. Doğru yürüyerek Balıkesir'e. Avukat yazıhanelerinin sıra sıra dükkânlarının olduğu bir yer. Dar uzun avlu gibi, asmalı. "Girin gelişigüzel birine. Kolay kurtarır sizi."

[59] Aziz Nesin, Kuleli'yi bitirdikten sonra (Mayıs 1935) Harp Okulu'na gitmiştir (Ekim 1935). Kuleli'yi (askerî lise) bitirdikten sonra, ama Harp Okulu'na (askerî yüksek okul) girmeden önce altı ay er olarak staj yapmak gerekiyordu. Aziz Nesin bu altı ayı Balıkesir'in Kepsut ilçesinde geçirmiştir.

– Parlak mı?
– Anlamadım.
– Yani parlak oğlan mı?
– Kim?
– Arkadaşınız...

Yine anlayamamıştım. Açıkladı. Subay döven Mehmet Çetelioğlu parlak bir oğlansa, bizim usta avukat, yedek subay, Mehmet Çetelioğlu'na sulandı da, Çetelioğlu ondan vurdu diye savunacak. Oysa tam tersine. Parlak delikanlı olan yedek subay, bizimki kara yağız, boylu poslu bir delikanlı. Hay avukat gibi senin Allah belanı versin! Çıktım. Fehmi Ökçül'e ne rica ettim... Galiba barıştırdılar yada af diledi. Bu iş kapandı.

Bir levazım binbaşı vardı. Edebiyat meraklısıydı. Bir Balıkesir gazetesine yazı da yazıyordu. Çok sinirli adam diye duyardık. Eskiden topçuymuş. Teftişte bir general, bastonuyla dürterek, "çıkar mendilini de sil şurasını" diye topun kirini göstermiş. O da, gereken tepkiyi göstermiş generale, mahkemeye vermişler, ceza vermişler. Ama pek de haksız olmadığından, başka bir deyişle suçu ağır olmadığından, muharebe sınıfı olan topçuluktan yardımcı sınıf olan levazım sınıfına verilmiş. Bir akşam uydurma monolog söylüyorum, atıyorum. Çocuklar çember olmuşlar çevremde, her zamankinden daha çok gülüyorlar. Meğer binbaşı, nöbetçi yüzbaşı, levazım binbaşı beni dinliyorlarmış. Neden sonra, onların üçünü karşımda gördüm... Levazım binbaşı, bunları yaz, gazeteye verelim, dedi. Biliyorum, yazılsa olmaz, ama üsteledi, yazdım, olmadı.

Tombazla köprü kurmuşuz. Tombazı kaç kişi kaldırdık? Galiba 800 kiloydu. On kişi kaldırdık galiba. Uzun boylulara, Mehmet Çetelioğlu'yla Mehmet Karahasanoğlu'na yükü bindirdim, Koca Murat, Salih. Gerçekte onlara yükü vermezdim. Yükün altına iyice girip onlardan aşağı kalmazdım. Ama şakası, onları kızdırmak hoşuma giderdi.

Neşeli Pala Ragıp, fotograf makinası almıştı. İki kız kardeşinin resmi : Nemika'yla Süreyya.

Erzincanlı Hüsnü : Bigün dizboyu suda boğuluyordu az kalsın, kıvırcık saçlı. Bigün Yenikapı tiren istasyonunda onu gördüm. Bakıştık. Ona doğru yürüdüm. Gözlerini benden çeviremedi. Ama gözlerini benden çevirmeden bakışının hedefini uzaklaştırdı.

Sanki karşısındaki ben değilmişim gibi, karşısında hiç kimse yokmuş gibi. Bakışları beni delip ta uzaklara bakıyordu. Karşısında ben bir boşluktum, saydamdım, görünmez adamdım. Gözleri bende, bakışları beni delip taa ötelerde duruyordu. Herhalde başını çevirmekten utanıyordu ama bana bakıp beni görmekten de korkuyordu. Ağır ağır yanından yanından yürüyüp geçtim. Bir daha görmedim Erzincanlı Hüsnü'yü... Heeey gidi Hüsnü!

İlk rakı içişimiz. 59'luk denirdi. Kepsut çayında.[60] Altınova dediğimiz yerde eğlenmemiz, mısır yememiz, pazarları geziyorduk. Herşey o kadar ucuzdu ki, üzüm yemek için bir büyük bağın üzümünü olduğu gibi satın almıştık. Canımız istediği zaman girer yerdik. Kilo kilo üzüm almaktan, bağın butun üzümünü almak daha ucuza geliyordu.

Koca Salih'in bana ders vermesi. Ne çok severdim Salih'i.

En güvenilirlerden biri Mustafa Çakar'dı.

Antalyalı Safer'i çok severdim. Abdullah Ispartalı, Harp Akademisi öğrencisi. İyi çocuk, mert, çalışkan, fazla zeki değildi. Son sınıftayken Beşiktaş pazarına karısıyla alışverişe gitmiş. Birara çocuğunu kucağına almış. Çocuk mu mızıldandı, istedi, eşi mi biraz tut dedi, ne olduysa, üstlerinden biri görmüş. Sicil : Kurmay olamaz. Zavallı Abdullah kurmay olamadı, yani general olamadı.

Çopur Şükrü. Sempatik olmaya çalışır, esprileriyle kötü huylarını örtmeye uğraşırdı. Kötü huy da neydi? Alabildiğine cimriydi. Öyle sanıyorum ki, çok yoksul aileden geldiği için böyleydi. Edirneliydi. Meslek seçiminde parayla yer değiştirmiş, talihine değiştirdiği yere birliğiyle dönmüştü. Bir yerden eline bir boyunbağı geçirmiş, kemer yerine kullanırdı. Çopur ve dişleri uzundu. Her fırsattan yararlanmak için gözleri açıktı. Ve bu bize dokunurdu nedense. Yalnız çocuktu. Çok içten bir arkadaşı yoktu.

Dursun. Bom! Kafasına karpuz kabuğu, şaka. Müthiş [okunmuyor]

Almanya'ya gidenler : Bursalı İbrahim, Uzun Mustafa, Dursun, galiba dört çocuk. 935'te gittiler. Dört sene Almanya'da okudular, savaş çıkınca İsviçre'ye geldiler. Orada bisüre kolejde okudular. Amerika'ya gittiler. Mühendis oldular. İbrahim'den sorup öğreneceğim.

[60] Doğrusu Simav yada Susurluk Çayı olmalı. – Ali Nesin

Hulki'nin kurmay olması. En gafuru,[61] en cim karnında bir noktası. Borlu Mustafa Onanç da kurmay olmuş. Çivit mavi gözlü, çiğ beyaz tenli, çilli derisi vardı, ama çilleri de beyazdı. Cırlak bir sesi vardı. Çok tutkulu ve çalışkandı. Orta zekâlıydı. Elimde kese kâğıtlarıyla – birinde üzüm vardı – Beyazıt'tan eve giderken karşılaştık, çarpıştık, düştü yere, geçti. Ondan sonra biriki kez görüştük, sınıf toplantısında filan. Hiç o çarpışmayı yaşamamış gibi ondan sözetmedik. Ama, o kırılan şey... Yakınlaşamadım. Karahasanoğlu'nun dükkânıma girişi. Döndü. Bin pişman. Ne yapsın? Soğuk gitti. Affedemedim. Kötü insan olduklarından değildi bu yaptıkları. Çiğdiler, iyi pişmemişler. Yaşamın türlü kahrından, vartalarından, zor geçitlerden geçmemişlerdi. Biliyorum, içinizden kiminiz, şuna adam olmamışlar desene diyeceksiniz. Ben böyle diyemiyorum; onlar benim sınıf arkadaşlarımdı.

Bir de 38'li Arslan'ın dükkânıma gelişi var, hey gidi. Onların suçu yoktu, suçlu bendim. Onlara hiç konuşmadan, hiç söylemeden, belki davranışlarımla, çok büyük adam olacağım izlenimini, sanısını vermiştim. Şimdiyse düşkırıklığına uğratmıştım onları.

Gambot Muzaffer'in bigün bana söylediği : "Yahu biz okuldayken, seni başbakan, cumhurbaşkanı filan olacak sanırdık..." Bu sözü söylediği zamanın başbakanının benim gözümde beş paralık değeri yoktu. Sevgili sınıf arkadaşım, beni sevdiği, bana inandığı için, gözünde çok büyüttüğü, ama gerçekte yada benim gerçeğime göre beş paralık değeri olmayan yerde beni görmek istiyordu.

Kaç kişiydik? Kimlerdik?

Bir gece, bilmemhangi ilişkiyle, belki bayram, 30 Ağustos filandı, subay aileleri tabur karargâhında eğlendiler içtiler. Çok normal. Mustafa Onanç, arkadaşına yazdığı mektupta "teyemmüm" demiş. Mektup denetleniyor. Ne onun böyle yazması doğru, ne üzerinde bu kadar durulması! Bundan sonrası kötü. Rodosluydu. "Ben gelir giderim, burada doğdum" gibi bir laf etmiş. Vayyy!.. Mustafa Onanç bunu kullanmaya, şikayete filan kalktı, işte çirkin.

Şinasi nışanlıydı. Şinasi'nin tüfeği kırmış [?]. Babası Ayvalık yada Edremit'te binbaşıydı. Gönderdik mi yoksa Şinasi'yi kaçırmak kadar oraya bişey yaptık [anlaşılmıyor]. Yılanı öldürdü. Ko-

[61] Gafur : Acıması, bağışlaması çok olan. – Ali Nesin

re'de ayağını verdi. Nışanlı mışanlı kalmadı. Şimdi kuzey güney birleşecek.

Kepsut'un vişneleri aklımda. Ucuz ve o zamanki bana göre iyi bir terzi bulmuştum Kepsut'ta. Takım takım elbise diktirmiştim. Spor kumaştı. Bir golf pantalonum, damalı, renkli ceketi. Bir de kalın tabanlı ayakkabı yaptırmıştım. Bir tanesi beyazdı.

Balıkesir'deki M.K. Sabit Noyan Paşa teftişe oğluyla geldi. Paçalarında yüksek kıvrık [?] bir delikanlı. Teftiş verdik. Bizim yüzbaşının heyecanı. İki koğuş. İki ayrı yüzbaşıdaydık. Bizimkinin heyecanı. Birbirlerini çekemezlerdi. Ölüyordu garip. Fehmi Bey, Sabit Noyan Paşa'nın oğluna riyaziye dersi vermemi söyledi. Ama nasıl! Balıkesir'e gitmem gerekirdi arabasıyla. Olmadı.

Onbaşı sınavı. Bayağı heyecanlanmıştık. Ya olamazsak diye. Olamayanlar Harp Okulu'na gidemezlermiş.

Beni karargâha proje çizmeye aldılar. Rahattım. [Okunmuyor] odasında, kolordu birliğine köprülerin, yolların tahrip projelerini çizer, hesaplarını yapardım orada. Öğrenmiştim Fehmi Bey'den. Sonra bunları ozalit kâğıdına güneşte cam altında çekerdim.

Manevraya çıkışımız. Nilüfer Çayı. Yürüyüşlerde mataralardaki ayranın çalkalana çalkalana tereyağ oluşu. Manevrada susuzluk, Mustafa Kemal Paşa. Yağmur. Keşfe çıkarışlarını ne kadar ciddiye almıştım! Her zamanki gibi. Sanki sahiden düşman karşısındaymışız gibi. Görevim, nehrin nerelerinden geçilir, ne kadar kuvvet geçebilir, köprü nerelere yapılabilir...

Bir gece nöbetçinin yolda bizi durdurması. Parola sorar. Tüfeği çevirdi.

Göçmen köyü, öbürlerinden başka.

Madeni gezmiştik, galiba bor madeniydi. Ne ilkel işletiliyordu!

Taburdan nasıl ayrıldığımız, Istanbul'a nasıl döndüğümüz hiç aklımda değil. Altı ay geçmişti. Ekim'de Istanbul'a dönmüş olmalıyız.

Harp Okulu.

Sus : Bahr-i gam. Düştü gönül bahr-i gam cuppadak. Atatürk'ün sınıfı. Beşinci bölük. [Okunmuyor] Ben başçavuştum. Bir Mekanizma Kâmil, bir Aziz Bey, bir Nuri Pas [?], işte üç yüzbaşı.

Unutamam : Piyadecilik uzmanı. Piyadecilik talimatnamesini çok iyi bilirmiş.

Nuri Pas'ın harika konuşmaları. Tüfeği kaldırışı. Parmaklık demirlerini büküşü. Yakışıklı güzel adamdı. Öğretmenliği zayıfmış. Bir tatil üzüm yemiş böyle olmuş. Yanakları al al. Ne ince adamdı. Sesi de yumuşaktı.

[Okunmuyor]

Gözü yerde yüzbaşı : Kız! Anana bak, hizaya gel!

Topal Nafiz. (Askerî hukuk, askerî ceza) (Musul hukuk, ömrü safere) [?]

O sözü yazmışım. Kırkbir [ateş]. Bayılmışım. Gümüşsuyu hastanesindeki sert dişçi. Apseli sağlam dişi çekti. Kuleli'de ölen Almanca hocası aynı yüzden. Bir hafta sonra döndüm. Sıfır vermiş. Kopya diye.

Reşit'in intiharı, hâlâ rüyalarıma girer. Cebir Osman'ın vapurda Reşit için ağlaması.

Arkadan haritacı Bekir Bey. Herifin cehaleti sonsuz, cehaletine son yok. Yetmişiki dil vardır. Hocanız bilirmiş. Yaşa hocam. Atlas Okyanusu'nda bir kristal küre vardır, dünyanın beş mislidir. Onun yerini dünyada kimse bilmez, bir hocanız bilir. Yaşa hocam!

İlk derste, topografyanın önemini belirtiyor : topografyayı eyi bildik mi, görsün ilim nereye topu gayrısı ateş edersin... [anlaşılmadı]

Kurtuluş Savaşı'nda leblebicilik ederek casusluk yapmış ki çok uygun, leblebici görünmek için çok zorluk çekmemiş olmalıdır. (Yarbaydı, sonradan albay oldu.) Haritacılık sınavı. Çok kopya verdim. Yalnız kopya vermek değil, haritalarını da yaptım. İki ders sonra beni kaldırdı. Sen şu yana geç. Öbürlerini de kaldırdı, siz de şu yana. Kürsünün sağında ben, solunda öbürleri. Eyvaaah! Kopya verdiğimi anlamış olacak. Oysa onlara teşekkür ediyor. Bunlara dikkat edin, ilerde büyük adam olacaklar, diyor. Sonunda bana dönüyor : Buna acıyın, yardım edin. Elbirliğiyle çalıştırın. Döner, alaya giderse çavuş olur, diyor.

Topal Nafiz'den sonra bir de bu, tamam. Demek burası lise değil, artık hiçbir dersi, hiçbişeyi ciddiye almadım.

Üsteğmen havacı [?] Mazlum'a yaklaşıp sınavda söylediğim : "Ölmüş zavallı [?], sporcuymuş". Bana bir soru sorduktan sonra :

– Efendim, ben başçavuşum. O da bana fısıldadı. Hiçbişey

bilmiyor musun sen?

– Hiçbişey bilmiyorum.

– Çek git hadi! Yıkıl!

– Başüstüne!

Sekiz numara almıştım. Aslında bu kadar yırtık değildim, ama herşey boştu. O oyuncağa benzeyen bir topçu oyuncağına biliyor [anlaşılmadı]. Biz de neredeyse süs olsun diye, büyük bir masanın üstüne koyacağız gelen havan topunun vidalarını, vidalarının yivlerini, setlerinin sayılarını. Ezberden nefret ediyordum. Gerçekte bilgi olmayan ama bilgi sanılan şeylerden nefret ediyordum. Bugün var yarın yok olacak herşeyden nefret ediyordum. Bu süreksiz bilgilere ilgisizliğim bundan sonra yaşamımda hep sürdü gitti. Bundan sonraki öğrenciliğimde başarısız olmadım. Hiç çalışmadan sınıfın ikincisiydim, birinci olmayışım, bize öğretilenlerin çabuk "geçicilikleri" yüzünden, bana gerçek bilgi gelmeyişleriydi. Harp Okulu da, ondan sonraki meslek okulu da böyle geçti. Ancak sevdiğim, gerçek bilgi olduğuna inandığım bikaç derse önem verdim; işte bunların rüzgârıyla hiç istemeden, çabalamadan her yıl kendiliğimden ikinci oldum. Birinciliğe tutkum kalmamıştı. Okutulan dersleri içimden küçümsüyordum. Öğretmenlerin yetersizliği de bu seçime neden oluyordu.

Tatbikatta çocukların şaka yapmaları, top namlusunun silindiği ucu fırçalı sopayı kaldırıp şakalaşıyorlar. Olmamış şey bu. Başçavuş, başçavuş gibi ciddi ol[un]acak. Nuri Pas'a sesleniyor uzaktan :

– Başçavuş, basçavuş!..

Kurmay Binbaşı Eşref, ödümüz patlayan adam, okula izinden geç kalan çocuğa öyle söylenmiş ki [sövmüş ki ?], çocuk intihar etmiş. Ettiğini duyduk. Nedeni kulağımıza böyle geldi. Eşref Manas için şöyle söyleniyordu : (Bu söylenti çok önemlidir. Çünkü askerlerin anlayışını, kafa yapısını gösterir. Böyle olmak isterler, herşeyi bilen insan, herşeyden bir parmak anlayan insan. Hani kimi gazetelerde şöyle başlıklar da vardır : "Biraz da mizah". "Şimdi de gülelim". [okunmuyor]. İşte böyle bişeydir onlar : biraz psikoloji, azbuçuk sosyoloji, bu kadarcık da tarih... İşte 27 Mayıs'ın başarıya ulaşamamasının, ondan sonraki yarım yamalak, parça pörçük asker hareketlerinin başarısızlığının başlıca nedeni. Kendim de asker olduğumdan, bunu çok iyi bildiğimi sanıyorum. İşte kendilerinin herşeyi bildiklerini sanan bu parça pörçük [okunmu-

yor]. Onun için askerler ikide bir memleketi düzeltmeye kalkarlar.)

Eşref Manas, Galatasaray Lisesi'nde askerlik hocasıymış. Son sınıfa gidiyormuş. Her okulda, her sınıfta askerlik dersi küçümsenir, hadi küçümsenir demeyelim, hiç olmazsa önemsenmez. Eşref Manas'a da böyle davranmaya kalkmış öğrenciler. Eşref Manas çocukların üzerinde bilimsel otorite kuracak. Böylece anlatacak onlara askerlik ne demek, hele kurmay subay... Geometride ne okuyorsunuz? Şunu. Kaldırıp sorar. Bilemezler. Karatahtaya geçer, problemleri yazar, çözer. Matematikten ne? Şu. Sorar. Yok. Ders vermiş. Ondan sonra çocukların, doğrudur yada değildir. Önemli olan doğru olup olmaması değil, bu zihniyettir.

Harp Okulu 1'de Kadri Paşa Türkçe dersine gelirdi. Usulî kitabet, resmî yazışmalar. O söylemişti. Güzel dil yarışması yapılmış. Kadınlar konuşmuş. Türkçe birinci olmuş. Bir de, neydi o, istihbarat dersi mi ne?

Yatakhanenin penceresinden dikizlenen çıplak, soyunan kadın, cimnastik de yaparmış. Derlerdi ki, casus, delikanlıları bitirmek için yapıyor. Belki de haberi yoktu. Ama nasıl olur?

Yemekhanede helva bol, limon suyuyla ezerdik.

Bir akşam Mustafa Fettah'la [İki ?] Muzaffer'in gece dersanede kavgaları. Birincilik kavgaları, hırsları. Mustafa Fettah çok dağınık bir çocuktu. Her dala dalbudak salmıştı. Deli deli gözleri o gece, yüz[ü] pençe pençe kırmızı. Derisi girintili çıkıntılı. Murekkebi suratına attım. Sonraları dost olduk. O da Amerika'ya gidip mühendis oldu. Yarıda kaldı bişeyleri [?], ne oldu bilmiyorum. Muzaffer'i Kalender'deki toplantıda, 1963'te gördüm. Siyah elbise ve papyon, Necdet'le giderken arkamızdan koştu. Ben onu şef garson sandım. Tanımadınız dedi. Ben İki Muzaffer. 27 Mayıs kurbanlarından, paşa umutlusu. Koğuş caddeye bakardı. Dersanelerse, tersine arkaya. Dersanemiz yıllar sonra Harbiye Askerî Cezaevi'nin hücreler koğuşu olacak ve ben, dersanede oturduğum sıranın bulunduğu yerdeki hücreye atılacaktım.

Binicilik dersi (bir âlem), veteriner, istihbarat, Türkçe, haritacılık, istihkâm, tahkimat, tahrip, havan, tabyaya Bahri Gökdeniz gelirdi sanırım. Zehirli gaz ve kimya dersi de vardı. (Bisürü saçmasapan ders).

Kendi evime giderken Müfide'nin Şehremini'ndeki evinin önünden geçerdim. Utanarak, sıkılarak. Ne o beni görsün, ne ben

başkalarını, ama ben onu göreyim uzaklardan; hem bilsin [hem] bilmesin... (Bu duyguyu hepimiz taşırız).

Altın diş yaptı ki Hilmi bana, sağ önde, rezalet bişey. O zaman pek de rezalet sayılmıyordu. Hatta bikaç yıl önce modaydı, sapasağlam dişler altınla kaplatılır. Ağızlarının dibi çakıl çukul, altın diş dolu. Sarraf vitrini açılmış gibi olanlar da vardı.

Mizahım [okunmuyor] : Şinasi'yle bir hafta tatilinde boğaza yürüyüp gidişimiz, kırda geceleyişimiz. En çok rahatsız olduğum yastıktı. Ertesi gün de Ayazağa'ya gitmiştik ya. Onbeş gün müydü, bir ay mıydı? Çadırlı kamp kurmuştuk. Uzun yürüyüşler. Tatbikat olur muydu, anımsamıyorum. İshal olanlar artmıştı. "Mataranın kapağı da düştü efendim, onu arıyorum" demiş, sonra deyim oldu : "Mataranın kapağı düşmüş" diye. Havacılarla istihkâmlar aynı bölükteydik. Yanımda yatan havacıydı. İngiltere kıralı marşı yapmıştık : Sa majesteleri Edward Vart... Nihat Aytek'le "if I were a student" ile [okunmuyor]

Marşlar.

İlk kumar. Poker. Epiy para kaybettim. Demiryolu Celâl iyi oynardı. Necdet I (Demiryolu) de oynardı. Ben hep kaybederdim. Kumarbaz tipler başka tür insanlardı. Genellikle savruk, düzensiz, eli açık, pasaklı, dağınık ve hemen hep cigara içer[lerdi]. Bunlar kumarı tamamlayıp bütünleyen parçalar gibi gelirdi bana. Hâlâ da öyledir. Ağzının kenarında cigara, dumandan bir göz kısılmış. Masa başında eldeki oyun kâğıdını file eden bir kadından, o kadın dünya güzeli olsa bile, en akıllı kadın olsa bile, nefret ederim. Ama nefret neye yarar? İnsan nefretiyle birlikte yaşamak zorunda kalabiliyor. Kare asa, dört kâğıt alıp Celâl floş royal çıkarmış. Şansa inanmaya başladım. Kumar oynamam ama, hâlâ şansa inanırım. Şans, tesadüfler kanununun kanunsuzluğudur. İhtimalî hesapta yüzde 1. Ama yüzde 1'in hangi sırada geleceği bilinemez. Yüzde 1 birincide gelirse, 99'u boş geçecek demek değildir. Yeniden yüzde 1 ihtimal başlar, şansıyla yüzde 1 ihtimal bu nedenle üç kez, hatta dört kez üstüste vurabilir, tersi olur şanssıza.

Kâğıthane Kasrı. Binicilik okulu, Ayazağa Kasrı; çiniler nasıl sökülmüştü. Herşey ortada. Hâlâ memleketin envanteri, sayımı yapılmamıştı.

Yürüdük, gece döndük. Şinasi yürürken dört-beş Alman mareşali birden uygun adım yürüyor sanılırdı, eğilip bükülmeden.

Her zaman geçit töreninde gibi, her zaman bir generalin önünden geçiyor ve her zaman kendisi bir general de, önünden erler geçiyorlar gibiydi. Gülüşü, hep gülerdi, çocuk çocuk. Bigün boğazda vapurdaydık, üç arkadaştık. Beylerbeyi'nden Cebir Osman bindi. Reşit'i hatırladı, "Abe dövmüştim ben onu!" diye ağlamaya başladı. O Cebir Osman ki, her dersinde dört-beş, her gün yirmi-otuz öğrenciyi döverdi, ama Reşit'in ensesine vurduğu iki şaplağı hatırlarken ağlıyordu.

Galiba bir aylık bir tatilimiz vardı. O tatili nasıl geçirdiğimizi hatırlamıyorum. Ama Fahir'le Büyükada'ya Naime Hanım'a gitmiştik. Adanın en güzel kızı dedikleri kız yanımızdaydı. Tur attık mı, gezdik mi? Evlerini hatırlamıyorum bile. İskeleye inip dondurma yedik. İlk olarak Orhan Seyfi'yle Yusuf Ziya'yı orada gördüm. Göğermiş bugday tarlasından geçerken, yol için açılan başakların, geride çıkardıkları ses gibi, vapur pervanelerinin köpüklü izi gibi, onları da arkalarından bir hayranlık fısıltısı izliyordu. Yusuf Ziya... Yusuf Ziya, Orhan Seyfi... Orhan Seyfi... Bugüne dek Akbaba'yı bikez bile okumuş değildim.

Dans etmesini bilmemek büyük eksiğimizdi, yada öyle sanıyorduk. Dans profesörü diye gazetelerde ilanlar vardı. Bir ilan gördüm. Fahir'le birlikte ilan edilen yere gittik. (O zamanlar böyle ilanlar çoktu.) Şişli'de bir yer, ara ara ara, ha ara, ha ara!.. Neyse bulduk ama nasıl bulduk. Şişli alanından karşı aşağı yokuş, in in, solda dar, yüksek, pis bir apartımanın beşinci, altıncı katı mı ne... Küçük berbat bir Rum evi. Bize dans dersi verecek bir Rum kopili (palikaryası)... Biz oraya gittiğimize bin pişman olmuştuk, ama bikez gitmiş bulunmuştuk, dönemezdik... Ulan, insan böyle eve misafir çağırmaya utanır, hay Allah belanı versin. Oğlan, heyecanlandı filan, cumartesi pazar, şu şu saatlerde gideceğiz. Galiba biriki figür filan yaptık mı, öğretti mi, unutmuşum. 1 - 2 - 3 - 4... Döndük okula.

Buluşup arkadaşlarla adaya gidişimiz. Büyükada'ya ve Heybeli'ye. Orada rakı mı içmiştik ne? Resmimiz de var... Atıf, Fahir, ben, biri daha... (Galiba tatilde olmuştu bu iş).

Nışan Törenleri

Daha lisedeyken, lise son sınıfta başlamıştı nışanlanmalar. Subayların kredileri zamanın koşullarına [göre] artar eksilir. Kur-

tuluş Savaşı bitmiş, üzerinden şu kadar yıl geçmiş, unutulmuş, kredisi az. Her ne kadar yine "ölüsü para, dirisi para" deniliyorsa da, kredisi pek yoktu. Onun için kenar mahalle kızları, yoksul güzeller Kulelilerle daha çok ilgilenirlerdi. Hemen âşık olurlar, hemen umutlanırlardı. Aileleri de umutlanırlar, kapılarını açarlardı damat adaylarına. Daha Harp Okulu'nun birinci sınıfındayken, hemen her hafta, hatta kimileyin haftada iki nışan töreni yapıldığı bile olurdu. Soyadını bikaç [kez] değiştiren, o zaman soyadı Emre olan İskender Fikret'in nışanı, eski belediye binasının bir bölümünde [yapılmıştı].

Istanbul'dan Ayrılış Gecesi

Yine bir nışan vardı. Ertesi gün sabah tireniyle Ankara'ya gidecektik. Hangi arkadaşın nışanıydı hatırlayamıyorum. Nışan töreni kolaydı. Caz takımı. Bizim sınıftan hemen dört-beş caz takımı çıkabilir. Her takım bir nışana giderdi.

Beşiktaş deresi içinden bir yere çıktık. Yol, iz belirsiz, karanlıktı. Solda çok eski iki katlı küçük bir eve geldik. Öyle iki katlı ki, normal bir kat ev yüksekliğinde ya var ya yok. Evin pencere, kapı gibi dörtgen biçiminde olması gereken her yeri düzgünlüğünü ve biçimini yitirmiş. Tahtalar kavşamış. Alçak ve daracık. Dış kapı eşiğinden basamaksız aşağı iniliyor. Yer kapkara toprak, ama basıla basıla taşlaşmış. Sağda, evin içinde ayrı bir baraka gibi duran yerin helâ olduğu kokudan belli oluyor. Merdivenle üst kata çıkıyoruz. Adımımızı attıkça her merdiven basamağı çatırdıyor. Ve merdiven tutamakları da basamak tahtaları da ekli, yamalı... İkinci katta bir küçücük sofa, iki kocacık oda, tıklım tıklım dolu... Caz, dans. O kız... İki ok gibi fırlayacak göğsü, yay gibi gergin bir kız. Kapalı yaka, lacivert bir kazak, üzerinde göğsünün beyaz bir çıpa var. Etekleri o zamana göre kısa sayılır. Esmer, ama kadife parlaklığında bir buğday esmeri. Kömür karası, parlak ışıltılı saçlar. Zeytin karası iri gözler.

Organtin, organze, taftalı bisürü kız, hepsi Harbiyelilerden bir nışanlı arıyor. Bulurlardı da. Anneciğinin yanında uslu uslu oturuyorsa, annesinden izin almadan dansa kalkmıyorsa, o kız "iyi aile kızı" sayılır. Öylelerinin nışanlanma şansı daha çoktur. Hani bir söz, soz değil de şöyle bir soru vardır : "Bütün nışanlı kızlar

güzeldirler de, sonradan bu cadılar nereden çıkar?"

Evet, o zamanlar kızların hepsi güzel. Ama benimkinin öbürlerinden bir ayrılığı, bir pervasızlığı, bir umursamazlığı, bir aldırmazlığı, bir boşvermişliği var. Yasaları, gelenekleri takmıyor. Yanında annesi yok. Giyinmesi öbürleri gibi değil. Göğsü... Parmağının ucuyla bir fiske vursan, bir süre titrişimli sesler çıkaracak göğsü... Boyuna onunla dans ediyorum. Kıza açıkça asılıyorum. Başkasının yanına bırakmıyorum. Sabahın alaca laciverti, beyaz patiska perdelerin aralığında göründü. Ah ne yapsam!.. Sabahleyin gideceğiz. Bu kızdan nasıl ayrılacağım? Madem ki her arkadaş nışanlanıyor, ben de bununla nışanlanamaz mıyım? Kıza adresini soruyorum. Vermek istemiyor. Ama öylesine üsteliyorum ki, en sonunda adresini veriyor.

[İyi anlaşılmıyor]

(Havacı Sacit'in evine gitmiştik Ankara'da,) bir de Haspi Reis vardı. Ankara'ya tirenle mutlu bir gidiş. Peki, nasıl oldu da biz Harp Okulu'na gündüz vardık? Çantalarımız, elbiselerimiz nerdeydi?

Havacı olmak hevesim geçmemişti, en iyi arkadaşlarım, Sacit, Nihat, Musli (hepsi de öldü) havacıydılar. Havacı olmak hevesim sönüyordu da çok zaman havacı arkadaşlarımla birlikteydim. Havacılar okulumuzun az ötesindeki bir düzlükte planörcülük eğitimi görüyorlardı. Ben de onların arasına katılmıştım. Kendi sınıfımın derslerinden kaçıyor, sanki bir havacıymışım gibi ben de planör derslerine katılıyordum.

Havacılar üç gruba ayrılmışlardı. Her grubun başında bir Rus havacı öğretmen vardı : Anuhin, Romanof, Gayeriç. Ben, Anuhin'in öğretmenlik ettiği guruptaydım. Dört cins planör vardı. Bunlar gerili lastikle birden havalanamaz, bir süre uçtuktan sonra yine yere konabilen hafif planörlerdi. Havalanacak planörde bir öğrenci uçmanlık (pilotluk) idi. Planör Halit yere iner inmez koştururdu. Bir süre yerde [yürüdükten ?] sonra, planörle havalanmaya, uçmaya başlıyor. Çok zevkli oluyordu. Bu, üniformalardan biri de [okunmuyor] Atatürk'ün manevi kızlarından Sabiha Gökçe de bulunmuştu.[62] Benim havacı arkadaşlarım arasında planör-

[62] Havacılarla birlikte planör dersleri. Üç Rus hoca vardı. Ama bir gün Atatürk'ün kızı gelmişti. O Rus hocalardan biri, Türkle evlenip gelmiş, karısı Moskova radyosunda.

cülük yapmam, aynı kuluçkanın altından çıkmış civcivin ördek palazlarına özenip son bir daha [okunmuyor] benzer bişeydi, bunun sonu yoktu. Nasıl olsa havacılarla yollarımız ayrılacaktı. İster istemez, bikaç zaman planörcülük yapmak yada bu işten vazgeçmek zorunda kaldım. Ben de kalktım havacılardan ayrıldım. Aradan yıllar yıllar geçti. Moskova radyosu Türkçe yayın yolunda Nâzım [anlaşılmıyor] Romanof'la bir Türk konuşup tanışıp evlenmiş. Ankara Kız Lisesi'ndeyken Türk Kuşu'na paraşüt ve planör, orada başarılı olamamış, ama Romanof'la evlenmiş, 4 yıl hava dinamiği dersini Türkçe vermiş ve Moskova'ya gelmişler, bir kızları olmuş. Romanof savaşta ölmüş.

Ulus'taki anıtta Behçet Kemal Çağlar boz yamalılar bozkıra hoşgeldiniz Harbiyeliler. Sevemedim. Şiirler miirler, bir heykel kompozisyonundaki, elini açan er pozunda, heykelde er güzel, ama onu taklit eden Behçet Kemal güzel değildi.

Yürüyerek Harp Okulu'na

Yepyeni yapı. İlk iş, yangın imdat zillerini çalmak oldu. Canavar düdükleri. Aman pek hoş.

Bizim sınıfta kimler vardı? Sıra arkadaşım Demiryolu Necdet.

O Almanya'dan gelen ölen çocuk, neydi adı?[63] Almanca, Fransızca, İngilizce bilirdi. Babasının şatosunun resmini göstermişti. Öldü. İlk olarak ölenle birlikte nelerin gittiğini düşündüm. Matematiği çok iyiydi. Matematik hocamız, Albay Tevfik Bey mühendis, askerî fabrika müdürü filandı. Önemli adammış.

Levazım iaşe dersinde yaptığım rezillik ve hocanın hoşgörüsü. Arka sırada kaputu serer uyurdum. Problem verir, bağırırım. Er başına ne kadar pırasa? Ne kadar bilmemne? Esas maddenin yerine ne? Herşey değişken. Odun yerine tezek alacaksınız. Yada maden kömürü, petrol alacaksınız? Gerçekten de komik sonuçlar çıkardı.

Necdet'in evine giderdik bir bağ içinde. Sabahleyin üzüm toplardık.

Paris'e mektup yazıp Fransız[ca] için plak istemiştim. Daha Türkiye'de hiçbiri yoktu. Temsilcilik verelim diye mektup geldi.

[63] Selim. 14 sayılı nota bakınız. – Ali Nesin

Babası kâtip, annesi Fevzi Çakmak'ın karısının arkadaşı.

Havacı Nail'le bal çalmamız. (Çocuklar uzun bir tatilden dönmüşlerdi. Bal korkum.)

Başı sarıklı, bekâr geceleri eğlencelere fotograf var.

Bir kaşalot süvari üsteğmenini dersaneye kilitlemişlerdi, yakışıklı da bir delikanlıydı.

Havan Hasan, anfamiy sanfamiy, Erenköy'de bir yerde gördüm; acaba sınıf arkadaşı mıyız? Galiba darıldı.

[Okunmuyor] adlı bir üsteğmen makineli şefin dersine gelirdi.

Ankara'da görüşmeye yeniden başladım. Banyo, duş... [Okunmuyor] Hamit Bey okul müdürümüz olmuş.

Tabya dersleri : Bahri Gökdeniz, Albay olan Mustafa Erdem'di galiba?

Bize gelen sarışın değil, sapsarı yüzbaşı, oyuncu çocuğun babası. Tabyada bir oyun yaptım. Bu talimname düşmanda da var; en mantıklı olanı bulmak. Düşmanı mantıksız saymak aptallık olur. O da en az bizim kadar mantıklı. O zaman olmazı zorlamak, düşmanı şaşırtmak. Mantıksızlık mantığı bulmak. Bikaç gün bunu *denedim. Hep kötü numara aldım. Ne yapmak istediğimi de pek* anlatamadım. Onlar iyice belli mantığın kurallarına kalıplaşmışlardı. Yağmurlu havada topçuluk dersi. Yerde yağmurluğu serili top olmuş. Bir numara, iki numara, üç numara... Sıkıldım. Ona buna taş atmaya başladım. Kovaladılar. Fırladım ileri. Dersinizi dinletmiyorlar efendim, şunlar, şunlar, şunlar... "İlerde göreceksiniz çok büyük adam olacak. Neden? Çünkü medeni cesaret sahibi. Hiç korkmadan, hem de hepsini yüzüne karşı şikayet edebiliyor." Paydos olunca medeni cesareti görsünler bende... Bir de adamın bu işi bu kadar ciddiye alabileceğini önceden hiç düşünmemiştim. Utandım gerçekten de. Öyle oldu. Okulun iç bahçesine gittik. Dağıldık. Beni kovalamaya başladılar. Parçalayacaklar. Yakaladılar da. Altalta üstüste. Ama iş bu şakayla bitmedi. Öğretmen çocukların adını vermiş. İzinsiz kaldılar. Şakanın kakası oldu. (O zamanlar izinsiz var mıydı?)

Evleneceğim kız nasıl olmalı? Bigün iç avluda üç-dört arkadaş konuşuyoruz. Evlenmemiş, dillenmemiş. Kızoğlankız. Onlara söylemediğim tek şey var : Eşimizden her ne istiyorsak biz de öyle olmalıyız. Kızoğlankız. Oğlankızoğlan. Ben işte böyleyim. Terte-

miz. Yalnız benim olmalı, yalnız onun olmalıyım. Aklından bile geçirmemiş olmalı. Sütte leke var, onda yok. Ve bir ömür boyu öyle gidecekti ki, sökmez. İnsanlar bunu düşünmüşler çoktan. Deniz köpüğünden "şel" çıkan Venüs, ki orospu Venüs.

İlk kırılmaz bardakların çıktığı gün.

Alkışlanmak isteyen Bekir Hoca masanın üstüne çıkmıştı.

Yemekler gani. Sabahları kalkmazdık. Müzakere saatinden sonra yemekhaneye inerdik. Ye Allah Allah. Sütlü kakao sık sık. Bol tatlı. Tavuk, hindi. Bu durum disiplinsizlik değildi. Ne denli disiplin sıkı olursa olsun, bir yerde yine aralardan sızmasını bilenler olacaktı. Ben derslere boş verince bu sızma yollarını rahatça bulmuştum. Biraz da derslerin bana kolay gelişi, kolay başarılar yüzünden şımarmıştım. Bitürlü Harp Okulu derslerini Fransızca ve matematik dışında ciddiye alamıyordum. Beğendiğim hocaların derslerine girerdim. Mesela harp tarihi hocası Pamuk Baba'yla Havan Hasan, başka dersanelere gittiğim de olurdu. Arkadaşlarım korurlardı; bu askerî okulların geleneğindendir. Nasıl olup da o kuruluştan yetişenlerin 27 Mayıs ve 12 Mart'tan sonra muhbirliği teşvik etmiş oldukları doğrusu düşünmeye değer. Muhbirlik, kalleşliğin [okunmuyor] Sayın muhbir vatandaş diye radyolarda sözettiler. O denli ciddiye almıyordum ki, mezuniyet sınav soruları anlaşıldı. Her dersten üç grup soru düzenlenmişti. Her grupta üç soru vardı. Önce bir grup sorular elden ele dolaşmaya başladı. Elden ele dersem, herkeste değil, sonra öbür grup sorular da öğrenildi. Bunların yalan olduğu söylentisi çıktı. Bu denli ciddiyetsizlik içinde çalışmak hiç gelmiyordu içimden. Öyle ki, [değil cevapları, soruları] yazmak bile istemiyordum. Benim yerime arkadaşlar üç grup soruların cevaplarını üç ayrı kâğıda yazmışlardı. Cevapları yazmaya bile üşeniyordum. Bana kala kala hangi grup sorular çıkarsa, o grubun yazılı kâğıdını vermek, yada mühürlü kâğıtlar verilmişse, ona geçirmek kalıyordu. Ona bile üşeniyordum.

Fransızca hocası bir profesördü. Istanbul Üniversitesinde. Uçakla gelir giderdi. Bilmem Şerif yada Şeref filan gibi bir adı vardı. Fransızca klasiklerinin metinlerini çözümletirdi. Bayağı becerirdim. Şimdi Fransızcayı hiç bilmediğim için, o zaman nasıl olup bunları anladığıma (kimisi 70-80 kelimelik, 5-10 satırlık ağır cümlelerdi), çözümlediğime şaşıyorum!

Motosiklet imtihanı kırda. Uyumuşum. Kıllı! diye seslendiler. Uyku sersemi koşup sıraya girdim. 7-8 kişi sırası gelenler dizildik.

– Bu ne be!

– Ulan bunda başka birşey mi, yıkıl! [?]

Önemli olan ders değil disiplindi. Ama o disiplinin de benim gibi işlemediği öğrenciler vardı. Askerî liseye hiç benzememişti Harp Okulu. Oysa içimde sonsuz bir öğrenme, bilme, çalışma özlemi vardı. Neyi öğrenip, ne çalışacaktım?

Çoğumuz özel takvimler yapardık. Cumartesi yarım. Pazar bütün günler yoktu. Gece uyku yoktu. Tatil günleri yoktu. Kimisinde paydos saatleri de yoktu.

Bir de çizme merakı vardı. Çoğumuz çizme resimleri çizerdik. Beyoğlu'nda altın çizme. Körüklü, rugan, düz. Çizmeler barut rengi. Barut rengi pelerin, barut rengi kaput. Paralar gelmişti. Ben getirtmedim. Babamdan bir sene hiç para [gelmedi].

Bigün Ankara'da (Pazar) Meclis parkından çıkarken Müfide'yle karşılaştım. Müthiş bir sürpriz. Kalbim duracak sandım. Eskiden olsa arkasından giderdim. Ama artık Harbiyeliyim, istesem de yapamam. Donakaldım bisüre, o da bir şaşarak bana baktı. Yürüdü. Arkasından baktım.

Neydi eğlencemiz? Sinema. Ulus'ta, bir de Yenişehir'de sinema vardı. Daha çok o zaman çiftliğe giderdik. Orada Marmara köşkü vardı. Karadeniz havuzu vardı. Su havuzunda yüzerdik.

Yürüyerek gölbaşına giderdik. Sıksık Dikmen bağları, orada yüksek bir tepeye çıkardık iki-üç arkadaş. Gölün başı yarı vahşi yerdi. Gölde yılanlar doluydu. Yüzmüştük korkarak batak diye.

Bir de at yarışlarına giderdik. Ganyan, plase oynardık. Nasıl olurdu bilmem, kazanırdık. İlk dolmuş bizimle başlamış olmalı. Plase parasıyla arabaya binerdik. Bigün mikrofon açık kalmış. Hipodrom. Adam ana-avrat düz gitti, numaraları söyledi. Tuuu... dedik.

Gömlek yakası dikerdim. Bayram tebrikleri yapma merakı başlamıştı. Arkadaşlara verirdim. Nafia Hanım. O yuvarlana yuvarlana giydi. Mavi gözlü, pembe tenli anne. Saçını süpürge etti denilenlerden. Ragıp'ın kızkardeşlerine özkardeşlerim gözüyle bakıyordum, hep de öyle oldu. Bir eski Ankara evinin ikinci katında, bir oda, sofa, bir helâ, bir mutfak. Bir komşu [Nöğber ?], ağabeysi, ağabeysinin eşi ve çocuğu, ağabeysi bir bakanlıkta desi-

natör. Dostluk kuruldu. Nöğmer Gazi Terbiye Enstitüsü beden eğitimi bölümünde öğrenci; cimnastik hocası olacak. Sarışın, yay gibi bir kız.

Okul bitti. Bir aylık bir geziye çıkacağız. Olağanüstü maceralara hazırız. Keten külot pantalonları kestik şort yaptık. Eski, yünlü, kalın kışlık elbise, şayak kumaşlardan. Arka çantaları da doldurduk çıktık yola. Ulus'ta bir kaptıkaçtıya bindik. Paramız az. Otobüste yarı inmeli (inmeden yeni kurtulmuş) İbrahim Ağa'yla tanıştık. İpraam Ağa. (Üzerinde çok durulacak). Bizi üsteleyerek köyüne çağırdı. Kaptıkaçtı Beypazarı'na gidiyor. Biz daha önce bir yerde inip yaya gideceğiz. Hem az para vereceğiz, hem de yol yürüyeceğiz sanırım. Ceplerimizde aldığımız aylıklardan başka para yoktu. Az para verdiğimizden, biriki saat kadar sonra indik. İçme denilen bir yer. Adamlar uçkuru boyunlarına asıyorlar. Cırcır her yan. Taş, toprak, kum değil, iç organlarını döküp insanı zar düdüğü gibi ortada bırakacak. Çadırlar kurmuşlar, arabalarla gelmişler. Kağnıların gölgesinde bizleri gördüler, çoluk çocuk bakıyorlar. Yemek yenilmeyecek, üç gün - bir hafta. Bir haftasına kim dayanabilir ki?

İçindeki bütün derdi döküyor. Yalnız derdini dökse iyi, insanın içini de döküp boşaltıyor. Oda oda yerler. Bir kahveye benzer yeri var. Sazlı âşık, belli ki yumulmuş esrara... Gözler kaymış, gözbebekleri yokolmuş. Bir söyledi, pir söyledi. Paralı odalar var. Birer çay içtik. Arkadaşlardan biri yola çıkmadan hadi biz de içelim bir bardak dedi. Aman efendim, içip içeceğimiz bir bardak. Bu bardak bizi bitirdi. Ya bütün gün içseymişiz yada bir hafta içseymişiz, yanmıştık. Şortların kemer düğmelerini iliklemeye zor vakit buluyoruz.

Bir zaman yolda yürüdük. Üstümüz çıplak, gömlekleri çıkarmışız. Toz ve ter karışımı bir 19-20 yaş kokusu. Gece oldu. Salkımsöğütlü, aksöğütlü bir çay kıyısı, çimen, çayır, çimenler yatak gibi yumuşak. Yemeklerimizi (yanımızda) yiyip yattık. Vay vay vay... Bir sinek, bir sivrisinek, sürü sürü. Yandım Allah diye bağıran fırlıyor. Tepelere doğru tırmanıyoruz karanlıkta. Gün ağardı. İlk sukoyveren Selahattin olmuştu galiba. Otobüse binip gitti. Biraz canım sıkıldı. Kalleşlik gibi geldi bana. Vur ettik yola. Beypazarı'na geldik. Kayalar, inler, mağaralar olan bir yere geldik birden. Yerden gazoz fışkırıyor, tabii gazoz. Şaşarak içtik. Evliya

Çelebi seyahatnamesi gibi oluyor ama, o zaman şaşırtıcı gördüklerimiz bunlardı. Bigün yine oralara gidip 937 yılının inlerinden kırıntılar kalıp kalmadığını görmek isterim. Han-otel kırması bir yerde kaldık gece. Sabah erkenden otelin hemen yanındaki fırından sıcak sıcak peynirli yumurtalı pideler alıp yedik. Gezdik. İbrahim Ağa'nın köyünü sorduk. Macera bu ya. Bir kahveye geldik. Büyücek bir kahve. Orada ilginç bir adamla karşılaştık.

Kahvenin peykesinde üç yaşında kadar bir oğlanı olağanüstü sevecenlikle seviyor. Anlattı bize başından geçenleri. İşgalde askermiş. Rıhtımda alıp götürmüşler. Madende yıllarca kalmış. Gazeteler yazmış, göndermişler. Evlenmiş çocuğu olmuş. Ağzında tek dişi yoktu.

Çıktık yola. Yokuş. Dik. Keçi yolu. Çamlar. İbrahim Ağa'nın evi. Bizi misafir evinde yatırdılar. Ormanla geçiniyorlar. Yasaklar. Krallığı bozulmuş, yeni düzeni kabul edemiyor. Üç oğlu var. Biri hapiste. Onu hazmedemiyor. O yargılayacak, o ceza verecek gerektiğinde. Üç oğlunun ikişer üçer karısı var. Her kadında üçer dörder çocuk var. Dört sini kuruldu. Mahmut diyor, her sofradan üç-dört oğlan kalkıyor... Gülizar diyor, iki-üç kız kalkıyor. Çocukların adlarını bilemiyor. Şerefimize toklu kestiler. Bizi bir subaşına götürdüler. Gerçekten de karpuz çatlatan bir suydu. Bulanık azıcık, duru değil. Körpe çamların, fidanların tepelerini koparıp, kabuğunu soyup yiyorlar. Herbiri iki bilek kalınlığında, uzun boylu sırım gibi, şişmanı yok. Orada hiçbir haşere yoktu, tahtakurusu bilmiyorlardı. Tiftik keçisi sürüleri vardı. Döndük otobüsle Ankara'ya. Bir zaman anlattım Ragıp'ın evinde bu macerayı.

Döndüğümüz 27-28 Ağustos olacaktı. Teçhizat dağıttılar. Hurç, portatif karyola, tabanca, battaniye (son zamana kadar kalan oydu), dürbün, harita çantası, teçhizat bedeli (kırk-elli liraydı) + ilk aylık + evden gelenler. Benim evden gelen param yoktu. Elbise. Grand üniforma. Sırmalar, sırma apolet, sırma kayış kemer (manevra kemer yerine), kılıç, ucuna beş para. 30 Ağustos günü Ulus heykeline çiçek koyduk. Çizmeden dökülen dökülene. Üçte biri ancak kaldı. Çizmeleri kesenler, çıkaranlar, kahvelere dalanlar, gözünden yaş akanlar.

İki gün iki gece Ankara'dayız. Ceplerimiz para dolu. Bu paralar iki-üç arkadaş birleştik mi daha da çoğalmış oluyor. Masrafın az olmasından (tek başına taksi parasıyla dört kişi binince gibi).

Münire lise bitirmiş. Önemli. Güzel kız, adam akıllı güzel. Pantalon giymiş. Kusur diyorlar. Bence meziyet. Fotografçı vitrininde resmi varmış. Planör kursuna gitmiş. Olağanüstü iyi not bunlar. Bir küçük kızkardeşi var. Süreyya'nın arkadaşı. Bir yerde küçük memur. Nafia teyzenin evinde tanışıyoruz. Bikaç kez buluşuyoruz. Bikez de başbaşa konuşuyoruz. Neler konuştuk, hiç hatırlamıyorum. Ama aklımda kalanı kızın yüksek öğrenim yapmak istemesi. Ama ne güzel, ne güzel. Benim istediğim de bu. Akademi okumak, mimar olmak istermiş. Olağanüstü. Uçuyorum sevincimden. Kılıçları takmışız, ceplerimiz para dolu. Otomobil kapıda bekliyor. İçiyoruz. Ağır ağır içiyoruz, ama sürekli içmekteyiz. Çangıl çungul beş paralık kılıçla öyle bir tatlı sarhoşluk ki. Yanımda Münire lacivert ince ipekli [okunmuyor] bir elbisesi var, yakası kapalı, sıcaklığını duyuyorum. Sarı saçları, burnu, çenesi, çok güzel geliyor bana. Ona dünyada hiç söylenmemiş ve bundan sonra da söylenemeyecek en güzel sözlerden daha güzellerini söylediğimi sanıyorum. Ama bu sözler çoğun tek, arasıra da iki-üç-dört kelimelik oluyor. Siz kelimelere ne bakıyorsunuz? Önemli olan kelimeler değil, benim onlara verdiğim ayrı anlam, söyleyiş biçimi. Bir evet diyorsam, o evet'te bir sayfalık söz dolu. Hatta ağzımdan söz çıkmadan bir baş sallıyorsam, bir kez gözüne bakıyorsam, onların birer romanlık anlamı var; yani bana öyle geliyor.

"Zarını delmeden yoğurdu yemek" diye bişey uydurmuşuz. Sudan şeylere candan gülmekteyiz. Biz katılıyoruz gülmekten. Ama o gülmüyor bizim gibi, yalnızca gülümsemekle yetiniyor. Bu daha da hoşuma gidiyor. O iki gün iki gece nasıl geçti bilemiyorum. Hiçbir ayrıntılı iz yok belleğimde. Ama bir güzel, bir olağanüstü rüyada yaşıyordum. Her yer bizim. Bütün Ankara'nın en güzel yerlerindeyiz ve hep içkiliyiz. Ama hiç sarhoş değiliz. Tatlı sarhoş. İçimizde bu tatlı oyunu bozan yok. Kızlar içmiyorlar. Barajda bir gece yine içtiğimizi ansıyorum. Hep rakı. Son gecemiz bu. Yarın Istanbul'a gideceğiz. Atatürk çiftliğine gittik. Arabamız dayandı kapıya. Ya Marmara köşküydü ya Karadeniz köşkü. İçerde caz çalıyor. Salonda dans ediliyor. Geniş camlı kapıdan dünyayı yeniden yaratmışız gibi içeri daldık. Önden kızlar girdi, sonra biz. Yaldızlar, sırmalar içindeyiz, her adımda kılıcın ucu bir yere çarptıkça cık cık ses çıkarıyor. Bir de kılıç kınının ucundaki

o beş para cıklıyor her adım attıkça. Ya mahmuz yıldızlarının çıkardığı ses... Biz, bir çangul çungullu, yaldızlı yıldızlı kahkaha bulutu gibi, sallana sendeliye salona daldık. Evet, sulu sarhoş değiliz, kimseyi tedirgin ettiğimiz yok ama, pek de dik duramıyoruz ayakta, birbirimize destek olarak yürümeye çalışıyoruz. Yardımcılarımız, desteklerimiz kızlar. Biz içeri girince bir ses gürledi.

– Dikkat!

Allah Allah! Bu da ne? Ne oluyor? Tıpkı teftişe gelen generali içerde bir komutanın birliğe verdiği emir gibiydi bu ses.

Sesin sahibine baktık. Pırıl pırıl genç bir kurmay binbaşı. Binbaşı, "dikkat!" diye seslenince caz durdu. Sesler kesildi. Biz olduğumuz yerde donakaldık. Her ne denli subaysak da, daha iki gün iki gecelik subayız. Öğrencilikten kurtulamamışız. Kurmay binbaşının öyle bağırması üzerine Ragıp da, ben de onun sarhoşluğumuza kızdığını sanmıştık. Ama öyle olsaydı, ne diye dikkat diye komut versindi... Herhalde bir uygunsuzluk yapmış olacaktık. Kızlar yanımızda süklüm püklüm olmuş. Sallanmadan ayakta durmaya çalışıyoruz. Ben kılıcımın kabzasını tutmaya çalışıyorum. Binbaşı,

– Müzik dursun! Herkes yerine otursun, dans mans bitmiştir, dedi.

Müzik durmuştu. Pist boşaltıldı. Binbaşı bu kez,

– Mareşaller geliyor, yalnız onlar dansedecek! Orkestra! diye komut verdi.

Mareşaller bizdik. İki asteğmen...

Bir alkıştır koptu.

Orkestra Mavi Tuna valsini çalmaya başladı. Münire'yi kollarıma aldım. Ragıp kızkardeşini aldı. Ortada yalnız biz ikimiz mareşal dans etmekteydik. Nasıl bir valsti o öyle... Övüncümden, mutluluktan, aşktan, sarhoşluktan ayaklarımız yerden kesilmişti, bulutların üstündeydik. Kurmay binbaşının dediği gibi, biz mareşaller... ki her yıl Harp Okulu yüzlerce mareşal çıkarır. Ama onlar da herbiri yalnız kendisinin mareşal olduğunu sanır. Biz de öyleydik.

Mutluluk bu değilse neydi? İşte subay çıkmışım. Asteğmen rütbesinden mareşalim. İşte tasarladığım gibi [okunmuyor] deniz [kabuklarından çıkmış ?] bir sevgilim var. Onunla evleneceğim. Kurtulmuştum. Yıldızlar, baldızlar, çıngırtılı bir [okunmuyor]

sesler ve müzik... Ve aşk... Ve mutluluk... Ve umut.

23. Askerlik hocası yakışıklı bir binbaşıydı. Boylu, ince. Çizmeleri ayağında gerili yay gibi dururdu. Ama çok cahildi. Kitapta herşey var, onu bile anlatamazdı. Bigün, müsabih müsellesler[64] yoluyla bir nehrin uzaktan genişliğinin nasıl ölçüleceğini anlatıyor. Bitürlü işin içinden çıkamadı. Sanki karatahtaya çizdiği üçgenlerin beyaz tebeşir çizgileri bir yumak olup her yanına dolandı, onların içinde dolandı, sarıldı, kaldı, iyice bunaldı. Benzer üçgenler yoluyla bir nehrin genişliği ölçülüyor, o da hesapları yapıyor... Sıkıntı, bunalım... Tam o sırada arkadaşlardan biri kalktı :

– Efendim, dedi, acaba bu mesele promem trilobites abdüllahî usulü yapılamaz mı?

Binbaşı zaten bunalmış, ter içinde, patladı patlayacak. Soruyu soran öğrenciye dikkatle baktı : Acaba kendisiyle alay mı ediyor? Ama öğrenci öyle ciddi, öyle masum ki alay etmiş olamaz. Öbür öğrencilerde de ses yok, ne gülme ne fısıldaşma... Binbaşı, çocuğa baktıın, baktı, sonra çizmeli baldırlarını geriye doğru yay gibi gerip,

– Olur, dedi, olmasına olur ama o senin dediğin usulle uzun sürer. Bu benim yaptığım usulle çabuk olur.

Paydos zili çaldı. Zilin çalmasıyla, derslikte bir kahkaha koptu. Binbaşı şaşırdı, [tebeşiri] atıp dışarı çıktı.

Bigün de cocuklar, dersi gırgıra getirdiler. Binbaşı da sözde söyleşi diye gırgıra hazırdı, yeter ki ders olmasın. Bir konuşma sırasında, öğrencilerden biri,

– Efendim, dedi, asker olmasaydınız ne olmak isterdiniz?

Binbaşı, çizmeli baldırlarını gene yay gibi gerdi, başını tavanın köşesine dikti,

– Çocuklar, dedi, ben asker olmasaydım, doçent olmak isterdim.

Doçentliği herhalde bir meslek, belki de profesörlükten üstün bir basamak sanıyordu.

24. Dahiliye müdürü İsmail Hakkı Bey (Mustafa, binbaşı diye yazmış. Ben yarbay olarak anımsıyorum) Kurmay Binbaşı, evet

[64] Benzer üçgenler. – Ali Nesin

anımsadım, binbaşı. Atamızın tayfı [hortlağı ?] değiliz derdi. "Kısa boylu, ateş gibi" diye yazmış Mustafa. Her davranışıyla Rıfat Mataracı'ya koşut davranırdı. Ondan fazla olarak nutuk çekmesini severdi. Uzun konuşurdu. Kızdığı zaman belden aşağı lâf ederdi. Bikez akşam yoklamasında galiz lâf ettiği için öğrenciler protesto niteliğinde yuhaladılar konuşmasını. Yarıda kesip gitti. Bisüre sonra başka bir göreve atandı. Yerine piyade yarbay Sadullah Bey geldi.

25. Doğan çocuk ananın döl yatağına dönemez. Suyla karışan süt ayrılmaz. Kışla kapısından çıkan asker geri dönemez.

26. Hasan Amca kitabının "girişinde" yasağı belirtiyor : *"Yüzlerce kimsenin sadece 'yasak!' demek yetkisini almış iki nöbetçinin ayak bastığı mevkiye karşı dikkate değer çekinginlikleri ile saygıları, insanı ister istemez mektebin ciddiyetine inanmaya, ona karşı saygı duymaya mecbur ediyordu.*

Nefer, onbaşı, hangisinin ağzından çıkarsa çıksın, 'yasak!' ihtarı bir anda insanı dalgınlıktan uyandırıyor, olduğu yere mıhlıyor."

Asker millet, konulan herhangi bir yasağı nedenini, gerekçesini tartışmadan kabul eden millet demektir. (Almanya'da Türk öğrencilerinin gece uyumak için yaptıkları : "Buradan taşıtlar geçemez!" levhasının yerini değiştirmeleri. Ve bizde bir hikâye : Bir sivil memurun "şu bankı bekle de kimse oturmasın!" deyip boyalı bankın kurumasını istemesi üzerine, bank bekçisi memurluğunun kurulması.) Bizde "tehlikelidir!" yerine her yerde "yasak" lâfını görürüz, "tirenlerde, vapurlarda sarkmak, bakmak, uzanmak yasaktır!" Fransızcası, İngilizcesi, Almancası "tehlikelidir". "İnşaata girmek yasaktır". Özel kıyılardaki yalılar : "Girmek yasaktır!" filan... Bu mantıksızlık mı, yoksa kendine özgü bir mantık mı bu? Mantıksızlık yasakta mı, yoksa her yasağa tartışmasız boyun eğmekte, saygı duymakta mıdır?

27. "Böyle Gelmiş"te Kuleli asker formasyonu kişilik. Kendime yardımcı aramak zorundayım. Steinbeck, savaş yazarı olarak Avrupa'da bulunduğu sıralarda 1943 yazında ve güzünde "New York Herald Tribune"de çıkan yazılarından birinde "Amerikalı-

ların Gemiye Binişi" yazısından :

"*Şapka yada kep giymenin türlü yolları vardır. Şapkanın yana eğilişi, tepesindeki* [okunmuyor] *bir kimsenin kişiliğini belli edebilir, ama miğfer giyince iş değişir. Miğfer giymenin tek yolu vardır. Başka türlü giyeyim derseniz olmaz.*

Üniforma işte budur! Miğferi başınıza giydiniz mi mantar tarlasında bir mantar olursunuz."

28. Şinasi Sokak'ın anılarından : (Harp Okulu'na giderken)

"*O halde yeni Türk devleti, yokları var etme yolunda, insanüstü bir çaba harcamak zorunda kalmıştı.*

Ulusal bilinç grafiği, en yüksek düzeylere yükselmiş bulunuyordu.

Hocalarımız, ulusal çıkarların, birey çıkarlarının çok üstünde olduğu düşüncesini ruhlarımıza perçinlemişti.

İşte biz gençler, bu atmosferin içinde gelişmiş, güçlenmiş ve ulus için her fedakârlığa hazırlanmış bir hâldeydik."

29. Şinasi Sokak'ın anılarından :

"*Bir gece Genel Kurmay'dan emir gelmişti. Bu emirle, Balkanlara inen Alman ordusunun (Wehr Macht) bir yıldırım taaruzu ile Türk Türkiye'sine saldırmasından, denizden çıkartma ve havadan indirmelerle Türk birinci ordusunun Anadolu'yla bağlantısının kopmasından endişe edildiği bildiriliyordu. Bu nedenle birinci ordunun daha gerideki mevzilere 24 saat içinde çekilmesi emrediliyordu. Emir alınır alınmaz, daha gerideki mevzilere çekilmek üzere hazırlığa başlanmıştı. Ulaşım yolları kısır, Trakya arasında, büyük bir ordunun yüz kilometre kadar geriye doğru hareketi güç bir işti. Nitekim, bütün hazırlıklar bitip ordu birlikleri geriye doğru harekete başlayınca, bütün aksaklıklar ortaya çıkmıştı. Çoğunlukla yollar, tekerli ve motorlu araçlara ayrılmış olduğundan, piyade alaylarına arazideki izlerden gitmekten başka bir çare kalmamıştı. Yayaları arazide ağırlıkları yollara dökülmüş bu alaylar, bu hareketin sonuna dek aç kalmışlardır. (.....) Araç*lardan *bir kısmı tekerlekleri dağılarak yollarda kalmıştı. Allahtan, katırlara yüklü cihazlar, birlikleri izleyebiliyorlardı.*

(...) Yollarda ekmek torbalarında bulunan ekmekler tükendiği için, arka çantalarındaki peksimetleri yemek için verilmişti. Yemsiz

aç hayvanlar, birbirlerinin kuyruklarını ısırıyorlardı. Uykusuz, yarı aç yarı tok bir hâlde, iki gün süren bu yolculuktan sonra, haritada bize gösterilen bir yere konabilmiştik."

Vitamin eksikliğinden nöbetçilerde tavukkarası hastalığı dolayısıyla görmüyorlardı. Uyuz, bit, tifüs. Gem ya da Berleş denilen hastalık, vitaminsizlikten ağız kenarlarında beyazlıklar.

İzinler süresiz olarak kaldırılmıştı.

Üsteğmen aylığı 78 liraydı.

Kitaptan : "*Askerlik meşakkate tahammül demektir.*" Askerliğin bana en büyük yararı olan ilkesi budur. Kendikendimi bu ilkeye göre yetiştirdim. Sonradan bunun çok yararını gördüm. Direncim, dayanıklılığım, çökmemem, bunalmışsızlığım bundan. Kötüsü gelince dayan, daha kötüsu gelebilir diye...

Kitaptan : "*Mekatibi askeriye-i şahane'de terbiyenin esası dayağa dayanırdı. Bu gelenek yarattığı birikimle sürerdi.*

Dayak, kullanılan vasıtaya gore iki neviydi : tokat, sopa...

Tatbik ve menşeine göre de iki kategoriye ayrılırdı. Resmî, yarı-resmî!.. Yarı-resmî gelişigüzel her yerde; zabit odası, koridor, bahçe, talimhane, dershane... Nerede olursa olsun, miktar ve vasıtası zabitin takdirine tabi olan külfettir. Zabitin o anda hiddet derecesiyle, elindeki imkâna göre, tokat veya sopa olabilirdi. (Uzun uzun anlatır.)

..... *Resmi dayak daha şatafatlı merasime tabi idi.*" (falakayı anlatıyor)

Çalışkanların, kurmayların durumunu anlatan bölümü 88-89 : Bir paydos saati.

Ders kesimi : "*Bu günler iğrenç egoistlerle, bilgisini arkadaşlarıyla musait kişileri ayırmaya yarıyordu.*"

"*Bu mektepte bir kere gazete ve mecbua yasaktı. Roman ve buna benzer herhangi bir şey program harici kitap sayılır, izinsizliği mucip olurdu.*"

"*Hayat, cemiyet, tabiat bilgilerinin varlığından bu mektebin haberi yoktu sanki.*"

"..... *Esasın sıkı bir sansürden geçmiş devrin gazete ve mecbualarını askerî muhitten uzak tutmak suretiyle pekala Harbiye'den çıkıncaya kadar hiç değilse talebenin yüzde doksanının Namık Kemal'in ismini bile bilmeden mezun olmalarını temin etmişlerdi.*"

Cihat da bunlar arasında, mesela Abdulhak Hamit'in ismini duymadan Kuleli'den çıkmıştı.

İyi öğretmene örnek olarak sayfa 116'da "müşkülpesent" yazısı.

30. Muzaffer Bingöl'e mektuptan :

19 Haziran 1982

(.....) Önemli olan şu : insan yaşadığı her olayı özyaşamına almıyor. Özellikle istenmeden yaşanmış olaylar varsa, bunları belleğinden silip atıyor, unutuyor; hatta anılarını kendiliğinden değiştirip unutuyor. Yaşanmış olayları kendine göre değiştirip düzeltip yeniden yaratıyor olayları. Anılarımı yazarken bunu iyice ayrımsadım.

Sen, zaman zaman ortaklaşa günlerimizi, anılarımızı anlatıyorsun; bunları ya hiç anımsamıyorum, ya şöyle böyle silik bir iz gibi anımsıyorum. Çünkü özellikle Trakya'da geçen o günlerimizi ben yaşamak istememiştim; İstemeden yaşamak zorunda kaldığım günlerdi. Bundan ötürü belleğimde derin iz bırakmadı o günler yada kimisini bilinçaltından istemeden kendi lehime değiştirdim.

Senden önemli ricam şu : Ne olur birlikte geçirdiğimiz o günleri, hatta seni ilk nasıl tanıdığımı, benim için izlenimlerini, Trakya yaşayışımızı bütün ayrıntılarıyla yazıp bana gönder. Sanırım bunu yapmak için zamanın da var. Salt lehime olanları değil, aleyhime olanları da özellikle, herşeyi doğruca yaz olur mu?

31. Can arkadaşım Fethi Başak, Bursa'daki oğlunun birahanesinde, Harbiye Askerî Cezaevinde benim bir paket yazımı nasıl kaçırıp başının belaya girdiğini anlattı. Ben demirli pencereden bakarken, o da iki erden biri öbürünü ayağından vurdu olayını araştırmaya gidiyormuş. Ben demirli pencereden ona seslenmişim. Ne yapıyorsun orada diye sormuş. Ben de hapis olduğumu söylemişim. Sınıf arkadaşı olan cezaevi müdürüne söylemiş. O da "olmaz" demiş. Ulan sen de arkadaş mısın demiş. Sormadan girsin hücreye. Ben o sırada berbere (asker) tıraş oluyormuşum, belki de sivil mahkûm, öyle olabilir. Konuşmuşuz. "Markopaşa" çıkıyor. Yazıları nasıl çıkarıyorsun diye sormuş. Ben de berberi işaret etmişim. Yani onunla yazıları çıkarıyorum, diye (Burada bir yanlışlık olacak, düzenli olamaz ki.) Yazıyı Haluk[65] gelip almış. Ondan,

ne iyi çocuktu diye sözediyor. Orhan[66] haber veriyor. Hemen yakalanıyor. Şilteyi anlatıyor. Ben böyle pis şiltede askerlerimi bile yatırmam diyor. Ben sorguda ne diyorum. Savcı (Yüzbaşı Kâzım) dır. "Kirli" lakaplı yargıç pantalon cebinden bişey çıkarır, sen sanırsın ki mendilini çıkarıyor. Sonra bakarsın ki çıkardığını yemeğe başlamış, tahin helvası.

Teşvikiye, 27 Kasım 1992.

32. Özyaşam yazmak, kendini anlattığını belli etmeden kendini anlatmaktır. İçinde genel olmayan, gün gün. Kendini kendine anlatmak :

Kendinden sözetmeden. Enaz sözederek kendini anlatmaktır.

33. Kendimizle yüzleşme yargılanmaktan korkmamak.

İnsanın kendikendisiyle yüzyüze gelmesi çok korkunç bir olaydır. İnsanın kendi yüzüne apaçık bakabilmesi büyük bir yüreklilik ister. Bu, aynada yüzümüzün yansımasına bakmamız değildir. Kendi yüzümüzü, bir düzlemdeki yansıma olarak değil, üç boyutlu ve kendi olarak görmek... Bundan daha korkunç hatta iğrenç bişey düşünülemez.

Ne zaman kendi yüzümüzü görürüz? Bu, koyu bir karanlıkta korku içinde yürürken birden karşımıza birinin çıkmasına benzer, dehşet veren bir olaydır. İçimizdeki korku apansız taşar, korkumuz bizden daha büyük olur. Ve biz korkumuzun içinde bir çöp gibi kalırız. Karanlıkta birden... bir köşeden dönerken.. kimsesiz kalmış bir dünyada yaşarken biz... Karşımıza birden çıkan o yüze, kendi yüzümüze bakmak, onu görmek büyük bir yüreklilik ister. İnsanın özyaşamöyküsünü yazması, kendi yüzünü bakıp görmesi demektir. Bunun için, en başta yüreklilik, gördüğünü yazabilmesi için de sınırsız içtenlik gerekir.

34. Savunma yok, kendini övme yok, kendime başka birine bakar gibi bakmaya çalışmak, övünme yok. Yapmacıklı bir küçüklenme yok.

Yaranma yok. Hiçbir yanımı saklamadan açıklamak.

[65] Haluk Yetiş. – Ali Nesin

[66] Orhan Erkip olabilir. – Ali Nesin

35. Salâh Birsel, Soyut, Mart 973

"Çevresiyle çatışmayı göze almak! Her babayiğidin üstesinden gelebileceği bir iş değildir bu. Öyle sanıyorum ki, anılarını anlatanların, herşeyi yeterince açığa vurmamaları da, çevresiyle çatışma korkusundan gelmektedir.

..... Şimdiye değin gerçeği bütün çıplaklığı ve zehiri ile veren bir kitaba rastlanmamıştır, çünkü bir yerde anıcı yada günlükçünün kendini aşağılamayı da göze alması gerekir."

36. Bir kimsenin anılarını yazması, kendisiyle, çevresiyle hesaplaşmasıdır, yaşadığı dönemi yargılamasıdır.

Anı yazmak, doğruluk, yüreklilik, açıksözlülük gibi bitakım erdemler gerektirir.[67] (Kıyıcılıkta, sertlikte... A.N.)

Aynı dergide "Anma Türü ve Türk Edebiyatında Anı" başlıklı İbrahim Olgun'un yazısından :

"..... Anıyı kesin sınırlarla bir özyaşamöyküsünden ayırdetmek olanaksızdır.

..... Öyleyse anının genel niteliği, kişinin yaşamının bir yolu, bir sürecini içine almasıdır. Anı, özyaşamöyküsünden de kesin çizgilerle ayrılamaz. Belki, özyaşamöyküsünün sürecinde daha bir uzama vardır denebilir.

..... Anı yazabilmek, yaşamının bir bölümünü, başkalarının yaşamına girmeden, toplumsal çevreyi vermeden mümkün olamamıştır. Ama asıl amaç, daha çok kişinin kendi kendine yaşadıklarını içtenlikle, yansız tarihçiyi asla yanıltmayacak bir tarafsızlık ve dikkat içinde anlatmasıdır. Anı yazarı, yaşamını, gördüklerini olduğu gibi anlatır. O gerçekçi niteliğiyle tarihçiye yaklaşır; ama bir tarihçiden çok bir romancı gibi kişisel bir tutum içinde bulunmalıdır. Bize kişilerin karakterlerini yansıtmalıdır. Tarih ve özyaşamöyküsü arasında, ortak bir nitelik ve değer taşımalıdır.

..... Kişiler, anılarını yazmakla çeşitli amaçlar güderler. Kimileri bunu hazırladıkları yapıt üzerinde not tutabilmek için rahat bir yöntem olduğundan ötürü yaparlar. Kimileri de anılarını daha sonra yayımlamak için yazarlar.... Ama, iyi anı tutan insan her yaptığı şeyi yazmaya canatan insandır.

Okuduğumuz anılara bakarak, anı yazmanın nedenlerini aşa-

[67] Bu iki paragraf bir alıntı olabilir. – Ali Nesin

ğıdaki bikaç madde içinde özetlemek mümkündür.

a) Unutulma korkusundan kurtulmak.

b) Kişinin kaybolup gitmesine gönlü razı olamayacağı bir gerçeği ortaya koymak.

c) Yazma alışkanlığı içinde bulunmak.

ç) Birlikte yaşadığı kişilerden kimilerine karşı duyduğu hayranlığı belirtmek.

d) Tarih ve kamuoyu karşısında hesaplaşmak, pişmanlık duygularını anlatarak rahatlamak, bir çeşit günah çıkarmak.

e) Gelecek kuşaklara bir ders vermek

f) Siyasal hasımlarını kötülemek yada kendini savunmak."

37. Bütün yanlışlarımı, ayıplarımı göstermek niyetindeyim. Ama neden bu tam olamaz?

Bu anılarımda kendikendimi yargıladığımı söylemeliyim, ama bir yargılama tam olamıyor, çünkü anlatacağım geçmişteki olay ve eylemler içinde – çok tabii olarak – benden başkaları da katılınca, kendime olduğu kadar, başkalarına da merhametsiz, katı olamıyorum. Yaşamıma ve yaşamımdaki olaylara katılmış olanları incitmemek, kırmamak isteyince de, kimi olayları ya hiç yada yeterince anlatamıyorum. İnsan anılarında, elinde olmayarak tüm özden olamıyor. Anılarımda kendimi yargıladığım, eleştirdiğim, yerdiğim, ölçünün katılığı, sertliğiyle, başkalarını yazamıyorum buyüzden. Okurlarım, biliniz ki, bu anı yazılarımla kendimi arıtmak, kötülüklerimi, yanlışlarımı, eksiklerimi gizlemek değil, tersine bunları, bu yanlarımı kendim nice yapabilirsem onca ortaya dökmek istiyorum. Ama işin içine başkaları da girince olmuyor bu... Hele son yıllara gelince... İnsanın iyiliği ve aynı zamanda kötülüğü... (Yusuf Ziya'nın Yunus Nadi için anlattığı olay zamanı, bana çok kötüsünü yapmaktaydı.)

Amacım bugünkü sonuç, bugünkü hayatıma nasıl geldiğimdir? Niçin toplumcu, kime! Benim hayatımı yaşayanlar niçin toplumcu olmalıdır?

38. Julius Hay : *"Bir inancı kendi yaşamınızdan, kendi yaşam deneyimizden çıkarmamışsanız, size dışarıdan kabul ettirilmişse inanç, o inanç değil dogmadır. Bunun için sizi zorlamaları şart değil. Kendi isteminizle benimsemişseniz gene dogmadır."*

Ben yaşam deneyimlerimle toplumcu oldum, bu inanca yaşa-

yarak vardım.

Bu durumda, kitap, düşünü, her türlü eğitim, sanat etkisi yoluyla bir inanca bağlananlar da inanç sahibi değil, dogmaya mı bağlıdırlar? Olur mu böyle şey?

39. *"Sıcağı sıcağına... Mesela bu gece yazılmalı mı? Çünkü işler olup bittikten sonra, aynı insanlar bütün içtenlikleriyle bu akşam düşündüklerini yazmak isteseler, araya hadiseler girdiği için, aynı ruh hâlini ve düşünceyi bulamayacaklardı. Çünkü hadiselerle birlikte biz de değişiriz. Ve biz değişince geçmişimizi yeni baştan kurarız. İnsan kafası böyleydi. Zaman onda sürekli yeniden oluşurdu. [okunmuyor] bu bıçak sırtı, hem geçmişin yolunu taşır, hem onu çizgi çizgi değiştirirdi."* – *Huzur...dan*

40. Gerçekten böyle mi düşünmüştüm o zaman, yoksa şimdi o zaman böyle düşündüğümü, böyle düşünmem gerektiğini mi sanıyorum? Yoksa o günkü anıları bugün mü bir söz kalıbına döküyorum?

41. İnsan denilebilecek insanın yaşamı, bütün çirkinliklerini, kötülüklerini, alçaklıklarını, olumsuzluklarını, hiçbirini saklamadan yazabileceği kertede açık, saydam olabilmelidir. Ama kimilerinin yaşamı açığa vurulamayacak kertede öyle pisliklerle doludur ki, öyleleri – parçapürçük anılarının temiz bölümlerini yazsalar bile[68] – ya özyaşamöykülerini bütünüyle yazamazlar yada önce kendilerini kendi yalanlarıyla kandırarak, anı yerine savunmalarını yazarlar. Evet, savunmalarını...

42. [Bir gazete kesiği]
1. İşini sevmek ve kendini işe vermek
2. İş hayatında sabırlı olmak ve engellerden yılmamak
3. Başkasıyla değil kendisiyle rekabet etmek
4. Hiç bir işi aşağı iş olarak görmemek
5. Para kazanmayı değil büyük iş kurmayı amaçlamak

43. [Yanda :] 1972, Vakfı kurduğum zaman

[68] Bu tümcecik sonradan eklenmiş. – Ali Nesin

Zaviyeler, tekkeler, imarethaneler...

Zaviye ve tekkeler, günümüzün dernek ve kulüplerinin işlevini yapıyordu. İmarethaneler yemek sorununu çözümlüyordu.

Nüfus artınca, hanlar ve kervansaraylar yapılmaya başlandı ki, bunlar da bugünün otel ve garaj yerini tutuyordu.

Hanların çevresinde hemen helvahaneler ve kahvehaneler kuruldu. Helvahaneler, günümüzün "aşevi, lokanta, restoran" yerini tutuyordu. (Çocukluğumda bu helvacı dükkânları vardı.) Helva, tahin-pekmez satarlardı, sonra yufka ve kadayıf da (üç türlüsünü) satmaya başladılar. Sonraları ya şekerci dükkânı oldu ya kapandı).

Şimdi, A. Munis Armağan'ın "Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar" adlı kitabından (1984, sayfa 41) bir bölüm aktarıyorum :

"Aydın Sancak Bey'i Halil Yahşi Bey'in 1441 (hicri 845) tarihli vakfiyesinde bu helvahane örneği var. 15. yüzyıldan sonraki vakfiyelerde bunlara sıkça rastlıyoruz.

Öte yandan yine hanların ayrılmaz bir parçası olan kahvehaneleri de ilk sosyal kulüpler olarak ele almak gerekir. Tire'deki Karakadı (14. yüzyıl), Yamuk Ağa (1718) ve Karapınarı Süleyman Ağa vakıflarında (1743) kahvehanelere yer ayrılmıştır. Bunların tümü de hanlara bitişiktir. Anlaşılacağı üzere yolcuların dinlenmesi ve iş çözümü için düşünülmüş olması gerekir."

Bugün yozlaşan kahveler kültürümüzün en iyi kalıntılarından biriydi. Zamanla geliştirip işlevini yenileştiremediğimiz bu toplumsal kurum, giderek amacından uzaklaşıp toplumumuzun üretici kesimini kilitleyen bir hapishane biçimine girdi.

44. Gagra, Yazarlar Dinlenme Evi, 6 Kasım 1973

I. Yokuş
II. Yokuşun Başı
III. Yokuş Yukarı
IV. Yokuşun Sonu
V. Yokuş Aşağı
VI. Dümdüz
VII. İniş
VIII. Varış[69]

[69] Bunlar sekiz cilt olarak tasarlanan "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez"in altbaşlıklarıdır. – Ali Nesin

45. "Böyle Gelmiş Böyle Gitmez!"

I. Birinci Bölüm – Kanuni Sultan Süleyman İptidai Mektebine girinceye kadar

İkinci bölüm annemin ölümüne kadar

II. Üçüncü Bölüm – Çengelköy Askerî Okuluna girene kadar.

Dördüncü Bölüm – Subay çıkana kadar

Beşinci Bölüm – Askerlikten ayrılana kadar

Altıncı Bölüm – İlk mahkûmiyetime kadar.

Yedinci Bölüm – 27 Mayıs ihtilali ve Balmumcu'ya girene kadar.

Sekizinci Bölüm – Bugüne kadar.

46. Üçüncü bölüm : Askerî okula girip yanımdaki İskenderli Gılman Orhan'ı görene kadar.

Dördüncü Bölüm : Subay çıkıp Münire'yi sevip, Münire'nin bana ters mektup yazmasına kadar.

Üçüncü Bölüme ne zaman başlayabilirim?

15 Ocak 1970'de ikinci bölüm biteceğine göre, 15 Mart 1970'de üçüncü bölüme başlayabilirim. O zamana dek de Nasreddin Hoca'yı ancak bitirmiş olabilirim.

Aziz Nesin
4/5 Ocak 1965

47. [...] Ben de başkalarına zararı dokunacağı için yazmayacaklarımı, bir de yakın geçmişte olduğu için kahramanlarını yada yakınlarının yaşadığı olayları anılarımda yazmayacağım, onları romanlaştırarak yazacağım. 15 Haziran 1972, Aziz Nesin [...]

48. Hangi konunun, hangi olayın ve bunlardan hangi ayrıntılarının ilerde önemli yada önemsiz olacağı önceden kestirilemez. Önem, önemlilik kavramı zamanın koşuluna, kişinin algılama ve duyarlığına göre değişir. Senin için önemsiz sayılan, benim için önemli olabilir. 1915'te önemsiz sayılan 79'da önem kazanabilir yada tersi.

49. Mithat Cemal Kuntay, Akif için şöyle der : "Yalan söylemeye muhtaç olmadan hayatını baştan başa anlatabilir." Önemli olan bu değildir. Yani yalan söylemeye muhtaç olmadan anlatılabilecek, dümdüz, doğru, karışık olmayan bir yaşam yaşamış olanların anılarını yazması o denli önemli değildir. Bu durumda olan herkes, (ki çok azdır öyle kimseler) baştan sona [?] rahatlıkla anlatılabilir. Bu ama zor. Önemli olan şudur :

Kişinin yaşamı, karmakarışık yaşamında anlatılmasından sakınca, utanç duyulacak olaylar bulunduğu halde, yine de yalana gereksinmeden yaşamını baştan sona anlatabilmesi... Bu, birincisinden çok daha önemlidir, çünkü bu karmakarışık, yer yer utanılacak ayıplarla, kusurlarla dolu yaşamı hiç yalana gereksinmeden baştan sona anlatabilmek için, o kişinin o ayıp ve kusurları artık ayıp ve kusur sayılmayacak, bir üstdüzeye ulaşmış olması gerekir.

Tolstoy ve Stanislavski...

Colette, rahatlıkla orospuluğunu anlatabilir, çünkü orospuluğunu anlatabilecek bir üst düzeye gelmiştir korkunç çabalarıyla. Ama falan mahalledeki bayan Fatma değil orospuluğunu .... bile anlatamaz.

23 Aralık 1968

50. Bir sanatçının, bir yazarın yapıtlarının anlaşılması için – eğer anlaşılması isteniyorsa – yaşamının en küçük ayrıntılarına dek bilinmesi gereklidir. Hele o [yazar] edebiyatta yeni, özgün bir görüş getirmişse, onun yaşamı, çocukluğu, herşeyi, kesinlikle bilinmek gerekir... Çünkü vardığı o yere onu o yollar götürmüştür.

51. Toplumsal ve tarihsel borç

Toplumsal ve tarihsel borcu ödemek ne demektir? Büyüdükçe salt halka değil, dünyaya borçlu olduğumu anladım. Otobüs yolculuğunda eşkiya baskınına uğramış gibi.

Fotoğraf : Ara Güler

1972'de Aziz Nesin tarafından kurulan Nesin Vakfı'nda, bugün, 1996 Temmuz'unda yedisi üniversiteli olmak üzere otuzsekiz çocuk ve genç barınmaktadır. 1996'da Vakf'ın gençkızlarından ikisi üniversiteyi bitirmiş, biri evlenmiş, biri de doğu illerimizden birinde öğretmenliğe başlamıştır. Çok yakında Vakıf çocukları yapımı tamamlanan yeni binaya geçecekler. Yeni binada her liseli gence ve ilköğrenimdeki her iki çocuğa bir oda ayrılmıştır. Vakıf çocuklarının daha önce kaldıkları eski bina müze olarak kullanılacaktır.

adam 570

ADAM

ISBN 975-418-390-2